

30К-2
2600

ПРОЛЕТАРЫ! УСІХ КРАЇН, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

БОЛЬШЭВІК БЕЛАРУСІ

№ 9

№ 9

10581
50 300

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
КОНТРОЛЬНЫЙ
Э-ЗЕМ-П-ЯР

М Е Н С К

Выдавѣцтва ЦК КП(б)Б „ЗВЯЗДА“

1938

21/2
21/2
21/2

ПРОЛЕТАРЫ УСІХ КРАІН, ЗЛУЧАЙЦЕСЯ!

БОЛЬШЭВІК БЕЛАРУСІ

ПАРТЫЙНЫ
ШТОМЕСЯЧНІК
ОРГАН ЦК КП(б)Б

ГОД ВЪДАННЯ XII

№ 9

Верасень 1938 г.

З М Е С Т

Г І С Т О Р Ы Я

УСЕСАЮЗНАЙ КОМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ (БОЛЬШЭВІКОЎ)

КАРОТКІ КУРС.

Пад рэдакцыяй Камісіі ЦН ВКП (б).

Адобран ЦН ВКП (б). 1938 год.

	Стар.
Уводзіны	5
Раздзел I. Барацьба за стварэнне Соцыял-дэмакратыч- най рабочай партыі ў Расіі. (1883—1901 годы)	6
Раздзел II. Утварэнне Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі. Паяўленне ўнутры партыі фракцый большэвікоў і меншэвікоў. (1901— 1904 годы)	24
Раздзел III. Меншэвікі і большэвікі ў перыяд руска- японскай вайны і першай рускай рэвалюцыі. (1904—1907 годы)	44
Раздзел IV. Меншэвікі і большэвікі ў перыяд сталынін- скай рэакцыі. Афармленне большэвікоў у самастойную марксісцкую партыю. (1908— 1912 годы)	75

10581
5090

23-1

	<i>Стар.</i>
Перадавы —Глыбока вывучаць гісторыю большэвіцкай партыі .	112
Н. Грэкава —Палепшыць партыйнае кіраўніцтва комсамолам .	119
Г. Сямёнаў —Правільна арганізуем вывучэнне гісторыі ВКП(б) на новаму падручніку	125
В. Кудраву —Выхаванне маладых камуністаў і спачувалючых .	129
В. Быліскі —Па-большэвіцку кіраваць прыёмам у партыю .	133
І. Хоцька і І. Гоўзман —Вынікі работы прамысловасці БССР за 1-е паўгоддзе 1938 г.	137
Пастанова Бюро ЦК КП(б)Б „Аб вывучэнні Гісторыі ВКП(б)“ .	141

Адрас рэдакцыі:
Менск, Чырвонаяармейская вул.,
ЖК КП(б)Б, н.а.к. 7.
Тэлефон рэдакцыі
на камутатару 20 600, д.б. 50.

ГІСТОРЫЯ
Усесаюзнай
Комуністычнай партыі
(большэвікоў)

Кароткі курс.

Пад рэдакцыяй Камісіі ЦК ВКП(б).

Адобран ЦК ВКП(б). 1938 год.

5440712

1940

1940

1940

1940

1940

УВ О Д З І Н Ы.

Усесаюзная Комуністычная партыя (большэвікоў) прайшла доўгі і слаўны шлях ад першых маленькіх марксісцкіх гурткоў і груп, якія паявіліся ў Расіі ў 80-х гадах мінулага стагоддзя, да вялікай партыі большэвікоў, якая кіруе цяпер першай у свеце соцыялістычнай дзяржавай рабочых і сялян.

ВКП(б) вырасла на аснове рабочага руху ў дарэволюцыйнай Расіі з марксісцкіх гурткоў і груп, якія звязаліся з рабочым рухам і ўнеслі ў яго соцыялістычнае сазнанне. ВКП(б) кіравалася і кіруецца рэволюцыйным вучэннем марксізма-ленінізма. Яе правадыры ў новых умовах эпохі імперыялізма, імперыялістычных войнаў і пролетарскіх рэволюцый развілі далей вучэнне Маркса і Энгельса, паднялі яго на новую ступень.

ВКП(б) расла і мацнела ў прынцыповай барацьбе з дробнабуржуазнымі партыямі ўнутры рабочага руху—эсэрамі (а яшчэ раней з іх папярэднікамі—народнікамі), меншавікамі, анархістамі, буржуазнымі нацыяналістамі ўсіх масцей, а ўнутры партыі—з меншавіцкімі, апартуністычнымі плынямі,—трацкістамі, бухарынцамі, нацыянал-ухілістамі і іншымі антыленінскімі групамі.

ВКП(б) мацнела і гартавалася ў рэволюцыйнай барацьбе з усімі ворагамі рабочага класа, з усімі ворагамі працоўных—памешчыкамі, капіталістамі, кулакамі, шкоднікамі, шпіёнамі, з усімі наймітамі капіталістычнага акружэння.

Гісторыя ВКП(б) ёсць гісторыя трох рэволюцый: буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі 1905 года, буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў лютым 1917 года і соцыялістычнай рэволюцыі ў кастрычніку 1917 года.

Гісторыя ВКП(б) ёсць гісторыя звяржэння царызма, звяржэння ўлады памешчыкаў і капіталістаў, гісторыя разгрому чужаземнай узброенай інтэрвенцыі ў часе грамадзянскай вайны, гісторыя збудавання Савецкай дзяржавы і соцыялістычнага грамадства ў нашай краіне.

Вывучэнне гісторыі ВКП(б) абагачае вопытам барацьбы рабочых і сялян нашай краіны за соцыялізм.

Вывучэнне гісторыі ВКП(б), вывучэнне гісторыі барацьбы нашай партыі з усімі ворагамі марксізма-ленінізма, з усімі ворагамі працоўных дапамагае авалодваць большэвізмам, павышае палітычную пільнасць.

Вывучэнне гераічнай гісторыі большэвіцкай партыі ўзбройвае веданнем законаў грамадскага развіцця і палітычнай барацьбы, веданнем рухаючых сіл рэволюцыі.

Вывучэнне гісторыі ВКП(б) умацоўвае ўпэўненасць у канчатковай перамозе вялікай справы партыі Леніна—Сталіна, перамозе камунізма ва ўсім свеце.

Кніга гэта каротка выкладае гісторыю Усесаюзнай Комуністычнай партыі (большэвікоў).

Раздзел I

БАРАЦЬБА ЗА СТВАРЭННЕ СОЦЫЯЛ-ДЭМАКРАТЫЧНАЙ РАБОЧАЙ ПАРТЫІ ў РАСІІ.

(1883—1901 годы).

I. Адмена прыгоннага права і развіццё прамысловага капіталізма ў Расіі. Паяўленне сучаснага прамысловага пролетарыята. Першыя крокі рабочага руху.

Царская Расія пазней іншых краін уступіла на шлях капіталістычнага развіцця. Да 60-х гадоў мінулага стагоддзя ў Расіі было вельмі мала фабрык і заводаў. Пераважала прыгонніцкая гаспадарка дваран-памешчыкаў. Пры прыгонным ладзе не магла па-сапраўднаму развівацца прамысловасць. Паднявольная прыгонная праца давала нізкую прадукцыйнасць працы ў сельскай гаспадарцы. Увесь ход эканамічнага развіцця штурхаў к знішчэнню прыгоннага права. Царскі ўрад, аслаблены ваенным паражэннем у часе Крымскай кампаніі і запалоханы сялянскімі «бунтамі» супроць памешчыкаў, аказаўся вымушаным адмяніць у 1861 годзе прыгоннае права.

Але і пасля адмены прыгоннага права памешчыкі прадаўжалі прыгнятаць сялян. Памешчыкі аграбілі сялян, адабраўшы, адрэзаўшы ў іх пры «вызваленні» значную частку зямлі, якой сяляне карысталіся раней. Гэту частку зямлі сяляне сталі называць «адрэзкамі». Сялян прымусілі плаціць памешчыкам выкуп за сваё «вызваленне» — каля двух мільярдаў рублёў.

Пасля адмены прыгоннага права сяляне вымушаны былі на самых цяжкіх умовах арандаваць памешчыцкую зямлю. Апрача грашовай платы за арэнду памешчык нярэдка прымушаў сялян дарма апрацоўваць сялянскімі прыладамі і коньмі пэўную колькасць памешчыцкай зямлі. Гэта называлася «адрэботкамі», «баршчынай». Часцей за ўсё селянін вымушан быў плаціць памешчыку за арэнду зямлі натурай з ураджаю ў размеры палавіны свайго ўраджаю. Гэта называлася работай «іспалу».

Такім чынам, аставалася амаль тое-ж становішча, што і пры прыгонным праве, з тою толькі розніцай, што цяпер селянін быў асабіста свабодны, яго нельга было прадаць ці купіць, як рэч.

Памешчыкі выціскалі апошнія сокі з адсталай сялянскай гаспадаркі рознымі грабежніцкімі спосабамі (арэнда, штрафы). Асноўная маса сялянства з-за гнёту памешчыкаў не магла паляпшаць сваю гаспадарку. Адсюль крайняя адсталасць сельскай гаспадаркі ў дарэволюцыйнай Расіі, прыводзіўшая да частых неўраджаяў і галадовак.

Астаткі прыгонніцкай гаспадаркі, вялізныя пдаці і выкупныя плацяжы памешчыкам, якія нярэдка перавышалі даходнасць сялянскай гаспадаркі, выклікалі разарэнне, абнішчанне сялянскіх мас, прымушалі сялян пакідаць вёскі ў пошуках заробку. Яны ішлі на фабрыкі і заводы. Фабрыканты атрымлівалі дзяшовую рабочую сілу.

Над рабочымі і сялянамі стаяла цэлая армія іспраўнікаў, ураднікаў, жандармаў, паліцэйскіх, стражнікаў, якія абаранялі цара, капіталістаў, памешчыкаў супроць працоўных, супроць эксплуатаемых. Да 1903 года існавалі цялесныя пакаранні. Не гледзячы на адмену прыгоннага права, сялян білі розгамі за малейшую правіннасць, за няўплату подацей. Рабочых збівалі паліцыя і казакі, асабліва ў часе стачак, калі рабочыя спынялі работу, не вытрымаўшы ўціску фабрыкантаў. Рабочыя і сяляне не мелі ніякіх палітычных правоў у царскай Расіі. Царскае самадзяржаўе з'яўлялася злейшым ворагам народа.

Царская Расія была турмой народаў. Шматлікія нярускія народнасці царскай Расіі былі зусім бяспраўны, безупынна падвяргаліся ўсялякім прыніжэнням і знявагам. Царскі ўрад прывучаў рускае насельніцтва глядзець на карэнныя народнасці нацыянальных абласцей як на ніжэйшую расу, называў іх афіцыйна «інаходцамі», выхоўваў прэзэрэнне і нянавісць да іх. Царскі ўрад свядома распальваў нацыянальную розню, патраўляў адзін народ на другі, арганізоўваў пурэйскія пагромы, татара-армянскую разню ў Закаўказзі.

У нацыянальных абласцях усе або амаль усе дзяржаўныя пасады займалі рускія чыноўнікі. Усе справы ва ўстановах, у судах вяліся на рускай мове. Было забаронена выдаваць газеты і кнігі на нацыянальных мовах, у школах забаранялася абучацца на роднай мове. Царскі ўрад імкнуўся задушыць усякае праяўленне нацыянальнай культуры, праводзіў палітыку гвалтоўнага «абрусення» нярускіх нацыянальнасцей. Царызм выступаў у якасці ката і мучыцеля нярускіх народаў.

Пасля адмены прыгоннага права развіццё прамысловага капіталізма ў Расіі пайшло даволі быстра, не гледзячы на астаткі прыгонніцтва, якія яшчэ затрымлівалі гэтае развіццё. За 25 год, з 1865 па 1890 год, колькасць рабочых на адных толькі буйных фабрыках, заводах і чыгунках павялічылася з 706 т. да 1433 тысяч, гэта значыць больш чым у два разы.

Яшчэ больш быстра пачала развівацца капіталістычная буйная прамысловасць у Расіі ў 90-х годах. К канцу 90-х годаў колькасць рабочых на буйных фабрыках і заводах, у горнай прамысловасці, на чыгунках толькі па 50 губерніях Еўрапейскай Расіі вырасла да 2.207 тысяч, а па ўсёй Расіі—да 2.792 тысяч.

Гэта быў сучасны прамысловы пролетарыят, які ў корані адрозніваўся ад рабочых фабрык прыгоннага перыяда і рабочых дробнай, саматужнай і ўсякай іншай прамысловасці, як сваёй згуртаванасцю на вялікіх капіталістычных прадпрыемствах, так і сваімі баявымі рэвалюцыйнымі якасцямі.

Прамысловы ўздым 90-х годаў быў звязан у першую чаргу з узмоцненым чыгуначным будаўніцтвам. За дзесяцігоддзе (1890—1900 годы) было пабудавана звыш 21 тысячы вёрст новых чыгуначных шляхоў. Чыгункам патрабавалася велізарная колькасць метала (на рэльсы, паравозы, вагоны), патрабавалася ўсё больш апалу, каменнага вугалю і нафты. Гэта прывяло да развіцця металургіі і апа-лавай прамысловасці.

Як і ва ўсіх капіталістычных краінах, у дарэволюцыйнай Расіі годы прамысловага ўздыму змяняліся годамі прамысловых крызісаў, застою прамысловасці, якія цяжка ударалі па рабочаму класу, асуджалі сотні тысяч рабочых на беспрацоўе і галечу.

Хаця развіццё капіталізма пасля адмены прыгоннага права ішло ў Расіі даволі быстра, усё-ж Расія вельмі адставала ў сваім эканамічным развіцці ад іншых капіталістычных краін. Велізарная большасць насельніцтва была яшчэ занята сельскай гаспадаркай. У сваёй выдатнай кнізе «Развіццё капіталізма ў Расіі» Ленін прыводзіў важныя лічбы ўсеагульнага перапісу насельніцтва, які праводзіўся ў 1897 годзе. Аказалася, што ў сельскай гаспадарцы было занята каля пяці шостых усяго насельніцтва, у буйнай-жа і дробнай прамысловасці, гандлі, на чыгуначным і водным транспарце, на будаўніцтве, на лясных распрацоўках і так далей было занята ўсяго толькі каля адной шоста часткі насельніцтва.

Гэта паказвае, што Расія, не гледзячы на развіццё ў ёй капіталізма, была краінай аграрнай, адсталай у эканамічных адносінах, краінай дробнабуржуазнай, гэта значыць такой, у якой пераважала яшчэ дробна-ўласніцкая, малапрадукцыйная аднаасобная сялянская гаспадарка.

Развіццё капіталізма ішло не толькі ў горадзе, але і на вёсцы. Сялянства, самы шматлікі клас дарэволюцыйнай Расіі, распадалася, расслойвалася. На вёсцы з найбольш заможных сялян выдзялялася кулацкая верхушка, вясковая буржуазія, а, з другога боку, многія сяляне разараліся, павялічвалася колькасць сялянскай беднаты, вясковых пролетарыяў і поўпролетарыяў. Колькасць-жа сярэдніх сялян з кожным годам змяншалася.

У 1903 годзе ў Расіі налічвалася каля 10 мільёнаў сялянскіх двароў. У сваёй брашуры «Да вясковай беднаты» Ленін падлічыў, што з гэтай колькасці двароў не менш трох з палавінай мільёнаў двароў было сялян, якія не мелі коней. Гэтыя бяднейшыя сялянскія двары засявалі звычайна нязначны кавалачак зямлі, астатнюю-ж зямлю здавалі кулакам, а самі ішлі на заробкі. Па свайму становішчу бяднейшыя сяляне былі бліжэй чым хто да пролетарыята. Ленін называў іх вясковымі пролетарыямі або поўпролетарыямі.

З другога боку, паўтара мільёна багатых, кулацкіх сялянскіх двароў (з усяго ліку 10 мільёнаў) забралі ў свае рукі палавіну ўсіх сялянскіх пасеваў. Гэта сялянская буржуазія багацела, прыгнятаючы беднату і сярэдняе сялянства, нажываючыся на працы батракоў і падзёншчыкаў і ператвараючыся ў сельскагаспадарчых капіталістаў.

Ужо ў 70-х і асабліва 80-х гадах мінулага стагоддзя рабочы клас у Расіі пачаў прабуждацца і павёў барацьбу з капіталістамі. Становішча рабочых у царскай Расіі было надзвычай цяжкое. У 80-х гадах рабочы дзень на фабрыках і заводах быў не менш 12½ гадзін, а ў тэкстыльнай прамысловасці даходзіў да 14—15 гадзін. Шырока ўжывалася эксплуатацыя жаночай і дзіцячай працы. Дзеці працавалі столькі-ж гадзін, колькі і дарослыя, але атрымлівалі, таксама як і жанчыны, значна меншую заробную плату. Заробная плата была нязмерна нізкая. Большая частка рабочых атрымлівала 7—8 рублёў у месяц. Самыя высокааплачваемыя рабочыя на металапрацоўчых і ліцейных заводах атрымлівалі не больш 35 рублёў у месяц. Не было ніякай аховы працы, што прыводзіла да масавых калецтваў і смерці рабочых. Не было страхавання рабочых, медыцынская дапамога аказвалася толькі за плату. Незвычайна цяжкі былі жыл-

левыя ўмовы. У маленькіх «каморках», у рабочых казармах жылі па 10—12 чалавек рабочых. Фабрыканты часта аблічвалі рабочых, прымушалі купляць у гаспадарскіх крамах прадукты ўтрыдарага, грабілі рабочых пры дапамозе штрафаў.

Рабочыя пачалі згаварэацца паміж сабой і супольна прад'яўляць гаспадару фабрыкі, завода патрабаванні аб палепшэнні сваёй ня-зноснага становішча. Яны кідалі работу, гэта значыць аб'яўлялі стачку, забастоўку. Першыя забастоўкі ў 70-х і 80-х гадах звычайна ўзнікалі з-за нямерных штрафаў, надувальства, абману пры рас-плаце з рабочымі, збаўкі расцэнак.

Выведзеныя з цярдлівасці рабочыя ў часе першых забастовак падчас ламалі машыны, білі шыбы ў фабрычных памяшканнях, гра-мілі гаспадарскія крамы і канторы.

Перадавыя рабочыя пачалі разумець, што для паспяховай ба-рацьбы з капіталістамі патрэбна арганізацыя. Сталі паяўляцца рабо-чыя саюзы.

У 1875 годзе ў Одэсе арганізаваўся «Паўднёварускі саюз рабо-чых». Гэта першая рабочая арганізацыя праіснавала 8—9 месяцаў, затым была разгромлена царскім урадам.

У Пецярбургу ў 1878 годзе арганізаваўся «Паўночны саюз рускіх рабочых», на чале якога стаялі столяр Халтурын і слесар Обнорскі. У праграме гэтага саюза было сказана, што па сваіх задатках ён прымыкае да сацыял-дэмакратычных рабочых партыі Захада. Калі ча-ковай мэтай саюза ставілася правядзенне сацыялістычнай рэволю-цыі—«нісправяржэнне існуючага палітычнага і эканамічнага ладу дзяржавы, як ладу кранне несправядлівага». Адзін з арганізатараў саюза—Обнорскі жыў некаторы час за граніцай, пазнаёміўся там з дзейнасцю марксісцкіх сацыял-дэмакратычных партый і І Інтэрна-цыянала, кіруемага Марксам. Гэта наклала свой адбітак на праграму «Паўночнага саюза рускіх рабочых». Сваёй бліжэйшай задачай гэты саюз ставіў заваяванне палітычнай свабоды і палітычных правоў для народа (свабоды слова, друку, права сходаў і так далей). У ліку бліжэйшых патрабаванняў было таксама абмежаванне рабочага дня.

Лік членаў саюза дасягаў 200 чалавек, і столькі-ж было спачатку за-чых. Саюз пачынаў прымаць удзел у рабочых стачках, кіраваў імі. Царскі ўрад разграміў і гэты рабочы саюз.

Але рабочы рух прадаўжаў расці, ахапляючы ўсе новыя і новыя раёны. 80-я гады даюць вялікую колькасць стачак. За перыяд 1881—1886 гады было больш 48 стачак з 80 тысячамі баставальных рабочых.

Асабліва вялікае значэнне ў гісторыі рэвалюцыйнага руху мела вялікая стачка, успыхнуўшая ў 1885 годзе на фабрыцы Марозавых у Орэхава-Зуеве.

На гэтай фабрыцы працавала каля 8 тысяч рабочых. Умовы ра-боты з кожным днём пагоршваліся: з 1882 па 1884 год заработная плата збаўлялася пяць разоў, прычым у 1884 годзе расцэнкі былі адразу паніжаны на адну чвэрць, г. зн. на 25 процантаў. Але апрача таго фабрыкант Марозаў замучыў рабочых штрафамі. Як выяснілася на судзе пасля стачкі, з кожнага заробленага рубля на іх віталі штра-фаў у рабочага адымалася ў карысць фабрыканта ад 30 да 50 ка-пеек. Рабочыя не вытрымалі гэтага грабёжу і ў студзені 1885 года аб'явілі стачку. Стачка была загадзя арганізавана. Кіраваў ёю пера-давы рабочы Пётр Маісеенка, які быў раней членам «Паўночнага саюза рускіх рабочых» і меў ужо рэвалюцыйны вопыт. Напярэдадні

стачкі Маісеенка разам з іншымі найбольш свядомымі ткачамі выпрацаваў рат патрабаванняў да фабрыканта, якія былі зацверджаны на таўнай нарадзе рабочых. Перш за ўсе рабочыя патрабавалі спынення грабежніцкіх штрафаў.

Гэта стачка была падаўлена ўзброенай сілай. Больш 600 рабочых было арыштавана, некалькі дзесяткаў з іх было аддана пад суд.

Падобныя-ж стачкі адбываліся ў 1885 годзе на фабрыках у Іванава-Вазнесенску.

У наступным годзе царскі ўрад, напалоханы ростам рабочага руху, аказаўся вымушаным выдць закон аб штрафах. У гэтым законе гаварылася, што штрафныя грошы павінны ісці не ў кішэню фабрыканта, а на патрэбы саміх рабочых.

На вопыце марозаўскай і іншых стачак рабочыя зразумелі, што яны многага могуць дасягнуць арганізаванай барацьбой. Рабочы рух пачаў выдзяляць з свайго асяроддзя зольных кіравнікоў і арганізатараў, цвёрда адстойваюшых інтарэсы рабочага класа.

У той-жа час на глебе росту рабочага руху і пад уплывам заходне-еўрапейскага рабочага руху пачынаюць стварацца ў Расіі першыя марксісцкія арганізацыі.

2. Народніцтва і марксізм у Расіі. Плеханаў і яго група «Вызваленне працы». Барацьба Плеханава з народніцтвам. Пашырэнне марксізма ў Расіі.

Да паяўлення марксісцкіх груп рэвалюцыйную работу ў Расіі вялі народнікі, якія з'яўляліся праціўнікамі марксізма.

Першая руская марксісцкая група паявілася ў 1883 годзе. Гэта была група «Вызваленне працы», арганізаваная Г. В. Плеханавым за граніцай, у Жэневе, куды ён вымушан быў паехаць ад праследаванняў царскага ўрада за рэвалюцыйную дзейнасць.

Плеханаў сам быў перад гэтым народнікам. Пазнаеміўшыся ў эміграцыі з марксізмам, ён пераў з народніцтвам і стаў выдаючымся прапагандыстам марксізма.

Група «Вызваленне працы» прарабіла вялікую работу па распаўсюджванні марксізма ў Расіі. Яна пераклала на рускую мову работы Маркса і Энгельса: «Маніфест комуністычнай партыі», «Наемная праца і капітал», «Развіццё соцыялізма ад утопіі да навукі» і іншыя, надрукавала іх за граніцай і пачала таўна распаўсюджваць у Расіі. Г. В. Плеханаў, Засуліч, Аксельрод і іншыя ўдзельнікі гэтай групы напісалі таксама рат твораў, у якіх яны раз'яснялі вучэнне Маркса і Энгельса, раз'яснялі ідэі **навуковага соцыялізма**.

Маркс і Энгельс, былія настаўнікі пролетарыята, у процівагу соцыялістам-утопістам, першым растлумачылі, што соцыялізм—не выдумка мечтацеляў (утопістаў), а неабходны рэзультат развіцця сучаснага капіталістычнага грамадства. Яны паказалі, што капіталістычны лад падзе таксама, як паў прыгонны лад, што капіталізм сам стварае сабе мабільшыка ў асобе пролетарыята. Яны паказалі, што толькі класавая барацьба пролетарыята, толькі перамога пролетарыята над буржуазіяй вызваліць чалавецтва ад капіталізма, ад эксплуатацыі.

Маркс і Энгельс вучылі пролетарыят усведамляць свае сілы, усведамляць свае класавыя інтарэсы і аб'ядноўвацца для рашучай барацьбы з буржуазіяй. Маркс і Энгельс адкрылі законы развіцця капіталістычнага грамадства і навукова паказалі, што развіццё капіта-

лістычнага грамадства і класавая барацьба ў ім павінны немінуца прывесці да паўнення капіталізма, да перамогі пролетарыята, да дыктатуры пролетарыята.

Маркс і Энгельс вучылі, што вызваціца ад уладні капітала і ператварыць капіталістычную ўласнасць ва ўласнасць грамадскую немагчыма мрным шляхам, што даўца гэтага рабочы клас можа толькі шляхам прымянення рэволюцыйнага насця супроць буржуазіі, шляхам пролетарскай рэволюцыі, шляхам устанавлення свайго палітычнага панавання—дыктатуры пролетарыята, якая павінна падавіць супраціўленне эксплуатацараў і стварыць новае, бяскласавае комуністычнае грамадства.

Маркс і Энгельс вучылі, што прамысловы пролетарыят з'яўляецца самым рэволюцыйным і таму самым перадавым класам капіталістычнага грамадства, што толькі такі клас, як пролетарыят, можа сабраць вакол сябе ўсе незадаволеныя капіталізмам сілы і павесці іх на штурм капіталізма. Але каб перамагчы стары свет і стварыць новае бяскласавае грамадства, пролетарыят павінен мець сваю ўласную рабочую партыю, якую Маркс і Энгельс называлі комуністычнай партыяй.

Пашырэннем поглядаў Маркса і Энгельса і занялася першая руская марксісцкая група, плеханаўская група «Вызваленне працы».

Група «Вызваленне працы» падняла сцяг марксізма ў рускім замежным друку ў той момант, калі соцыял-дэмакратычнага руху ў Расіі яшчэ не было. Неабходна было перш за ўсё тэарэтычна, ідэйна пракласці шлях гэтаму руху. І алоўнай ідэяй перашкодай на шляху пашырэння марксізма і соцыял-дэмакратычнага руху ў той час былі народніцкія погляды, якія пераважалі тады сярод перадавых рабочых і рэволюцыйна настроенай інтэлігенцыі.

З развіццём капіталізма ў Расіі рабочы клас становіўся магутнай перадавой сілай, здольнай да арганізаванай рэволюцыйнай барацьбы. Але перадавой ролі рабочага класа не разумелі народнікі. Рускія народнікі памылкова лічылі, што галоўнай рэволюцыйнай сілай з'яўляецца не рабочы клас, а сялянства, што ўладу цара і памешчыкаў можна звергнуць шляхам адных толькі сялянскіх «бунтаў». Народнікі не ведалі рабочы клас і не разумелі, што без саюза з рабочым класам і без яго кіравання адны сяляне не змогуць перамагчы царызм і памешчыкаў. Народнікі не разумелі, што рабочы клас з'яўляецца самым рэволюцыйным і самым перадавым класам грамадства.

Народнікі спачатку прабавалі падняць сялян на барацьбу супроць царскага ўрада. З гэтай мэтай рэволюцыйная інтэлігентная моладзь, пераапануўшыся ў сялянскую вопратку, рушыла ў вёскі—«у народ», як тады гаварылі. Адсюль і пайшла назва «народнікі». Але за імі сялянства не пайшло, бо яны і сялян, як след, не ведалі і не разумелі. Бесшчасна народнікаў была арыштавана патцыяй. Тады народнікі разнымі прадаўжэнцтвам барацьбы супроць царскага самадзяржаўя аднымі сваімі сіламі, без народа, што прывяло да яшчэ больш сур'ёзных памылак.

Народніцкае тайнае таварыства «Народная воля» пачало рыхтаваць забойства цара. І сакавіка 1881 года народазольцам удалося кінуць бомбай забіць цара Александра II. Аднак, гэта не прынесла ніякай карысці народу. Забойствамі асобных людзей нельга было звергнуць царскае самадзяржаўе, нельга было знішчыць клас памешчыкаў. На месца забітага цара з'явіўся другі—Александр III, пры якім рабочым і сялянам стала жыць яшчэ горш.

Выбраны народнікамі шлях барацьбы з царызмам праз асобныя забойствы, праз індывідуальны тэрор быў памылковым і шкодным для рэвалюцыі. Палітыка індывідуальнага тэрору зыходзіла з няправільнай народніцкай тэорыі актывісткіх «героі» і пасіўнага «натоўпу», чакаючай ад «героі» подвигу. Гэтая жывая тэорыя гаварыла, што толькі асобныя выдаючыся асобы робяць гісторыю, а маса, народ, клас, «натоўп», як палардыва выражаўся народніцкія чысьмнікі, нямоцны для свядомых, арганізаваных дзеянняў, яна можа толькі слэпа ідці за «героі». Таму народнікі адмовіліся ад масавай рэвалюцыйнай работы сярод сялянства і рабочага класа і перайшлі да індывідуальнага тэрору. Народнікі прымусілі аднаго з бунтарных рэвалюцыйнаў таго часу — Сцяпана Халоднага сьляпіць работу па арганізацыі рэвалюцыйнага рабочага саюза і цалкам заняцца тэрорам.

Народнікі адцягвалі ўвагу працоўных ад барацьбы з класам прыгнятаўнікаў безкарыснымі для рэвалюцыі забойствамі асобных прадстаўнікоў гэтага класа. Яны тармазілі развіццё рэвалюцыйнай ініцыятывы і актывнасці рабочага класа і сялянства.

Народнікі перашкаджалі рабочаму класу зразумець яго кіруючую ролю ў рэвалюцыі і затрымлівалі стварэнне самастойнай партыі рабочага класа.

Хоць тайная арганізацыя народнікаў была разбіта царскім урадам, народніцкія погляды доўга яшчэ ірымаліся сярод рэвалюцыйна настроенай інтэлігенцыі. Астаткі народнікаў упарта супраціўляліся пашырэнню марксізма ў Расіі, перашкаджалі арганізацыі рабочага класа.

Таму марксізм у Расіі мог вырасці і ўзмацнець толькі ў барацьбе з народніцтвам.

Група «Вызваленне працы» разгарнула барацьбу супроць памылковых поглядаў народнікаў, паказвала, якую шкоду прыносіць рабочаму руху вучэнне народнікаў і іх спосабы барацьбы.

У сваіх работах, накіраваных супроць народнікаў, Плеханаў паказаў, што погляды народнікаў нічога агульнага не маюць з навуковым сацыялізмам, хоць народнікі і называлі сябе сацыялістамі.

Плеханаў першы даў марксістскую крытыку памылковых поглядаў народнікаў. Наносячы меткія удары народніцкім поглядам, Плеханаў аначасова разгарнуў бліскучую абарону марксістскіх поглядаў.

У чым заключаліся асноўныя памылковыя погляды народнікаў, якім Плеханаў нанёс сакрушальны ўдар?

Па-першае, народнікі сцвярджалі, што капіталізм у Расіі прадстаўляе «выпадковую» з'яву, што ён не будзе развівацца ў Расіі, значыць, не будзе расці і развівацца і пролетарыят.

Па-другое, народнікі не лічылі рабочы клас перадавым класам у рэвалюцыі. Яны марылі аб дасягненні сацыялізма без пролетарыята. Галоўнай рэвалюцыйнай сілы народнікі лічылі сялянства, кіруемае інтэлігенцыяй, і сялянскую абшчыну, якую яны разглядалі, як зародак і аснову сацыялізма.

Па-трэцяе, у народнікаў быў памылковы і шкодны погляд на ўвесь ход гісторыі чалавецтва. Яны не ведалі і не разумелі законаў эканамічнага і палітычнага развіцця грамадства. Яны былі ў гэтых адносінах зусім адсталымі людзьмі. Па іх думцы, гісторыю робяць не класы і не барацьба класаў, а толькі асобныя выдаючыся людзі — «героі», за якімі слэпа ідуць маса, «натоўп», народ, класы.

Змагаючыся супроць народнікаў і выкрываючы іх, Плеханаў напісаў рад марксісцкіх работ, на якіх вучыліся і выхоўваліся марксісты Расіі. Такія работы Плеханава, як «Соцыялізм і палітычная барацьба», «Нашы рознагалоссі», «Да пытання аб развіцці маністычнага погляду на гісторыю», расчысцілі глебу для перамогі марксізма ў Расіі.

У сваіх работах Плеханаў выклаў асноўныя пытанні марксізма. Асабліва важнае значэнне мела яго кніга «Да пытання аб развіцці маністычнага погляду на гісторыю», выданая ў 1895 годзе. Ленін указваў, што на гэтай кнізе «выхавалася цэлае пакаленне рускіх марксістаў» (Ленін, т. XIV, стар. 347).

У сваіх работах, накіраваных супроць народнікаў, Плеханаў даказаў, што недарэчна ставіць пытанне так, як ставілі яго народнікі: павінен ці не павінен развівацца капіталізм у Расіі? Справа ў тым, гаварыў Плеханаў, даказваючы гэта фактамі, што Расія ўжо ўступіла на шлях капіталістычнага развіцця і што няма такой сілы, якая магла-б яе з гэтага шляху звярнуць.

Задача рэволюцыянераў была не ў тым, каб затрымаць развіццё капіталізма ў Расіі,—гэтага яны ўсёроўна не змаглі-б зрабіць. Задача рэволюцыянераў заключалася ў тым, каб абаперцця на тую магутную рэволюцыйную сілу, якая нараджаецца развіццём капіталізма,—на рабочы клас, развіваць яго класовае сазнанне, арганізаваць яго, дапамагчы яму стварыць сваю рабочую партыю.

Плеханаў разбіў і другі асноўны памылковы погляд народнікаў — адмаўленне імі перадавой ролі пролетарыята ў рэволюцыйнай барацьбе. Народнікі разглядалі паяўленне пролетарыята ў Расіі як свайго роду «гістарычнае няшчасце», пісалі аб «язве пролетарыяцтва». Плеханаў, абараняючы вучэнне марксізма і яго поўную прымянімасць да Расіі, даказаў, што, не гледзячы на колькасную перавагу сялянства і паразнальнасць пралетарыята, іменна на пролетарыят, на яго рост павінны рэволюцыянеры ўскласці свае галоўныя надзеі.

Чаму іменна на пролетарыят?

Таму, што пролетарыят, не гледзячы на яго цяперашнюю малалікасць, з'яўляецца такім працоўным класам, які звязан з найбольш перадавой формай гаспадаркі,—з блізнай вытворчасцю, і мае ў сувязі з гэтым вялікую будучыню.

Таму, што пролетарыят, як клас, расце з года ў год, развіваецца палітычна, лёгка паддаецца арганізацыі ў сілу умоў працы на буйнай вытворчасці і найбольш рэволюцыйны ў сілу свайго пралетарскага становішча, бо ў рэволюцыі яму няма чаго траціць, апроча сваіх ланцугоў.

Інакш абстаіць справа з сялянствам.

Сялянства (гутарка ішла аб аднаасобным сялянстве.—Рэд.), не гледзячы на яго шматлікасць, з'яўляецца такім працоўным класам, які звязан з найбольш адсталай формай гаспадаркі,—дробнай вытворчасцю, з прычыны чаго яно не мае і не можа мець вялікай будучыні.

Сялянства не толькі не расце, як клас, а, наадварот, распадаецца з года ў год на буржуазію (кулакі) і беднату (пролетарыі, поўпролетарыі). К таму-ж яно больш цяжка паддаецца арганізацыі ў сілу сваёй распыленасці і менш ахвотна ідзе ў рэволюцыйны рух у сілу свайго дробна-ўласніцкага становішча, чым пролетарыят.

Народнікі сцвярджалі, што ў Расіі соцыялізм прыдзе не праз дыктатуру пролетарыята, а праз сялянскую абшчыну, якую яны лічылі зародкам і базай соцыялізма. Але абшчына не была і не магла быць ні базай, ні зародкам соцыялізма, бо ў абшчыне панавалі кулакі, «міраеды», якія эксплуатавалі беднякоў, багракоў, маламоцных ссраднякоў. Фармальна існаваўшае абшчыннае землеўладанне і перадзелы зямлі па едаках, якія адбываліся час ад часу, ніколькі не мянялі справы. Зямлей карысталіся тыя члены абшчыны, у якіх былі рабочая жывела, інвентар, насенне, гэта значыць заможныя ссраднякі і кулакі. Сяляне, якія не мелі коней, беднякі і наогул маламоцныя вымушаны былі аддаваць зямлю кулакам і ісці ў найміты, у багракі. Сялянская абшчына была на самай справе зручнай формай для прыкрыцця кулацкага засілля і дзяшовым сродкам у руках царызма для збору падаткаў з сялян па прыпынку кругавой гары. Таму якраз царызм не чапаў сялянскую абшчыну. Смешна было-б лічыць такую абшчыну зародкам ці базай соцыялізма.

Плеханаў разбіў таксама трэці асноўны памылковы погляд народнікаў наконт першаступеннай ролі ў грамадскім развіцці «герояў», выдаючыхся асоб, іх ідэй, і наконт нікчэмнай ролі масы, «натоўпу», народа, класаў. Плеханаў абвінавачваў народнікаў у ідэалізме, даказваючы, што праўда не на баку ідэалізма, а на баку матэрыялізма Маркса—Энгельса.

Плеханаў развіў і абгрунтаваў пункт гледжання марксісцкага матэрыялізма. Згодна марксісцкага матэрыялізма, ён даказваў, што развіццё грамадства вызначаецца ў канчатковым выніку не пажаданнямі і ідэямі выдаючыхся асоб, а развіццём матэрыяльных умоў існавання грамадства, зменамі спосабаў вытворчасці матэрыяльных даброт, неабходных для існавання грамадства, зменамі ўзаемаадносін класаў у галіне вытворчасці матэрыяльных даброт, барацьбой класаў за ролю і месца ў галіне вытворчасці і размеркавання матэрыяльных даброт. Не ідэі вызначаюць грамадска-эканамічнае становішча людзей, а грамадска-эканамічнае становішча людзей вызначае іх ідэі. Выдаючыяся асобы могуць ператварыцца ў нішто, калі іх ідэі і пажаданні ідуць уразрэз з эканамічным развіццём грамадства, уразрэз з патрэбнасцямі перадавога класа, і—наадварот—выдаючыяся людзі могуць стаць сапраўды выдаючыміся асобамі, калі іх ідэі і пажаданні правільна выражаюць патрэбнасці эканамічнага развіцця грамадства, патрэбнасці перадавога класа.

На сцвярджэнні народнікаў аб тым, што маса ёсць натоўп, што толькі героі робяць гісторыю і ператвараюць натоўп у народ, марксісты адказвалі: не героі робяць гісторыю, а гісторыя робіць герояў, значыць,—не героі ствараюць народ, а народ стварае герояў і рухае наперад гісторыю. Героі, выдаючыяся асобы могуць адыграваць сур'езную ролю ў жыцці грамадства толькі пастолькі, наколькі яны здолеюць правільна зразумець умовы развіцця грамадства, зразумець, як іх змяніць да лепшага. Героі, выдаючыяся асобы могуць папасці ў становішча смешных і нікому ненагрэбных няданікаў, калі яны не здолеюць правільна зразумець умовы развіцця грамадства і пачнуць перціся супроць гістарычных патрэбнасцей грамадства, уябрызюшы сябе «дзелацелямі» гісторыі.

Да разраду такіх іменна герояў-нядзішкаў і належалі народнікі.

Літаратурныя творы Плеханава, яго барацьба з народнікамі грунтоўна падарвалі ўплыў народнікаў сярод рэвалюцыйнай інтэлігенцыі.

Але ідэйны разгром народніцтва далёка яшчэ не быў завершан. Гэта задача—дабіць народніцтва, як ворага марксізма—выпала на долю Леніна.

Большасць народнікаў хутка пасля разгрому партыі «Народнай волі» адмовілася ад рэвалюцыйнай барацьбы з царскім урадам, пачала прапаведваць прымірэнне, пагадненне з царскім урадам. Народнікі ў 80-х і 90-х гадах сталі выражальнікамі інтарэсаў кулацтва.

Група «Вызваленне працы» склала два праекты праграмы рускіх соцыял-дэмакратаў (першы ў 1884 г. і другі ў 1887 г.). Гэта быў вельмі важны крок для падрыхтоўкі стварэння марксісцкай соцыял-дэмакратычнай партыі ў Расіі.

Але ў групы «Вызваленне працы» былі і сур'ёзныя памылкі. У яе першым праекце праграмы былі яшчэ астаткі народніцкіх поглядаў, дапускалася тактыка індывідуальнага тэрору. Плеханаў не ўлічваў, далей, што ў ходзе рэвалюцыі пролетарыят можа і павінен павесці за сабой сялянства, што толькі ў саюзе з сялянствам пролетарыят зможа атрымаць перамогу над царызмам. Плеханаў разглядаў, далей, ліберальную буржуазію, як сілу, якая можа аказаць падтрыманне рэвалюцыі, хоць і нетрывалае падтрыманне, сялянства-ж у некаторых сваіх работах ён зусім скідаў з рахунку, заяўляючы, напрыклад, што:

«Апрача буржуазіі і пролетарыята мы не бачым іншых грамадскіх сіл, на якія маглі-б у нас апарацца аназіцынныя ці рэвалюцыйныя камбінацыі» (Плеханаў, т. III, стар. 119).

Гэтыя памылковыя погляды Плеханава былі зародкам яго будучых меншавіцкіх поглядаў.

І група «Вызваленне працы» і марксісцкія гурткі таго часу не былі яшчэ звязаны практычна з рабочым рухам. Гэта быў яшчэ перыяд узнікнення і ўмацавання ў Расіі тэорыі марксізма, ідэй марксізма, праграмных палажэнняў соцыял-дэмакратыі. Соцыял-дэмакратыя за дзесяцігоддзе 1884—1894 годаў існавала яшчэ ў выглядзе асобных невялікіх груп і гурткоў, не звязаных ці вельмі мала звязаных з масавым рабочым рухам. Падобна яшчэ ненарадзіўшамуся, але ўжо развіваючамуся ва ўтробе мацеры дзіцяці, соцыял-дэмакратыя перажывала, як пісаў Ленін, «працэс утробнага развіцця».

Група «Вызваленне працы» «толькі тэарэтычна, аснавала соцыял-дэмакратыю і зрабіла першы крок насустрач рабочаму руху»,—указваў Ленін.

Задачу злучэння марксізма з рабочым рухам у Расіі, а таксама выпраўлення памылак групы «Вызваленне працы» прышлося вырашыць Леніну.

3. Пачатак рэвалюцыйнай дзейнасці Леніна. Пецярбургскі «Саюз барацьбы за вызваленне рабочага класа».

Владзімір Ільіч Ленін, аснавальнік большэвізма, нарадзіўся ў г. Сямбірску (цяпер Ульянаўск) у 1870 годзе. У 1887 годзе Ленін паступіў у Казанскі ўніверсітэт, але хутка быў арыштаван і выключан з універсітэта за ўдзел у рэвалюцыйным руху студэнтаў. У Казані Ленін уступіў у марксісцкі гурток, арганізаваны Федасеевым. Пасля пераезду Леніна ў Самару вакол яго быстра ўтварыўся першы гурток самарскіх марксістаў. Ужо тады Ленін здзіўляў усіх сваім веданнем марксізма.

У канцы 1893 года Ленін пераехаў у Пецярбург. Першыя-ж выступленні Леніна зрабілі моцнае ўражанне на ўдзельнікаў пецярбургскіх марксісцкіх гурткоў. Надзвычай глыбокае веданне Маркса, ўменне прымяняць марксізм да эканамічнай і палітычнай абстаноўкі Расіі таго часу, гарачая, несакрушальная вера ў перамогу рабочай справы, выдатны арганізацыйны талент — усё гэта зрабіла Леніна прызнаным кіраўніком пецярбургскіх марксістаў.

Ленін карыстаўся гарачай любоўю перадавых рабочых, з якімі ён займаўся ў гуртках.

«Нашы лекцыі, — успамінаў рабочы Бабушкін аб занятках Леніна у рабочых гуртках, — насілі характар вельмі жывы, цікавы, мы ўсе бывалі вельмі задаволены гэтымі лекцыямі і пастаянна захэпляліся розумам нашага лектара».

У 1895 годзе Ленін аб'яднаў у Пецярбургу ўсе марксісцкія рабочыя гурткі (іх было ўжо каля 20) у адзін «Саюз барацьбы за вызваленне рабочага класа». Гэтым ён падрыхтаваў стварэнне рэвалюцыйнай марксісцкай рабочай партыі.

Ленін ставіў перад «Саюзам барацьбы» задачу звязацца цясней з масавым рабочым рухам і палітычна кіраваць ім. Ад прапаганды марксізма сярод невялікай колькасці перадавых рабочых, сабраных у прапагандысцкіх гуртках, Ленін прапанаваў перайсці да злобадзённай палітычнай агітацыі сярод шырокіх мас рабочага класа. Гэты паварот у бок масавай агітацыі меў сур'ёзнае значэнне для далейшага развіцця рабочага руху ў Расіі.

У 90-х годах прамысловасць перажывала перыяд уздыму. Расла колькасць рабочых. Узмацніўся рабочы рух. З 1895 па 1899 год ба-ставала, па няпоўных даных, не менш 221 тысячы рабочых. Рабочы рух ператвараўся ў сур'ёзную сілу палітычнага жыцця краіны. Самім жыццём пацвярджаліся погляды марксістаў, якія яны абаранялі ў барацьбе з народнікамі, наконі перадавой ролі рабочага класа ў рэвалюцыйным руху.

Пад кіраўніцтвам Леніна «Саюз барацьбы за вызваленне рабочага класа» звязваў барацьбу рабочых за эканамічныя патрабаванні — за павышэнне умоў працы, за скарачэнне рабочага дня, за павышэнне зароботнай платы — з палітычнай барацьбай супроць царызма. «Саюз барацьбы» выходзіў рабочых палітычна.

Пад кіраўніцтвам Леніна пецярбургскі «Саюз барацьбы за вызваленне рабочага класа» ўпершыню ў Расіі стаў ажыццяўляць злучэнне соцыялізма з рабочым рухам. Калі ўзнікала стачка на якой-небудзь фабрыцы, «Саюз барацьбы», які добра ведаў праз ўдзельнікаў сваіх гурткоў становішча на прадпрыемствах, неадкладна адклікаўся выпускам лістовак, выпускам соцыялістычных пракламацый. У гэтых лістоўках ўкрываліся прыцягненні рабочых фабрыкантамі, растлумачваліся, як трэба змагацца рабочым за свае інтарэсы, змяшчаліся патрабаванні рабочых. Лістоўкі гаварылі ўсю праўду аб язвах капіталізма, аб жабыцкім жыцці рабочых, аб іх нязмерна цяжкай 12-14-гадзіннай працы, аб іх бяспраўным становішчы. Тут-жа прад'яўляліся і адпаведныя палітычныя патрабаванні. У канцы 1894 года Ленін пры удзеле рабочага Бабушкіна напісаў першую такую агітацыйную лістоўку і зварот да забаставаўшых рабочых Семянікаўскага завода ў Пецярбургу. Восенню 1895 года Ленін напісаў лістоўку да

бастуючых рабочых і работніц фабрыкі Торитона. Гэта фабрыка належала англійскім фабрыкантам, якія атрымлівалі мільёныя прыбыткі. Рабочы дзень тут прадаўжаўся больш 14 гадзін, а зараблялі ткачы каля 7 рублёў у месяц. Забастоўка скончылася паспяхова для рабочых. За кароткі час «Саюзам барацьбы» былі надрукаваны дзесяткі такіх лістовак, зваротаў да рабочых розных фабрык. Кожны такі лісток моцна ўзнімаў дух рабочых. Рабочыя бачылі, што ім дапамагаюць, іх абараняюць соцыялісты.

Пад кіраўніцтвам «Саюза барацьбы» праходзіла забастоўка 30 тысяч пецярбургскіх тэкстыльных рабочых летам 1896 года. Асноўным патрабаваннем было скарачэнне рабочага дня. Пад напорам гэтан забастоўкі царскі ўрад вымушан быў выдаць закон ад 2 чэрвеня 1897 года, які абмяжоўваў рабочы дзень да 11½ гадзін. Да гэтага закона рабочы дзень не быў наогул абмяжован.

У снежні 1895 года Ленін быў арыштаван царскім урадам. Ленін у турме не спыняў рэвалюцыйнай барацьбы. Ён дапамагаў «Саюзу барацьбы» сваімі парадамі і ўказаннямі, перасылаючы з турмы брашуры і лістоўкі. У турме Леніным былі напісаны брашура «Аб стачках» і лістоўка «Царскаму ўраду», у якой выкрывалася дзікае самавольства царскага ўрада. У турме-ж Ленін напісаў праект праграмы партыі (ён быў напісан малаком паміж радкоў медыцынскай кнігі).

Пецярбургскі «Саюз барацьбы» даў магутны штуршок да аб'яднання рабочых гурткаў у такія-ж саюзы і ў іншых гарадах і абласцях Расіі. У сярэдзіне 90-х годаў унікаюць марксісцкія арганізацыі ў Закаўказзі. У 1894 годзе ўтварасца ў Маскве маскоўскі «Рабочы саюз». У Сібіры у канцы 90-х годаў арганізаваўся сібірскі «Соцыял-дэмакратычны саюз». У 90-х годах у Іванава-Вазнесенску, Яраслаўлі, Кастраме ўзніклі марксісцкія групы, якія аб'ядналіся потым у «Научны саюз соцыял-дэмакратычнай партыі». У Растове-на-Дану, Екацерынаславе, Кіеве, Нікалаеве, Туле, Самары, Казані, Орэхава-Зуеве і ў іншых гарадах ствараюцца ў другой палавіне 90-х годаў соцыял-дэмакратычныя групы і саюзы.

Значэнне пецярбургскага «Саюза барацьбы» за вызваленне рабочага класа» заключалася ў тым, што ён, па выражэнню Леніна, прадстаўляў першы сур'ёзны зачаток рэвалюцыйнай партыі, **якая апіраецца на рабочы рух.**

На рэвалюцыйны вопыт пецярбургскага «Саюза барацьбы» апираўся Ленін у сваёй далейшай рабоце па стварэнню марксісцкай соцыял-дэмакратычнай партыі ў Расіі.

Пасля арышту Леніна і яго бліжэйшых саратнікаў састаў кіраўніцтва пецярбургскага «Саюза барацьбы» значна змяніўся. Паявіліся новыя людзі, якія называлі сябе «маладымі», а Леніна і яго саратнікаў «старыкамі». Яны пачалі весці памылковую палітычную лінію. Яны заяўлялі, што трэба заклікаць рабочых толькі да эканамічнай барацьбы супраць гаспадароў, што-ж датычыць палітычнай барацьбы, то гэта—справа ліберальнай буржуазіі, якой павінна належаць кіраўніцтва палітычнай барацьбой.

Такіх людзей сталі называць «эканамістамі».

Гэта была першая згодніцкая, апартуністычная група ў радах марксісцкіх арганізацый у Расіі.

4. Барацьба Леніна супроць народніцтва і «легальнага марксізма». Ленінская ідэя саюза рабочага класа і сялянства. І з'езд Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі.

Хоць Плеханаў ужо у 80-х годах нанес асноўны ўдар народніцкай сістэме поглядаў, аднак у пачатку 90-х годаў погляды народнікаў усё яшчэ сустракалі спачуванне сярод некаторай часткі рэвалюцыйнай моладзі. Частка моладзі прадаўжала думаць, што Расія можа мінуць капіталістычны шлях развіцця, што галоўную ролю ў рэвалюцыі будзе адыгрываць сялянства, а не рабочы клас. Астаткі народнікаў усяляк стараліся перашкодзіць пашырэнню марксізма ў Расіі, павялі барацьбу супроць марксістаў, стараючыся іх усяляк апарчыць. Трэба было да канца ідэнна разграміць народніцтва, каб забяспечыць далейшае пашырэнне марксізма і магчымасць стварэння соцыял-дэмакратычнай партыі.

Гэтая работа была прароблена Леніным.

У сваёй кнізе «Што такое «прыяцелі народа» і як яны ваююць супроць соцыял-дэмакратаў?» (1894 год) Ленін да канца выкрыў сапраўдны твар народнікаў, як фальшывых «прыяцеляў народа», якія ідуць на справе супроць народа.

Народнікі 90-х годаў па сутнасці даўно адмовіліся ад усякай рэвалюцыйнай барацьбы з царскім урадам. Ліберальныя народнікі прапаведвалі прымірэнне з царскім урадам. «Яны проста думаюць, — пісаў Ленін пра народнікаў таго часу, — што калі папрасіць больш-хораша ды ласкавей у гэтага ўрада, то ён можа ўсё добра ўладзіць» (Ленін, т. I, стар. 161).

Народнікі 90-х годаў закрывалі вочы на становішча беднаты на весцы, на класавую барацьбу на весці, на эксплуатацыю беднаты кулацтвам і ўсхвалялі развіццё кулацкіх гаспадарак. Яны выступалі па сутнасці справы як выражалінікі інтарэсаў кулацтва.

У той-жа час народнікі ў сваіх журнатах вялі цікаванне марксістаў. Свядома скажучы, зусім пераблытваючы погляды рускіх марксістаў, народнікі запэўнівалі, быццам марксісты хочуць разарэння вёскі, быццам марксісты хочуць «выварыць кожнага мужыка ў фабрычным катле». Выкрываючы гэтую фальшывую народніцкую крытыку, Ленін паказаў, што справа не ў «жаданнях» марксістаў, а ў сапраўдным ходзе развіцця капіталізма ў Расіі, пры якім колькасць пролетарыята немінуча павялічваецца. Але пролетарыят з'явіцца магільшчыкам капіталістычнага ладу.

Ленін паказаў, што сапраўднымі прыяцелямі народа, якія жадаюць знішчыць капіталістычны і памешчыцкі гнёт, знішчыць царызм, з'яўляюцца не народнікі, а марксісты.

Ленін у сваёй кнізе «Што такое прыяцелі народа» упершыню высунуў ідэю рэвалюцыйнага саюза рабочых і сялян, як галоўнага сродку звяржэння царызма, памешчыкаў, буржуазіі.

Ленін у радзе сваіх работ гэтага перыяду пацвяргаў крытыцы тыя сродкі палітычнай барацьбы народнікаў, якімі карысталася асноўная група народнікаў — народавоцы, а пазней — прадаўжальнікі народнікаў — эсэры, у асаблівай тактыцы індывідуальнага тэрору. Ленін лічыў яе шкоднай для рэвалюцыйнага руху, бо яна падменьвала барацьбу мас барацьбой адзіночак-герояў. Яна азначала нявер'е ў народны рэвалюцыйны рух.

У кнізе «Што такое прыцелі народа» Ленін намячаў асноўныя задачы рускіх марксістаў. Па думцы Леніна рускія марксісты павінны былі ў першую чаргу арганізаваць з разрозненых марксісцкіх гуртоў адзіную соцыялістычную рабочую партыю. Ленін указваў далей, што іменна рабочы клас Расіі ў саюзе з сялянствам зваліць царскае самадзяржаўе, пасля чаго рускія пролетарыят у саюзе з працоўнымі і эксплуатаемымі масамі, побач з пролетарыятам іншых краін, прамой дарогай адкрытай палітычнай барацьбы пойдзе да пераможнай комуністычнай рэвалюцыі.

Такім чынам, больш 40 год таму назад Ленін правільна ўказаў шлях барацьбы рабочага класа, вызначыў яго ролю, як перадавой рэвалюцыйнай сілы грамадства, вызначыў ролю сялянства, як саюзніка рабочага класа.

Барацьба Леніна і яго староннікаў супроць народніцтва ўжо ў 90-х годах прывяла да канчатковага ідэянага разгрому народніцтва.

Велізарнае значэнне мела таксама барацьба Леніна супроць «легальнага марксізма». Як заўсёды бывае ў гісторыі, да вялікага грамадскага руху звычайна прымазваюцца часовыя «спадарожнікі». Такімі «спадарожнікамі» былі і так званыя «легальныя марксісты». Марксізм пачаў шырока распаўсюджвацца ў Расіі. І вось буржуазныя інтэлігенты пачалі апрацаваць у марксісцкае адзенне. Яны друкавалі свае артыкулы ў легальных, гэта значыць дазволеных царскім урадам, газетах і журналах. Таму іх і пачалі называць «легальнымі марксістамі».

Яны па-свойму вярталі барацьбу з народніцтвам. Але гэтую барацьбу і сцяг марксізма яны прапавалі скарыстаць для таго, каб рабочы рух падпарадкаваць і прыстасоваць да інтарэсаў буржуазнага грамадства, да інтарэсаў буржуазіі. З вучэння Маркса яны выдалі самае галоўнае—вучэнне аб пролетарскай рэвалюцыі, аб дыктатуры пролетарыята. Віднейшы легальны марксіст Пётр Струве схватыв буржуазную і, замест рэвалюцыйнай барацьбы супроць капіталізма, — заклікаў «прызнаць нашую некультурнасць і пайсці на вярвучку да капіталізма».

У барацьбе супроць народнікаў Ленін і яго дапушчальным часовае пагадненне з «легальнымі марксістамі», каб скарыстаць іх супроць народнікаў, напрыклад, сумесны выпуск друкаванага зборніка супроць народнікаў. Але ў той жа час Ленін з усёй рэзкасцю крытыкаваў «легальных марксістаў», іскрыгаючых іх ліберальна-буржуазнае нутро.

Многія з гэтых «спадарожнікаў» сталі потым кадэтамі (галоўная партыя рускай буржуазіі), а ў час грамадзянскай вайны—белымі эсэкадэрамі.

Побач з «Саюзамі барацьбы» у Пецярбургу, Маскве, Кіеве і т. д. пачаліся соцыял-дэмакратычныя арганізацыі таксама на захадных соцыяльных ўскраінах Расіі. У 90-х годах вылучыліся марксісцкія элементы з польскай нацыяналістычнай партыі і утварылі «Соцыял-дэмакратыю Польшчы і Літвы». У канцы 90-х годаў ствараюцца арганізацыі латвійскай соцыял-дэмакратыі. У жастрычніку 1897 года ў заходніх губернях Расіі створан быў Усесаюльны юрэдскі соцыял-дэмакратычны саюз—Бунд.

У 1898 годзе некалькі «Саюзаў барацьбы», пецярбургскі, маскоўскі, кіеўскі, екацерынаслаўскі і Бунд зрабілі першую спробу аб'яднацца ў соцыял-дэмакратычную партыю. З гэтай мэтай яны сабра-

ліся на I з'езд Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі (РСДРП) у сакавіку 1898 года ў Менску.

На I з'ездзе РСДРП было ўсяго 9 удзельнікаў. Леніна не было на з'ездзе, бо ён знаходзіўся ў гэты час у ссылцы ў Сібіры. Цэнтральны Камітэт партыі, выбраны на з'ездзе, быў у хуткім часе арыштован. «Маніфест», выпушчаны ад імя з'езда, быў яшчэ ва многім нездавальняючым. У ім была абыйдзена задача заваявання пролетарыятам палітычнай улады, нічога не сказана аб гегемоніі пролетарыята, абыйдзена пытанне аб стюзніках пролетарыята ў яго барацьбе супроць царызма і буржуазіі.

З'езд у сваіх рашэннях і ў «Маніфесце» абвясціў стварэнне Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі.

У гэтым фармальным акце, які адыграў вялікую рэволюцыйна-прапагандысцкую ролю, заключалася значэнне I з'езда РСДРП.

Аднак, не гледзячы на адбыўшыся I з'езд, на справе марксісцкая соцыял-дэмакратычная партыя ў Расіі не была яшчэ створана. З'езду не ўдалося асобныя марксісцкія гурткі і арганізацыі аб'яднаць і звязаць арганізацыяна. Не было яшчэ адзінай лініі ў рабоце мясцовых арганізацый, не было праграмы партыі, статута партыі, не было кіраўніцтва з аднаго цэнтра.

З гэтай прычыны і ў сілу раду іншых прычын ідэйны разброд у мясцовых арганізацыях стаў павялічвацца, а гэтая акалічнасць стварыла спрыяючыя ўмовы для ўзмацнення ў рабочым руху апартуністычнай плыні—«эканамізма».

Спатрэбілася некалькі год напружанай работы Леніна і арганізавані ім газеты «Искра», каб пераадалець разброд, перамагчы апартуністычныя хістанні і падрыхтаваць утварэнне Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі.

5. Барацьба Леніна з «эканамізмам». Паяўленне ленінскай газеты «Искра».

На I з'ездзе РСДРП Леніна не было. Ён знаходзіўся ў гэты час у ссылцы ў Сібіры, у сяле Шүшэнскім, куды яго загнаў царскі ўрад пасля доўгага прабывання ў пецярбургскай турме па справе «Саюза барацьбы».

Але і ў ссылцы Ленін прадаўжаў рэволюцыйную работу. У ссылцы Ленін закончыў важнейшую навуковую работу «Развіццё капіталізма ў Расіі», якая завяршыла ідэйны разгром народніцтва. Там-жа ён напісаў вядомую брашуру «Задачы рускіх соцыял-дэмакратаў».

Не гледзячы на тое, што Ленін быў адорван ад непасрэднай рэволюцыйна-практычнай работы, ён усё-ж здолеў захаваць некаторыя сувязі з практыкамі, вёў з імі перапіску зсылкі, рабіў запытанні, даваў ім парады. Леніна асабліва цікавіла ў гэты час пытанне аб «эканамістах». Ён разумее лепш, чым хто-небудзь іншы, што «эканамізм» ёсць асноўная ячэйка згодніцтва, апартунізма, што перамога «эканамізма» у рабочым руху будзе азначаць падрыў рэволюцыйнага руху пролетарыята, паражэнне марксізма.

І Ленін пачаў граміць «эканамістаў» з першых-жа дзён іх паяўлення.

«Эканамісты» сцвярджалі, што рабочыя павінны весці толькі эканамічную барацьбу, што-ж датычыць палітычнай барацьбы, то яе няхай вядзе ліберальная буржуазія, якую павінны падтрымліваць рабочыя. Ленін лічыў падобную пропаведзь «эканамістаў» адступніц-

твам ад марксізма, адмаўленнем неабходнасці самастойнай палітычнай партыі для рабочага класа, спробай -ператварыць рабочы клас у палітычны прыдатак буржуазіі.

У 1899 годзе група «эканамістаў» (Пракаповіч, Кускова і іншыя, якія сталі потым кадэтамі) выпусціла свой маніфест. Яны выступілі супроць рэволюцыйнага марксізма і патрабавалі адмовы ад стварэння самастойнай палітычнай партыі пролетарыята, адмовы ад самастойных палітычных патрабаванняў рабочага класа. «Эканамісты» лічылі, што палітычная барацьба—справа ліберальнай буржуазіі, што датычыць рабочых, то з іх дастаткова і эканамічнай барацьбы з гаспадарамі.

Азнаёміўшыся з гэтым апартуністычным дакументам, Ленін склікаў нараду палітычных ссыльных-марксістаў, якія знаходзіліся паблізу, і 17 таварышоў на чале з Леніным вынеслі рэзкія выкрываўчыя пратэсты супроць поглядаў «эканамістаў».

Гэты пратэст, напісаны Леніным, быў распаўсюджан у марксісцкіх арганізацыях па ўсёй Расіі і меў велізарнае значэнне ў справе развіцця марксісцкай мыслі і марксісцкай партыі ў Расіі.

Рускія «эканамісты» прапаведвалі тыя-ж погляды, што і праціўнікі марксізма ў замежных соцыял-дэмакратычных партыях, так званыя бериштэйнцы, г. зн. староннікі апартуніста Бериштэйна.

Таму барацьба Леніна супроць «эканамістаў» была ў той-жа час барацьбой супроць міжнароднага апартунізма.

Асноўную барацьбу супроць «эканамізма», за стварэнне самастойнай палітычнай партыі пролетарыята правяла арганізаваная Леніным нелегальная газета «Искра».

У пачатку 1900 года Ленін і іншыя члены «Саюза барацьбы» вярнуліся з сібірскайсылкі ў Расію. Ленін задумаў стварыць вялікую агульнарускую нелегальную марксісцкую газету. Мноства дробных марксісцкіх гурткоў і арганізацый, якія існавалі ўжо ў Расіі, не былі яшчэ звязаны паміж сабою. У гэты момант, калі, па выражэнню тав. Сталіна, «саматужніцтва і гурткоўшчына раз'ядалі партыю зверху данізу, калі ідэйны разброд складаў характэрную рысу ўнутранага жыцця партыі», стварэнне агульнарускай нелегальнай газеты з'яўлялася асноўнай задачай рускіх рэволюцыйных марксістаў. Толькі такая газета магла звязаць паміж сабой разрозненыя марксісцкія арганізацыі і падрыхтаваць стварэнне сапраўднай партыі.

Але такую газету немагчыма было арганізаваць у царскай Расіі з-за паліцэйскіх праследаванняў. Праз месяц—два газета была-б выследжана царскімі сышчыкамі і разгромлена. Таму Ленін рашыў выдаваць яе за граніцай. Тут газета друкавалася на самай тонкай і трывалай паперы і таіла перасылалася ў Расію. Асобныя нумары «Искры» перадрукоўваліся ў Расіі, у тайных друкарнях у Баку, у Кішыневе, у Сібіры.

Восенню 1900 года Владзімір Ільіч паехаў за граніцу, каб згава-рыцца з таварышамі з групы «Вызваленне працы» адносна выдання агульнарускай палітычнай газеты. Гэта мысль была абдуманая Леніным у ссылцы ва ўсіх падрабязнасцях. Па дарозе зсылкі Ленін правёў па гэтаму пытанню рад нарад ва Уфе, Пскове, Маскве, Пецярбургу. Усюды ён умаўляўся з таварышамі аб шифрах для тайнай перапіскі, аб адрасах для прысылкі літаратуры і т. д. і абмяркоўваў з імі план будучай барацьбы.

Царскі ўрад адчуваў, што ў асобе Леніна ён мае надзвычай небяспечнага ворага. У сваёй тайнай перапісцы царскі ахраннік, жандарм Зубатаў, пісаў, што «буйнейшага за Ульянава ў рэвалюцыі зараз нікога няма», з прычыны чаго ён лічыў мэтазгодным арганізаваць забойства Леніна.

Па прыездзе за граніцу Ленін згаварыўся з групай «Вызваленне працы», гэта значыць з Плеханавым, Аксельродам, В. Засулич, аб сумесным выданні «Іскры» Увесь план выдання быў распрацаван Леніным ад пачатку да канца.

У снежні 1900 года за граніцай вышаў першы нумар газеты «Искра». Над загалоўкам газеты было ізрэчэнне (эпіграф). «З іскры разгарыцца полымя». Гэтыя словы ўзяты з адказу дзекабрыстаў паэту Пушкіну, які паслаў ім прывітанне ў сібірскую ссылку.

І сапраўды, з запаленай Леніным «Іскры» разгарэлася ў далейшым полымя вялікага рэвалюцыйнага пажару, якое спаліла ўшчэнт дваранска-памешчыцкую царскую манархію і буржуазную ўладу.

КАРОТКІЯ ВЫВАДЫ.

Марксісцкая соцыял-дэмакратычная рабочая партыя ў Расіі стваралася ў барацьбе ў першую чаргу з народніцтвам, з яго памылковымі і шкоднымі для справы рэвалюцыі поглядамі.

Толькі разбіўшы ідэйна погляды народнікаў, можна было расчысціць глебу для стварэння марксісцкай рабочай партыі ў Расіі. Раняючы ўдар народніцтву быў нанесен у 80-х годах мінулага стагоддзя Плеханавым і яго групай «Вызваленне працы».

Ленін у 90-х годах завяршыў ідэйны разгром народніцтва, дабіў народніцтва.

Група «Вызваленне працы», аснана ў 1883 годзе, прарабіла вялікую работу па пашырэнню марксізма ў Расіі, тэарэтычна асавала соцыял-дэмакратыю і зрабіла першы крок насустрач рабочаму руху.

З развіццём капіталізма ў Расіі быстра расла колькасць прамысловага пролетарыята. У палавіне 80-х годаў рабочы клас уступіў на шлях арганізаванай барацьбы, на шлях масавых выступленняў у выглядзе арганізаваных стачак. Але марксісцкія гурткі і групы займаліся толькі прапагандай, не разумеці мэтазгоднасці пераходу на масавую агітацыю ў рабочым класе і, таму, не былі яшчэ практычна звязаны з рабочым рухам, не кіравалі ім.

Утварэнне Леніным пецярбургскага «Саюза барацьбы за вызваленне рабочага класа» (1895 год), які павеў масавую агітацыю сярод рабочых і кіраваў масавымі стачкамі, азначала новы этап пераход на масавую агітацыю сярод рабочых і злучэнне марксізма з рабочым рухам. Пецярбургскі «Саюз барацьбы за вызваленне рабочага класа» з'яўся першым зачаткам рэвалюцыйнай пролетарскай партыі ў Расіі. Услед за пецярбургскім «Саюзам барацьбы» стварыліся арганізацыі марксістаў ва ўсіх галоўных прамысловых цэнтрах, таксама як і на акраінах.

У 1898 годзе была ажыццёўлена першая, хоць і не ўдаўшаяся спроба аб'яднання марксісцкіх соцыял-дэмакратычных арганізацый у партыю—адбыўся I з'езд РСДРП. Але гэты з'езд яшчэ не стварыў партыю: не было ні праграмы, ні статута партыі, ні кіраўніцтва з аднаго цэнтра, не было амаль ніякай сувязі паміж асобнымі марксісцкімі гурткамі і групамі.

Гэб аб'яднаць і звязаць паміж сабой разрозненыя марксісцкія арганізацыі ў адну партыю. Ленін высунуў і ажыццявіў план стварэння першай агульнарускай газеты рэволюцыйных марксістаў—«Искры».

Галоўнымі праціўнікамі стварэння адзінай палітычнай рабочай партыі былі ў гэты перыяд «эканамісты». Яны адмаўлялі неабходнасць такой партыі. Яны падтрымлівалі разрозненасць і саматужніцтва асобных груп. Іменна супроць іх і накіравалі свае ўдары Ленін і арганізаваная ім «Искра».

Выпуск першых нумароў «Искры» (1900—1901 год) з'явіўся пераходам да новага перыяду—перыяду сапраўднага ўтварэння з разрозненых груп і гурткоў адзінай Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі.

Раздзел II

УТВАРЭННЕ РАСІЙСКОЙ СОЦЫЯЛ-ДЭМАКРАТЫЧНАЙ РАБОЧАЙ ПАРТЫІ. ПАЯЎЛЕННЕ ўНУТРЫ ПАРТЫІ ФРАКЦЫЙ БОЛЬШЭВІКОЎ І МЕНШАВІКОЎ.

(1901—1904 годы).

1. Уздым рэволюцыйнага руху ў Расіі ў 1901—1904 годах.

У канцы ХІХ стагоддзя ў Еўропе выбухнуў прамысловы крызіс. Крызіс гэты ў хуткім часе захаціў і Расію. За годы крызіса—1900—1903—закрылася да 3 тысяч буйных і дробных прадпрыемстваў. На вуліцу было выкінута звыш 100 тысяч рабочых. Заработная плата рабочым, якія асталіся на прадпрыемствах, рэзка скарачалася. Нязначныя ўступкі, вырваныя раней рабочымі ў капіталістаў ва ўпорных эканамічных стачках, былі цяпер назад узяты капіталістамі.

Прамысловы крызіс, беспрацоўе не спынілі і не аслабілі рабочага руху. Наадварот, барацьба рабочых пачала набываць усё больш рэволюцыйны характар. Ад эканамічных стачак рабочыя пачалі пераходзіць да палітычных стачак. Нарэшце, рабочыя пераходзяць да дэманстрацый, выстаўляюць палітычныя патрабаванні аб дэмакратычных свабодах, выстаўляюць лозунг: «Далоў царскае самадзяржаўе».

У 1901 годзе першамайская стачка на ваенным Обухоўскім заводзе ў Пецярбургу ператварылася ў крываваю сутычку паміж рабочымі і войскамі. Узброеным царскім войскам рабочыя маглі проціпаставіць толькі каменні і кавалкі жалеза. Упорнае супраціўленне рабочых было зломлена. А потым паследавала лютая расправа: каля 800 рабочых было арыштавана, многія былі кінуты ў турмы і сасланы на катаргу. Але гераічная «Обухаўская абарона» аказала значны ўплыў на рабочых у Расіі, выклікала хвалю спачування сярод рабочых.

У сакавіку 1902 года адбываюцца буйнейшыя забастыўкі і дэманстрацыі батумскіх рабочых, арганізаваныя Батумскім соцыял-дэмакратычным камітэтам. Батумская дэманстрацыя ўскалыхнула рабочых і сялянскія масы Закаўказзя.

У тым-жа 1902 годзе ў Растове-на-Дану адбываецца буйная стачка. Спачатку забаставалі чыгуначнікі, неўзабаве да іх далучыліся рабочыя многіх заводаў. Стачка ўскалыхнула ўсіх рабочых, на мітынгі за торадам на працягу некалькіх дзён збіралася да 30 тысяч рабочых. На гэтых мітынгах чыталі ўголас соцыял-дэмакратычныя пракламацыі, выступалі аратары Паліцыя і казакі не ў сілах былі разгнаць гэтыя многатысячныя сходы рабочых. Калі некалькі рабо-

чых было забіта паліцыяй, на другі дзень на іх пахаванне сабралася велізарная дэманстрацыя рабочых. Толькі сабраўшы войскі з суседніх гарадоў, царскі ўрад здолеў падавіць стачку. Барацьбой растуўскіх рабочых кіраваў Данскі камітэт РСДРП.

Яшчэ больш буйныя размеры набылі стачкі ў 1903 годзе. У гэтым годзе адбываюцца масавыя палітычныя стачкі на поўдні, якія ахапілі Закаўказзе (Баку, Тыфліс, Багум) і буйнейшыя гарады Украіны (Одэса, Кіеў, Екацерынаслаў). Стачкі становяцца ўсё больш упорнымі, арганізаванымі. У адозненне ад ранейшых выступленняў рабочага класа амаль усюды палітычнай барацьбой рабочых пачалі кіраваць соцыял-дэмакратычныя камітэты.

Рабочы клас Расіі падмаўся на рэвалюцыйную барацьбу з царскай уладай.

Рабочы рух аказаў свой уплыў на сялянства. Вясной і летам 1902 года на Украіне (у Палтаўскай і Харкаўскай губерніях) і ў Паволжы разгарнуўся сялянскі рух. Сяляне падпальвалі памешчыцкія маёнткі, захватвалі памешчыцкую зямлю, забівалі ненавісных ім земскіх начальнікаў і памешчыкаў. Супроць паўстаўшых сялян высылалася ваенная сіла, у сялян стралялі, іх сотнямі арыштоувалі, кіраўнікоў і арганізатараў кідалі ў турмы, але рэвалюцыйны рух сялян прадаўжаў нарастаць.

Рэвалюцыйныя выступленні рабочых і сялян паказвалі, што ў Расіі наспявае і блізіцца рэвалюцыя.

Пад уплывам рэвалюцыйнай барацьбы рабочых узмацняецца і студэнцкі апазіцыйны рух. Урад у адказ на студэнцкія дэманстрацыі і забастоўкі закрыў універсітэты, кінў сотні студэнтаў у турмы і, нарэшце, прыдумаў аддачу непакорных студэнтаў у салдаты. У адказ на гэта студэнты ўсіх вышэйшых навучальных устаноў арганізавалі зімой 1901—1902 года ўсеагульную стачку студэнтаў. Стачка гэтая ахапіла да 30 тысяч чалавек.

Рэвалюцыйны рух рабочых і сялян і асабліва рэпрэсіі супроць студэнтаў прымусілі разварушыцца таксама ліберальных буржуа і ліберальных памешчыкаў, сядзеўшых у так званых земствах, прымусілі іх падняць голас «пратэсту» супроць «крайнасцей» царскага ўрада, які рэпрэсіраваў іх сынкаў-студэнтаў.

Апорнымі пунктамі земскіх лібералаў служылі земскія управы. Земскімі ўправамі называліся мясцовыя органы кіравання, якія распараджаліся чыста мясцовымі справамі, датычыўшымі сельскага насельніцтва (правядзенне дарог, будаванне больніц і школ). Ліберальныя памешчыкі адыгрывалі даволі відную ролю ў земскіх управах. Яны былі блізка звязаны з ліберальнымі буржуа і амаль зліваліся з імі, бо самі пачыналі пераходзіць у оваіх маёнтках ад поўпрыгонніцкай гаспадаркі да капіталістычнай, як больш выгаднай. Абодзве гэтыя групы лібералаў стаялі, вядома, за царскі ўрад, але яны былі супроць «крайнасцей» царызма, апасаючыся, што іменна гэтыя «крайнасці» могуць узмацніць рэвалюцыйны рух. Баючыся «крайнасцей» царызма, яны яшчэ больш баяліся рэвалюцыі. Пратэстуючы супроць «крайнасцей» царызма, лібералы праследвалі дзве мэты: па-першае, «абразуміць» цара, па-другое, — накінуць на сябе маску «вялікага незадоволення» царызмам, увайсці ў давер'е народа, адкалоць народ або частку народа ад рэвалюцыі і аслабіць тым самым рэвалюцыю.

Вядома, земска-ліберальны рух не прадстаўляў чаго-небудзь небяспечнага для існавання царызма, але ён усе-ж служыў паказаль-

чыкам таго, што з «векавечнымі» устоямі царызма абстаць не зусім добра.

Земска-ліберальны рух прывёў у 1902 годзе да арганізацыі буржуазнай групы «Вызваленне», якая склала ядро будучай галоўнай буржуазнай партыі ў Расіі—партыі кадэтаў.

Бачачы, як усё больш грозным патокам разліваецца па краіне рабочы і сялянскі рух, царызм прымае ўсе меры да таго, каб спыніць рэволюцыйны рух. Усё часцей і часцей супроць рабочых стачак і дэманстрацый прымяняецца ваенная сіла, куля і бізун становяцца звычайным адказам царскага ўрада на выступленні рабочых і сялян, турмы і ссылкі перапаўняюцца.

Побач з узмацненнем рэпрэсіі царскі ўрад прабе прыняць і іншыя, больш «гібкія», меры, якія не маюць характару рэпрэсій, каб аштурхнуць рабочых ад рэволюцыйнага руху. Робяцца спробы стварыць фальшывыя рабочыя арганізацыі пад апекай жандармаў і паліцыі. Гэтыя арганізацыі называліся гады арганізацыямі «паліцэйскага соцыялізма», або зубатаўскімі арганізацыямі (па прозвішчу жандармскага палкоўніка Зубатава, які стварыў гэтыя паліцэйскія рабочыя арганізацыі). Царская ахранка праз сваіх агентаў старалася ўпакінуць рабочым, быццам царскі ўрад сам татху дапамагчы рабочым у зацвяльненні іх эканамічных патрабаванняў. «Навошта-ж займацца палітыкай, навошта рабіць рэволюцыю, калі сам цар стаць на баку рабочых»,—гаварылі зубатаўцы рабочым. Зубатаўцы стварылі ў некалькіх гарадах свае арганізацыі. На ўзор зубатаўскіх арганізацый з тымі-ж мэгамі была створана ў 1904 годзе папам Гапонам арганізацыя пад назван «Сход рускіх фабрычна-заводскіх рабочых Пецярбурга».

Але спроба царскай ахранкі падпарадкаваць сабе рабочы рух не удалася. Справіцца падобнымі мерамі з нарастаючым рабочым рухам царскі ўрад аказаўся не ў сілах. Растучы рэволюцыйны рух рабочага класа змёў са свайго шляху гэтыя паліцэйскія арганізацыі.

2. Ленінскі план пабудовы марксісцкай партыі. Апартунізм «эканамістаў». Барацьба «Искры» за ленінскі план. Кніга Леніна «Што рабіць?». Ідэалагічныя асновы марксісцкай партыі.

Не гледзячы на адбыўшыся ў 1898 годзе I з'езд Расійскай соцыял-дэмакратычнай партыі, які абвясціў аб утварэнні партыі, партыя ўсё-ж не была створана. Не было праграмы і статута партыі. Цэнтральны камітэт партыі, выбраны на I з'ездзе, быў арыштован і больш ужо не аднаўляўся, бо не было каму яго аднавіць. Больш таго. Пасля I з'езда ідэйны разброд і арганізацыйная распыленасць партыі яшчэ больш узмацніліся.

Калі 1884—1894 годы былі перыядам перамогі над народніцтвам і ідэйнага падрыхтавання соцыял-дэмакратыі, а 1894—1898 годы—перыядам спробы, праўда, няудалан, стварыць з асобных марксісцкіх арганізацый соцыял-дэмакратычную партыю, то перыяд пасля 1898 года стаў перыядам узмацнення ідэйнай і арганізацыйнай неразбярчасці ў партыі. Перамога марксізма над народніцтвам і рэволюцыйныя выступленні рабочага класа, якія паказалі правату марксістаў, узмацнілі сімпатыі рэволюцыйнай моладзі да марксізма. Марксізм стаў модай. Гэта прывяло да таго, што ў марксісцкай арганізацыі нахлынулі цэлыя масы рэволюцыйнай моладзі з інтэлігенцыі, слабыя ў тэорыі, нявопытныя ў арганізацыйна-палітычных адносінах і меў-

шыя толькі невыразнае, большай часткай няправільнае ўяўленне аб марксізме, пачэрпнутае з апартуністычных п'есаў «легальных марксістаў», запаўняюшых друк. Гэта акалічнасць прывяла да зніжэння тэарэтычнага і палітычнага ўзроўню марксісцкіх арганізацый, да ўнясення туды «легальна-марксісцкіх» апартуністычных настрою, да ўзмацнення ідэйнага разброду, палітычных хістанняў і арганізацыйнай неразбярэхі.

Нарастанне ўздыму рабочага руху і якая блізасць рэвалюцыі патрабавалі стварэння адзінай цэнтралізаванай партыі рабочага класа, здольнай кіраваць рэвалюцыйным рухам. Але стан мясцовых органаў партыі, мясцовых камітэтаў, груп і гурткоў быў да таго некавідны, а іх арганізацыйная раз'яднанасць і ідэйная рознагалосца—да таго вялікія, што задача стварэння такой партыі прадстаўляла неймаверныя труднасці.

Труднасці заключаліся не толькі ў тым, што партыю прыходзілася будаваць пад агнем лютых праследаванняў царызма, які вельмі часта вырываў з рады арганізацыі лепшых работнікаў і кідаў іх у ссылкі, у турмы, на катаргу. Труднасці заключаліся яшчэ ў тым, што значная частка мясцовых камітэтаў і іх работнікаў нічога не хацела ведаць, апрача сваёй мясцовай дробна-практычнай работы, не разумела шкоды адсутнасці арганізацыйнага і ідэйнага адзінства партыі, прывыкла да раздробленасці партыі, да ідэйнай неразбярэхі ў партыі, і лічыла, што можна абыйсціся без адзінай цэнтралізаванай партыі.

Каб стварыць цэнтралізаваную партыю, трэба было пераадалець гэтую адсталасць, коснасць і вузкі практыцызм мясцовых органаў.

Але гэта не ўсё. Існавала ў партыі даволі шматлікая група людзей, меўшых свае органы друку, «Рабочую мысль» у Расіі і «Рабочее дело» за граніцай, які апраўдваў тэарэтычна арганізацыйную распыленасць і ідэйны разброд у партыі, нярэдка назват выставляю іх і лічыў, што задача стварэння адзінай цэнтралізаванай палітычнай партыі рабочага класа з'яўляецца непатрэбнай і надуманай затачай.

Гэта былі «эканамісты» і іх паслядоўнікі.

Каб стварыць адзіную палітычную партыю пролетарыята, трэба было перш за ўсё разбіць «эканамістаў».

За выкананне гэтых задач і пабудову партыі рабочага класа і ўзяўся Ленін.

Па пытанню аб тым,—з чаго пачаць пабудову адзінай партыі рабочага класа,—існавалі розныя думкі. Некаторыя думалі, што пабудову партыі трэба пачаць са склікання II з'езда партыі, які і аб'яднае мясцовыя арганізацыі і створыць партыю. Ленін быў супроць такой думкі. Ён лічыў, што раней, чым склікаць з'езд, трэба выясніць пытанне аб мэтах і задачах партыі, трэба ведаць—якую партыю хочам пабудаваць, трэба размежавацца ідэйна з «эканамістамі», трэба сказаць партыі чэсна і адкрыта, што існуюць дзве розныя думкі аб мэтах і задачах партыі,—думка «эканамістаў» і думка рэвалюцыйных соцыял-дэмакратаў, трэба павесці шырокую друкаваную прапаганду за погляды рэвалюцыйнай соцыял-дэмакратыі, таксама, як вядуць яе «эканамісты» за свае погляды ў сваіх органах друку, трэба даць магчымасць мясцовым арганізацыям зрабіць свядомы выбар паміж гэтымі двума плынямі,—і толькі пасля таго, як будзе прароблена гэтая неабходная папярэдняя работа,—можна будзе склікаць з'езд партыі.

Ленін прама гаварыў:

«Перш, чым аб'ядноўвацца, і для таго, каб аб'яднацца, неабходна спачатку рашуча і выразна размежавацца» (Ленін, т. IV, стар. 378).

З прычыны гэтага Ленін лічыў, што пабудову палітычнай партыі рабочага класа трэба пачаць з арганізацыі агульнарускай баявой палітычнай газеты, якая-б вяла прапаганду і агітацыю за погляды рэволюцыйнай соцыял-дэмакратыі,—што пастаноўка такой газеты павінна быць першым крокам пабудовы партыі.

У сваім вядомым артыкуле «З чаго пачаць?» Ленін склаў канкрэтны план пабудовы партыі, развіты потым у яго выдатнай кнізе «Што рабіць?»

«Па нашай думцы, гаварыў Ленін у гэтым артыкуле, зыходным пунктам дзейнасці, першым практычным крокам да стварэння пажаданай арганізацыі*, нарэшце, асноўнай ніццю, трымаючыся якой мы маглі-б няўхільна развіваць, паглыбляць і расшыраць гэтую арганізацыю,—павінна быць пастаноўка агульнарускай палітычнай газеты... Без яе немагчыма тое сістэматычнае вядзенне прынцыпова вытрыманай і ўсебаковай прапаганды і агітацыі, якое з'яўляецца пастаяннай і галоўнай задачай соцыял-дэмакратыі наогул і асабліва насутнай задачай цяперашняга моманту, калі інтарэс да палітыкі, да пытанняў соцыялізма прабуджан у найбольш шырокіх сляях насельніцтва» (там-жа, стар. 110).

Ленін лічыў, што такая газета паслужыць не толькі сродкам ідэйнага згуртавання партыі, але і сродкам арганізацыйнага аб'яднання мясцовых арганізацый у партыю. Сетка агентаў і карэспандэнтаў такой газеты, якія з'яўляюцца прадстаўнікамі мясцовых арганізацый, паслужыць тым каціяком, вакол якога і будзе сабрана арганізацыйная партыя. Бо, гаварыў Ленін, «газета не толькі калектыўны прапагандыст і калектыўны агітатар, але таксама і калектыўны арганізатор».

«Гэтая сетка агентаў, гаварыў Ленін у тым-жа артыкуле, будзе каціяком іменна такой арганізацыі, якая нам патрэбна: дастаткова буйнай, каб ахапіць усю краіну; дастаткова шырокай і рознабаковай, каб правесці строгае і дэталёвае раздзяленне працы; дастаткова вытрыманай, каб умець пры ўсякіх акалічнасцях, пры ўсякіх «паваротах» і нечаканасцях весці няўхільна сваю работу; дастаткова гібкай, каб умець, з аднаго боку, ухіліцца ад бою ў адкрытым полі з пераважаючым сваёю сілаю непрыяцелем, калі ён сабраў на адным пункце ўсе сілы, а з другога боку, каб умець карыстацца непаваротліваасцю гэтага непрыяцеля і нападаць на яго там і тады, дзе менш за ўсё чакаюць нападу» (там-жа, стар. 112).

Такой газетай павінна быць «Искра».

І сапраўды, «Искра» стала такой іменна агульнарускай палітычнай газетай, якая падрыхтавала ідэйнае і арганізацыйнае згуртаванне партыі.

Што датычыць будавання і састава самой партыі, то Ленін лічыў, што партыя павінна складацца з двух частак: а) з вузкага кола рэ-

* Гутарка ідзе аб стварэнні партыі.—Рэда.

гулярных кадравых кіруючых работнікаў, куды павінны ўваходзіць галоўным чынам прафесіянальныя рэволюцыянеры, г. зн. работнікі, якія свабодны ад усіх іншых заняткаў, апрача партыйнай работы, валодаюць неабходным мінімумам тэарэтычных ведаў, палітычнага вопыту, арганізацыйных навыкаў і майстэрства змагацца з царскай паліцыяй, майстэрства скрывацца ад паліцыі і б) з шырокай сеткі перыферыяльных партыйных арганізацый, са шматлікай масы членаў партыі, акружаных спачуваннем і падтрыманнем соцень тысяч працоўных.

«Я сцвярджаю, пісаў Ленін, што (1) ні адзін рэволюцыйны рух не можа быць трывалым без устойлівай і захоўваючай пераемнасць арганізацыі кіраўнікоў; (2) што чым шырэй маса, якая стыхійна ўцягваецца ў барацьбу... тым настойлівей неабходнасць у такой арганізацыі і тым мацней павінна быць гэтая арганізацыя... (3) што такая арганізацыя павінна складацца галоўным чынам з людзей, якія прафесіянальна займаюцца рэволюцыйнай дзейнасцю; (4) што ў самадзяржаўнай краіне, чым больш мы звужым састаў членаў такой арганізацыі да ўдзелу ў ёй такіх толькі членаў, якія прафесіянальна займаюцца рэволюцыйнай дзейнасцю і атрымалі прафесіянальную падрыхтоўку ў майстэрстве барацьбы з палітычнай паліцыяй, тым трудней будзе «вылавіць» такую арганізацыю, і—(5)—тым шырэй будзе састаў асоб і з рабочага класа і з астатніх класаў грамадства, якія будуць мець магчымасць прымаць удзел у руху і актыўна працаваць у ім» (там-жа, стар. 456).

Што датычыць характару ствараемай партыі і яе ролі ў адносінах рабочага класа, таксама як мэт і задач партыі, то Ленін лічыў, што партыя павінна быць перадавым атрадам рабочага класа, што яна павінна быць кіруючай сілай рабочага руху, аб'ядноўваючай і накіроўваючай класавую барацьбу пролетарыята Канчатковая мэта партыі—зваржэнне капіталізма і ўстанаўленне сацыялізма. Бліжэйшая мэта—зваржэнне царызма і ўстанаўленне дэмакратычных парадкаў. І паколькі зваржэнне капіталізма немагчыма без папярэдняга зваржэння царызма, то галоўная задача партыі ў даны момант заключаецца ў тым, каб падняць рабочы клас, падняць увесь народ на барацьбу з царызмам, разгарнуць народны рэволюцыйны рух супроць царызма і зваліць царызм, як першую і сур'езную перашкоду на шляху да сацыялізма.

«Гісторыя паставіла цяпер перад намі, гаварыў Ленін, бліжэйшую задачу, якая з'яўляецца найбольш рэволюцыйнай з усіх бліжэйшых задач пролетарыята якой-бы там ні было іншай краіны. Ажыццяўленне гэтай задачы, разбурэнне самага магутнага аплоту не толькі еўрапейскай, але таксама (можам мы сказаць цяпер) і азіяцкай рэакцыі зрабіла-б рускі пролетарыят авангардам міжнароднага рэволюцыйнага пролетарыята» (там-жа, стар. 382).

І далей:

«Мы павінны памятаць, што барацьба з урадам за асобныя патрабаванні, адваяванне асобных уступак, гэта—толькі дробныя стычкі з непрыцелем, гэта—невялікія схваткі на фарпостах, а рашучая схватка яшчэ наперадзе. Перад намі стаіць ва

ўсёй сваёй сіле непрыяцельская крэпасць, з якой засыпаюць нас хмары, ядраў і куль, забіваючыя лепшых барацьбітоў. Мы павінны ўзяць гэту крэпасць, і мы возьмем яе, калі ўсе сілы прабуджаючагася пролетарыята злучым з усімі сіламі рускіх рэволюцыянераў у адну партыю, да якой пацягнецца ўсё, што ёсць у Расіі жывога і чэснага. І толькі тады збудзецца вялікае прароцтва рускага рабочага рэволюцыянера Петра Алексеева: «падымецца мускулістая рука мільёнаў рабочага люду, і ярмо дэспатызма, агароджанае салдацкімі штыхамі, разляціцца ў прах!» (Ленін, т. IV, стар. 59).

Такі быў ленінскі план стварэння партыі рабочага класа ва ўмовах царска-самадзяржаўнай Расіі.

«Эканамісты» зараз-жа адкрылі агонь супроць ленінскага плана.

«Эканамісты» сцвярджалі, што агульнапалітычная барацьба супроць царызма з'яўляецца справай усіх класаў, перш за ўсё—справой буржуазіі, што яна не прадстаўляе з прычыны гэтага сур'ёзнага інтарэсу для рабочага класа, бо галоўны інтарэс рабочых заключаецца ў эканамічнай барацьбе з гаспадарамі за павышэнне зарплаты, палепшэнне ўмоў працы і т. д. Таму соцыял-дэмакраты павінны паставіць сваёй галоўнай бліжэйшай задачай не палітычную барацьбу з царызмам, не звяржэнне царызма, а арганізацыю «эканамічнай барацьбы рабочых з гаспадарамі і ўрадам», прычым пад эканамічнай барацьбай з ўрадам разумеўся барацьба за палепшэнне фабрычна-заводскага законодаўства. «Эканамісты» запэўнівалі, што такім спосабам можна было-б «надаць самой эканамічнай барацьбе палітычны характар».

«Эканамісты» ужо не рашаліся фармальна прычыць супроць неадпаведнасці палітычнай партыі для рабочага класа. Але яны лічылі, што партыя не павінна быць кіруючай сілай рабочага руху, што яна не павінна ўмешвацца ў стихійны рух рабочага класа і тым больш—кіраваць ім, а павінна ісці следам за ім, вывучаць яго і браць з яго ўрокі.

«Эканамісты» сцвярджалі, далей, што роля свядомага элемента ў рабочым руху, арганізуючая і накіроўваючая роля соцыялістычнага сазнання, соцыялістычнай тэорыі—мізэрна, або амаль мізэрна, што соцыял-дэмакратыя не павінна ўзімаць рабочых да ўзроўню соцыялістычнага сазнання, а, наадварот, сама павінна прыстасоўвацца і спускацца да ўзроўню сярэдніх або нават больш адсталых слаёў рабочага класа, што соцыял-дэмакратыя не павінна укараняць у рабочы клас соцыялістычнае сазнанне, а павінна чакаць, пакуль стихійны рух рабочага класа сам выпрацуе соцыялістычнае сазнанне сваімі ўласнымі сіламі.

Што датычыць ленінскага арганізацыйнага плана пабудовы партыі, то яны лічылі яго чымсьці накшталт насілля ад стихійным рухам.

Ленін абрушыўся на «эканамістаў» і сабраў у сваёй вядомай кнізе «Што рабіць?» і гэтую агульнапалітычную філосафію «эканамістаў», не пакінуўшы ад яе камяня на камень.

1) Ленін паказаў, што адцягваць рабочы клас ад агульнапалітычнай барацьбы з царызмам і абмяжоўваць яго задачы эканамічнай барацьбай з гаспадарамі і ўрадам, пакідаючы ў цэласці і гаспадароў і ўрад,—значыць асуджэнне рабочых на вечнае рабства. Эканамічная барацьба рабочых з гаспадарамі і ўрадам з'яўляецца трэціюльнянскай ба-

рацьба за лепшыя ўмовы продажу рабочай сілы капіталістам, але рабочыя хочуць змагацца не толькі за лепшыя ўмовы продажу сваёй рабочай сілы капіталістам, але і за знішчэнне самой капіталістычнай сістэмы, якая асуджае іх на неабходнасць прадаваць сваю рабочую сілу капіталістам і падвяргацца эксплуатацыі. Але рабочыя не могуць разгарнуць барацьбу з капіталізмам, не могуць разгарнуць барацьбу за соцыялізм, пакуль на шляху рабочага руху стаіць царызм, ланцужная сабака капіталізма. Таму бліжэйшая задача партыі і рабочага класа заключаецца ў тым, каб узяць з дарогі царызм і праіць тым самым дарогу да соцыялізма.

2) Ленін паказаў, што выслаўляць стихійны працэс рабочага руху і адмаўляць кіруючую ролю партыі, зводзячы яе ролю да ролі рэгістратара падзей,—значыць прапаведваць «хвасцізм», прапаведваць ператварэнне партыі ў хвост стихійнага працэса, у пасіўную сілу руху, здольную толькі сузіраць стихійны працэс і пакладацца на самацёк. Весці такую пропаведзь—значыць весці справу на знішчэнне партыі, г. зн. пакінуць рабочы клас без партыі, г. зн. пакінуць рабочы клас бяззбройным. Але пакідаць рабочы клас бяззбройным у той час, калі перад рабочым класам стаяць такія ворагі, як царызм, узброены ўсімі сродкамі барацьбы, і буржуазія, якая арганізавана па-сучаснаму і мае сваю партыю, што кіруе яе барацьбой супроць рабочага класа,—значыць прадаваць рабочы клас.

3) Ленін паказаў, што пракланяцца перад стихійнасцю рабочага руху і прыніжаць ролю свядомасці, прыніжаць ролю соцыялістычнага сазнання, соцыялістычнай тэорыі,—гэта значыць, па-першае, эдэквацца над рабочымі, якія цягнуцца да свядомасці, як да святла, па-другое,—абясцэніць у вачах партыі тэорыю, г. зн. абясцэніць тую зброю, пры дапамозе якой яна пазнае сучаснае і прадбачыць будучае, і па-трэцяе,—скаціцца поўнасцю і канчаткова ў балота апартунізма.

«Без рэвалюцыйнай тэорыі, гаварыў Ленін, не можа быць і рэвалюцыйнага руху... Ролю перадавога барацьбіта можа выканаць толькі партыя, кіруемая перадавой тэорыяй» (там-жа, стар. 380).

4) Ленін паказаў, што «эканамісты» абманваюць рабочы клас, сцвярджаючы, што соцыялістычная ідэалогія можа узнікнуць са стихійнага руху рабочага класа, бо на самай справе соцыялістычная ідэалогія ўзнікае не са стихійнага руху, а з навукі. «Эканамісты», адмаўляючы неабходнасць унясення ў рабочы клас соцыялістычнага сазнання,—расчышчаюць тым самым дарогу буржуазнай ідэалогіі, аблягчаюць яе ўнясенне, яе ўкараненне ў рабочы клас,—значыць, харамяць ідэю злучэння рабочага руху з соцыялізмам, дапамагаюць буржуазіі.

«Усякае пракланенне перад стихійнасцю рабочага руху, гаварыў Ленін, усякае ўмаленне ролі «свядомага элемента», ролі соцыял-дэмакратыі азначае тым самым,—зусім незалежна ад таго, жадае гэтага той, хто ўмаляе, ці не,—узмяцненне ўплыву буржуазнай ідэалогіі на рабочых» (там-жа, стар. 390).

І далей:

«Пытанне стаіць толькі так: буржуазная або соцыялістычная ідэалогія. Сярэдзіны тут няма... Таму ўсякае ўмаленне соцыялі-

стычнай ідэалогіі, усякае адстраненне ад яе азначае тым самым узмацненне ідэалогіі буржуазнай» (Ленін, т. IV, стар. 391—392).

5) Падводзячы вынікі ўсім гэтым памылкам «эканамістаў», Ленін прышоў да таго вываду, што «эканамісты» хочучь мець не партыю соцыяльнай рэвалюцыі, якзя вызваляе рабочы клас ад капіталізма, а партыю «соцыяльных рэформ», якія маюць на мэце захаванне панавання капіталізма, што «эканамісты» з'яўляюцца з прычыны гэтага рэфармістамі, якія прэдаюць карэнныя інтарэсы пролетарыята.

6) Ленін паказаў, нарэшце, што «эканамізм»—не выпадковая з'ява ў Расіі, што «эканамісты» з'яўляюцца праваднікамі буржуазнага ўплыву на рабочы клас, што яны маюць саюзнікаў у заходне-еўрапейскіх соцыял-дэмакратычных партыях, у асобе рэвізіяністаў, староннікаў апартуніста Бернштэйна. На Захадзе сярод соцыял-дэмакратыі пачала ўсё больш узмацняцца апартуністычная плынь, якая выступала пад сцягам «свабоды крытыкі» Маркса, патрабавала «рэвізіі», г. зн. перагляду вучэння Маркса (адсюль назва «рэвізіянізм»), патрабавала адмовы ад рэвалюцыі, ад соцыялізма, ад дыктатуры пролетарыята. Ленін паказаў, што такую-ж лінію адмовы ад рэвалюцыйнай барацьбы, ад соцыялізма, ад дыктатуры пролетарыята—вялі рускія «эканамісты».

Такія вось асноўныя тэарэтычныя палажэнні, развітыя Леніным у яго кнізе «Што рабіць?»

Распаўсюджанне «Што рабіць?» павяло да таго, што праз год пасля яе выпуску (яна была выдана ў сакавіку 1902 года), к II з'езду Расійскай соцыял-дэмакратычнай партыі, ад ідэйных пазіцыі «эканамізма» асталіся толькі непрыемныя ўспаміны, а клчка «эканамістаў» стала ўспрымацца большасцю партыйных работнікаў, як знявага.

Гэта быў поўны ідэйны разгром «эканамізма», разгром ідэалогіі апартунізма, хвасцізма, самацёку.

Але гэтым не абмяжоўваецца значэнне работы Леніна «Што рабіць?»

Гістарычнае значэнне «Што рабіць?» заключаецца ў тым, што Ленін у гэтай сваёй выдатнай кнізе:

1) Першы ў гісторыі марксісцкай мыслі абнажыў да карэнняў ідэйныя вытокі апартунізма, паказаўшы, што яны заключаюцца перш за ўсё ў пракланенні перад стихійнасцю рабочага руху і ў прыніжэнні ролі соцыялістычнага сазнання ў рабочым руху;

2) Падняў на вышнюю значэнне тэорыі, свядомасці, партыі, як рэвалюцыянізуючай і кіруючай сілы стихійнага рабочага руху;

3) Бліскуча абгрунтаваў карэннае марксісцкае палажэнне, якое гаворыць, што марксісцкая партыя ёсць спалучэнне рабочага руху з соцыялізмам;

4) Даў геніяльную распрацоўку ідэалагічных асноў марксісцкай партыі.

Тэарэтычныя палажэнні, развітыя ў «Што рабіць?», ляглі потым у аснову ідэалогіі большэвіцкай партыі.

Маючы такое тэарэтычнае багацце, «Искра» магла разгарнуць і сапраўды разгарнула шырокую кампанію за ленінскі план пабудовы партыі, за збіранне сіл партыі, за II з'езд партыі, за рэвалюцыйную соцыял-дэмакратыю, супроць «эканамістаў», супроць усіх і ўсякіх апартуністаў, супроць рэвізіяністаў.

Важнейшай справай «Искры» была выпрацоўка праекта праграмы партыі. Праграма рабочай партыі з'яўляецца, як вядома, кароткім

навукова-сфармуляваным выкладам мэт і задач барацьбы рабочага класа. Праграма вызначае як канчатковую мэту рэволюцыйнага руху пролетарыята, так і тыя патрабаванні, за якія змагаецца партыя на шляху канчатковай мэты. Таму выпрацоўка праекта праграмы не магла не мець першаступеннага значэння.

У час выпрацоўкі праекта праграмы ўнутры рэдакцыі «Іскры» ўзніклі сур'ёзныя рознагалосці паміж Леніным і Плеханавым, а таксама іншымі членамі рэдакцыі. Гэтыя рознагалосці і спрэчкі ледзь не давялі да поўнага разрыву паміж Леніным і Плеханавым. Але разрыў тады яшчэ не адбыўся. Ленін дабіўся таго, што ў праект праграмы быў унесены важнейшы пункт аб дыктатуры пролетарыята і выразна было ўказана на кіруючую ролю рабочага класа у рэволюцыі.

Леніну належыць у праграме партыі і ўся аграрная частка гэтага праграмы. Ленін ужо тады стаяў за нацыяналізацыю зямлі, але на першым этапе барацьбы ён лічыў неабходным высунуць патрабаванне эвароту сялянам «адрэзкаў», гэта значыць тых зямель, якія памешчыкі пры «вызваленні» сялян адрэзалі ад сялянскіх зямель. Супроць нацыяналізацыі зямлі выступаў Плеханаў.

Спрэчкі Леніна з Плеханавым па праграме партыі часткова вызначылі будучыя рознагалосці паміж большэвікамі і меншавікамі.

3. II З'езд Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі. Прыняцце праграмы і статута і стварэнне адзінай партыі. Рознагалосці на з'ездзе і паяўленне двух плыней у партыі: большэвіцкай і меншавіцкай.

Такім чынам, перамога ленінскіх прынцыпаў і паспяховая барацьба «Іскры» за ленінскі арганізацыйны план падрыхтавалі ўсе асноўныя ўмовы, неабходныя для таго, каб стварыць партыю, або, як гаварылі тады, — стварыць сапраўдную партыю. Іскраўскі напрамак перамог сярод соцыял-дэмакратычных арганізацый у Расіі. Цяпер можна было склікаць II з'езд партыі.

17 (30) ліпеня 1903 года адкрыўся II з'езд РСДРП. З'езд сабраўся за граніцай, тайна. Спачатку пасаджэнні яго адбываліся ў Бруселі. Але потым бельгійская паліцыя прапанавала дэлегатам з'езда пакінуць Бельгію. Тады з'езд пераехаў у Лондан.

Усяго з'ехалася на з'езд 43 дэлегаты ад 26 арганізацый. Кожны камітэт меў права паслаць на з'езд па 2 дэлегаты, але некаторыя паслалі толькі па аднаму. Такім чынам, 43 дэлегаты мелі 51 рашаючы голас.

Галоўная задача з'езда заключалася «у стварэнні «сапраўднай партыі на тых прынцыповых і арганізацыйных пачатках, якія былі высунуты і распрацаваны «Іскрой» (Ленін, т. VI, стар. 164).

Састаў з'езда быў неаднародны. На з'ездзе не былі прадстаўлены яўныя «эканамісты», з прычыны пасцігнуўшага іх паражэння. Але за гэты перыяд яны так лоўка пераліцаваліся, што ім удалося працягнуць некалькіх сваіх дэлегатаў. Апрача таго, дэлегаты Бунда толькі на словах адрозніваліся ад «эканамістаў», на справе-ж яны стаялі за «эканамістаў».

На з'ездзе прысутнічалі, такім чынам, не толькі староннікі «Іскры», але і яе праціўнікі. Староннікаў «Іскры» было 33, гэта значыць большасць. Але не ўсе тыя, што прылічвалі сябе да іскраўцаў, былі сапраўднымі іскраўцамі-ленінцамі. Дэлегаты разбіліся на

некалькі групіровак. Староннікі Леніна, або цвёрдыя іскраўцы, мелі 24 галасы, 9 іскраўцаў ішлі за Мартавым. Гэта былі нязстойчыя іскраўцы. Частка дэлегатаў хісталася паміж «Іскрой» і яе праціўнікамі—такіх на з'ездзе налічвалася 10 галасоў. Гэта быў цэнтр. Адкрытыя праціўнікі «Іскры» мелі 8 галасоў (3 «эканамісты» і 5 бундаўцаў). Дастаткова было іскраўцам раскалоцца, і ворагі «Іскры» маглі ўзяць верх.

Адсюль відаць, якая складаная абстаноўка была на з'ездзе. Ленін паклаў многа сіл для таго, каб забяспечыць перамогу «Іскры» на з'ездзе.

Важнейшай справай з'езда было прыняцце праграмы партыі. Галоўным пытаннем, якое выклікала прэрэчанні апартуністычнай часткі з'езда пры абмеркаванні праграмы,—было пытанне аб дыктатуры пролетарыята. Апартуністы не былі згодны з рэвалюцыйнай часткай з'езда таксама па раду іншых праграмных пытанняў. Але яны рашылі даць боц, галоўным чынам, па пытанню аб дыктатуры пролетарыята, спасылаючыся на тое, што рад соцыял-дэмакратычных партый за граніцай не мае ў сваёй праграме пункта аб дыктатуры пролетарыята, што таму можна было-б не ўключыць яго і ў праграму Расійскай соцыял-дэмакратыі.

Апартуністы прэрэчылі таксама супроць уключэння ў праграму партыі патрабаванняў па сялянскаму пытанню. Гэтыя людзі не хацелі рэвалюцыі, таму яны чуждаліся саюзніка рабочага класа—сялянства, непрыязна адносіліся да яго.

Бундаўцы і польскія соцыял-дэмакраты прэрэчылі супроць прызнання на самавызначэнне. Ленін заўсёды вучыў, што рабочы клас абавязан змагацца супроць нацыянальнага гнёту. Прэрэчэнне супроць гэтага патрабавання ў праграме—было роўназначна праціўленню адмовіцца ад пролетарскага інтэрнацыяналізма, стаць пасобнікам нацыянальнага гнёту.

Ленін нанёс усім гэтым прэрэчанням сакрушальны ўдар.

З'езд прыняў прапанаваную «Іскрой» праграму.

Гэтая праграма складалася з двух частак—праграмы-максімум і праграмы-мінімум. У праграме-максімум гаворылася аб галоўнай задачы партыі рабочага класа—аб соцыялістычнай рэвалюцыі, звяржэнні ўлады капіталістаў, устанаўленні дыктатуры пролетарыята. У праграме-мінімум гаварылася аб бліжэйшых задачах партыі, якія праводзіліся яшчэ да звяржэння капіталістычнага ладу, да ўстанаўлення дыктатуры пролетарыята: аб звяржэнні царскага самадзяржаўя, устанаўленні дэмакратычнай рэспублікі, увядзенні для рабочых 8-гадзіннага рабочага дня, знішчэнні на вёсцы ўсіх астаткаў прыгонніцтва, звароце сялянам адабраных у іх памешчыкамі зямель («адрэзкаў»).

У далейшым большэвікі замянілі патрабаванне аб звароце «адрэзкаў» патрабаваннем аб канфіскацыі ўсёх памешчыцкіх зямлі.

Праграма, прынятая на II з'ездзе, была рэвалюцыйнай праграмай партыі рабочага класа.

Яна праіснавала да VIII з'езда партыі, калі наша партыя пасля перамогі пролетарскай рэвалюцыі прыняла новую праграму.

Пасля прыняцця праграмы II з'езд партыі перайшоў да абмеркавання праекта статута партыі. Прыняўшы праграму і стварыўшы асновы для ідэйнага аб'яднання партыі, з'езд павінен быў прыняць таксама статут партыі, каб пакласці канец самагубніцтву і гурткаў-

шчыне, арганізацыйнай раздробленасці і адсутнасці цвёрдай дысцыпліны ў партыі.

Але калі прыняцце праграмы прайшло параўнальна гладка, то пытанне аб статусе партыі выклікала на з'ездзе жорсткія спрэчкі. Найбольш рэзкія рознагалосці разгарнуліся з-за фармулёўкі першага параграфу статута — аб членстве ў партыі. Хто можа быць членам партыі, якім павінен быць склад партыі, чым павінна быць партыя ў арганізацыйных адносінах — арганізаваным цэлым, або чымсьці неаформленым такім былі пытанні, якія ўзніклі ў сувязі з першым параграфам статута. Змагаліся і з-за фармулёўкі: фармулёўка Леніна, якую падтрымліваў Плеханав і цвёрдая іскраўца і фармулёўка Мартава, якую падтрымлівалі Аксельрод, Засуніч, няўстойлівыя іскраўцы, Троцкі і ўся адкрыта-апартуністычная частка з'езда.

Фармулёўка Леніна гаварыла, што членам партыі можа быць усякі, хто прызнае праграму партыі, падтрымлівае партыю ў матэрыяльных адносінах і з'яўляецца членам адной з яе арганізацый. Фармулёўка-ж Мартава, лічачы прызнанне праграмы і матэрыяльнае падтрыманне партыі неабходнымі ўмовамі членства ў партыі, не пачыла, аднак, ўдзел у адной з арганізацый партыі ўмовай членства ў партыі, лічачы, што член партыі можа і не быць членам адной з арганізацый партыі.

Ленін разглядаў партыю, як арганізаваны атрад, члены якога не самі залічваюць сябе ў партыю, а прымаюцца ў партыю адной з яе арганізацый і падпарадкоўваюцца, стала быць, дысцыпліне партыі, гадзі як Мартаў разглядаў партыю, як нешта арганізацыйна неаформленае, члены якога самі залічваюць сябе ў партыю і не з'яўляюцца, стала быць, падпарадкоўвацца дысцыпліне партыі, калі яны не ўдзельнічаюць у адной з арганізацый партыі.

Такім чынам, фармулёўка Мартава, у адрозненне ад ленінскай фармулёўкі, шырока адчыняла дзверы партыі няўстойлівым, неарганізаваным элементам. Партыя пачала прымаць у сябе ўсё тое, што было сярод буржуазнай інтэлігенцыі былі такія людзі, якія часова спачувалі рэвалюцыі. Яны эрэдку маглі нават аказаць невялікую паслугу партыі. Але гэтыя людзі не сапраўды ўваходзілі ў партыю, падпарадкоўвацца партыйнай дысцыпліне, выконваць партыйныя заданні, не сталі-б падвяргацца небяспечам, якія былі з імі звязаныя. І такіх людзей Мартаў і ягоныя соратнікі прапаноўвалі прымаць у члены партыі, прапаноўвалі даць ім права і магчымасць рашаць пытанні па партыйных справах. Яны прапаноўвалі нават даць ім права стачачніку права «залічваць» сябе ў члены партыі, хоць у стачках прымалі ўдзел і не сацыялісты, анархісты, эсэры.

Атрымлівалася так, што замест маналітнай і баявой, чотка арганізаванай партыі, за якую змагаліся Ленін і ленінцы на з'ездзе, мартаўцы хацелі мець рознашэрстную і расколістую, неаформленую партыю, якая не магла быць баявой партыяй. Хіць-бы таму, што яна была-б рознашэрстнай і не магла-б мець цвёрдай дысцыпліны.

Адкол няўстойлівых іскраўцаў ад цвёрдых іскраўцаў, іх саюз з аэтрам і далучэнне да іх адкрытых апартуністаў далі Мартаву перавагу ў гэтым пытанні. З'езд большасцю 28 галасоў супраць 22 прыняў устрыманымся прыняць першы параграф статута ў фармулёўцы Мартава.

Пасля расколу іскраўцаў па першаму параграфу статута барацьба на з'ездзе яшчэ больш абвастрылася. З'езд набліжаўся да канца, да выбараў кіруючых устаноў партыі—рэдакцыі цэнтральнага органа партыі («Искра») і Цэнтральнага Камітэта. Аднак, перш чым з'езд перайшоў да выбараў, адбылося некалькі падзей, якія змянілі суадносіны сіл на з'ездзе.

У сувязі са статутам партыі з'езду прыйшлося заняцца Бундам. Бунд прэтэндаваў на асобае становішча ў партыі. Ён патрабаваў, каб яго прызналі адзіным прадстаўніком яўрэйскіх рабочых у Расіі. Пайсці на гэтае патрабаванне Бунд азначала раздзяліць рабочых у партыйных арганізацыях па нацыянальнаму прызнаку, адмовіцца ад адзіных класавых тэрытарыяльных арганізацый рабочага класа. З'езд адхіліў бундаўскія арганізацыйныя патрабаванні. Тады бундаўцы пакінулі з'езд. Пакінулі з'езд і два «эканамісты», калі з'езд адмовіўся прызнаць іх загранічны саюз прадстаўніком партыі за граніцай.

Уход са з'езда сямі апартуністаў змяніў суадносіны сіл на карысць ленінцаў.

Пытанне аб саставе цэнтральных устаноў партыі з самага пачатку было ў цэнтры ўвагі Леніна. Ленін лічыў неабходным правесці ў Цэнтральным Камітэце цвёрдых і паслядоўных рэвалюцыянераў. Мартаўцы дабіваліся перавагі ў Цэнтральным Камітэце няўстойлівых, апартуністычных элементаў. Большасць з'езда пайшла ў гэтым пытанні за Леніным. У Цэнтральным Камітэце былі выбраны староннікі Леніна.

Па прапанове Леніна ў рэдакцыю «Искры» былі выбраны Ленін, Плеханаў і Мартаў. Мартаў патрабаваў на з'ездзе, каб у састаў рэдакцыі «Искры» былі выбраны ўсе шэсць старых рэдактароў «Искры», большасць якіх складалася са староннікаў Мартава. З'езд большасцю адхіліў гэтую прапанову. Была выбрана тройка, якую прапанаваў Ленін. Тады Мартаў заявіў, што ён у рэдакцыю цэнтральнага органа не ўвойдзе.

Такім чынам, сваім галасаваннем па пытанню аб цэнтральных установах партыі з'езд замацаваў паражэнне староннікаў Мартава і перамогу староннікаў Леніна.

З гэтага моманту староннікаў Леніна, якія атрымалі на з'ездзе большасць галасоў пры выбарах, пачалі называць большэвікамі, праціўнікаў жа Леніна, якія атрымалі меншасць галасоў, сталі называць меншавікамі.

Падводзячы вынікі работам II з'езда, можна прыйсці да наступных вывадаў:

1) З'езд замацаваў перамогу марксізма над «эканамізмам», над адкрытым апартунізмам;

2) З'езд прыняў праграму і статут, стварыў соцыял-дэмакратычную партыю і пабудаваў, такім чынам, рамкі для адзінай партыі;

3) З'езд ускрыў наяўнасць сур'ёзных арганізацыйных рознагалоссяў, раздзяліўшых партыю на дзве часткі, на большэвікоў і меншэвікоў, з якіх першыя адстойваюць арганізацыйныя прынцыпы рэвалюцыйнай соцыял-дэмакратыі, а другія коцяцца ў балота арганізацыйнай расплыўчатасці, у балота апартунізма;

4) З'езд паказаў, што месца старых, ужо разбітых партыяй, апартуністаў, месца «эканамістаў»—пачынаюць займаць у партыі новыя апартуністы,—меншавікі;

5) З'езд аказаўся не на вышыні свайго становішча ў галіне арганізацыйных пытанняў, меў хістанні, часам даваў нават перавагу меншавікам, і хоць ён паправіўся пад канец, усё-ж не здолеў не толькі выкрыць апартунізм меншавікоў у арганізацыйных пытаннях і ізаляваць іх у партыі, але нават паставіць перад партыяй падобную задачу.

Гэтая апошняя акалічнасць паслужыла адной з галоўных прычын таго, што барацьба паміж большэвікамі і меншавікамі не толькі не сціхла пасля з'езда, а, наадварот, яшчэ больш абвастрылася.

4. Раскольніцкія дзеянні меншавіцкіх лідэраў і абвастрэнне барацьбы ўнутры партыі пасля II з'езда. Апартунізм меншавікоў. Кніга Леніна «Крок наперад, два крокі назад». Арганізацыйныя асновы марксісцкай партыі.

Пасля II з'езда барацьба ўнутры партыі яшчэ больш абвастрылася. Меншавікі з усіх сіл стараліся сарваць рашэнні II з'езда партыі і захаваць цэнтры партыі. Меншавікі патрабавалі ўключэння сваіх прадстаўнікоў у рэдакцыю «Іскры» і ў ЦК у такой колькасці, каб яны мелі большасць у рэдакцыі і роўную з большэвікамі колькасць меншавікоў у ЦК. У сувязі з тым, што гэта супярэчыла прамым рашэнням II з'езда, большэвікі адверглі патрабаванне меншавікоў. Тады меншавікі стварылі тайна ад партыі сваю антыпартыйную фракцыйную арганізацыю, на чале якой стаялі Мартаў, Троцкі і Аксельрод, і «паднялі, як пісаў Мартаў, пайстанне супроць ленінізма». Прыёмам барацьбы супроць партыі яны выбралі «дэзарганізацыю ўсёй партыйнай работы, псаванне справы, тармажэнне ўсяго і ўся» (выражэнне Леніна). Яны акапаліся ў «Загранічнай Ліге» рускіх сацыял-дэмакратаў, ²/₁₀ якой складалі адарваныя ад работы ў Расіі інтэлігенты-эмігранты, і пачалі абстрэльваць адтуль партыю, Леніна, ленінцаў.

Меншавікам моцна дапамог Плеханаў. На II з'ездзе Плеханаў ішоў разам з Леніным. Але пасля II з'езда Плеханаў даў меншавікам запалохаць сябе пагрозай расколу. Ён рашыў ва што-б там ні стала «памірыцца» з меншавікамі. Да меншавікоў Плеханава цягнуў гэтае ранейшае апартуністычнае памылка. З прымірэнца да апартуністаў-меншавікоў Плеханаў хутка сам став меншавіком. Плеханаў патрабаваў ўключэння ў састаў рэдакцыі «Іскры» усіх старых рэдактароў-меншавікоў, адвергнутых з'ездам. Ленін не мог, вядома, згадзіцца з гэтым і вышаў з рэдакцыі «Іскры», з тым, каб умацавацца ў ЦК партыі і з гэтай пазіцыі біць апартуністаў. Плеханаў асабіста сам, парушаючы волю з'езда, кааптаваў у састаў рэдакцыі «Іскры» былых рэдактароў-меншавікоў. З гэтага моманту, з № 52 «Іскры», меншавікі ператварылі яе ў свой орган і пачалі прапаведваць праз «Іскру» свае апартуністычныя погляды.

З гэтага часу пачалі гаварыць у партыі аб старой «Іскре», як аб ленинскій, большэвіцкай «Іскре», і аб новай «Іскре», як аб меншавіцкай, апартуністычнай.

З пераходам «Іскры» у рукі меншавікоў яна стала органам барацьбы з Леніным, большэвікамі, органам прапаганды меншавіцкага апартунізма ў галіне, перш за ўсё, арганізацыйных пытанняў. Аб'яднаўшыся з «эканамістамі» і бундаўцамі, меншавікі адкрылі на старонках «Іскры» паход супроць, як яны гаварылі, — ленінізма. Плеханаў не змог утрымацца на пазіцыях прымірэнства і праз некаторы час таксама далучыўся да паходу. Так яно і павінна было здарыцца

па логіцы рэчаў: хто настаяе на прымірэнстве з апартуністамі, той павінен скаціцца да апартунізма. Са старонак новай «Іскры» паліліся, як з «рога изобилия», заявы і артыкулы аб тым, што партыя не павінна быць арганізаваным цэлым, што трэба дапусціць у саставе партыі існаванне свабодных груп і адзіночак, не абавязаных падпарадкоўвацца рашэнням яе органаў, што трэба даць кожнаму інтэлігенту, спачувачаму партыі, таксама як «кожнаму стачачніку»: «кожнаму дэманстранту» абвясціць сябе членам партыі, што патрабаванне падпарадкоўвацца ўсім рашэнням партыі ёсць «фарма ідэя бюракратычныя» адносіны да справы, што патрабаванне падпарадкавання з боку меншасці большасці ёсць «механічнае падаўленне» членаў партыі, што патрабаванне аднолькавага падпарадкавання дысцыпліне партыі ўсіх членаў партыі,—і лідэраў, і радавых членаў, ёсць устанаўленне «прыгоннага права» у партыі, што «нам» патрэбна ў партыі не цэнтралізм, а анархічны «аўтанамізм», які дае права асобным людзям і арганізацыям партыі не выконваць рашэння партыі.

Гэта была разнузданая прапаганда арганізацыйнай разбэшчанасці, падрыву партыінасці і партыйнай дысцыпліны, выхвалення інтэлекту і індывідуалізма, апраўдання анархічнай недысцыплінаванасці.

Меншавікі яўна цягнулі партыю назад ад II з'езда партыі да арганізацыйнай раздробленасці, да гурткаўшчыны, да саматужніцтва.

Неабходна было даць меншавікам рашучую адповедзь.

Гэтую адповедзь даў ім Ленін у сваёй выдатнай кнізе «Крок наперад, два крокі назад», якая вышла ў свет у маі 1904 года.

Вось асноўныя арганізацыйныя палажэнні, якія былі развіты Леніным у гэтай кнізе і сталі потым арганізацыйнымі асновамі большэвіцкай партыі.

1) Марксісцкая партыя ёсць частка рабочага класа, яго атрад. Але атрадаў у рабочага класа многа,—стала быць, не ўсякі атрад рабочага класа можа быць назван партыйнай рабочага класа. Партыя адрозніваецца ад іншых атрадаў рабочага класа перш за ўсё тым, што яна з'яўляецца не простым атрадам, а перадавым атрадам, свядомым атрадам, марксісцкім атрадам рабочага класа, аб'яднаным рэдакцыяй грамадскага жыцця, рэдакцыяй законаў грамадскага жыцця, веданнем законаў класовай барацьбы і здольным, з прычыны гэтага, весці рабочы клас, кіраваць яго барацьбой. Таму нельга змешваць партыю і рабочы клас, як нельга змешваць частку і цэлае, нельга патрабаваць, каб кожны стачачнік мог абвясціць сябе членам партыі, бо хто змешвае партыю і клас, той зніжае ўзровень свядомасці партыі да ўзроўню «кожнага стачачніка», той знішчае партыю, як перадавы свядомы атрад рабочага класа. Задача партыі заключаецца не ў тым, каб зніжаць свой узровень да ўзроўню «кожнага стачачніка», а ў тым, каб паднімаць масы рабочых, паднімаць «кожнага стачачніка» да ўзроўню партыі.

«Мы—партыя класа, пісаў Ленін, і таму амаль увесь клас (а ў ваенныя часы, у эпоху грамадзянскай вайны, і цалкам увесь клас) павінен дзейнічаць пад кіраўніцтвам нашай партыі, павінен прымыкаць да нашай партыі, як мага шчыльней, але было-б манілаўшчынай і «хвасцізмам» думаць, што калі-небудзь амаль увесь клас або ўвесь клас здолее, пры капіталізме, падняцца да свядомасці і актыўнасці свайго перадавога атрада, сваёй соцыял-дэмакратычнай партыі. Ні адзін яшчэ

разумны соцыял-дэмакрат не сумняваўся ў тым, што пры капіталізме павяг прафесіянальная арганізацыя (больш прымітыўная, больш даступная свядомасці неразвітых слаёў) не ў сілах ахапіць амаль утэсь або ўвесь рабочы клас. Толькі абманваць сябе, закрываць вочы на велізарнасць нашых задач, звужаць гэтыя задачы—азначала-б забываць аб аірозненні паміж перадавым атрадам і ўсімі масамі, якія цягаюць да яго, забываць аб пастаянным абавязку перадавога атрада паднімаць усё больш і больш абшчыныя сла. да гэтага перадавога ўзроўню» (Ленін, т. VI, стар. 205—206).

2) Партыя ёсць не толькі перадавы, свядомы атрад рабочага класа, але і, разам з тым,—**арганізаваны** атрад рабочага класа, які мае сваю дысцыпліну, абавязковую для яго членаў. Таму члены партыі абавязкова павінны быць членамі адной з арганізацыі партыі. Калі-б партыя была не арганізаваным атрадам класа, не сістэмай арганізацыі, а проста сумай людзей, якія самі сябе абвешчаюць членамі партыі, але не ўваходзяць у адну з арганізацыі партыі і, значыць, **не арганізаваны**, стала быць,—не абавязаны падпарадкоўвацца рашэнням партыі,—то партыя ніколі не мела-б адзінай волі, яна ніколі не магла-б ажыццяўляць адзінства дзеянняў сваіх членаў,—значыць, яна не мела-б магчымасці кіраваць барацьбой рабочага класа. Партыя толькі ў тым выпадку можа кіраваць практычна барацьбой рабочага класа і накіроўваць яго да адной мэты, калі ўсе яе члены будуць **арганізаваны** ў адзіны агульны атрад, спаяны адзінствам волі, адзінствам дзеянняў, адзінствам дысцыпліны.

Пярэчанне меншавікоў аб тым, што ў такім выпадку многія інтэлігенты, скажам, прафесары, студэнты, гімназісты і т. п. астануцца па-за партыяй, бо яны не хочуць увайсці ў тыя ці іншыя арганізацыі партыі або таму, што цягаюцца дысцыплінай партыі, або таму, як гаварыў Плеханаў на II з'ездзе, што лічаць «для сябе нізкім ўступленне ў тую ці іншую мясцовую арганізацыю»,—гэтае пярэчанне меншавікоў пабівае саміх-жа меншавікоў, бо партыя не патрэбны такія члены, якія цягаюцца партыйнай дысцыплінай і баяцца ўступіць у партыйную арганізацыю. Рабочыя не баяцца дысцыпліны і арганізацыі і яны ахвотна ўступаюць у арганізацыю, калі яны рашылі стаць членамі партыі. Дысцыпліны і арганізацыі баяцца індывідуалістычна настроеныя інтэлігенты і яны сапраўды астануцца па-за партыяй. Але-ж гэта якраз і добра, бо партыя павінна аднапавольна перамагчы істотныя элементы, які асабліва ўзмацніліся цяпер, у перыяд пераходнага ўздыму буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі.

«Калі я гавару, пісаў Ленін, што партыя павінна быць сумай (і не проста арыфметычнай сумай, а комплексам) арганізацыі, то... я выражаю гэтым зусім ясна і дакладна сваё пажаданне, сваё патрабаванне, каб партыя, як перадавы атрад класа, прадстаўляла сабой штосьці магчыма больш арганізаванае, каб партыя ўспрымала ў сябе толькі такія элементы, якія дапускаюць хоць мінімум арганізаванасці...» (там жа, стар. 203).

І далей:

«На словах формула Мартова адстойвае інтарэсы шырокіх слаёў пролетарыята; на справе гэта формула паслужыць інтарэсам буржуазнай інтэлігенцыі, якая цураецца пролетарскай дысцыпліны і арганізацыі. Ніхто не адважыцца адмаўляць, што

інтэлігенцыя, як асобы слой сучасных капіталістычных таварыстваў, характарызуецца, наогул і ў цэлым, іменна індывідуалізмам і няздольнасцю да дысцыпліны і арганізацыі» (Ленін, т. VI, стар. 212).

І яшчэ:

«Пролетарыят не баіцца арганізацыі і дысцыпліны... Пролетарыят не стане клапаціцца аб тым, каб пп. прафесары і гімназісты, якія не жадаюць увайсці ў арганізацыю, прызнаваліся членамі партыі за работу пад кантролем арганізацыі... Не пролетарыяту, а некаторым інтэлігентам у нашай партыі нехапае самавыхавання ў духу арганізацыі і дысцыпліны» (там-жа, стар. 307).

3) Партыя ёсць не проста арганізаваны атрад, а «вышэйшая форма арганізацыі» сярод усіх іншых арганізацый рабочага класа, закліканая кіраваць усімі астатнімі арганізацыямі рабочага класа. Партыя, як вышэйшая форма арганізацыі, якая складаецца з лепшых людзей класа, узброеных перадавой тэорыяй, веданнем законаў класавай барацьбы і вопытам рэвалюцыйнага руху, мае ўсе магчымасці кіраваць—і абавязана кіраваць—усімі іншымі арганізацыямі рабочага класа. Імкненне меншавікоў умаліць і прынізіць кіруючую ролю партыі вядзе да аслаблення ўсіх іншых арганізацый пролетарыята, кіруемых партыяй,—значыць—да аслаблення і абяззбройвання пролетарыята, бо «у пролетарыята няма іншай зброі ў барацьбе за ўладу, апроча, арганізацыі» (там-жа, стар. 328).

4) Партыя ёсць увасабленне сувязі перадавога атрада рабочага класа з мільённымі масамі рабочага класа. Якім-бы лепшым перадавым атрадам ні была партыя і як-бы яна добра ні была арганізавана, яна ўсе-ж не можа жыць і развівацца без сувязей з беспартыйнымі масамі, без памнажэння гэтых сувязей, без ўмацавання гэтых сувязей. Партыя, якая замкнулася ў сабе, адасобілася ад мас і страціла ці нават аслабіла сувязі са сваім класам,—павінна страціць давер'е і падтрыманне мас,—значыць—павінна немуча загінуць. Каб жыць поўным жыццём і развівацца, партыя павінна памнажаць сувязі з масамі і дабіцца давер'я мільённых мас свайго класа.

«Каб быць соцыял-дэмакратычнай партыяй, гаварыў Ленін, трэба дабіцца падтрымання іменна класа» (там-жа, стар. 208).

5) Партыя, для таго, каб правільна функцыянаваць і планамерна кіраваць масамі,—павінна быць арганізавана на пачатках **цэнтралізма**, з адзіным статутам, з адзінай партыйнай дысцыплінай, з адзіным кіруючым органам на чале, у асобе з'езда партыі, а ў прамежках паміж з'ездамі—у асобе ЦК партыі, з падпарадкаваннем з боку меншасці большасці, асобных арганізацый—цэнтру, ніжэйшых арганізацый вышэйшым. Без гэтых умоў партыя рабочага класа не можа быць сапраўднай партыяй, не можа выконваць сваіх задач па кіраўніцтву класам.

Вядома, з прычыны нелегальнага існавання партыі ва ўмовах царскага самадзяржаўя, партыйныя арганізацыі не маглі ў тыя часы будавацца на аснове выбарнасці энлізу, з прычыны чаго партыя вымушана была мець сугуба канспіратыўны характар. Але Ленін лічыў, што гэта **часовая** з'ява ў жыцці нашай партыі адпадзе з першых-жа дзён ліквідацыі царызма, калі партыя стане адкрытай, легальнай і

партыйныя арганізацыі будуць будавацца на пачатках дэмакратычных выбараў, на пачатках дэмакратычнага цэнтралізма.

«Раней, пісаў Ленін, наша партыя не была арганізаваным фармальна цэлым, а толькі сумай прыватных груп, і таму іншых адносін паміж гэтымі групамі, апрача ідэйнага ўздзеяння, і быць не магло. Цяпер мы сталі арганізаванай партыяй, а гэта і азначае стварэнне ўлады, ператварэнне аўтарытэта ідэй у аўтарытэт улады, падпарадкаванне партыйным вышэйшым інстанцыям з боку ніжэйшых» (там-жа, стар. 291).

Абвінавачваючы меншавікоў у арганізацыйным нігілізме і панскім анархізме, не дапускаючым над сабой улады партыі і яе дысцыпліны, Ленін пісаў:

«Рускаму нігілісту гэты панскі анархізм асабліва ўласцівы. Партыйная арганізацыя здаецца яму жудаснай «фабрыкай», падпарадкаванне часткі цэламу і меншасці большасці ўяўляецца яму «занывольваннем»... раздзяленне працы пад кіраўніцтвам цэнтра выклікае з яго боку трагікамічныя воплі супроць ператварэння людзей у «калѣсікі і вінцікі» (прычым асабліва знішчальным відам гэтага ператварэння лічыцца ператварэнне рэдактароў у супрацоўнікаў), упамінанне аб арганізацыйным статусе партыі выклікае пагардлівую гримасу і зневажальную (па адрасу «фармалістаў») заўвагу, што можна-б і зусім без статусу» (там-жа, стар. 310).

6) Партыя ў сваёй практыцы, калі яна хоча захаваць адзінства сваіх радоў, павінна праводзіць адзіную пролетарскую дысцыпліну, аднолькава абавязковую для ўсіх членаў партыі, як для лідэраў, так і для радавых. Таму ў партыі не павінна быць дзялення на «выбраных», для якіх дысцыпліна не абавязкова, і «нявыбраных», якія абавязаны падпарадкоўвацца дысцыпліне. Без гэтага ўмовы не могуць быць захаваны цэласнасць партыі і адзінства яе радоў.

«Паўнейшая адсутнасць, пісаў Ленін, разумных довадаў супроць рэдакцыі, назначанай з'ездам, у Мартава і К° лепш за ўсё ілюструецца іх жа слоўцамі: «мы не прыгонныя!»... Псіхалогія буржуазнага інтэлігента, які прылічвае сябе да «выбраных душ», што стаяць вышэй масавай арганізацыі і масавай дысцыпліны, выступае тут надзвычай выразна... Інтэлігенцкаму індывідуалізму... усякая пролетарская арганізацыя і дысцыпліна здаюцца прыгонным правам» (там-жа, стар. 282).

І далей:

«Па меры таго, як складваецца ў нас сапраўдная партыя, свядомы рабочы павінен навучыцца адрозніваць псіхалогію воіна пролетарскай арміі ад псіхалогіі буржуазнага інтэлігента, які шчыгалае анархічнай фразан, павінен навучыцца патрабаваць выканання абавязкаў члена партыі не толькі ад радавых, але і ад «людзей верху» (там-жа, стар. 312).

Падводзячы вынікі аналізу рознагалоссяў і вызначаючы пазіцыю меншавікоў, як «апартунізм у арганізацыйных пытаннях», Ленін лічыў, што адным з асноўных грахоў меншавізма з'яўляецца недацэнка значэння партыйнай арганізацыі, як зброі пролетарыята ў яго барацьбе за сваё вызваленне. Меншавікі лічылі, што партыйная арганізацыя пролетарыята не мае сур'ёзнага значэння для перамогі рэво-

люцыі. Наперакор меншавікам Ленін пісьм, што аднаго толькі ідэйнага аб'яднання пролетарыята недастаткова для перамогі, каб перамагчы, неабходна «замацаваць» ідэйнае адзінства «матэрыяльным адзінствам арганізацыі» пролетарыята. Ленін лічыў, што толькі пры гэтых умовах пролетарыят можа стаць непераможнай сілай.

«У пролетарыята, пісаў Ленін, няма ніякай зброі ў барацьбе за ўладу, апрача арганізацыі. Раз'ядноўваемы панаваннем анархічнай канкурэнцыі ў буржуазным свеце, прыдаўлены паднявольнай работай на капітал, адкідваемы пастаянна «на дно» поўны галены, здзічэння і выраджэння, пролетарыят можа стаць і нямногачасова непераможнай сілай толькі дзякуючы таму, што ідэйнае аб'яднанне яго прынцыпамі марксізма замацоўваецца матэрыяльным адзінствам арганізацыі, якая згуртоўвае мільёны працоўных у армію рабочага класа. Перад гэтай арміяй ні ўстаць ні адражэўшая ўлада рускага самадзяржаўя, ні дражлівая ўлада міжнароднага капітала» (Ленін, т. VI, стар. 328).

Гэтымі вешчымі словамі заканчвае Ленін сваю кнігу.

Такімі з'яўляюцца асноўныя арганізацыйныя палажэнні, развітыя Леніным у яго выдатнай кнізе «Крок наперад, два крокі назад».

Значэнне гэтай кнігі заключаецца перш за ўсё ў тым, што яна адстаяла партыйнасць супроць гурткаўшчыны і партыю супроць дэзарганізатару, разграміла меншавіцкі апартунізм у арганізацыйных пытаннях і заклала арганізацыйныя асновы большэвіцкай партыі.

Але гэтым не вычэрпваецца яе значэнне. Яе гістарычнае значэнне заключаецца ў тым, што ў ёй Ленін першы ў гісторыі марксізма распрацаваў вучэнне аб партыі, як кіруючай арганізацыі пролетарыята, як асноўнай зброі ў руках пролетарыята, без якой немагчыма перамагчы ў барацьбе за пролетарскую дыктатуру.

Распаўсюджанне ленінскай кнігі «Крок наперад, два крокі назад» сярод партыйных работнікаў прывяло да таго, што большасць мясцовых арганізацый згуртавалася вакол Леніна.

Але чым цясней згуртоўваліся арганізацыі вакол большэвікоў, тым больш азлоблена вялі сябе меншавіцкія лідэры.

Летам 1904 года меншавікі захапілі большасць у ЦК, дзякуючы дапамозе Плеханава і здрадзе двух разлажыўшыхся большэвікоў, Красіна і Наскова. Было відавочна, што меншавікі вядуць справу да расколу. Страта «Искры» і ЦК ставіла большэвікоў у цяжкае становішча. Неабходна было арганізаваць сваю большэвіцкую газету, неабходна было арганізаваць новы, III з'езд партыі, каб стварыць новы ЦК партыі і расправіцца з меншавікамі.

За гэту справу ўзяўся Ленін, узяліся большэвікі.

Большэвікі павялі барацьбу за скліканне III з'езда партыі. У жніўні 1904 года ў Швенцары пад кіраўніцтвам Леніна адбылася нарада 22 большэвікоў. Гэта нарада прыняла зварот «да партыі», які стаў для большэвікоў праграмай барацьбы за скліканне III з'езда.

На трох абласных канферэнцыях большэвіцкіх камітэтаў (Паўночнай, Каўказскай і Паўночнай) было выбрана Бюро Камітэтаў большэвіцкіх, якое павяло практычную падрыхтоўку да III з'езда партыі.

4 студзеня 1905 года вышаў першы нумар большэвіцкай газеты «Вперед».

Такім чынам, у партыі склаліся дзве абасобленыя фракцыі, большэвікоў і меншавікоў, са сваімі цэнтрамі, са сваімі органамі друку.

КАРОТКІЯ ВЫВАДЫ.

У перыяд 1901—1904 годаў на аснове росту рэволюцыйнага рабочага руху растуць і мацнеюць марксісцкія сацыял-дэмакратычныя арганізацыі ў Расіі. Ва ўпорнай прынцыповай барацьбе з «эканамістамі» перамагае рэволюцыйная лінія ленінскай «Іскры», пераадаваюцца ідэйны разброд і «саматужніцтва».

«Іскра» звязвае паміж сабою разрозненыя сацыял-дэмакратычныя гурткі і групы і падрыхтоўвае II з'езд партыі. На II з'ездзе ў 1903 годзе утварылася Расійская сацыял-дэмакратычная рабочая партыя, былі прыняты праграма, статут партыі, былі створаны цэнтральныя кіруючыя органы партыі.

У барацьбе, якая адбывалася на II з'ездзе, за канчатковую перемогу іскраўскага напрамку ўнутры РСДРП п'януліюцца дзве групы. Група большэвікоў і група меншавікоў.

Галоўныя рознагалосці паміж большэвікамі і меншавікамі пасля II з'езда разгортваюцца па арганізацыйных пытаннях.

Меншавікі збліжаюцца з «эканамістамі» і займаюць іх месца партыі. Апартунізм меншавікоў сказваецца пакуль-што ў галіне арганізацыйных пытанняў. Меншавікі супроць баявой рэволюцыйнай партыі ленінскага тыпу. Яны за расплыўчатую, неарганізаваную, хвасціцкую партыю. Яны вядуць лінію расколу ў партыі. Пры дапамозе Плеханава яны захватваюць «Іскру» і ЦК, скарыстоўваючы гэтыя цэнтры ў сваіх раскольніцкіх мэтах.

Бачачы пагрозу расколу з боку меншавікоў, большэвікі прымаюць меры аб'яднання раскольнікаў, мабілізуюць мясцовыя арганізацыі да склікання III з'езда, выдаюць сваю газету «Вперед».

Такім чынам, напярэдадні першай рускай рэволюцыі, у перыяд пачаўшагася ўжо руска-японскай вайны, большэвікі і меншавікі выступаюць, як абасобленыя адна ад другой палітычныя групы.

Раздзел III

МЕНШАВІКІ І БОЛЬШЭВІКІ Ў ПЕРЫЯД РУСКА-ЯПОНСКОЙ ВАЙНЫ І ПЕРШАЙ РУСКАЙ РЭВОЛЮЦЫІ. (1904—1907 годы).

1. Руска-японская вайна. Далейшы ўздым рэволюцыйнага руху ў Расіі. Забастоўкі ў Пецярбургу. Дэманстрацыя рабочых ля Зімяга палаца 9 студзеня 1905 года. Расстрэл дэманстрацыі. Пачатак рэволюцыі.

З канца XIX стагоддзя імперыялістычныя дзяржавы пачалі ўзмацненую барацьбу за пачаванне на Ціхім акіяне, за раздзел Кітая. У гэтай барацьбе прымала ўдзел і царская Расія. У 1900 годзе царскія войскі сумесна з японскімі, германскімі, англійскімі і французскімі з нябачанай лютасцю падавілі народнае паўстанне ў Кітаі, накіраванае сваім астрыем супроць іншакраішваў-імперыялістаў. Яшчэ раней царскі ўрад прымусіў Кітай перадаць Расіі Ляодунскі паўвостраў з крэпасцю Порт-Артур. Расія дабылася права будавання чыгункі на кітайскай тэрыторыі. Была пабудавана чыгунка ў Паўночнай Манчжурый—Кітайская Усходняя чыгунка (КУЧ) і ўвезены рускія войскі для абароны яе. Паўночная Манчжурія падверглася ваеннай акупацыі з боку царскай Расіі. Царызм падбіраўся да Карэі. Руска-буржуазія будавала пляны стварэння «Ахотаросі» у Манчжурый.

У сваіх захватах на Далёкім Усходзе царызм сутыкнуўся з другім драпежнікам Японіяй, якая быстра ператварылася ў імперыялістычную краіну і таксама імкнулася да захватаў на азіяцкім мацерыку, у першую чаргу за кошт Кітая. Японія, таксама, як і царская Расія, імкнулася забраць сабе Карэю і Манчжурый. Японія ўжо тады марыла аб захваце Сахаліна і Далёкага Усхода. Англія, якая пабоівалася ўзмацнення царскай Расіі на Далёкім Усходзе, упатаіку была на старане Японіі. Наспывала руска-японская вайна. Да гэтай вайны штурхалі царскі ўрад бунная буржуазія, якая шукала новых рынкаў, і найбольш рэакцыйныя слаі памешчыкаў.

Не чакаючы, пакуль царскі ўрад абвесіць вайну, Японія першая пачала яе. Маючы добрую разведку ў Расіі, Японія разлічыла, што ў гэтай барацьбе будзе мець непадрыхтаванага праціўніка. Не абвешчаючы вайны, Японія ў студзені 1904 года нечакана напала на рускую крэпасць Порт-Артур і прычынула рускаму флоту, які знаходзіўся ў Порт-Артуры, сур'ёзныя страты.

Так пачалася руска-японская вайна.

Царскі ўрад разлічваў, што вайна дапаможа яму ўзмацніць сваё палітычнае становішча і спыніць рэволюцыю. Але яго разлікі не апраўдаліся. Вайна яшчэ больш расхістала царызм.

Дрэнна ўзброеная і абучаная, кіруемая бяздарнымі і прадажнымі генераламі, руская армія пачала цяпець адно паражэнне за другім.

На вайне нажываліся капіталісты, чыноўнікі, генералы. Навакол працвітала зладзеіства. Войскі снабжаліся дрэнна. Калі не хапала снарадаў, армія нібы ў насмешку атрымлівала вагоны з абразамі. Салдаты гаварылі з горыччу: «японцы нас снарадамі, а мы іх—абразамі». Замест таго, каб пераправіць раненых, асобныя паязцы вывозілі награвленую царскімі генераламі масмасць.

Японцы асадзілі, а затым узялі крэпасць Порт-Артур. Нанесшы рад паражэнняў царскай арміі, яны перамаглі. Яе пачаў Мукдэнскі Трохсоттысячная царская армія страцала ў гэтым боі да 120 тысяч забітымі, раненымі, палоннымі. Услед за тым паслядаваў поўны разгром і гібель у Цусімскім моры царскага флота, пасланнага з Балтыйскага мора на дапамогу асідленаму Порт-Артуру. Паражэнне пры Цусіме азначала поўную катастрофу: з дванадзеці вярнуўся аднаў, пасланых царом, было патаплена і знішчана трынаццаць, узяты ў палон чатыры. Вайна была канчаткова праіграная царскай Расіяй.

Царскі ўрад аказаўся вымушэным заключыць ганебны мір з Японіяй. Японія захапіла Карэю, забрала ў Расіі Порт-Артур і патавіну Сахаліна.

Народныя масы не хацелі гэтай вайны і ўсведамлялі яе шкоду для Расіі. За адсталасць царскай Расіі народ расплачваўся дарагою цаной.

Большэвікі і меншавікі па-рознаму адносіліся да гэтай вайны.

Меншавікі, у тым ліку Троцкі, скатваліся на пазіцыі абаронцтва, гэта значыць абароны «бацькаўшчыны» цара, памешчыкаў і капіталістаў.

Ленін і большэвікі, наадварот, лічылі, што паражэнне царскага ўрада ў гэтай грабежніцкай вайне карысна, таму што прывядзе да аслаблення царызма і ўзмацнення рэвалюцыі.

Паражэнні царскіх войск ускрывалі перад самымі шырокімі масамі народа гніласць царызма. Нянавісць да царызма ў народных масах з кожным днём расла. Падзенне Порт-Артура—пачатак падзення самадзяржаўя, пісаў Ленін.

Цар хацеў вайной задушыць рэвалюцыю. Ён дабіўся адваротнага. Руска-японская вайна паскорыла рэвалюцыю.

У царскай Расіі капіталістычны гнёт ўзмацняўся гнётам царызма. Рабочыя цяпелі не толькі ад капіталістычнай эксплуатацыі, ад катаржнай працы, але і ад бяспраўя ўсяго народа. Таму свядомыя рабочыя імкнуліся ўзначаліць рэвалюцыйны рух усіх дэмакратычных элементаў горада і вёскі супроць царызма. Сялянства задыхалася ад беззямелля, ад шматлікіх астаткаў прыгонніцтва, яно знаходзілася ў кабале ў памешчыка і кулака. Народы, якія населялі царскую Расію, стагналі пад падвойным гнётам—сваіх уласных і рускіх памешчыкаў і капіталістаў. Эканамічны крызіс 1900—1903 г.г. ўзмацніў бядоты працоўных мас, вайна іх яшчэ больш абвастрыла. Паражэнні ў вайне ўзмацнялі ў масах нянавісць да царызма. Набліжаўся канец народнаму цяпленню.

Як відаць, прычын для рэвалюцыі было больш, чым дастаткова.

У снежні 1904 года пад кіраўніцтвам Бакінскага камітэта большэвікоў была праведзена велізарная, добра арганізаваная стачка бакінскіх рабочых. Гэтая стачка скончылася перамогай рабочых, заключэннем першага ў гісторыі рабочага руху ў Расіі катэктывага дагавора паміж рабочымі і нафтапрамыслоўцамі.

Бакінская стачка з'явілася пачаткам рэволюцыйнага ўздыху ў Закаўказзі і ў радзе раёнаў Расіі.

«Бакінская стачка паслужыла сігналам слаўных студзеньска-лютаўскіх выступленняў па ўсёй Расіі» (Сталін).

Гэтая стачка была як-бы пераднавальнічнай маланкай напярэдадні вялікай рэволюцыйнай буры.

Пачаткам рэволюцыйнай буры з'явіліся падзеі 9 (22) студзеня 1905 года ў Пецярбургу.

3 студзеня 1905 года пачалася стачка на буйнейшым заводзе Пецярбурга—Пуцілаўскім (цяпер Кіраўскі завод). Гэтая стачка пачалася з-за звальнення з завода чатырох рабочых. Стачка на Пуцілаўскім заводзе быстра разраслася, да яе далучыліся шматлікія іншыя заводы і фабрыкі Пецярбурга. Стачка стала ўсеагульнай. Рух грозна рос. Царскі ўрад рашыў у самым пачатку падавіць рух.

Яшчэ ў 1904 годзе, да пуцілаўскай стачкі, паліцыя стварыла пры апамазе працакатара пана Гапон свая арганізацыю сярод рабочых—«Сход рускіх фабрычна-заводскіх рабочых». Гэтая арганізацыя мела свабоднае аддзяленні ва ўсіх раёнах Пецярбурга. Калі пачалася стачка, пан Гапон на сходах свайго гаварыў пра прычынава, прапрацакатарскі план: 9 студзеня няхай збяруцца ўсе рабочыя і ў мірнай працэсіі з харугвамі і царскімі партрэтамі пойдучь да Зімяга паллаца і пастуць цару петыцыю (просьбу) аб сваіх патрэбах. Цар, моў, выйдзе да народа, выслухае і задаволіць яго патрабаванні. Гапон узяўся дапамагчы царскай ахранцы: выклікаць расстрэл рабочых і ў крыві патапіць рабочы рух. Але паліцэйскі план павярнуўся супроць царскага ўрада.

Петыцыя абмяркоўвалася на рабочых сходах, у яе уносіліся праўкі і змены. На гэтых сходах выступалі і большэвікі, не называючы сябе адкрыта большэвікамі. Пад іх уплывам у петыцыю былі ўключаныя патрабаванні свабоды думкі і слова, свабоды рабочых саюзаў, склікання Устаноўчага схода для змянення дзяржаўнага ладу Расіі, роўнасці ўсіх перад законам, зніжэння цэн на хлеб і абыткі, спынення вайны, ўстанаўлення 8-гадзіннага рабочага дня, перадачы імлі сялянам.

Выступаючы на гэтых сходах, большэвікі дазвалялі рабочым, што свабоду не здабываюць просьбамі да цара, а здабываюць са збройнай рух. Большэвікі перацярпалі, што ў рабочых будзь страх. Алі спыніць працэсію да Зімяга паллаца і пастуць цару петыцыю. Значная частка рабочых яшчэ верыла, што цар ім дапаможа. Рух з велізарнай сілай захаваў масы.

У петыцыі пецярбургскіх рабочых гаварыла...

«Мы, рабочыя г. Пецярбурга, нашыя жонкі, дзеці і бездапаможныя старцы-бацькі, прышлі да цябе, гасудар, шукаць прыўды і абароны. Мы абнішчалі, нас прыгнятаюць, абцяжарваюць непасільнай працай, над намі здзекваюцца, у нас не прызнаюць людзей... Мы і цярпелі, але нас штурхаюць, усё далей і далей у вір нішчаты, бяспраўя і невуцтва, нас душаць дэспатызм і самавольства... Надыйшоў канец цярпенню. Да нас прышоў той страшны момант, калі лепш смерць, чым прадаваць жэнне нязносных мук...»

9 студзеня 1905 года на світанні рабочыя пайшлі да Зімяга паллаца, дзе знаходзіўся тады цар. Рабочыя ішлі да цара цэлымі сямі

ямі—з жонкамі, дзецьмі і старыкамі, неслі царскія партрэты і царкоўныя харугвы, спявалі малітвы, ішлі бяззбройныя. Усяго сабралася на вуліцах звыш 140 тысяч чалавек.

Нікалай другі сустрэў іх недружалюбна. Ён загадаў страляць у бяззбройных рабочых. Больш тысячы рабочых было ў гэты дзень забіта царскімі войскамі, больш 2 тысяч, паранена. Вуліцы Пецербурга былі заліты крывёю рабочых.

Большэвікі ішлі разам з рабочымі. Многія з іх былі забіты або арыштаваны. Большэвікі тут-жа, на залітых рабочай крывёю вуліцах, растлумачвалі рабочым, хто віноўнік гэтага жахлівага злачынства і як трэба з ім змагацца.

Дзень 9 студзеня стаў называцца «Крывавае нядзеля». 9 студзеня рабочыя атрымалі крывавы ўрок. У гэты дзень была расстраляна вера рабочых у цара. Яны зразумелі, што толькі барацьбой можна дабуда сваіх правоў. Ужо к вечару 9 студзеня ў рабочых раёнах пачалі будаваць барыкады. Рабочыя гаварылі: «Цар нам усыпаў, ну—і мы яму усыплем!»

Страшная вестка аб крывавым злодзеянні цара разнеслася ўсю і. Абурэнне і аслабленне ахапілі ўвесь рабочы клас, усю краіну. Не было горада, дзе-б рабочыя не баставалі ў знак пратэсту супраць злачынства цара і не выстаўлялі палітычных патрабаванняў. Рабочыя ішлі цяпер на вуліцу з лозунгам «далоў самадзяржаўе». Лік стачачнікаў у студзені дасягнуў велізарнай лічбы—440 тысяч. За адзін месяц баставала рабочых больш, чым за ўсё папярэдняе дзесяцігоддзе. Рабочы рух узняўся на велізарную вышыню.

У Расіі пачалася рэвалюцыя.

2. Палітычныя стачкі і дэманстрацыі рабочых. Нарастанне рэвалюцыйнага руху сялян. Паўстанне на броненосцы «Пацёмкін».

Пасля 9 студзеня рэвалюцыйная барацьба рабочых набыла больш востры, палітычны характар. Ад эканамічных стачак і стачак саліарнасна рабочыя сталі пераходзіць да палітычных стачак, да дэманстрацый, а месцамі—да ўзброенага супраціўлення царскім войскам. Асабліва ўпорны і арганізаваны характар налілі стачкі ў буйных гарадах, дзе былі значныя масы рабочых,—у Пецербургу, Маскве, Варшаве, Рыге, Баку. У першых радах змяшчаліся пролетарыята і іншыя металісты. Перадавыя атрады рабочых у сваіх стачках раскачвалі менш свядомыя слаі, узнімалі на барацьбу ўвесь рабочы клас. Уплыў соцыял-дэмакратыі быстра рос.

Першамайскія дэманстрацыі ў радзе месц суправаджаліся сутычкамі з паліцыяй і войскамі. У Варшаве ў рэзультате расстрэлу дэманстрацыі было некалькі сот забітых і раненых. На расстрэл у Варшаве рабочыя па закліку польскай соцыял-дэмакратыі адказалі гугульнай забастоўкай пратэсту. На працягу ўсяго мая не спыняліся стачкі і дэманстрацыі. У майскіх стачках па Расіі ўдзельнічала больш 200 тысяч рабочых. Рабочыя Баку, Лодзі, Іванава-Вазнесеўскага былі ахоплены агульнай стачкай. Усё часцей баставаўшыя рабочыя і дэманстранты сутыкаліся з царскімі войскамі. Такія сутычкі мелі месца ў радзе гарадоў—у Одэсе, Варшаве, Рыге, Лодзі і іншых.

Асабліва востры характар набыла барацьба ў буйным прамысловым цэнтры Польшчы—горадзе Лодзі. Рабочыя Лодзі пакрылі горадскія вуліцы дзесяткамі барыкад і тры дні (22—24 чэрвеня 1905 г.) вялі вулічныя боі з царскімі войскамі. Узброенае выступленне злі-

лося тут з агульнай забастоўкай. Ленін лічыў гэтыя баі першым узброеным выступленнем рабочых у Расіі.

Сярод летніх стачак асабліва выдзяляецца стачка іванава-вазнесенскіх рабочых. Яна прадаўжалася з канца мая да пачатку жніўня 1905 года, гэта значыць амаль два з палавінай месяцы. У стачцы трымала ўдзел каля 70 тысяч рабочых, сярод іх было многа жанчын. Стачкай кіраваў Паўночны камітэт большэвікоў. Амаль штодзень за горадам, на рацэ Талцы, збіраліся тысячы рабочых. Тут, на сходах, яны абмяркоўвалі свае рабочыя нужды. На сходах рабочых выступалі большэвікі. Каб падавіць стачку, царскія ўлады загадалі войскам разганяць рабочых, страляць у іх. Было забіта некалькі дзесяткаў і ранена некалькі сот рабочых. Горад быў аб'яўлены на асабным становішчы. Аднак, рабочыя трымаліся стойка і на работу не ішлі. Рабочыя і іх сем'і галадалі, але не здаваліся. Толькі надзвычайнае знесіленне прымусіла рабочых стаць на работу. Стачка загартавала рабочых. Яна паказала ўзор мужнасці, стойкасці, вытрыманасці, салідарнасці рабочага класа. Яна паслужыла сапраўднай школай палітычнага выхавання іванава-вазнесенскіх рабочых.

У перыяд гэтай забастоўкі іванава-вазнесенскія рабочыя стварылі Совет упаўнаважаных, які быў фактычна адным з першых Советаў рабочых дэпутатаў у Расіі.

Палітычныя стачкі рабочых ускалыхнулі ўсю краіну. Следам за горадам пачала ўзнімацца веска. З вясны пачаліся сялянскія хваляванні. Сяляне велізарнымі натоўпамі ішлі супроць памешчыкаў, грамылі іх маенткі, цукровыя і вінакурныя заводы, падпальвалі памешчыцкія палацы і сядзібы. У радзе месц сяляне захватвалі памешчыцкую зямлю, прыбегалі да масавай парубкі лесу, патрабавалі перадачы народу зямель памешчыкаў. Сяляне захватвалі памешчыцкі хлеб і іншыя прыпасы, дзялілі іх паміж галадаючымі. Памешчыкі ў спалоху вымушаны былі ўцякаць у гарады. Царскі ўрад пасылаў салдат і казакоў для падаўлення паўстання сялян. Войскі расстрэльвалі сялян, арыштоўвалі «зачыншчыкаў», паролі і катавалі іх. Але сяляне не спынялі барацьбы.

Рух сялян стаў усё шырэй распаўсюджвацца ў цэнтры Расіі, у Паваложжы, у Закаўказзі, асабліва ў Грузіі.

Соцыял-дэмакраты ўсё глыбей сталі пранікаць у вёску. ЦК партыі выпусціў зварот да сялян: «Сяляне, да вас наша слова». Соцыял-дэмакратычныя камітэты ў Тверскай, Саратаўскай, Палтаўскай, Чэрнігаўскай, Екацерынаслаўскай, Тыфліскай і многіх іншых губернях выпускалі адозвы да сялян. У вёсках соцыял-дэмакраты склікалі сходы, арганізавалі гурткі з сялян, стваралі сялянскія камітэты. Летам 1905 года ў радзе месц праходзілі арганізаваныя соцыял-дэмакратамі забастоўкі сельскагаспадарчых рабочых.

Але гэта быў толькі пачатак сялянскай барацьбы. Сялянскі рух ахапіў толькі 85 павятаў, гэта значыць прыблізна семую частку ўсяго ліку павятаў еўрапейскай часткі царскай Расіі.

Рабочы і сялянскі рух і рад паражэнняў рускіх войск у руска-японскай вайне аказалі свой уплыў на армію. Гэта апора царызма захісталася.

У чэрвені 1905 года ўспыхнула паўстанне ў Чорнаморскім флоте, на броненосцы «Пацёмкін». Броненосец у гэты час стаяў нечалека ад Одэсы, у якой праходзіла агульная стачка рабочых. Паўстаўшыя матросы расправіліся з найбольш ненавіснымі ім афіцэрамі і прывялі

броненосец у Одэсу. Броненосец «Пацёмкін» перайшоў на старану рэволюцыі.

Ленін надаваў гэтаму паўстанню велізарнае значэнне. Ён лічыў неабходным, каб большэвікі кіравалі гэтым рухам, звязалі яго з рухам рабочых, сялян і мясцовых гарнізонаў.

Цар паслаў супроць «Пацёмкіна» ваенныя судны, але матросы гэтых суднаў адмовіліся страляць па сваіх паўстаўшых таварышах. Некалькі дзён на броненосцы «Пацёмкін» разгываўся чырвоны сцяг рэволюцыі. Але тады, у 1905 годзе, партыя большэвікоў не была адзінай партыяй, кіраваўшай рухам, як гэта было пазней, у 1917 годзе. На «Пацёмкіне» было не мала меншавікоў, эсэраў і анархістаў. Таму, не гледзячы на ўдзел у паўстанні асобных соцыял-дэмакратаў, яно не мела правільнага і дастаткова вопытнага кіраўніцтва. Частка матросаў у рашучыя моманты захісталася. Астатнія судны Чорна-морскага флота не далучыліся да паўстаўшага броненосца. Не маючы вугалю і харчоў, рэволюцыйны броненосец быў вымушаны пайсці да берагоў Румыніі і здацца румынскім уладам.

Паўстанне матросаў на броненосцы «Пацёмкін» скончылася паражэннем. Папаўшыя ў далейшым у рукі царскага ўрада матросы былі адданы пад суд. Частка была пакарана смерцю, частка саслана на катаргу. Але самы факт паўстання меў выключна важнае значэнне. Паўстанне на броненосцы «Пацёмкін» з'явілася першым масавым рэволюцыйным выступленнем у арміі і флоте, першым пераходам буйнай часткі царскіх войскаў на старану рэволюцыі. Паўстанне гэта зрабіла для рабочых, сялянскіх і асабліва саміх салдацкіх і матроскіх мас больш зразумелай і блізкай мыслі аб далучэнні арміі і флота да рабочага класа, да народа.

Пераход рабочых да масавых палітычных стачак і дэманстрацый, узмацненне сялянскага руху, узброеныя сутычкі народа з паліцыяй і войскамі, нарэшце, паўстанне ў Чорнаморскім флоце,—усё гэта гаварыла аб тым, што наспяваюць умовы для ўзброенага паўстання народа. Гэтая акалічнасць прымусіла ліберальную буржуазію сур'ёзна заварушыцца. Баючыся рэволюцыі і разам з тым палохаючы цара рэволюцыяй, яна шукала здзеткі з царом супроць рэволюцыі і патрабавала невялікіх рэформ «для народа», каб «спаконць» народ, раскалоць сілы рэволюцыі і папярэдзіць тым самым «жахі рэволюцыі». «Трэба прырэзаць зямлю сялянам, інакш яны нас прырэжуць», гаварылі ліберальныя памешчыкі. Ліберальная буржуазія рыхтавалася раздзяліць уладу з царом. «Пролетарыят змагаецца, буржуазія крадзеца да ўлады»,—пісаў Ленін у гэтыя дні аб тактыцы рабочага класа і тактыцы ліберальнай буржуазіі.

Царскі ўрад прадаўжаў падаўляць рабочых і сялян з лютай жорсткасцю. Але ён не мог не бачыць, што аднымі толькі рэпрэсіямі немагчыма справіцца з рэволюцыяй. Таму побач з рэпрэсіямі ён пачаў прыбіраць да палітыкі лавіравання. З аднаго боку, пры дапамозе сваіх правакатараў ён пачаў натраўляць народы Расіі адзін на аднаго, арганізоўваючы яўрэйскія пагромы і армяна-татарскую разню. З другога боку,—абяцаў склікаць «прадстаўнічую ўстанову» у выглядзе Земскага сабора ці Дзяржаўнай думы, даручыўшы міністру Буйгіну распрацаваць праект такой думы, з тым, аднак, каб у думы не было законадаўчых правоў. Усе гэтыя меры прадпрымаліся для таго, каб раскалоць сілы рэволюцыі і адарваць ад рэволюцыі ўмераныя слаі народа.

Большэвыкі абвясцілі банкот булыгінскай думы, паставішы сабе мэтай сарваць гэтую карыкатуру на народнае прадстаўніцтва.

Меншавікі, наадварот—рашылі не зрываць думу і прызналі неабходным прыняць у ёй удзел.

3. Тактычныя рознагалосці паміж большэвікамі і меншавікамі.

III з'езд партыі. Кніга Леніна «Дзве тактыкі соцыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэвалюцыі». Тактычныя асновы марксісцкай партыі.

Рэвалюцыя прывяла ў рух усе класы грамадства. Паварот у палітычным жыцці краіны, выкліканы рэвалюцыяй, зрушыў іх са старых, населеных пазіцый і прымусіў іх перагрупіравацца прыстасоўна да новай абстаноўкі. Кожны клас, кожная партыя стараліся выпрацаваць сваю тактыку, сваю лінію паводзін, свае адносіны да іншых класаў, свае адносіны да ўрада. Нават царскі ўрад аказаўся вымушаным выпрацаваць сваю, невычайную для яго, новую тактыку, у выглядзе аб'яднання склікаць «прадстаўнічую ўстанову», булыгінскую думу.

Неабходна было выпрацаваць сваю тактыку і соцыял-дэмакратычнай партыі. Гэтага патрабавалі нарастаючы уздым рэвалюцыі. Гэтага патрабавалі не церпячыя адкладання практычныя пытанні, якія сталі перад пролетарыятам: аб арганізацыі узброенага паўстання, аб звяржэнні царскага ўрада, аб стварэнні часовага рэвалюцыйнага ўрада, аб удзеле соцыял-дэмакратыі ў гэтым урадзе, аб адносінах да сялянства, аб адносінах да ліберальнай буржуазіі і г. п. Неабходна было выпрацаваць адзіную і прадуманую марксісцкую тактыку соцыял-дэмакратыі.

Але дзякуючы апартунізму і раскольніцкім дзеянням меншавікоў Расійская соцыял-дэмакратыя аказалася ў гэты час расколатай на дзве фракцыі. Раскол нельга было яшчэ лічыць поўным, і гэтыя дзве фракцыі не былі яшчэ фармальна двума рознымі партыямі, але на справе яны вельмі напаміналі дзве розныя партыі, што маюць свае ўласныя цэнтры, свае ўласныя газеты.

Паглыбленню расколу спрыяла тая акалічнасць, што меншавікі да сваіх старых рознагалосцяў з большасцю партыі па арганізацыйных пытаннях дабавілі новыя рознагалосці, — рознагалосці па тактычных пытаннях.

Адсутнасць адзінай партыі прывяла да адсутнасці адзінай партыйнай тактыкі.

Можна было-б знайсці выхад са становішча, калі-б склікаць безадкладна чарговы III з'езд партыі, ўстанавіць на з'ездзе адзіную тактыку і абавязаць меншасць часна праводзіць у жыццё рашэнні з'езда, падпарадкавацца рашэнням большасці з'езда. Гэты іменна выхад і прапаноўвалі большэвікі меншавікам. Але меншавікі і слухаць не хацелі аб III з'ездзе. Лічачы злачыствам пакідаць далей партыю без тактыкі, адобранай партыяй і абавязковай для ўсіх членаў партыі, большэвікі рашылі ўзяць на сябе ініцыятыву склікання III з'езда.

На з'езд былі запрошаны ўсе арганізацыі партыі, як большэвіцкая, так і меншавіцкая. Але меншавікі атмавіліся ад удзелу на III з'ездзе, рашыўшы склікаць свой з'езд. Яны нават пачалі з'езд канферэнцыяй, таму што з'езд павінен быў адбыцца ў іх мясцовасці, але на справе гэта быў з'езд партыі не з'езд меншавікоў, рашэнні якога дзейнічалі абавязковым для ўсёй партыі.

У красавіку 1905 года быў склікан у Лондане III з'езд Расійскай соцыял-дэмакратычнай партыі. На з'езд зехалася 24 дэлегацы ад 20 большэвіцкіх камітэтаў. Былі прадстаўлены ўсе буйныя арганізацыі партыі.

З'езд агульна-меншавікоў, як адкалявуючыся частка партыі, і пераішоў да чарговых пытанняў па выніковым тактыцы партыі.

Адначасова са з'ездам сабраўся ў Жэневе канфэрэнцыя меншавікоў.

«Два з'езды адной партыі» так звалі гэта становішча. Дзень і з'езд, і канфэрэнцыя абмяркоўвалі на сутнасці сапрады адны і тыя ж тактычныя пытанні, але рашэнні па гэтых пытаннях былі прыманыя роўна процілеглы характару. Для роліня рэвалюцыі, арыентацыі з'езда і канфэрэнцыі, ускрываўся і пачынаў тактычны пераголоссяў паміж III з'ездам партыі і канфэрэнцыяй меншавікоў, паміж большэвікамі і меншавікамі.

Вось асноўныя пункты гэтых рознагалоссяў.

Тактычная лінія III з'езда партыі. З'езд лічыў, што не глядзячы на буржуазна-дэмакратычны характар адбываючыхся рэвалюцыі, не глядзячы на тое, што яна не можа ў дзёны момант выйсці з рамак далучальнага пры капіталізме, у яе поўнай перамозе зацікаўлены перш за ўсе пролетарыят, бо перамога гэтай рэвалюцыі дала-б пролетарыяту магчымасць арганізавацца падняцця палітычна, набыць вопыт і навыкі палітычнага кіраўніцтва працоўнымі масамі і перайсці ад рэвалюцыі буржуазнай да рэвалюцыі соцыялістычнай.

Тактыку пролетарыята, разлічаную на поўную перамогу буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, можа падтрымаць толькі сялянства, бо яно не можа расправіцца з памешчыкамі і атрымаць памешчыцкія землі без поўнай перамогі рэвалюцыі. Сялянства з'яўляецца, таму, натуральным саюзнікам пролетарыята.

Ліберальная буржуазія не зацікаўлена ў поўнай перамозе гэтай рэвалюцыі, бо ёй патрэбна царская ўлада, як бізні супроць рабочых і сялян, якіх яна баіцца больш за ўсё, і яна будзе старацца захавць царскую ўладу, абмежаваўшы яе некалькі ў правах. Таму ліберальная буржуазія будзе старацца скончыць справу эдзелкай з царом на базе канстытуцыйнай манархіі.

Рэвалюцыя пераможа толькі ў тым выпадку, калі яе ўзначаліць пролетарыят, калі пролетарыят, як правадыр рэвалюцыі, здолее забяспечыць саюз з сялянствам, калі ліберальная буржуазія будзе ізалявана, калі соцыял-дэмакратыя прыме актыўны ўдзел у справе арганізацыі народнага паўстання супроць царызма, калі будзе створан у рэзультате пераможнага паўстання часовы рэвалюцыйны ўрад, здольны выкарчаваць карэнні контррэвалюцыі і склікаць усе-народны Устаноўчы сход, калі соцыял-дэмакратыя не адмовіцца пры спрыяючых умовах прыняць удзел у часовым рэвалюцыйным урадзе, каб давесці да канца рэвалюцыю.

Тактычная лінія канфэрэнцыі меншавікоў. Паколькі рэвалюцыя буржуазная, то правадыром рэвалюцыі можа быць толькі ліберальная буржуазія. Не з сялянствам павінен збліжацца пролетарыят, а з ліберальнай буржуазіяй. Галоўнае тут—не адпугнуць ліберальную буржуазію сваёй рэвалюцыйнасцю і не даць ёй погаду адхіснуцца ад рэвалюцыі, бо калі яна адхіснецца ад рэвалюцыі, рэвалюцыя асцябле.

Магчыма, што паўстанне пераможа, але соцыял-дэмакратыя пасты перамогі паўстання павінна адыйсці ў старонку, каб не апынуцца тэбуральную буржуазію. Магчыма, што ў рэзультате паўстання будзе

створан часовы рэволюцыйны ўрад, але соцыял-дэмакратыя ні ў якім выпадку не павінна прымаць у ім удзелу, таму што гэты ўрад не будзе соцыялістычным па свайму характару, а галоўнае—сваім удзелам у ім і сваёй рэволюцыйнасцю соцыял-дэмакратыя можа адпугнуць ліберальную буржуазію і тым падарваць рэволюцыю.

З пункту гледжання перспектывы рэволюцыі было-б лепш, калі-б была склікана якая-небудзь прадстаўнічая ўстанова, накіштаг Земскага сабора ці Дзяржаўнай думы, якую можна было-б падвергнуць даўленню рабочага класа звонку, каб ператварыць яе ва Устаноўчы сход або штурхнуць яе на тое, каб яна склікала Устаноўчы сход.

У пролетарыята ёсць свае асобыя, чыста рабочыя, інтарэсы і яму патрэбна было-б заняцца гэтымі імёнамі інтарэсамі, а не прабаваць стаць правадыром буржуазнай рэволюцыі, чыя з'яўляецца агульна-палітычнай рэволюцыяй і якая датычыць, стала быць, усіх класаў, а не толькі пролетарыята.

Такія былі, каротка, дзве тактыкі двух фракцый Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі.

Класічную крытыку тактыкі меншавікоў і геняльнае абгрунтаванне большэвіцкай тактыкі даў Ленін у сваёй гістарычнай кнізе «Дзве тактыкі соцыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэволюцыі».

Яна была выпушчана ў свет у ліпені 1905 года, гэта значыць праз два месяцы пасля III з'езда партыі. Мяркуючы па загалоўку кнігі, можна было падумаць, што Ленін закранае ў ёй пытанні тактыкі толькі перыяду буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі і мае на ўвазе толькі рускіх меншавікоў. На самай справе, крытуючы тактыку меншавікоў, ён выкрываў разам з тым тактыку міжнароднага апартунізму, абгрунтоўваючы-ж тактыку марксістаў у перыяд буржуазнай рэволюцыі, праводзячы розніцу паміж рэволюцыяй буржуазнай і рэволюцыяй соцыялістычнай,—ён сфармуляваў разам з тым асновы марксісцкай тактыкі ў перыяд пераходу ад рэволюцыі буржуазнай да рэволюцыі соцыялістычнай.

Вось асноўныя тактычныя палажэнні, развітыя Леніным у яго брашуры «Дзве тактыкі соцыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэволюцыі».

1) Асноўным тактычным палажэннем, пранізваючым кнігу Леніна, з'яўляецца ідэя аб тым, што пролетарыят можа і павінен быць правадыром буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі, кіраўніком буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў Расіі.

Ленін прызнаваў буржуазны характар гэтай рэволюцыі, бо яна, як ён указваў, «не здольна непасрэдна выйсці з рамак толькі дэмакратычнага перавароту». Але ён лічыў, што яна з'яўляецца не верхушачнай, а народнай рэволюцыяй, якая прыводзіць у рух увесь народ, увесь рабочы клас, усе сялянства. Таму спробы меншавікоў умаціць значэнне буржуазнай рэволюцыі для пролетарыята, прынізіць ролю пролетарыята ў ёй і адстраніць пролетарыят ад яе, Ленін лічыў здрадніцтвам інтарэсаў пролетарыята.

«Марксізм, пісаў Ленін, вучыць пролетарыя не адстраненню ад буржуазнай рэволюцыі, не безудзельнасці да яе, не прадастаўленню кіраўніцтва ў ёй буржуазіі, а, наадварот, самаму энергічнаму ўдзелу, самай рашучай барацьбе за паслядоўны пролетарскі дэмакратызм, за давядзенне рэволюцыі да канца» (Ленін, т. VIII, стар. 58).

«Мы павінны не забываць, пісаў далей Ленін, што няма і быць не можа ў цяперашні час другога сродку наблізіць соцыя-

лізм, як поўная палітычная свабода, як дэмакратычная рэспубліка» (там-жа, стар. 104).

Ленін прадбачыў два магчымыя зыходы рэвалюцыі:

- а) або справа скончыцца рашучай перамогай над царызмам, звяржэннем царызма і ўстанаўленнем дэмакратычнай рэспублікі;
- б) або, калі няхопіць сіл, справа можа скончыцца здзелкай дара буржуазіі за кошт народа, якой-небудзь кунцы канстытуцыі, хутчэй за ўсё—карыкатурай на такую канстытуцыю.

Пролетарыят зацікаўлен у лепшым зыходзе, гэта значыць у рашучай перамозе над царызмам. Але такі зыход магчымы толькі ў тым выпадку, калі пролетарыят здолее стаць правадыром, кіраўніком рэвалюцыі.

«Зыход рэвалюцыі, пісаў Ленін, залежыць ад таго, ці дасягне рабочы клас ролю пасобніка буржуазіі, магутнага па сіле свайго націску на сама і ярыжаўе, але бяссільнага палітычна, ці ролю кіраўніка народнай рэвалюцыі» (там-жа, стар. 32).

Ленін лічыў, што ў пролетарыята ёсць усе магчымасці пазбаўцца ад лесу пасобніка буржуазіі і стаць кіраўніком буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі. Гэтыя магчымасці заключаюцца па-першае ў наступным.

Па-першае, «пролетарыят, будучы па стачовішчу свайму найбольш перадавым і адзіным паслядоўна рэвалюцыйным класам, тым самым паклікан адыграць кіруючую ролю ў агульнадэмакратычным рэвалюцыйным руху Расіі» (там-жа, стар. 75).

Па-другое, пролетарыят мае сваю ўласную, неаддзяльную ад буржуазіі, палітычную партыю, якая дае яму магчымасць згуртавацца ў адзіную і самастойную палітычную сілу» (там-жа, стар. 75).

Па-трэцяе, пролетарыят больш зацікаўлен у рашучай перамозе рэвалюцыі, чым буржуазія, з прычыны чаго «у пэўным сэнсе буржуазная рэвалюцыя больш выгадна пролетарыяту, чым буржуазіі» (там-жа, стар. 57).

«Буржуазіі выгадна апірацца, пісаў Ленін, на некаторыя астаткі старыны супроць пролетарыята, напрыклад, на манархію, на пастаянную армію і т. п. Буржуазіі выгадна, каб буржуазная рэвалюцыя не змяла вельмі рашуча ўсе астаткі старыны, а пакінула некаторыя з іх, гэта значыць, каб гэтая рэвалюцыя была не зусім паслядоўна, не дайшла да канца, не была рашуча і бязлітасна... Буржуазіі выгадней, каб неабходныя пераўтварэнні ў буржуазна-дэмакратычным напрамку адбыліся больш павольна, паступова, асцярожна, нерашуча, шляхам рэформ, а не шляхам рэвалюцыі... каб гэтыя пераўтварэнні як мага менш развівалі рэвалюцыйнай самадзейнасці, ініцыятывы і энергіі простанароддзя, гэта значыць сялянства і асабліва рабочых, бо інакш рабочым тым лягчэй будзе, як гавораць французы, «перакласці ружжо з аднаго пляча на другое», гэта значыць пераўтварыць супроць самой буржуазіі тую зброю, якую забяспечыць іх буржуазная рэвалюцыя, тую свабоду, якую яна дасць, тыя дэмакратычныя установы, якія ўзнікнуць на ачышчанай ад прыгонніцтва глебе. Наадварот, рабочаму класу выгадней, каб неабходныя пераўтварэнні ў буржуазна-дэмакратычным напрамку прайшлі іменна не рэфарматарскім, а рэвалюцыйным шляхам, бо рэфарматарскі шлях ёсць шлях зацяжак, правалочак, мучыцельна-павольнага адмірання гніючых частак народнага арга-

нізма. Ад гніення іх церпяць перш за ўсё і больш за ўсе пролетарыят і сялянства. Рэволюцыйны шлях ёсць шлях быстрой, найменш балючай у адносінах да пролетарыята аперацыі, шлях прамого ўдалення гніючых частак, шлях найменшай уступчывасці і асцярожнасці ў адносінах да манархіі і адпавядаючых ёй агідных і гнусных, гнілых і заражаючых паветра гніеннем устаноў» (Ленін, т. VIII, стар. 57—58).

«Таму, прадаўжаў Ленін, пролетарыят і змагаецца за рэспубліку ў першых радах, з прэзэрннем адкідаючы недарэчныя і недастоінныя яго парадны лічынцы з тым, ці не адхінецца буржуазія» (там-жа, стар. 94).

Для таго, каб магчымасці пролетарскага кіраўніцтва рэволюцыйна ператварыліся ў сапраўднасць, для таго, каб пролетарыят стаў на справе правадыром, кіраўніком буржуазнай рэволюцыі,—для гэтага неабходны па Леніну па крайняй меры дзве ўмовы.

Для гэтага неабходна, па-першае, каб у пролетарыята быў саюзнік, які быў-бы зацікаўлен у рашучай перамозе над царызмам і мог быць распаложан к таму, каб прыняць кіраўніцтва пролетарыята. Гэтага патрабавала сама ідэя кіраўніцтва, бо кіраўнік перастае быць кіраўніком, калі няма кіруемых, правадыр перастае быць правадыром, калі няма тых, каго трэба весці. Такім саюзнікам лічыў Ленін сялянства.

Для гэтага неабходна, па-другое, каб клас, які змагаецца з пролетарыятам за кіраўніцтва рэволюцыйнай і абавязецца таго, каб самому стаць яе адзіным кіраўніком,—быў адцяснён з арэны кіраўніцтва і ізаляван. Гэтага таксама патрабавала сама ідэя кіраўніцтва, якая выключае магчымасць далучэння двух кіраўнікоў рэволюцыі. Такім класам Ленін лічыў ліберальную буржуазію.

«Паслядоўным барацьбітом за дэмакратызм, пісаў Ленін, можа быць толькі пролетарыят. Пераможным барацьбітом за дэмакратызм ён можа аказацца толькі пры той умове, калі да яго рэволюцыйнай барацьбы далучыцца маса сялянства» (там-жа, стар. 65).

І далей:

«Сялянства ўключае ў сябе масу поўпролетарскіх элементаў побач з дробнабуржуазнымі. Гэта робіць яго таксама няўстойлівым, прымушаючы пролетарыят згуртавацца ў строга класавую партыю. Але няўстойлівасць сялянства карэнным чынам адрозніваецца ад няўстойлівасці буржуазіі, бо сялянства ў даны момант зацікаўлена не столькі ў безумоўнай ахове прыватнай уласнасці, колькі ў адабранні памешчыцкай зямлі, аднаго з галоўных відаў гэтай уласнасці. Не становячыся ад гэтага сацыялістычным, не перастаючы быць дробнабуржуазным, сялянства здольна стаць поўным і радыкальнейшым староннікам дэмакратычнай рэволюцыі. Сялянства немінуца стане такім, калі толькі ход рэволюцыйных падзей, які прасвячае яго, не абарвецца вельмі рана прэдацельствам буржуазіі і паражэннем пролетарыята. Сялянства немінуца стане, пры ўказанай умове, аплотам рэволюцыі і рэспублікі, бо толькі цалкам перамогшая рэволюцыя зможа даць сялянству ўсё ў галіне зямельных рэформ, усё тое, чаго сялянства хоча, аб чым яно марыць, што сапраўды неабходна яму» (там-жа, стар. 94—95).

Разбіраючы прэрэчанні мечшавікоў, якія сцвярджалі, што падобная тактыка большэвікоў «прымусіць буржуазныя класы адхіснуцца ад справы рэвалюцыі і тым аслабіць яе размах», і характарызуючы іх, як «тактыку прэдацельства рэвалюцыі», як «тактыку ператварэння пролетарыята ў жалкага прыхвасня буржуазных класаў», Ленін пісаў:

«Хто сапраўды разумее ролю сялянства ў пераможнай рускай рэвалюцыі, той ня здолен бы-бы гаварыць, што размах рэвалюцыі аслабее, калі буржуазія адхіснецца. Бо на самай справе толькі тады пачнецца сапраўдны размах рускай рэвалюцыі, толькі тады гэта будзе сапраўды найбольшы рэвалюцыйны размах, магчымы ў эпоху буржуазна-дэмакратычнага перавароту, калі буржуазія адхіснецца і актыўным рэвалюцыйнерам выступіць маса сялянства побач з пролетарыятам. Для таго, каб быць паслядоўна даведзенай да канца, наша дэмакратычная рэвалюцыя павінна абавязкова перайсці на такія сілы, якія зможуць паразітаваць немінучую непаслядоўнасць буржуазіі, гэта значыць, здольны іменна «прымусіць яе адхіснуцца» (там-жа, стар 95—96).

Такаво асноўнае тактычнае палажэнне аб пролетарыяце, як правадыру буржуазнай рэвалюцыі, асноўнае тактычнае палажэнне аб гегемоніі (кіруючай ролі) пролетарыята ў буржуазнай рэвалюцыі, развітае Леніным у яго кнізе «Дзве тактыкі сацыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэвалюцыі».

Гэта была новая ўстаноўка марксісцкай партыі па пытаннях тактыкі ў буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, якая глыбока адрознівалася ад тактычных установак, існаваўшых да таго часу ў марксісцкім арсенале. Дагэтуль справа зводзілася к таму, што ў буржуазных рэвалюцыях, напрыклад, на Захадзе, кіруючая роля аставалася за буржуазіяй, пролетарыят воляй-няволяй адыгрываў ролю яе пасобніка, а сялянства складала рэзерв буржуазіі. Марксісты лічылі такую камбінацыю болей ці менш немінучай, агабарваючыся тут-жа, што пролетарыят павінен пры гэтым адстоіваць па магчымасці свае бліжэйшыя класавыя патрабаванні і мець сваю ўласную палітычную партыю. Цяпер, у новай гістарычнай абстаноўцы, справа паварачвалася па ўстаноўцы Леніна такім чынам, што пролетарыят становіўся кіруючай сілай буржуазнай рэвалюцыі, буржуазія адціралася ад кіраўніцтва рэвалюцыяй, а сялянства ператваралася ў рэзерв пролетарыята.

Разгаворы аб тым, што Плеханаў «таксама стаяў» за гегемонію пролетарыята, аснованы на непаразуме. Плеханаў каятнічаў з ідэяй гегемоніі пролетарыята і быў не супроць таго, каб прызнаць яе на словах,—гэта верна, але на справе ён стаяў супроць сутнасці гэтай ідэі. Гегемонія пролетарыята азначае кіруючую ролю пролетарыята ў буржуазнай рэвалюцыі пры палітыцы саюза пролетарыята і сялянства, пры палітыцы ізаляцыі ліберальнай буржуазіі, між тым як Плеханаў стаяў, як вядома, супроць палітыкі ізаляцыі ліберальнай буржуазіі, за палітыку пагаднення з ліберальнай буржуазіяй, супроць палітыкі саюза пролетарыята і сялянства. На самай справе тактычная ўстаноўка Плеханава была меншавіцкай устаноўкай адмаўлення гегемоніі пролетарыята.

2) Важнейшым сродкам звяржэння царызма і заваявання дэмакратычнай рэспублікі Ленін лічыў пераможнае ўзброенае паўстанне народа. Наперакор меншавікам Ленін лічыў, што «агульнадэмакратычны рэвалюцыйны рух ужо прывёў да неабходнасці ўзброенага

паўстання», што «арганізацыя пролетарыята для паўстання» ужо «пастаўлена на чаргу дня, як адна з істотных, галоўных і неабходных задач партыі», што неабходна «прыняць самыя энергічныя меры для узбраення пролетарыята і забеспячэння магчымасці непасрэднага кіраўніцтва паўстаннем» (Ленін, т. VIII, стар. 75).

Каб падвесці масы да паўстання і зрабіць само паўстанне ўсе-народным, Ленін лічыў неабходным даць такія лозунгі, гэкія заклікі да мас, якія-б маглі развязаць рэвалюцыйную ініцыятыву мас, арганізаваць іх для паўстання і дэарганізаваць апарат улады царызма. Такімі лозунгамі ён лічыў тактычныя рашэнні III зезда партыі, абароне якіх была прысвечана кніга Леніна «Дзве тактыкі соцыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэвалюцыі».

Такімі лозунгамі ён лічыў:

а) прымяненне «масавых палітычных стачак, якія могуць мець важнае значэнне ў пачатку і ў самым ходзе паўстання» (там-жа, стар. 75);

б) арганізацыю «неадкладнага ажыццяўлення рэвалюцыйным шляхам 8-гадзіннага рабочага дня і іншых патрабаванняў рабочага класа, якія стаяць на чарзе» (там-жа, стар. 47);

в) «неадкладную арганізацыю рэвалюцыйных сялянскіх камітэтаў для правядзення рэвалюцыйным шляхам усіх дэмакратычных пераўтварэнняў» аж да канфіскацыі памешчыцкіх зямель (там-жа, стар. 88);

г) узбраенне рабочых.

Тут асабліва цікавы два моманты:

Па-першае, тактыка рэвалюцыйнага ажыццяўлення 8-гадзіннага рабочага дня ў горадзе і дэмакратычных пераўтварэнняў на весцы. Гэта значыць такое ажыццяўленне, якое не лічыцца з уладамі, не лічыцца з законам, ігнаруе і ўлады і законнасць, ламае існуючыя законы і ўстаўляе новыя парацкі самавольным шляхам, явным парадкам. Гэта быў новы тактычны сродак, прымяненне якога паралізавала апарат улады царызма і развязала актыўнасць і зборную ініцыятыву мас. На аснове гэтай тактыкі выраслі рэвалюцыйныя стачачныя камітэты ў горадзе і рэвалюцыйныя сялянскія камітэты на весцы, з якіх першыя развіліся потым у Саветы рабочых дэпутатаў, а другія—у Саветы сялянскіх дэпутатаў.

Па-другое, прымяненне масавых палітычных стачак, прымяненне агульных палітычных стачак, якія адыгралі потым, у ходзе рэвалюцыі, першаступенную ролю ў справе рэвалюцыйнай мабілізацыі мас. Гэта была новая, вельмі важная зброя ў руках пролетарыята, невядомая да таго часу ў практыцы марксісцкіх партый і набытая потым права грамадзянства.

Ленін лічыў, што ў рэзультате пераможнага паўстання народа царскі ўрад павінен быць замкнёным перад рэвалюцыйным урадам. Задачы часовага рэвалюцыйнага ўрада заключаюцца ў тым, каб замацаваць заяўлены рэвалюцыі, падавіць супрацівленне контррэвалюцыі і ажыццявіць праграму-мінімум Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі. Ленін лічыў, што без ажыццяўлення гэтых задач немагчыма рашучая перамога над царызмам. А каб ажыццявіць гэтыя задачы і дабіцца рашучай перамогі над царызмам, часовы рэвалюцыйны ўрад павінен быць не звычайным урадам, а ўрадам дыктатуры пераможных класаў, рабочых і сялян, ён павінен быць рэвалюцыйнай дыктатурай пролетарыята і сялянства. Спасылаючыся на вядомае палажэнне Маркса аб тым, што «усякі часовы дзяржаўны

лад пасля рэволюцыі патрабуе дыктатуры і прытым энергічнай дыктатуры». Ленін прышоў да вываду, што часовы рэволюцыйны ўрад, калі ён хоча забяспечыць рашучую перамогу над царызмам, не можа быць нічым іншым, як дыктатурай пролетарыята і сялянства.

«Рашучая перамога рэволюцыі над царызмам, пісаў Ленін, ёсць рэволюцыйна-дэмакратычная дыктатура пролетарыята і сялянства... І такая перамога будзе іменна дыктатурай, гэта значыць яна немінуча павінна будзе апірацца на ваенную сілу, на ўзброеныя масы, на паўстанне, а не на тыя ці іншыя, «дэмакратычныя», «мірныя шляхі», створаныя ўстановы. Гэта можа быць толькі дыктатура, таму што ажыццяўленне пераўтварэнняў неадкладна і абавязкова патрэбных для пролетарыята і сялянства, выкліча адчайнае супраціўленне і памешчыкаў, і буржуа, і царызма. Без дыктатуры зламаць гэтае супраціўленне, адбыць контррэволюцыйныя спробы немагчыма. Але гэта будзе, зразумела, не соцыялістычная, а дэмакратычная дыктатура. Яна не зможа закрануць (без цэлага раду прамежкавых ступеней рэволюцыйнага развіцця) асноў капіталізма. Яна зможа, у лепшым выпадку, унесці карэннае перарамеркаванне ўласнасці на карысць сялянства, правесці паступковы і поўны дэмакратызм аж да рэспублікі, вырваць з коранем усё азіяцкія, кабальныя рысы не толькі з вясковага, але і фабрычнага быту, пакласці пачатак сур'ёзнаму палепшанню становішча рабочых і павышэнню іх жыццёвага ўзроўню, нарэшце—апошненьне па ліку, але не па важнасці—перанесці рэволюцыйны пажар у Еўропу. Такая перамога нісколькі яшчэ не зробіць з нашай буржуазнай рэволюцыі рэволюцыю соцыялістычную; дэмакратычны пераварот не выйдзе непасрэдна з рамак буржуазных грамадска-эканамічных адносін; але тым не менш значэнне такой перамогі будзе гіганцкае для будучага развіцця і Расіі і ўсяго свету. Нішто не падніме да такой ступені рэволюцыйнай энергіі сусветнага пролетарыята, нішто не скароціць так моцна шляху, які вядзе да яго поўнай перамогі, як гэта рашучая перамога пачаўшайся ў Расіі рэволюцыі» (Ленін, т. VIII, стар. 62—63).

Што датычыць адносін соцыял-дэмакратыі да часовага рэволюцыйнага ўрада і дапушчальнасці ўдзелу ў ім соцыял-дэмакратыі, то Ленін поўнасьцю адстойваў адпаведную рэвалюцыйную III з'езд партыі, якая гаворыць:

«У залежнасці ад суадносін сіл і іншых фактараў, якія не паддаюцца дакладнаму папярэдняму вызначэнню, дапушчальны ўдзел у часовым рэволюцыйным урадзе ўпаўнаважаных нашай партыі, у мэтах бязлітаснай барацьбы з усімі контррэволюцыйнымі спробамі і адстойвання самастойных інтарэсаў рабочага класа; неабходнай умовай такога ўдзелу ставіцца строгі кантроль партыі над яе ўпаўнаважанымі і няўхільная ахова незалежнасці соцыял-дэмакратыі, якая імкнецца да поўнага соцыялістычнага перавароту і пастолькі непрымירים ваража ўсім буржуазным партыям; незалежна ад таго, ці магчыма будзе ўдзел соцыял-дэмакратыі ў часовым рэволюцыйным урадзе, трэба прапагандаваць у самых шырокіх сляях пролетарыята ідэю неабходнасці пастаяннага даўлення на часовы ўрад з боку ўзброенага і кіруемага соцыял-дэмакратыяй пролетарыята ў мэтах аховы, умацавання і расшырэння заваяванняў рэволюцыі» (там-жа, стар. 37).

Пярэчанні меншавікоў аб тым, што часовы ўрад будзе ўсё-ж буржуазным урадам, што нельга дапускаць удзелу соцыял-дэмакратаў у такім урадзе, калі не жадаць зрабіць тую-ж памылку, якую дапусціў французскі соцыяліст Мільеран, які прыняў удзел ва французскім буржуазным урадзе,—Ленін адводзіў указаннем на тое, што меншавікі змешваюць тут дзве розныя рэчы і працягваюць сваю няздольнасць па-марксісцку падыйсці да пытання: ва Францыі гутарка ішла аб удзеле соцыялістаў у рэакцыйным буржуазным урадзе ў перыяд адсутнасці рэвалюцыйнага становішча ў краіне, і гэта абавязвала соцыялістаў не прымаць удзелу ў такім урадзе, у Расіі-ж гутарка ішла аб удзеле соцыялістаў у рэвалюцыйным буржуазным урадзе, які змагаўся за перамогу рэвалюцыі ў перыяд разгару рэвалюцыі. Асаблінасць, якая робіць дапушчальным, а пры спрыяючых умовах—абавязковым удзел соцыял-дэмакратаў у такім урадзе—для таго, каб біць контррэвалюцыю не толькі «знізу», звонку, але і «зверху», знутры урада.

3) Выступваючы за перамогу буржуазнай рэвалюцыі і за звышаванне дэмакратычнай рэспублікі, Ленін зусім не думаў застраць на дэмакратычным этапе і абмежаваць размах рэвалюцыйнага руху выкананнем буржуазна-дэмакратычных задач. Наадварот: Ленін лічыў, што следам за выкананнем дэмакратычных задач павінна будзе пачацца барацьба пролетарыята і іншых эксплуатаемых мас ужо за соцыялістычную рэвалюцыю. Ленін ведаў гэта і лічыў абавязкам соцыял-дэмакратыі прыняць усе меры для таго, каб буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя стала перарастваць у рэвалюцыю соцыялістычную. Дыктатура пролетарыята і сялянства патрэбна была Леніну не для таго, каб, завяршыўшы перамогу рэвалюцыі над царызмам, закончыць на гэтым рэвалюцыю, а для таго, каб прадоўжыць як мага больш стан рэвалюцыі, знішчыць ушчэнт астаткі контррэвалюцыі, перакінуць у Еўропу полымя рэвалюцыі і, даўшы за гэты час пролетарыяту прасвяшчэння палітычна і арганізацыя ў вялікую армію, пачаць прамы пераход да соцыялістычнай рэвалюцыі.

Гаворачы аб размаху буржуазнай рэвалюцыі і аб тым, які характар павінен быць надан гэтаму размаху марксісцкай партыі, Ленін пісаў:

«Пролетарыят павінен правесці да канца дэмакратычны пераварот, далучаючы да сябе масу сялянства, каб раздавіць сілай супраціўленне самадзяржаўя і паралізаваць няўстойлівасць буржуазіі. Пролетарыят павінен зрабіць соцыялістычны пераварот, далучаючы да сябе масу поўпролетарскіх элементаў насельніцтва, каб зламаць сілай супраціўленне буржуазіі і паралізаваць няўстойлівасць сялянства і дробнай буржуазіі. Такія задачы пролетарыята, якія так вузка прадстаўляюць новаіскраўцы (гэта значыць меншавікі. —Рэд.) ва ўсіх сваіх разважаннях і рэзалюцыях аб размаху рэвалюцыі» (Ленін, т. VIII, стар. 96).

Або яшчэ:

«На чале ўсяго народа і ў асаблінасці сялянства—за поўную свабоду, за паслядоўны дэмакратычны пераварот, за рэспубліку! На чале усіх працоўных і эксплуатаемых за соцыялізм! Такая павінна быць на справе палітыка рэвалюцыйнага пролетарыята, такі класавы лозунг, які павінен пранікаць і вызначаць сабой вырашэнне кожнага тактычнага пытання, кожны практычны крок рабочай партыі ў часе рэвалюцыі» (там-жа, стар. 105).

Каб не асталася ніякіх няяснасцей, Ленін, праз два месяцы пасля выхаду ў свет яго кнігі «Дзве тактыкі», у артыкуле «Адносіны соцыял-дэмакратыі да сялянскага руху»—раз'ясняў:

«Ад рэвалюцыі дэмакратычнай мы адразу-ж пачнем пераходзіць і якраз у меру нашай сілы, сілы свядомага і арганізаванага пролетарыята, пачнем пераходзіць да соцыялістычнай рэвалюцыі. Мы стаім за бесперапынную рэвалюцыю. Мы не спынімся на поўдарозе» (там-жа, стар. 186).

Гэта была новая ўстаноўка на пытанню аб свадносінах паміж буржуазнай і соцыялістычнай рэвалюцыямі, новая тэорыя перагрупіроўкі сіл вакол пролетарыята к канцу буржуазнай рэвалюцыі для прамога пераходу да соцыялістычнай рэвалюцыі. Тэорыя пераўрастання буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў рэвалюцыю соцыялістычную.

Выпрацоўваючы гэтую новую ўстаноўку, Ленін апіраўся, па-першае, на вядомае палажэнне Маркса аб бесперапыннай рэвалюцыі, данае ў канцы саракавых гадоў мінулага веку ў «Звароце да Саюза комуністаў», і, па-другое, на вядомую думку Маркса аб неабходнасці спалучэння сялянскага рэвалюцыянага руху з пролетарскай рэвалюцыяй, выказаную ў пісьме на імя Энгельса ў 1856 г., дзе ён гаворыў: «ўся справа ў Германіі будзе залежаць ад магчымасці падтрымаць пролетарскую рэвалюцыю якім-небудзь другім выданнем сялянскай зямлі». Але гэтыя геніяльныя мыслі Маркса не атрымалі потым свайго развіцця ў працах Маркса і Энгельса, а тэарэтыкі II Інтэрнацыянала прынялі ўсе меры для таго, каб пахаваць іх у труну і забыць іх. На долю Леніна выпала задача—выцягнуць на свет забытыя палажэнні Маркса і аднавіць іх поўнасцю. Але, аднаўляючы гэтыя палажэнні Маркса, Ленін не абмежаваўся,—і не мог абмежавацца,—іх простым паўтарэннем, а развіў іх далей і перапрацаваў у стройную тэорыю соцыялістычнай рэвалюцыі, уводзячы ў справу новы момант, як абавязковы момант соцыялістычнай рэвалюцыі,—саюз пролетарыята і поўпролетарскіх элементаў горада і вёскі, як умову перамогі пролетарскай рэвалюцыі.

Гэта ўстаноўка разбівала ў прах тактычныя пазіцыі заходне-еўрапейскай соцыял-дэмакратыі, якая зыходзіла з таго, што пасля буржуазнай рэвалюцыі сялянскія масы, у тым ліку і бядняцкія масы,—павінны абавязкова адыйсці ад рэвалюцыі, з прычыны чаго пасля буржуазнай рэвалюцыі павінен наступіць доўгі перыяд перапынку, доўгі перыяд «замірэння» у 50—100 год, калі не больш, на працягу якога пролетарыят будзе «мірна» эксплуатавацца, а буржуазія—«законна» нажывацца, пакуль не надыйдзе час для новай, соцыялістычнай рэвалюцыі.

Гэта была новая тэорыя соцыялістычнай рэвалюцыі, ажыццяўляемай не ізаляваным пролетарыятам супроць усёй буржуазіі, а пролетарыятам-гегемонам, які мае саюзнікаў у асобе поўпролетарскіх элементаў насельніцтва, у асобе мільёнаў «працоўных і эксплуатаемых мас».

Па гэтай тэорыі гегемонія пролетарыята ў буржуазнай рэвалюцыі пры саюзе пролетарыята і сялянства павінна была перарасці ў гегемонію пролетарыята ў соцыялістычнай рэвалюцыі пры саюзе пролетарыята і астатніх працоўных і эксплуатаемых мас, а дэмакратычная дыктатура пролетарыята і сялянства павінна была падрыхтаваць глебу для соцыялістычнай дыктатуры пролетарыята.

Яна апракідвала хадзячую тэорыю заходне-еўрапейскіх соцыял-дэмакратаў, якія адмаўлялі рэволюцыйныя магчымасці поўпролетарскіх мас горада і вёскі і зыходзілі з таго, што «апрача буржуазіі і пролетарыята мы не бачым іншых грамадскіх сіл, на якія маглі-б у нас апірацца апазіцыйныя або рэволюцыйныя камбінацыі» (словы Плеханава, тыповыя для заходне-еўрапейскіх соцыял-дэмакратаў).

Заходне-еўрапейскія соцыял-дэмакраты лічылі, што ў соцыялістычнай рэволюцыі пролетарыят будзе адзін супроць усёй буржуазіі, без с'юзаўкаў, супроць усіх непралетарскіх класаў і слаёў. Яны не хацелі лічыцца з тым фактам, што капітал эксплуатае не толькі пролетарыяў, але і мільёны поўпролетарскіх слаёў горада і вёскі, якія задаўлены капіталізмам і могуць быць саюзнікамі пролетарыята ў барацьбе за вызваленне грамадства ад капіталістычнага гнету. Таму заходне-еўрапейскія соцыял-дэмакраты лічылі, што ўмовы для соцыялістычнай рэволюцыі ў Еўропе яшчэ не выспелі, што гэтыя ўмовы можна лічыць выспелымі толькі тады, калі пролетарыят стане большасцю нацыі, большасцю грамадства ў рэзультаце далейшага эканамічнага развіцця грамадства.

Гэту гнілую і антыпролетарскую ўстаноўку заходне-еўрапейскіх соцыял-дэмакратаў апракідвала ўверх дном ленінская тэорыя соцыялістычнай рэволюцыі.

У тэорыі Леніна не было яшчэ прамога вываду аб магчымасці перамогі соцыялізма ў адной, асобна ўзятай краіне. Але ў ёй былі закладзены ўсе або амаль усе асноўныя элементы, неабходныя для таго, каб зрабіць рана ці позна такі вывад.

Як вядома, да такога вываду прышоў Ленін у 1915 годзе, гэта значыць праз 10 год.

Такія асноўныя тактычныя палажэнні, развітыя Леніным у яго старычнай кнізе: «Дзве тактыкі соцыял-дэмакраты ў дэмакратычнай рэволюцыі».

Гістарычнае значэнне гэтай працы Леніна заключаецца перш за ўсё ў тым, што ён разграміў ідэйна дробнабуржуазную тактычную стансіку меншавікоў, узброю рабочы клас Расіі для далейшага раз'ярвання буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі, для новага націску на царызм і даў рускім соцыял-дэмакратам ясную перспектыву неабходнасці перарастання буржуазнай рэволюцыі ў рэволюцыю сацыялістычную.

Але гэтым не вычэрпваецца значэнне працы Леніна. Яго неацанімае значэнне заключаецца ў тым, што ён узбагаціў марксізм новай тэорыяй рэволюцыі і заклаў асновы той рэволюцыйнай тактыкі Сельпівіцкай партыі, пры дапамозе якой пролетарыят нашай краіны атрымаў у 1917 годзе перамогу над капіталізмам.

4. Далейшы ўздым рэволюцыі. Усерасійская палітычная стачка ў кастрычніку 1905 года. Адступленне царызма. Царскі маніфест. Паяўленне Советаў рабочых дэпутатаў.

К восені 1905 года рэволюцыйны рух ахапіў усю краіну. Ён нарастаў з велізарнаю сілай.

19 верасня ў Маскве пачалася забастоўка друкароў. Яна перакінулася ў Пецярбург і рад іншых гарадоў. У сімэй Маскве забастоўка друкароў была падтрымана рабочымі іншых вытворчасцей, ператварылася ў агульную палітычную стачку.

У пачатку кастрычніка пачалася забастоўка на Маскоўска-Казан-

скан чыгунцы. Праз дзень забаставаў увесь маскоўскі чыгуначны вузел. У хуткім часе забастоўкай былі ахоплены ўсе чыгункі краіны. Спынілі работу пошта і тэлеграф. Рабочыя у розных гарадах Расіі збіраліся на многатысячныя мітынгі і рашалі спыніць работу. Забастоўка ахапляла фабрыку за фабрыкай, завод за заводам, горад за горадам, раён за раёнам. Да бастуючых рабочых далучаліся droonныя служачыя, навучаючыся, інтэлігенцыя—адвакаты, інжынеры, урачы.

Кастрычніцкая палітычная забастоўка стала ўсерасійскай, ахапіўшы амаль усю краіну, аж да самых аддаленых раёнаў, ахапіўшы амаль усіх рабочых, аж да самых адсталых слаёў. Ва ўсеагульнай палітычнай стачцы прымала ўдзел каля мільёна адных толькі прамысловых рабочых, не лічачы чыгуначнікаў, паштова-тэлеграфных служачых і іншых, якія таксама далі вялікую колькасць бастуючых. Усе жыццё краіны было прыпынена. Сіла ўрада была паралізавана.

Рабочы клас узначаліў барацьбу народных мас супроць самадзяржаўя.

Лозунг большэвікоў аб масавай палітычнай стачцы даў свае рэзультаты.

Кастрычніцкая ўсеагульная забастоўка, якая паказала сілу, магутнасць пролетарскага руху, прымусіла насмерць перапалоханага цара выступіць з маніфестам 17 кастрычніка. У маніфесте 17 кастрычніка 1905 года былі абяцаны народу «непахісныя асновы грамадзянскай свабоды: сапраўдная недатыкальнасць асобы, свабода совесці, слова, ходу і саюзаў». Абяцана было скасаваць законадаўчую думу, прыцягнуць да выбараў усе класы насельніцтва.

Такім чынам, была змецена сілай рэвалюцыі булыгінская дарадчая дума. Большэвіцкая тактыка байкоту булыгінскай думы аказалася правільнай.

І ўсё-ж, не глядзячы на гэта, маніфест 17 кастрычніка быў абяцанам народных мас, царскай улоўкай, свайго роду перадышкай, неабходнай цару для таго, каб усыпіць лёгкаверных, выйграць час, сабрацца з сіламі і потым ударыць па рэвалюцыі. Царскі ўрад, на словах абяцаючы свабоду, на справе нічога істотнага не даў. Рабочыя і сяляне пакуль-што нічога, апроча абяцанняў, ад ўрада не атрымалі. Замест чакаванай шырокай палітычнай амністыі 21 кастрычніка была дана амністыя ніякай частцы палітычных зняволеных. У той-жа час у мэтах раз'яднання сіл народа ўрад арганізаваў разрываўх яўрэйскіх пагромаў, у часе якіх загінулі тысячы і тысячы людзей, а для расправы з рэвалюцыяй стварыў бандыцкую паліцэйскую арганізацыю: «Саюз рускага народа», «Саюз Міхаіла Архангела». Гэтыя арганізацыі, у якіх вядучую ролю адыгрывалі рэакцыйныя памешчыкі, купцы, папы і поўкрымінальныя элементы з басякоў, народ ахрысціў «чорнай сотняй». Чорнасоценцы адкрыта збівалі і забіралі пры садзеянні паліцыі перадавых рабочых, рэвалюцыянераў з інтэлігенцыі, студэнтаў, падпальвалі і расстрэльвалі мітынгі і сходкі грамадзян. Так выглядалі пакуль-што рэзультаты царскага маніфеста.

Тады ў хаду была ў народзе такая песенька аб маніфесте цара:

«Царь испугался, издал манифест:

Мертвым—свобода, живых—под арест».

Большэвікі растлумачвалі масам, што маніфест 17 кастрычніка—пастка. Паводзіны ўрада пасля маніфеста ллі закліямілі, як правакацыю. Большэвікі заклікалі рабочых да зброі, да падрыхтоўкі ўзброенага паўстання.

Рабочыя яшчэ больш энергічна прыняліся за стварэнне баявых дружын. Ём стала ясна, што першая перамога 17 кастрычніка, вырваная ўсеагульнай палітычнай забастоўкай, патрабуе ад іх далейшых намаганняў, далейшай барацьбы для звяржэння царызма.

Маніфест 17 кастрычніка Ленін ацэньваў, як момант некаторан часовай роўнавагі сіл, калі пролетарыят і сялянства, вырваўшы ў цара маніфест, яшчэ не ў сілах зваліць царызм, а царызм ужо не можа кіраваць толькі ранейшымі сродкамі і вымушан абяцаць на словах «грамадзянскія свабоды» і «законадаўчую» думу.

У бурныя дні кастрычніцкай палітычнай стачкі, у агні барацьбы з царызмам, рэволюцыйная творчасць рабочых мас стварыла новую магутную зброю—Советы рабочых дэпутатаў.

Советы рабочых дэпутатаў, якія прадстаўлялі сход дэлегатаў ад усіх фабрык і заводаў, былі нябачанай яшчэ ў свеце масавай палітычнай арганізацыяй рабочага класа. Советы, якія ўпершыню нарадзіліся ў 1905 годзе, з'явіліся прабразам Совецкай улады, створанай пролетарыятам пад кіравніцтвам большэвіцкай партыі ў 1917 годзе. Советы з'явіліся новай рэволюцыйнай формай народнай творчасці. Яны ствараліся выключна рэволюцыйнымі сіламі насельніцтва ламаючы ўсякія законы і нормы царызма. Яны былі праяўленнем самадзейнасці народа, які паднімаўся на барацьбу супроць царызма.

Большэвікі разглядалі Советы як зачаткі рэволюцыйнай улады. Яны лічылі, што сіла і значэнне Советаў залежаць цалкам ад сілы і поспеху паўстання.

Меншавікі не лічылі Советы ні зачатковымі органамі рэволюцыйнай улады, ні органамі паўстання. Яны глядзелі на іх, як на органы мясцовага самакіраўніцтва, накітаат дэмакратызаваных гарадскіх самакіраўніцтваў.

13 (26) кастрычніка 1905 года ў Пецярбургу на ўсіх фабрыках і заводах адбываліся выбары ў Совет рабочых дэпутатаў. Ноччу адбылося першае пасяджэнне Совета. Услед за Пецярбургам арганізуецца Совет рабочых дэпутатаў у Маскве.

Совет рабочых дэпутатаў Пецярбурга, як Совет буйнейшага прамысловага і рэволюцыйнага цэнтра Расіі, стаўцы царскай імперыі, павінен быў адыграць рашаючую ролю ў рэволюцыі 1905 года. Аднак, ён сваіх задач не выканаў з прычыны дрэннага, меншавіцкага кіраўніцтва Советам. Як вядома, Леніна не было яшчэ тады ў Пецярбургу, ён усё яшчэ знаходзіўся за граніцай. Меншавікі скарысталі адсутнасць Леніна, прабраліся ў Пецярбургскі Совет і захапілі ў ім кіраўніцтва. Нядзёна, што пры такіх умовах меншавікам Хрусталеву, Троцкаму, Парвусу і іншым удалося павярнуць Пецярбургскі Совет супроць палітыкі паўстання. Замест таго, каб збіць салдат з Советам і звязаць іх у агульнай барацьбе, яны патрабавалі ўдалення салдат з Пецярбурга. Замест таго, каб узброіць рабочых і рыхтаваць іх да паўстання, Совет таптаўся на месцы і адмоўна адхісіўся да падрыхтоўкі паўстання.

Зусім іншую ролю адыграў у рэволюцыі Маскоўскі Совет рабочых дэпутатаў. Маскоўскі Совет з першых жа дзён свайго існавання праводзіў да канца рэволюцыйную палітыку. Кіраўніцтва ў Маскоўскім Совеце належала большэвікам. Дзякуючы большэвікам побач з Советам рабочых дэпутатаў узнік у Маскве Совет салдацкіх дэпутатаў. Маскоўскі Совет стаў органам узброенага паўстання.

На працягу кастрычніка снежня 1905 года Советы рабочых дэпутатаў былі створаны ў радзе буйных гарадоў і амаль ва ўсіх рабо-

чых цэнтрах. Былі зроблены спробы арганізаваць Саветы саляцкіх і матроскіх дэпутатаў, аб'яднаць іх з Саветамі рабочых дэпутатаў. Сям-там створаны былі Саветы рабочых і сялянскіх дэпутатаў.

Уплыў Советаў быў велізарны. Не гледзячы на тое, што яны часта ўзніклі стихійна, былі не аформлены і расплывчаты ў сваім саставе, яны дзейнічалі, як улада. Саветы захватным шляхам ажыццяўлялі сваю дзейнасць, устанаўлялі 8-гадзінны рабочы дзень, зніжліся да народа і змагаліся не плаціць падаткаў царскаму ўраду. У асобных выпадках яны канфіскавалі грошы царскай казны і кіроўвалі іх на патрэбы рэвалюцыі.

5. Снежаньскае узброенае паўстанне. Паражэнне паўстання. Адступленне рэвалюцыі. Першая Дзяржаўная дума. IV (Аб'яднаўчая) з'езд партыі.

У кастрычніку і лістападзе 1905 года рэвалюцыйная барацьба прадаўжалася развівацца з вятарнаю сілай. Прадаўжалася забастоўка рабочых.

Барацьба сялян супроць памешчыкаў восенню 1905 года набыла шырокія размеры. Сялянскім рухам было ахоплены больш трэці паветаў па ўсёй краіне. Саратаўская, Тамбоўская, Чэрнігаўская, Тыфліская, Кутаіская і некаторыя іншыя губерні былі ахоплены сапраўдынымі сялянскімі паўстаннямі. І ўсё-ж націск сялянскіх мас быў яшчэ недастатковым. Сялянскаму руху не хапала арганізаваўшасці і кіравання.

Узмацніліся хваляванні і сярод салдат у радзе гарадоў—Тыфлісе, Владзівастоку, Ташкенце, Самаркандзе, Курску, Сухумі, Варшаве, Кіеве, Рыге. Успыхнула паўстанне ў Кранштаце і сярод матросаў Чорнаморскага флота ў Севастопалі (у лістападзе 1905 года). Але, будучы разрозненымі, гэтыя паўстанні былі падаўлены царызмам.

Повадам да паўстанняў у асобных часцях арміі і флота нярэдка з'яўлялася надта грубае абыходжанне афіцэраў, дрэннае харчаванне («гароховыя бунты») і т. д. У масы паўстаўшых матросаў і салдат не было яшчэ яснага ўсведамлення неабходнасці звергнуць царскі ўрад, неабходнасці энергічнага прадаўжэння ўзброенай барацьбы. Паўстаўшыя матросы і салдаты былі яшчэ вельмі мірна, добрадушна настроены, нярэдка яны рабілі памылку, вызваляючы арыштаваных у пачатку паўстання афіцэраў, і давалі сябе супакоіць абяцаннямі і ўгаворамі начальства.

Рэвалюцыя ўшчыльна падрыхтавала да ўзброенага паўстання. Большэвікі клікалі масы да ўзброенага паўстання супроць цара і памешчыкаў, растлумачвалі ім яго немінучасць. Не пакладаючы рук, большэвікі падрыхтоўвалі ўзброенае паўстанне. Вялася рэвалюцыйная работа сярод салдат і матросаў, былі створаны ў арміі ваенныя арганізацыі партыі. Створаны былі ў радзе гарадоў баявыя дружны з рабочых, дружныніцаў абучалі валодаць зброяй. Арганізавана была закупка зброі за граніцай і адпраўка яе тайна ў Расію. У арганізацыі транспарта зброі прымаў удзел вышняя работнікі партыі.

У лістападзе 1905 года Ленін вярнуўся ў Расію. Скрываючыся ад царскіх жаніармаў і шпіенаў, Ленін прымаў у гэтыя дні непасрэдна ўдзел у падрыхтоўцы ўзброенага паўстання. Яго артыкулы ў большэвіцкай газеце «Новая жизнь» служылі ўказаннямі ў штодзённай рабоце партыі.

У гэты час так Сталін праводзіў велізарную рэвалюцыйную работу ў Закаўказзі. Там Сталін выкрываў і граміў меншавікоў, як праці-

нікаў рэвалюцыі і ўзброенага паўстання. Ён цвёрда рыхтаваў рабочых да рашучага бою супроць самадзяржаўя. На мітынг у Тыфлісе ў дзень абвяшчэння царскага маніфеста тав. Сталін гаварыў рабочым:

«Што патрэбна нам, каб сапраўды перамагчы? Для гэтага патрэбны тры рэчы: першае—узбраенне, другое—узбраенне, трэцяе—яшчэ і яшчэ раз узбраенне».

У снежні 1905 года ў Фінляндыі, у Тамерфорсе, сабралася канферэнцыя большэвікоў. Хоць большэвікі і меншавікі фармальна знаходзіліся ў адной сацыял-дэмакратычнай партыі, яны фактычна складалі дзве розныя партыі са сваімі асобнымі цэнтрамі. На гэтай канферэнцыі першыню асабіста сустрэліся Ленін і Сталін. Да гэтага яны падтрымлівалі сувязь паміж сабою пісьмамі або праз таварышоў.

З рашэнняў Тамерфорскай канферэнцыі трэба адзначыць два рашэнні: адно—аб аднаўленні адзінства партыі, фактычна расколатай на дзве партыі, і другое—аб банале першай так званай вітэўскай думы.

Паколькі к гэтаму часу ў Маскве пачалося ўжо ўзброенае паўстанне, то, на парадзе Леніна, канферэнцыя спешна закончыла сваю работу, і дэлегаты разехаліся на месцы, каб прыняць у паўстанні асабісты ўдзел.

Але не драмаў і царскі ўрад. Ён таксама рыхтаваўся да рашучай барацьбы. Заклучыўшы мір з Японіяй і аблягчыўшы гэтым свае цяжкое становішча, царскі ўрад перайшоў у наступленне на рабочых і сялян. Царскі ўрад абвясціў на ваенным становішчы рад губерній, ахопленых сялянскімі паўстаннямі, выдаў лютыя загады—«арыштаваных не мець», «патронаў не шкадаваць», распарадзіўся арыштаваць кіраўнікоў рэвалюцыйнага руху і разгнаць Саветы рабочых дэпутатаў.

Маскоўскія большэвікі і кіруемы імі Маскоўскі Совет рабочых дэпутатаў, звязаны з шырокімі масамі рабочых, рашылі ў сувязі з гэтым правесці неадкладную падрыхтоўку да ўзброенага паўстання. 5 (18) снежня Маскоўскі камітэт прыняў рашэнне: прапанаваць Совету абвясціць агульнапалітычную забастоўку, з тым, каб у ходзе барацьбы перавесці яе ў паўстанне. Гэтае рашэнне было падтрымана на масавых рабочых сходах Маскоўскі Совет улічыў волю рабочага класа і аднадушна паставіў пачаць усеагульную палітычную забастоўку.

Пролетарыят Масквы, пачынаючы паўстанне, меў сваю баявую арганізацыю—каля тысячы дружнынікаў, з якіх больш паловы было большэвікоў. Баявыя дружныны былі таксама на радзе фабрык Масквы. У цэлым паўстанні мелі каля двух тысяч дружнынікаў. Рабочыя разлічвалі нейтралізаваць гарнізон, адкалоць частку гарнізона і павесці яе за сабой.

7 (20) снежня пачалася ў Маскве палітычная забастоўка. Аднак, забастоўку не ўдалося пашырыць на усю краіну,—яна недастаткова была падтрымана ў Пецярбургу, і гэта з самага пачатку аслабляла шансы на поспех паўстання. Нікалаеўская, цяпер Окцябрская, чыгушка асталася ў руках царскага ўрада. Рух на гэтай чыгушцы не спыняўся, і ўрад мог пераклікаць з Пецярбурга ў Маскву гвардзейскія палкі для падаўлення паўстання.

У самой Маскве гарнізон хістаўся. Часткова разлічваючы на падтрыманне гарнізона, рабочыя пачалі паўстанне. Але рэвалюцыянеры ўпусцілі час, і царскі ўрад справіўся з хваляваннямі ў гарнізоне.

(22) снежня паявіліся ў Маскве першыя барыкады. У хуткім часе вуліцы Масквы пакрыліся барыкадамі. Царскі ўрад пусціў у ход артылерыю. Ён сабраў войскі, якія ў многа раз перавышалі сілы паўстанцаў. На працягу 9 дзён некалькі тысяч узброеных рабочых вялі гераічную барацьбу. Толькі перакінуўшы палкі з Пецярбурга, Тверы і Заходняга края, царызм змог падавіць паўстанне. Кіруючыя органы паўстання былі напярэдадні самага бою часткай арыштаваны, часткай ізаляваны. Маскоўскі камітэт большэвікоў быў арыштаван. Узброенае выступленне ператварылася ў паўстанне асобных раёнаў, раз'яднаных між сабою. Страціўшы кіруючы цэнтр, не маючы агульнага на гораду плана барацьбы, раёны абмяжоўваліся галоўным чынам абаронай. Гэта было асноўнай крыніцай слабасці Маскоўскага паўстання і адной з прычын яго паражэння, як пазней адзначыў Ленін.

Асабліва ўпорны і жорсткі характар набыла паўстанне на Краснай Прэсні ў Маскве. Красная Прэсня была галоўнай крэпасцю паўстання, яе цэнтрам. Тут канцэнтраваліся лепшыя баявыя дружны, якімі кіравалі большэвікі. Але Красная Прэсня была падаўлена агнём і мечам, заліта крывёю, пылала ў полымі пажараў, запаленых артылерыяй. Маскоўскае паўстанне было падаўлена.

Паўстанне мела месца не толькі ў Маскве. Рэвалюцыйнымі паўстаннямі быў ахоплен таксама рад іншых гарадоў і раёнаў. Узброеныя паўстанні былі ў Краснаярску, Матавіліхе (Перм), Новарасійску, Сормаве, Севастопалі, Кранштаце.

На ўзброеную барацьбу падняліся і прыгнечаныя народы Расіі. Амаль уся Грузія была ахопленая паўстаннем. Вялікае паўстанне адбылося на Украіне ў Данбасе: Горлаўцы, Александраўску, Луганску (Варашылаўград). Упорны характар набыла барацьба ў Латвіі. У Фінляндыі рабочыя стварылі сваю Чырвоную гвардыю і паднялі паўстанне.

Але ўсе гэтыя паўстанні, таксама як і Маскоўскае, былі з бесчалавечнай лютасцю падаўлены царызмам.

Меншавікі і большэвікі далі розную ацэнку снежаньскаму ўзброенаму паўстанню.

Меншавік Плеханаў пасля ўзброенага паўстання кінуў папрок партыі: «Не трэба было брацца за зброю». Меншавікі даказвалі, што паўстанне—непатрэбная і шкодная справа, што ў рэвалюцыі можна збыйсціся без паўстання, што поспеху можна дабіцца не ўзброеным паўстаннем, а мірнымі сродкамі барацьбы.

Большэвікі клямілі такую ацэнку, як здрадніцкую. Яны лічылі, што вопыт Маскоўскага ўзброенага паўстання толькі пацвердзіў магчымасць паспяховай узброенай барацьбы рабочага класа. На папрок Плеханава: «Не трэба было брацца за зброю», Ленін адказваў:

«Наадварот, трэба было больш рашуча, энергічна і наступальна брацца за зброю, трэба было растлумачваць масам не магчымасць адной толькі мірнай стачкі і неабходнасць бясстрашняй і бязлітаснай узброенай барацьбы» (Ленін, т. X, стар. 50).

Снежаньскае паўстанне 1905 года было вышэйшым пунктам рэвалюцыі. У снежні царскае самадзяржаўе нанесла паўстанню паражэнне. Пасля паражэння снежаньскага паўстання пачаўся паварот да паступовага адступлення рэвалюцыі. Уздым рэвалюцыі змяніўся яе паступовым спадом.

Царскі ўрад спяшаўся скарыстаць гэтае паражэнне для таго, каб дабіць рэволюцыю. Царскія каты і турэмшчыкі разгарнулі сваю кривавую работу. Карныя экспедыцыі у Польшчы, Латвіі, Эстоніі, Закаўказзі, Сібіры лютавалі ва-ўсю.

Аднак, рэволюцыя яшчэ не была падаўлена. Рабочыя і рэволюцыйныя сяляне адступалі павольна з баямі. У барацьбу ўцягваліся новыя слаі рабочых. У стачках прымала ўдзел у 1906 годзе звыш мільёна рабочых. У 1907 годзе—740 тысяч. Сялянскі рух у першай палавіне 1906 года ахапіў каля палавіны паведаў царскай Расіі, у другой палавіне года—адну пятую ўсіх паведаў. Прадаўжаліся хваляванні ў арміі і ва флоце.

Царскі ўрад не абмяжоўваўся ў сваёй барацьбе супроць рэволюцыі аднымі толькі рэпрэсіямі. Дабіўшыся першых поспехаў дзякуючы рэпрэсіям, ён рашыў нанесці новы ўдар рэволюцыі шляхам склікання новай «законадаўчай» думы. Ён разлічваў скліканнем такой думы адкалоць сялян ад рэволюцыі і даканаць гэтым рэволюцыю. У снежні 1905 года царскі ўрад выдаў закон аб скліканні новай «законадаўчай думы», у адрозненне ад старой «дарадчай» булыгінскай думы, якая была змецена большэвіцкім байкотам. Царскі выбарчы закон быў, вядома, антыдэмакратычным. Выбары былі не ўсеагульнымі. Больш палавіны насельніцтва наогул было пазбаўлена права голасу, напрыклад, жанчыны і звыш 2 мільёнаў рабочых. Выбары былі не роўныя. Выбаршчыкі былі разбіты на 4 курый, як тады гаварылі: землеўладальніцкую (памешчыкі), гарадскую (буржуазія), сялянскую і рабочую. Выбары былі не прамыя, а многаступенныя. Выбары фактычна былі не тайныя. Выбарчы закон забяспечваў велізарную перавагу ў думе кучкі памешчыкаў і капіталістаў над мільёнамі рабочых і сялян.

Думаў цар хацеў адцягнуць масы ад рэволюцыі. Значная частка сялянства верыла ў той час у магчымасць праз думу атрымаць зямлю. Кадэты, меншавікі і эсэры абманвалі рабочых і сялян—быццам без паўстання, без рэволюцыі можна дабіцца патрэбных народу парадкаў. У барацьбе з гэтым абманам народа большэвікі абвясцілі і правялі тактыку байкота I Дзяржаўнай думы згодна рашэнню, прынятаму на Тамерфорскай канферэнцыі.

Ведучы барацьбу з царызмам, рабочыя патрабавалі разам з тым адзінаства сіл партыі, аб'яднання партыі пролетарыята. Большэвікі, узброеныя вядомым рашэннем Тамерфорскай канферэнцыі аб адзінастве, падтрымлівалі гэта патрабаванне рабочых і прапанавалі меншавікам склікаць аб'яднаўчы з'езд партыі. Пад напорам рабочых мас меншавікі вымушаны былі згадзіцца на аб'яднанне.

Ленін быў за аб'яднанне, але ён быў за такое аб'яднанне, пры якім не змазваліся-б рознагалосці па пытаннях рэволюцыі. Вялікую шкоду партыі прыносілі прымірэнцы (Багдаў, Красін і іншыя), якія стараліся даказаць, што няма сур'ёзных рознагалоссяў паміж большэвікамі і меншавікамі. Ваюючы з прымірэнцамі, Ленін патрабаваў, каб большэвікі прыйшлі на з'езд са сваёй платформай, каб рабочым ясна было, на якіх пазіцыях стаяць большэвікі і на якой аснове адбываецца аб'яднанне. Большэвікі выпрацавалі такую платформу і пусцілі на абмеркаванне членаў партыі.

У красавіку 1906 года сабраўся ў Стакгольме (Швецыя) IV з'езд РСДРП, названы Аб'яднаўчым. На з'ездзе прысутнічала 111 дэлегатаў з рашаючым голасам, якія прадстаўлялі 57 мясцовых арганізацый партыі. Апрача таго, на з'ездзе былі прадстаўнікі нацыянальных

соцыял-дэмакратычных партый: 3—ад Бунда, 3—ад Польскай соцыял-дэмакратычнай партыі і 3—ад латышскай соцыял-дэмакратычнай арганізацыі.

З прычыны разгрому большэвіцкіх арганізацый у часе і пасля снежаньскага паўстання не ўсе яны маглі паслаць дэлегатаў. Апрача таго, меншавікі ў «дні свабоды» 1905 года прынялі ў свае рады масу дробнабуржуазнай інтэлігенцыі, якая нічога агульнага не мела з рэвалюцыйным марксізмам. Дастаткова ўказаць на тое, што тыфліскія меншавікі (а ў Тыфлісе было мала прамысловых рабочых) паслалі столькі-ж дэлегатаў на з'езд, колькі паслала буйнейшая пролетарская арганізацыя—печэбургская. З прычыны гэтага на Стакгольмскім з'ездзе большасць, праўда, нязначная, аказалася на баку меншавікоў.

Такі састаў з'езда вызначыў меншавіцкі характар рашэнняў па цэламу раду пытанняў.

На гэтым з'ездзе адбылося толькі фармальнае аб'яднанне. Па сутнасці большэвікі і меншавікі аставаліся пры сваіх поглядах, са сваімі самастойнымі арганізацыямі.

Галоўнейшыя пытанні, якія абмяркоўваліся на IV з'ездзе, былі: аграрнае пытанне, ацэнка моманту і класавых задач пролетарыята, адносіны да Дзяржаўнай думы, арганізацыйныя пытанні.

Не гледзячы на тое, што меншавікі былі на гэтым з'ездзе ў большасці, яны вымушаны былі прыняць ленінскую фармуліроўку першага параграфа статута аб членстве партыі, каб не адштурхнуць ад сябе рабочых.

Па аграрнаму пытанню Ленін абараняў **нацыяналізацыю** зямлі. Ленін лічыў магчымай нацыяналізацыю зямлі толькі пры перамозе рэвалюцыі, толькі пасля звяржэння царызма. Нацыяналізацыя зямлі ў гэтым выпадку аблягчала пролетарыату ў саюзе з вясковай беднотой пераход да соцыялістычнай рэвалюцыі. Нацыяналізацыя зямлі патрабавала безплатнага адабраўня (канфіскацыі) усёй памешчыцкай зямлі ў карысць сялян. Большэвіцкая аграрная праграма клікала сялян на рэвалюцыю супроць цара і памешчыкаў.

На іншых пазіцыях стаялі меншавікі. Яны адстойвалі праграму **муніцыпалізацыі**. Па гэтай праграме памешчыцкія землі паступалі не ў распараджэнне, нават не ў карыстанне сялянскіх таварыстваў, а ў распараджэнне муніцыпалітэтаў (гэта значыць мясцовых самакіраванняў або земстваў). Сяляне павінны былі арандаваць гэту зямлю кожны па сваіх сілах.

Меншавіцкая праграма муніцыпалізацыі была згодніцкая і таму—шкодная для рэвалюцыі. Яна не магла мабілізаваць сялян на рэвалюцыйную барацьбу, не была разлічана на поўнае знішчэнне памешчыцкага землеўладання. Меншавіцкая праграма была разлічана на палавінчаты зыход рэвалюцыі. Меншавікі не хацелі паднімаць сялян на рэвалюцыю.

З'езд большасцю галасоў прыняў меншавіцкую праграму.

Меншавікі ўскрылі сваё антыпролетарскае, апартуністычнае нутро ў асаблівасці пры абмеркаванні рэвалюцыі аб ацэнцы сучаснага моманту і аб Дзяржаўнай думе. Меншавік Мартынаў адкрыта выступіў супроць гегемоніі пролетарыята ў рэвалюцыі. Адказваючы меншавікам, тав. Сталін паставіў пытанне рабром:

«Або гегемонія пролетарыята, або гегемонія дэмакратычнай буржуазіі—вось як стаць пытанне ў партыі, вось у чым нашы рознагалоссі».

Што датычыць Дзяржаўнай думы, то меншавікі выхвалялі яе ў сваёй рэзалюцыі, як лепшы сродак для вырашэння пытанняў рэвалюцыі, для вызвалення народа ад царызма. Большэвікі, наадварот, разглядалі думу, як бяссільны прыдатак царызма, як шырму, прыкрываючую язвы царызма, якую ён адкіне зараз-жа, як толькі яна акажацца для яго нязручнай.

У Цэнтральны Камітэт, выбраны на IV з'ездзе, увайшлі 3 большэвікі і 6 меншавікоў. У рэдакцыю цэнтральнага органа ўвайшлі адны толькі меншавікі.

Было ясна, што ўнутрыпартыйная барацьба будзе прадаўжацца.

Барацьба паміж большэвікамі і меншавікамі пасля IV з'езда разгарэлася з новаю сілай. У мясцовых, фармальна аб'яднаных арганізацыях, вельмі часта са справаздачамі аб з'ездзе выступалі два дакладчыкі: адзін—ад большэвікоў, другі—ад меншавікоў. У рэзультатах абмеркавання двух ліній большасць членаў арганізацыі становілася ў большасці выпадкаў на старану большэвікоў.

Жыццё ўсё больш даказвала правату большэвікоў. Меншавіцкі ЦК, выбраны IV з'ездам, усё больш выяўляў свой апартунізм, сваю поўную няздольнасць кіраваць рэвалюцыйнай барацьбой мас. Летам і восенню 1906 года рэвалюцыйная барацьба мас зноў узмацнілася. У Кранштаце і ў Свеабаргу паўсталі матросы, разгарэлася барацьба сялянства супроць памешчыкаў. А меншавіцкі ЦК даваў апартуністычныя лозунгі, за якімі масы не ішлі.

6. Разгон I Дзяржаўнай думы. Скліканне II Дзяржаўнай думы. V з'езд партыі. Разгон II Дзяржаўнай думы. Прычыны паражэння першай рускай рэвалюцыі.

Паколькі I Дзяржаўная дума аказалася недастаткова паслухмянай, царскі ўрад разагнаў яе летам 1906 года. Ён яшчэ больш узмацніў рэпрэсіі супроць народа, разгарнуў пагромную дзейнасць карных экспедыцый па усёй краіне і аб'явіў аб сваім рашэнні склікаць у хуткім часе II Дзяржаўную думу. Царскі ўрад яўным чынам наглед. Ён ужо не баяўся рэвалюцыі, бачачы, што рэвалюцыя ідзе на спад.

Большэвікі павінны былі вырашыць пытанне аб удзеле або байкоце II думы. Гаворачы аб байкоце, большэвікі звычайна мелі на ўвазе актыўны байкот, а не простае і паспешнае ўстрыманне ад удзелу ў выбарах. Большэвікі разглядалі актыўны байкот, як рэвалюцыйны сродак перасцерагчы народ наконі спробы цара перавесці народ з рэвалюцыйнага шляху на шлях царскай «канстытуцыі», як сродак сарваць такую спробу і арганізаваць новы націск народа на царызм.

Вопыт байкоту булыгінскай думы паказаў, што байкот «быў адзіна правільнай тактыкай, якую цалкам пацвердзілі падзеі» (Ленін, т. X, стар. 27). Байкот гэты быў удачны, таму што ён не толькі перасцярог народ аб небяспецы царска-канстытуцыйнага шляху, але і сарваў думу раней, чым яна паспела нарадзіцца. Ён быў удачны таму, што быў праведзен пры нарастаючым уздыме рэвалюцыі і апарціраўся на гэты ўздым, а не пры спадзе рэвалюцыі, бо сарваць думу можна толькі ва ўмовах уздыму рэвалюцыі.

Байкот вітэўскай, гэта значыць I думы быў праведзен пасля паражэння снежаньскага паўстання, калі цар аказаўся пераможцам. Гэта значыць, калі можна было думаць, што рэвалюцыя пайшла на спад.

«Але, пісаў Ленін, само сабою зразумела, гэту перамогу (цара.—Рэд.) не было яшчэ тады падстаў лічыць рашучай пера-

могай. Снежаньскае паўстанне 1905 года мела сваё прадаўжэнне у выглядзе цэлага раду разрозненых і частковых ваенных паўстанняў і стачак лета 1906 года. Лозунг байкота вітэўскай думы быў лозунгам барацьбы за сканцэнтраванне і абагульненне гэтых паўстанняў» (Ленін, т. XII, стар. 20).

Байкот вітэўскай думы не змог сарваць думу, хоць і падарваў значна аўтарытэт гэтай думы і аслабіў веру часткі насельніцтва ў думу, не змог сарваць думу, бо ён быў праведзен, як цяпер стала ясна, у абстаноўцы спаду, заняпаду рэволюцыі. Таму байкот і думы ў 1906 г. аказаўся няўдачным. У сувязі з гэтым Ленін пісаў у сваёй выдатнай брашурцы «Лізіцячая хвароба «левізны» ў камунізме»:

«Большэвіцкі байкот «парламента» у 1905 годзе ўзбагаціў рэволюцыйны пролетарыят надзвычай каштоўным палітычным вопытам, паказаўшы, што пры спалучэнні легальных і нелегальных, парламенцкіх і пазাপарламенцкіх форм барацьбы часам карысна і нават абавязкова ўмець адмовіцца ад парламенцкіх. Памылкай, хоць і невялікай, лёгка папраўнай, быў ужо байкот большэвікамі «думы» у 1906 годзе... Да палітыкі і партый прыстасоўна—з адпаведнымі зменамі—тое, што адносіцца да асобных людзей. Разумны не той, хто не робіць памылак. Такіх людзей няма і быць не можа. Разумны той, хто робіць памылкі не вельмі істотныя і хто ўмее лёгка і быстра выпраўляць іх» (Ленін, т. XXV, стар. 182—183).

Што датычыць II Дзяржаўнай думы, то Ленін лічыў, што з прычыны змяніўшага абстаноўкі і заняпаду рэволюцыі, большэвікі «павінны падвергнуць перагляду пытанне аб байкоце Дзяржаўнай думы» (Ленін, т. X, стар. 26).

«Гісторыя паказала, пісаў Ленін, што калі збіраецца Дума, то з'яўляецца магчымасць карыснай агітацыі знутры яе і каля яе;—што тактыка збліжэння з рэволюцыйным сялянствам супроць кадэтаў магчыма ўнутры Думы» (там-жа, стар. 29).

З усяго гэтага выходзіла, што трэба ўмець не толькі рашуча наступачь, наступачь у першых радах, калі ёсць уздым рэволюцыі, але і правільна адступаць, адступаць апошнімі, калі няма ўжо ўздыму, мяняючы тактыку адпаведна са змяніўшага абстаноўкай, адступаць не ўразброд, а арганізавана спакойна, без панікі, скарыстоўваючы малейшыя магчымасці для таго, каб вывесці кадры з-пад удару ворага, перастроіцца, накіраваць сілы і падрыхтавацца да новага наступлення на ворага.

Большэвікі рашылі прыняць удзел у выбарах у II думу.

Але большэвікі ішлі у думу не для арганічнай «законадаўчай» работы ў ёй у блоку з кадэтамі, як гэта рабілі меншавікі, а для таго, каб скарыстаць яе як трыбуну ў ітарэсах рэволюцыі.

Меншавіцкі ЦК, наадварот, заклікаў заключаць выбарчыя пагадненні з кадэтамі, падтрымліваць у думе кадэтаў, разглядаючы думу як законадаўчую ўстанову, здольную абудзіць царскі ўрад.

Большасць партыйных арганізацый выступіла супроць палітыкі меншавіцкага ЦК.

Большэвікі патрабавалі склікання новага з'езда партыі.

У маі 1907 года сабраўся ў Лондане V зезд партыі. К гэтаму з'езду РСДРП налічвала (разам з нацыянальнымі сацыял-дэмакратычнымі арганізацыямі) да 150 тысяч членаў. Усяго на з'ездзе пры-

сутнічала 336 дэлегатаў. Большэвікоў было 105, меншавікоў—97. Астатнія дэлегаты прадстаўлялі нацыянальныя соцыял-дэмакратычныя арганізацыі,—польскіх і латышскіх соцыял-дэмакратаў і Бунд, якія былі прыняты ў РСДРП на папярэднім з'ездзе.

Троцкі прабаваў скалаціць на з'ездзе сваю асобную цэнтрысцкую, гэта значыць поўменшавіцкую групу, але за ім ніхто не паішоў.

Наколькі большэвікі вялі за сабой палякаў і латышоў, то яны мелі ўстойлівую большасць на з'ездзе.

Адным з асноўных пытанняў барацьбы на з'ездзе было пытанне аб адносінах да буржуазных партый. На гэтаму пытанню ішла барацьба паміж большэвікамі і меншавікамі яшчэ на II з'ездзе. З'езд даў большэвіцкую ацэнку ўсім непралетарскім партыям—чорнасоценцам, акцябрыстам, кадэтам, эсэрам і сфармуляваў большэвіцкую тактыку ў адносінах гэтых партый.

З'езд адобрыў палітыку большэвікоў і прыняў рашэнне весці бязлітасную барацьбу як з чорнасоценнымі партыямі—«Саюзам рускага народа», манархістамі, саветам аб'яднанага дваранства, так і «Союзом 17 октябрия» (акцябрысты), гандлева-прамысловай партыяй і партыяй «мірнага абнаўлення». Усе гэтыя партыі былі яўна контррэвалюцыйнымі.

Што датычыць ліберальнай буржуазіі, партыі кадэтаў, то з'езд прапанаваў весці непрымірную выкрываўчую барацьбу з ёю. З'езд прапанаваў выкрываць крывадушны, фальшывы «дэмакратызм» кадэцкай партыі і змагацца супроць спроб ліберальнай буржуазіі стаць на чале руху сялянства.

У адносінах да так званых народніцкіх або трудавых партый (народныя соцыялісты, трудавая група, эсэры) з'езд рэкамендаваў выкрываць іх спробы маскіравацца пад соцыялістаў. У той-жа час з'езд дапускаў асобныя пагадненні з гэтымі партыямі для агульнага і адначасовага націску супроць царызма і супроць кадэцкай буржуазіі, наколькі гэтыя партыі былі тады дэмакратычнымі партыямі і выражалі інтарэсы дробнай буржуазіі горада і вёскі.

Яшчэ да з'езда меншавікі выступалі з прапановай склікаць так званы «рабочы з'езд». План меншавікоў заключаўся ў тым, каб склікаць такі з'езд, у якім прымалі-б удзел і соцыял-дэмакраты, і эсэры, і анархісты. Гэты «рабочы» з'езд павінен быў стварыць нейкую не то «беспартыйную партыю», не то «шырокую» дробнабуржуазную беспраграмавую рабочую партыю. Ленін выкрыў гэту вельмі шкодную спробу меншавікоў—ліквідаваць соцыял-дэмакратычную рабочую партыю і растварыць перадавы атрад рабочага класа ў дробнабуржуазнай масе. З'езд рэзка асудзіў меншавіцкі лозунг «рабочага з'езда».

Асобае месца ў работах з'езда заняло пытанне аб профсаюзах. Меншавікі абаранялі «нейтральнасць» профсаюзаў, гэта значыць выступалі супроць кіруючай ролі партыі ў профсаюзах. З'езд адверг прапанову меншавікоў і прыняў большэвіцкую рэзалюцыю аб профсаюзах. У гэтай рэзалюцыі ўказвалася, што партыя павінна дабіцца ідэйнага і палітычнага кіраўніцтва профсаюзамі.

У з'езд азначаў буйную перамогу большэвікоў у рабочым руху. Але большэвікі не зазналіся, не спачылі на лаўрах. Не таму вучыў іх Ленін. Большэвікі ведалі, што наперадзе прадстаіць яшчэ барацьба з меншавікамі.

Тав. Сталін у сваім артыкуле «Запіскі дэлегата», вышаўшым у 1907 годзе, даваў такую ацэнку рэзультатаў з'езда:

«Фактычнае аб'яднанне перадавых рабочых усей Расіі ў адзі-

ную ўсерасійскую партыю пад сцягам рэволюцыйнай соцыял-дэмакратыі—такі сэнс лонданскага з'езда, такі яго агульны характар».

У гэтым артыкуле тав. Сталін прыводзіў даныя аб саставе з'езда. Аказалася, што большэвіцкія дэлегаты пасылаліся на з'езд галоўным чынам ад буйных прамысловых раёнаў (Пецярбург, Масква, Урал, Іванава-Вазнесенск і іншыя). Меншавікі-ж пачалі на з'езд ад раёнаў дробнай вытворчасці, дзе пераважаты рамесніцкія рабочыя, поўпролетарыі, а таксама ад раду чыста сялянскіх раёнаў.

«Відавочна,—указваў тав. Сталін, падводзячы вынікі з'езда,—тактыка большэвікоў з'яўляецца тактыкай буйнапрамысловых пролетарыяў, тактыкай тых раёнаў, дзе класавыя супярэчнасці асабліва ясны і класавая барацьба асабліва рэзка. Большэвізм—гэта тактыка сапраўдных пролетарыяў. З другога боку, не менш відавочна і тое, што тактыка меншавікоў з'яўляецца пераважна тактыкай рамесніцкіх рабочых і сялянскіх поўпролетарыяў, тактыкай тых раёнаў, дзе класавыя супярэчнасці не зусім ясны і класавая барацьба замаскіравана. Меншавізм—гэта тактыка поўбуржуазных элементаў пролетарыята. Так гавораць лічбы».

(Пратакты V з'езда РСДРП, стар. XI і XII, 1935 г.).

Разагнаўшы I думу, цар думаў атрымаць больш паслухмяную II думу. Але і II дума не апраўдала чакання. Цар рашыў таму разгнаць і гэту думу і склікаць III думу пры больш пагоршаным выбарчым законе—у надзеі, што яна акажацца больш паслухмянай.

У хуткім часе пасля V з'езда царскі ўрад зрабіў так званы трэцчэ-чэрвеньскі пераварот. З чэрвеня 1907 года цар разгнаў II Дзяржаўную думу. Соцыял-дэмакратычная думская фракцыя, якая налічвала 63 дэпутатаў, была арыштавана і саслана ў Сібір. Быў аб'яўлен новы выбарчы закон. Права рабочых і сялян былі яшчэ больш урэзаны. Царскі ўрад прадаўжаў наступаць.

Царскі міністр Сталыпін разгортваў сваю крывавую расправу над рабочымі і сялянамі. Тысячы рэволюцыйных рабочых і сялян былі расстраляны карнымі экспедыцыямі і павешаны. У царскіх засценках мучылі і катавалі рэволюцыянераў. Асабліва лютым праследваннем падвяргаліся рабочыя арганізацыі, у першую чаргу большэвікі. Царскія ішчэйкі шукалі Леніна, які жыў тайна ў Фінляндыі. Яны хацелі расправіцца з правадыром рэволюцыі. З велізарнай небяспекай Леніну ўдалося ў снежні 1907 года зноў перабрацца за граніцу, у эміграцыю.

Наступілі цяжкія годы сталыпінскай рэакцыі.

Першая руская рэволюцыя скончылася, такім чынам, паражэннем.

Гэтаму садзейнічалі наступныя прычыны.

1. Не было яшчэ ў рэволюцыі моцнага саюза рабочых і сялян супроць царызма. Сяляне падняліся на барацьбу супроць памешчыкаў і яны ішлі на саюз з рабочымі супроць памешчыкаў. Але яны яшчэ не разумелі, што без звяржэння цара немагчыма звергнуць памешчыкаў, яны не разумелі, што цар дзейнічае заадно з памешчыкамі, і значная частка сялян яшчэ верыла цару і ўскладала надзею на царскую Дзяржаўную думу. Таму многія сяляне не хацелі ісці на саюз з рабочымі для звяржэння царызма. Сяляне больш верылі згоднацкай партыі эсэраў, чым сапраўдным рэволюцыянерам—большэві-

кам. У рэзультате барацьба сялян супроць памешчыкаў была неда-
статкова арганізавана. Ленін указваў:

«...сяляне дзейнічалі надта распылена, неарганізавана, недастат-
кова наступальна, і ў гэтым заключаецца адна з карэнных пры-
чын паражэння рэвалюцыі» (Ленін, т. XIX, стар. 354).

2. Нежаданне значнай часткі сялян ісці разам з рабочымі на звяр-
жэнне царызма сказвалася і на паводзінах арміі, большасць якой
складалі сыны сялян, адзетыя ў салдацкія шынелі. У асобных часцях
царскай арміі былі хваляванні і паўстанні, але большасць салдат
яшчэ дапамагала цару падаўляць забастоўкі і паўстанні рабочых.

3. Недастаткова дружна дзейнічалі і рабочыя. Перадавыя атрады
рабочага класа разгарнулі ў 1905 годзе гераічную рэвалюцыйную
барацьбу. Больш адсталыя слаі—рабочыя найменш прамысловых гу-
берній, якія жылі ў весках,—раскачваліся павальней. Асабліва ўзмац-
ніўся іх удзел у рэвалюцыйнай барацьбе ў 1906 годзе, але к гэтаму
часу авангард рабочага класа быў ужо ў значнай меры аслаблен.

4. Рабочы клас быў перадавой, асноўнай сілай рэвалюцыі, але ў
радах партыі рабочага класа не было неабходнага адзінства і згур-
тавання. РСДРП—партыя рабочага класа—была разбіта на дзве
групы: большэвікоў і меншэвікоў. Большэвікі вялі паслядоўную рэ-
валюцыйную лінію і клікалі рабочых да звяржэння царызма. Менша-
вікі сваёй згодніцкай тактыкай тармазілі рэвалюцыю, путалі знач-
ную частку рабочых, раскалвалі рабочы клас. Таму рабочыя высту-
палі ў рэвалюцыі не заўсёды дружна, і рабочы клас, не маючы яшчэ
адзінства сваіх уласных радоў, не змог стаць сапраўдным правады-
ром рэвалюцыі.

5. Царскаму самадзяржаўю дапамаглі ў падаўленні рэвалюцыі
1905 года заходне-еўрапейскія імперыялісты. Замежныя капіталісты
баяліся за свае ўкладзеныя ў Расіі капіталы і велізарныя даходы.
Апрача таго, яны апасаліся, што ў выпадку перамогі рускай рэвалю-
цыі паднімуцца на рэвалюцыю і рабочыя іншых краін. Таму за-
ходне-еўрапейскія імперыялісты дапамаглі цару-кату. Французскія
банкiры далі вялікую пазыку цару на падаўленне рэвалюцыі. Гер-
манскі цар трымаў напaгaтoвe многатысячную армію для інтэрвен-
цыі ў дапамогу рускаму цару.

6. Сур'ёзна дапамог цару мір з Японіяй, заключаны ў верасні
1905 года. Паражэнне ў вайне і грозны рост рэвалюцыі прымусілі
цара паспяшыць з падпісаннем міру. Паражэнне ў вайне аслабляла
царызм. Заключэнне міру ўмацавала становішча цара.

КАРОТКІЯ ВЫВАДЫ.

Першая руская рэвалюцыя прадстаўляе цэлую гістарычную па-
ласу ў развіцці нашай краіны. Гэтая гістарычная паласа складаецца
з двух перыядаў. З першага перыяда, калі рэвалюцыя ішла на ўздыху
ад агульнай палітычнай стачкі ў кастрычніку да ўзброенага паў-
стання ў снежні, скарыстоўваючы слабасць цара, царпеўшага пара-
жэнні на палях Манчжурый, змятаючы булыгінскую думу і выры-
ваючы ў цара ўступку за ўступкай, і з другога перыяда, калі цар,
аправіўшыся пасля заключэння міру з Японіяй, выкарыстоўвае
страх ліберальнай буржуазіі перад рэвалюцыяй, скарыстоўвае хі-

станні сялянства, кідае ім у выглядзе падачкі вятэўскую думу і пераходзіць у наступленне супроць рабочага класа, супроць рэвалюцыі.

За якія-небудзь тры годы рэвалюцыі (1905—1907 г. г.) рабочы клас і сялянства атрымліваюць такую багатую школу палітычнага выхавання, якую не маглі-б яны атрымаць за трыццаць год звычайнага мірнага развіцця. Некалькі год рэвалюцыі зрабілі ясным тое, чаго нельга было-б зрабіць ясным на працягу дзесяткаў год пры мірных умовах развіцця.

Рэвалюцыя ўскрыла, што царызм ёсць закляты вораг народа, што царызм з'яўляецца тым гарбатым, якога можа выправіць толькі магіла.

Рэвалюцыя паказала, што ліберальная буржуазія шукае саюза не з народам, а з царом, што яна з'яўляецца контррэвалюцыйнай сілай, пагадненне з якой роўназначна здрацецтву народа.

Рэвалюцыя паказала, што правадыром буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі можа быць толькі рабочы клас, што толькі ён здолён адцягнуць ліберальную кадэцкую буржуазію, вызваліць сялянства з-пад яго ўплыву, разграміць памешчыкаў, давесці рэвалюцыю да канца і расчысціць шлях да сацыялізма.

Рэвалюцыя паказала, нарэшце, што працоўнае сялянства, не гледзячы на яго хістанні, з'яўляецца ўсё-ж адзінай сур'ёзнай сілай, здольнай пайсці на саюз з рабочым класам.

Дзве лініі змагаліся ў РСДРП у часе рэвалюцыі, лінія большэвікоў і лінія меншавікоў. Большэвікі трымалі курс на разгортванне рэвалюцыі, на звяржэнне царызма шляхам узброенага паўстання, на гегемонію рабочага класа, на ізаляцыю кадэцкай буржуазіі, на саюз з сялянствам, на стварэнне часовага рэвалюцыйнага ўрада з прадстаўнікоў рабочых і сялян, на даядзенне рэвалюцыі да пераможнага канца. Меншавікі, наадварот, трымалі курс на згортванне рэвалюцыі. Замест звяржэння царызма шляхам паўстання яны прапаноўвалі яго рэфарміраванне і «паляпшэнне», замест гегемоніі пролетарыята—гегемонію ліберальнай буржуазіі, замест саюза з сялянствам—саюз з кадэцкай буржуазіяй, замест часовага рэвалюцыйнага ўрада—Дзяржаўную думу, як цэнтр «рэвалюцыйных сіл» краіны.

Так меншавікі скаціліся ў балота згодніцтва, стаўшы праваднікам буржуазнага ўплыву на рабочы клас, стаўшы на справе агентамі буржуазіі ў рабочым класе.

Большэвікі аказаліся адзінай рэвалюцыйна-марксісцкай сілай у партыі і краіне.

Зразумела, што пасля такіх сур'ёзных рознагалоссяў РСДРП аказалася на справе расколатай на дзве партыі, партыю большэвікоў і партыю меншавікоў. IV з'езд партыі нічога не змяніў у фактычным становішчы спраў унутры партыі. Ён толькі захаваў і некалькі ўмацаваў фармальнае адзінства партыі. V з'езд партыі зрабіў крок наперад у бок фактычнага аб'яднання партыі, прычым аб'яднанне гэта адбылося пад сцягам большэвізма.

Падводзячы вынікі рэвалюцыйнага руху, V з'езд партыі асудзіў лінію меншавікоў, як згодніцкую, і адабраў большэвіцкую лінію, як рэвалюцыйна-марксісцкую. Гэтым ён лішні раз пацвердзіў тое, што ўжо было пацверджана ўсім ходам першай рускай рэвалюцыі.

Рэвалюцыя паказала, што большэвікі ўмеюць наступіць, калі гэтага патрабуе абстаноўка, што яны навучыліся наступіць у першых гадах і весці за сабою народ на штурм. Але рэвалюцыя паказала

апрача таго, што большэвікі ўмеюць таксама адступаць у парадку, калі абстаноўка набывае неспрыяючы характар, калі рэволюцыя ідзе на спад, што большэвікі назучыліся правільна адступаць, без панікі і мітусні, з тым, каб захаваць кадры, сабрацца з сіламі і, перастроіўшыся прыстасоўна да новай абстаноўкі, зноў пайсці ў наступленне на ворага.

Нельга перамагчы ворага без умення правільна наступаць.

Нельга ўнікнуць разгрому пры паражэнні без умення правільна адступаць, адступаць без панікі, без замяшання.

Раздзел IV

МЕНШАВІКІ І БОЛЬШЭВІКІ Ё ПЕРЫЯД СТАЛЫПІНСКАЙ РЭАКЦЫІ. АФАРМЛЕННЕ БОЛЬШЭВІКОУ У САМАСТОЙ- НУЮ МАРКСІСЦКУЮ ПАРТЫЮ.

(1908—1912 .годы).

I. Сталыпінская рэакцыя. Разлажэнне ў апазіцыйных сляях інтэлігенцыі. Упадніцтва. Пераход часткі партыйнай інтэлігенцыі ў лагер ворагаў марксізма і спробы рэвізіі тэорыі марксізма. Адповедзь Леніна рэвізіяністам у яго кнізе «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм» і абарона тэарэтычных асноў марксісцкай партыі.

II Дзяржаўная дума была распушчана царскім урадам 3 чэрвеня 1907 года. Гэты дзень прынята ў гісторыі называць днём трэцчэрвеньскага дзяржаўнага перавароту. Царскі ўрад выдаў новы закон аб выбарах у III Дзяржаўную думу і тым самым навушыў свой уласны маніфест 17 кастрычніка 1905 года, бо, згодна гэтаму маніфесту, ён павінен быў выдаваць новыя законы толькі са згоды думы. Соцыял-дэмакратычная фракцыя другой думы была аддана пад суд, прадстаўнікі рабочага класа былі адпраўлены на катаргу і ў ссылку на пасяленне.

Новы выбарчы закон быў складзены так, што намнога павялічваў колькасць прадстаўнікоў памешчыкаў і ганцлёва-прамысловай буржуазіі ў думе. У той-жа час у некалькі разоў скарачаўся і да таго невялікі лік прадстаўнікоў сялян і рабочых.

III дума па свайму саставу была чорнасоценна-кацэцкая. З агульнага ліку 442 дэпутатаў у ёй было: правых (чорнасоценцаў)—171, акцыябрыстаў і членаў блізкіх да іх груп—113, кадэтаў і членаў блізкіх да іх груп—101, трудачыкоў—13, соцыял-дэмакратаў 18.

У асобе правых (яны называліся так таму, што сядзелі ў думе на правым баку) былі прадстаўлены злейшыя ворагі рабочых і сялян—чорнасоценныя памешчыкі-прыгоннікі, якія наладжвалі масавыя поркі і расстрэлы сялян пры падаўтэнні сялянскага руху, арганізатары яўрэйскіх пагромаў, збіення рабочых дэманстрацый, зверскіх падпалаў памяшканняў, дзе адбываліся мітынгі ў дні рэвалюцыі. Правыя стаялі за самае лютае падаўленне працоўных, за неабмежаваную царскую ўладу, супроць царскага маніфеста 17 акцябра 1905 года.

Блізка да правых у думе прымыкала партыя акцыябрыстаў, або «Союз 17 октября». Акцыябрысты прадстаўлялі інтарэсы буйнага прамысловага капітала і буйных памешчыкаў, якія гаспадарылі на-капіталістычнаму (з пачатку рэвалюцыі 1905 года да акцыябрыстаў перайшла значная частка кадэтаў з ліку буйных памешчыкаў). Акцыяб-

рыстаў ад правых адрознівала толькі прызнанне—і то славеснае—маніфеста 17 кастрычніка. Акцыябрысты поўнасьцю падтрымлівалі і ўнутраную, і знешнюю палітыку царскага ўрада.

Кадэты, або «канстытуцыйна-дэмакратычная» партыя, мелі ў III думе менш месц, чым у I і ў II думах. Гэта тлумачыцца тым, што частка памешчыцкіх галасоў ад кадэтаў перайшла да акцыябрыстаў.

У III думе была прадстаўлена нешматлікая група дробнабуржуазных дэмакратаў, так званых трудавікоў. Трудавікі ў думе х таіся паміж кадэтамі і рабочай дэмакратыяй (большэвікамі). Ленін указаў, што хоць трудавікі вельмі слабы ў думе, яны прадстаўляюць масы, сялянскія масы. Хістанні трудавікоў паміж кадэтамі і рабочай дэмакратыяй неминуча выцякалі з класавага становішча дробных гаспадароў. Ленін высуўваў задачу перад дэпутатамі-большэвікамі, перад рабочай дэмакратыяй «дапамагчы слабым дробнабуржуазным дэмакратам, вырваць іх з-пад уплыву лібералаў, згуртаваць лагер дэмакратыі супроць контррэвалюцыйных кадэтаў, а не толькі супроць правых...» (Ленін, т. XV, стар. 486).

І ў ходзе рэвалюцыі 1905 года, і ў асаблівасці пасля яе паражэння, кадэты ўсё больш праяўлялі сябе, як контррэвалюцыйная сіла. Яны ўсё больш скідвалі з сябе «дэмакратычную» маску, выступалі як сапраўдныя манархісты, абаронцы царызма. У 1909 годзе група віднейшых кадэцкіх пісьменнікаў выпусціла зборнік «Вехи», у якім кадэты дзякавалі царызму ад імя буржуазіі за падаўленне рэвалюцыі. Поўзаючы і халопствуючы перад царскім ўрадам бізун і шыбеніцы, кадэты прама пісалі, што трэба «благаслаўляць гэтую ўладу, якая адна сваімі штыкамі і турмамі яшчэ ахоўвае нас (гэта значыць ліберальную буржуазію) ад ярасці народнай».

Разагнаўшы II Дзяржаўную думу і расправіўшыся з соцыял-дэмакратычнай фракцыяй Дзяржаўнай думы царскі ўрад стаў ўзмоцнена граміць палітычныя і эканамічныя арганізацыі пролетарыята. Катаржныя турмы, крэпасці і месцы ссылак перапоўніліся рэвалюцыянерамі. Рэвалюцыянераў па-зверску збівалі у турмах, катавалі і мучылі. Чорнасоценны тэрор лютаваў ва ўсю. Царскі міністр Сталыпін пакрыў шыбенцамі краіну. Было пакарана смерцю некалькі тысяч рэвалюцыянераў. Шыбеніцу ў той час называлі «сталыпінскім гальштукам».

Падаўляючы рэвалюцыйны рух рабочых і сялян, царскі ўрад не мог абмежавацца аднымі рэпрэсіямі, карнымі экспедыцыямі, расстрэламі, турмой, катаргай. Царскі ўрад з глыбокай бачыў, што нзіўная вера сялянства ў «цара-бацюшку» ўсё больш знікае. Таму ён прыбег да буннага маневра, задумаў стварыць сабе трывалую апору ў весцы ў асобе шматлікага класа сялянскай буржуазіі—кулацтва.

9 лістапада 1906 года Сталыпін выдаў новы зямельны закон аб выдзяленні сялян з абшчыны на хутары. Па сталыпінскаму зямельнаму закону разбуралася абшчыннае карыстанне зямлёй. Кожнаму селяніну прапанавалася ўзяць свой надзел у асабістае ўладанне, выдзеліцца з абшчыны. Селянін мог прадаць свой надзел, чаго ён не меў права зрабіць раней. Грамадства абавязана было выдзеліць зямлю выходзячым з абшчыны сялянам у адным месцы (хутар, адруб).

Багатыя сяляне—кулакi атрымлівалі магчымасць скупляць пры гэтым па дзяшовай цане ў маламоцных сялян іх зямлю. На працягу некалькіх год пасля выдання гэтага закона больш мільёна маламоц-

ных сялян зусім пазбавілася зямлі і разарылася. За кошт абезземлення маламоцных сялян выраста колькасць кулацкіх хутароў і адрубай. Часам гэта былі сапраўдныя маенткі, дзе шырока прымянялася наёмная, батрацкая праца. Урад прымушаў сялян выдзяляць з абшчыны кулакам-хутаранам лепшую зямлю.

Калі пры «вызваленні» сялян памешчыкі грабілі сялянскую зямлю, то цяпер кулакі пачалі грабіць абшчынную зямлю, атрымліваючы лепшыя ўчасткі, скупляючы па дзяшовай цане надзелы ў беднаты.

Царскі ўрад выдаваў кулакам значныя ссуды для пакупкі зямлі і ўпарадкавання хутароў. З кулакоў Сталыпін хацеў зрабіць маленькіх памешчыкаў, верных абаронцаў царскага самадзяржаўя.

Усяго за дзевяць год (з 1906 па 1915 год) з абшчыны выдзелілася звыш двух мільёнаў домагаспадароў.

Сталыпіншчына яшчэ больш пагоршыла становішча малаземельных сялян і вясковай беднаты. Расслаенне сялянства ўзмацнілася. Пачаліся сутычкі сялян з кулакамі-хутаранамі.

Разам з тым сялянства пачынала разумець, што яму не атрымаць памешчыцкай зямлі, пакуль існуе царскі ўрад і памешчыцка-кадэцкая Дзяржаўная дума.

Сялянскі рух у годы ўзмацніўшагася выдзялення на хутары (1907—1909) спачатку ідзе на спад, але ў хуткім часе, у 1910—1911 г.г. і пазней на глебе сутычкі абшчыннікаў з хутаранамі адбываецца ўзмацненне сялянскага руху супроць памешчыкаў і кулакоў-хутаран.

У галіне прамысловасці таксама адбыліся пасля рэвалюцыі значныя змены. Канцэнтрацыя прамысловасці, гэта значыць узбуйненне і канцэнтраванне прамысловасці ў руках усе больш буйных капіталістычных груп,—значна ўзмацнілася. Яшчэ да рэвалюцыі 1905 года капіталісты пачалі аб'ядноўвацца ў саюзы, каб падняць цэны на тавары ўнутры краіны, а з выручанага звышпрыбытку стварыць фонд заахвочвання экспарту для таго, каб можна было выкінуць на замежныя рынкі тавары па нізкіх цэнах і заваяваць замежныя рынкі. Такія саюзы, такія аб'яднанні капіталістаў (манаполіі) называліся трэстамі і сіндыкатамі. Пасля рэвалюцыі лік буржуазных трэстаў і сіндыкатаў яшчэ больш павялічыўся. Павялічвалася таксама колькасць буйных банкаў і расла іх роля ў прамысловасці. Павялічваўся прыток іншакраінных капіталаў у Расію.

Такім чынам, капіталізм у Расіі ўсё больш станаўіўся манапалістычным, імперыялістычным капіталізмам.

Пасля некалькіх год застою прамысловасць зноў ажыла: вырасталі здабыча вугалю, выпрацоўка метала, здабыча нафты, павялічвалася вытворчасць тканін, цукру. Моцна вырас вываз хлеба за граніцу.

Хоць Расія ў гэты час зрабіла некаторы крок наперад у сваёй прамысловасці, яна прадаўжала аставецца адсталай краінай у параўнанні з заходняй Еўропай і залежнай ад іншакраінных капіталістаў. У Расіі не была пастаўлена вытворчасць машын і станкоў—яны ўвозіліся з-за граніцы. Не было таксама аўтамабільнай прамысловасці, не было хімічнай прамысловасці, не было вытворчасці мінеральных угнаенняў. У вытворчасці ўзбраення Расія таксама адставала ад іншых капіталістычных краін.

Указваючы на нізкі ўзровень спажывання метала ў Расіі, як на адзнаку яе адсталасці, Ленін пісаў:

«За поўвека пасля вызвалення сялян спажыванне жалеза ў Расіі ўзрасло ўпяцёра, і ўсё-ж Расія астаецца неймаверна, ня-

бачана адсталай краіна, жабрацкай і поўдзикай, абсталяванай сучаснымі прыладамі вытворчасці ўчацвёра горш Англіі, у пяцера горш Германіі, удзесяцера горш Амерыкі» (Ленін, т. XVI, стар. 543).

Прамым вынікам гаспадарчай і палітычнай адсталасці Расіі з'яўлялася залежнасць як рускага капіталізма, так і самага царызма ад заходне-еўрапейскага капіталізма.

Гэта выражалася ў тым, што такія важнейшыя галіны народнай гаспадаркі, як вугаль, нафта, электрапрамысловасць, металургія, знаходзіліся ў руках загранічнага капітала, і амаль усе машыны, усе абсталяванне царская Расія вымушана была ўвозіць з-за граніцы.

Гэта выражалася ў кабальных замежных пазыках, для ўплаты процантаў па якіх царызм штогод выкалачваў з насельніцтва многія сотні мільёнаў рублёў.

Гэта выражалася ў тайных дагаворах з «саюзнікамі», па якіх царызм абавязваўся выставіць у выпадку вайны мільёны рускіх салдат на імперыялістычныя фронты для падтрымання «саюзнікаў» і забеспячэння шаленых прыбыткаў англа-французскіх капіталістаў.

Годы сталыпінскай рэакцыі асабліва адзначаліся разбойніцкімі набегамі жандармаў і паліцэйскіх, царскіх правакатараў і чорнасоценных граміл на рабочы клас. Але рэпрэсіямі данімамі рабочых не толькі царскія апрычнікі. Ад іх не адставалі ў гэтых адносінах фабрыканты і заводчыкі, якія асабліва ўзмацнілі наступленне на рабочы клас у годы застою прамысловасці і росту беспрацоўя. Фабрыканты аб'яўлялі масавыя звальненні рабочых (лакауты), заводзілі «чорныя кнігі», куды заносілі сядомых рабочых, якія прымалі актыўны ўдзел у забастоўках. Папаўшых у гэтую «чорную кнігу», або ў «чорны спіс» не прымалі на работу ні на адным прадпрыемстве, уваходзіўшым у саюз фабрыкантаў гэтай галіны прамысловасці. Расцэнкі былі паніжаны ўжо ў 1908 годзе на 10—15 процантаў. Рабочы дзень быў усюды падоўжан да 10—12 гадзін. Зноў стала працвітаць сістэма грабежніцкіх штрафаў.

Паражэнне рэвалюцыі 1905 года парадзіла распад і разлажэнне ў асяроддзі спадарожнікаў рэвалюцыі. Асабліва ўзмацніліся разлажэнне і ўпадніцтва ў асяроддзі інтэлігенцыі. Спадарожнікі, якія прышлі ў рады рэвалюцыі з буржуазнага асяроддзя ў перыяд бурнага ўздыму рэвалюцыі, адышлі ад партыі ў дні рэакцыі. Частка іх пайшла ў лагер адкрытых ворагаў рэвалюцыі, частка засела ва ўцялеўшых легальных таварыствах рабочага класа і старалася звярнуць пролетарыят з рэвалюцыйнага шляху, старалася дыскрэдытаваць рэвалюцыйную партыю пролетарыята. Адыходзячы ад рэвалюцыі, спадарожнікі стараліся прыстасавацца да рэакцыі, ужыцца з царызмам.

Царскі ўрад скарыстаў паражэнне рэвалюцыі, каб найбольш трывалых і па-шкурніцку настроеных спадарожнікаў рэвалюцыі зварбаваць сабе ў агенты—у правакатары. Подлыя іуды-правакатары, якіх царская ахранка засылала ў рабочыя і партыйныя арганізацыі, шпіёнілі энотры і прэдавалі рэвалюцыянераў.

Наступленне контррэвалюцыі ішло і на ідэалагічным фронце. Па'явілася цэлая арава модных пісьменнікаў, якія «крытыкавалі» і «разносілі» марксізм, аплывалі рэвалюцыю, здзекваліся над ёю, выслаўлялі прэдацельства, выслаўлялі палавую распуству пад выглядам «культу, асобы».

У галіне філасофіі ўзмацніліся спробы «крытыкі», рэвізіі марксізма, а таксама паявіліся рознастайныя рэлігійныя плыні, прыкрытыя нібы «навуковымі» довадамі.

«Крытыка» марксізма стала модай.

Усе гэтыя паны, не гледзячы на ўсю іх рознашэрснасць, праследавалі адну агульную мэту—адцягнуць масы ад рэвалюцыі.

Упадніцтва і нявер'е закранулі таксама адну частку партыйных інтэлігентаў, якія лічылі сябе марксістамі, але ніколі не стаялі цвёрда на пазіцыях марксізма. У ліку іх былі такія пісьменнікі, як Багданаў, Базараў, Луначарскі (якія прымыкалі у 1905 годзе да большэвікоў), Юшкевіч, Валенцінаў (меншавікі). Яны разгарнулі «крытыку» адначасова супроць філасофска-тэарэтычных асноў марксізма, гэта значыць супроць дыялектычнага матэрыялізма, і супроць яго навукова-гістарычных асноў, гэта значыць супроць гістарычнага матэрыялізма. Крытыка гэта адрознівалася ад звычайнай крытыкі тым, што яна вялася не адкрыта і чэсна, а завулявана і крывадушна пад сцягам «абароны» асноўных пазіцый марксізма. Мы, гаварылі яны, у асноўным марксісты, але хацелі-б «палепшыць» марксізм, асвабодзіць яго ад некаторых асноўных палажэнняў. На самай справе яны былі варожы марксізму, бо стараліся падарваць тэарэтычныя асновы марксізма, хоць на словах крывадушна адмаўлялі сваю варожасць да марксізма і прадаўжалі па-двурожніцку называць сябе марксістамі. Небяспека такой крывадушной крытыкі заключалася ў тым, што яна была разлічана на абман радавых партыйных работнікаў і магла ўвесці іх у заблуджэнне. І чым крывадушней вялася гэта крытыка па падрыву тэарэтычных асноў марксізма, тым небяспечней становілася яна для партыі, бо тым цясней яна змыкалася з агульным паходам рэакцыі супроць партыі, супроць рэвалюцыі. Частка адышоўшых ад марксізма інтэлігентаў дайшла да таго, што пачала прапаведваць неабходнасць стварэння новай рэлігіі (так званыя «богашукальнікі» і «богабудаўнікі»).

Перад марксістамі стаяла неадкладная задача—даць належную адпаведзь гэтым перараджэнцам у галіне тэорыі марксізма, сарваць з іх маску, выкрыць іх да канца і адстаяць, такім чынам, тэарэтычныя асновы марксісцкай партыі.

Можна было разлічваць, што за выкананне гэтай задачы возьмуцца Плеханаў і яго меншавіцкія прыяцелі, якія лічылі сябе «вядомымі тэарэтыкамі марксізма». Але яны палічылі за лепшае аднісацца парай нязначных артыкулаў фельетонна-крытычнага характару, і потым пайсці ў кусты.

Гэтую задачу выканаў Ленін у сваёй выдатнай кнізе «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм», якая выйшла ў свет у 1909 годзе.

«Менш чым за поўгода, пісаў Ленін у гэтай кнізе, вышла ў свет чатыры кнігі, прысвечаныя галоўным чынам і амаль цалкам нападкам на дыялектычны матэрыялізм. Сюды адносяцца перш за ўсё «Нарысы па (? трэба было сказаць: супроць) філасофіі марксізма», СПб, 1908, зборнік артыкулаў Базарава, Багданава, Луначарскага, Бермана, Гельфанда, Юшкевіча, Суворава; затым кнігі: Юшкевіча «Матэрыялізм і крытычны рэалізм», Бермана—«Дыялектыка ў святле сучаснай тэорыі пазнання», Валенцінава «Філасофскія пабудаванні марксізма»... Усе гэтыя асобы, аб'яднаныя—не гледзячы на рэзкія адрозненні палітычных поглядаў—варожасцю супроць дыялектычнага матэрыялізма, прэтэндуюць у той-жа час на тое, што

яны ў філасофіі марксісты! Энгельсаўская дыялектыка ёсць «містыка»,—гаворыць Берман, погляды Энгельса «устарэлі»,—мімаходзь, як нешта само сабой зразумелае, кідае Базараў,—матэрыялізм аказваецца абвергнутым нашымі смелымі воінамі, якія горда спасылаюцца на «сучасную тэорыю пазнання»; на «навейшую філасофію» (або «навейшы пазітывізм»), на «філасофію сучаснага прыродазнаўства» або нават «філасофію прыродазнаўства XX века» (Ленін, т. XIII, стар. 11).

Адказваючы Луначарскаму, які ў апраўданне сваіх прыцяляў—рэвізіяністаў у філасофіі гаварыў: «можа быць мы заблуджаемся, але шукаем»,—Ленін пісаў:

«Што датычыць да мяне, то я таксама—«шукаючы» у філасофіі. Іменна: у гэтых заметках (гутарка ідзе аб кнізе «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм».—Рэд.) я паставіў сабе задачай адшукаць, на чым звіхнуліся людзі, якія прыпадносяць пад выгляд марксізма нешта неймаверна збіўчывае, блытанае і рэакцыйнае» (там-жа, стар. 12).

На справе, аднак, кніга Леніна выйшла далёка за рамкі гэтай скромнай задачы. На самай справе кніга Леніна з'яўляецца не толькі крытыкай Багданава, Юшкевіча, Базарава, Валенцінава і іх філасофскіх настаўнікаў,—Авенарыуса і Маха, якія прапавалі ў сваіх творах прыпаднесці ўгончаны і прыгладжаны ідэалізм—у процівагу марксісцкаму матэрыялізму. Кніга Леніна з'яўляецца разам з тым абаронай тэарэтычных асноў марксізма—дыялектычнага і гістарычнага матэрыялізма—і матэрыялістычным абавольненнем усяго важнага і істотнага з таго, што набыта навукай і, перш за ўсё, прыродазнаўствам за цэлы гістарычны перыяд, за перыяд ад смерці Энгельса да паяўлення ў свет кнігі Леніна «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм».

Раскрытыкаваўшы, як след, рускіх эмпірыякрытыкаў і іх замежных настаўнікаў, Ленін прыходзіць у сваёй кнізе да наступных вывадаў супроць філасофска-тэарэтычнага рэвізіянізма:

1) «Усё больш тонкая фальсіфікацыя марксізма, усё больш тонкія падзелкі антыматэрыялістычных вучэнняў пад марксізм,—вось чым характарызуецца сучасны рэвізіянізм і ў палітычнай эканоміі, і ў пытаннях тактыкі, і ў філасофіі наогул» (там-жа, стар. 270);

2) «Уся школа Маха і Авенарыуса ідзе да ідэалізма» (там-жа, стар. 291);

3) «Нашы махісты ўсе ўвязлі ў ідэалізме» (там-жа, стар. 282);

4) «За гносеалагічнай схаластыкай эмпірыякрытыцызма нельга не бачыць барацьбы партыі ў філасофіі, барацьбы, якая у канчатковым выніку выражае тэндэнцыі і ідэалогію варожых класаў сучаснага грамадства» (там-жа, стар. 292);

5) «Аб'ектыўная, класавая роля эмпірыякрытыцызма цалкам зводзіцца да прыслужніцтва фідэістам (рэакцыянеры, якія даюць перавагу веры перад навукай.—Рэд.) у іх барацьбе супроць матэрыялізма наогул і супроць гістарычнага матэрыялізма ў прыватнасці» (там-жа, стар. 292);

6) «Ідэалізм філасофскі ёсць... дарога да папоўшчыны» (там-жа, стар. 304).

Каб ацаніць велізарнае значэнне кнігі Леніна ў гісторыі нашай партыі і зразумець—якое тэарэтычнае багацце адсгаяў Ленін супроць

усіх і ўсякіх рэвізіяністаў і перараджэнцаў перыяду сталыпінскай рэакцыі, неабходна, хоць-бы каротка, пазнаёміцца з асновамі дыялектычнага і гістарычнага матэрыялізма.

Гэта тым больш неабходна, што дыялектычны і гістарычны матэрыялізм састаўляюць тэарэтычны фундамент камунізма, тэарэтычныя асновы марксісцкай партыі, а веданне гэтых асноў і, значыць, іх усваенне, з'яўляецца абавязкам кожнага актыўнага дзеяча нашай партыі.

Такім чынам:

- 1) Што такое дыялектычны матэрыялізм?
- 2) Што такое гістарычны матэрыялізм?

2. Аб дыялектычным і гістарычным матэрыялізме.

Дыялектычны матэрыялізм ёсць светапогляд марксісцка-ленінскай партыі. Ён называецца дыялектычным матэрыялізмам таму, што яго падыход да з'яў прыроды, яго метады вывучэння з'яў прыроды, яго метады пазнання гэтых з'яў з'яўляецца дыялектычным, а яго вытлумачэнне з'яў прыроды, яго разуменне з'яў прыроды, яго тэорыя—матэрыялістычнай.

Гістарычны матэрыялізм ёсць пашырэнне палажэнняў дыялектычнага матэрыялізма на вывучэнне грамадскага жыцця, прымяненне палажэнняў дыялектычнага матэрыялізма да з'яў жыцця грамадства, да вывучэння грамадства, да вывучэння гісторыі грамадства.

Характарызуючы свой дыялектычны метады, Маркс і Энгельс спасылаюцца звычайна на Гегеля, як на філосафа, які сфармуляваў асноўныя рысы дыялектыкі. Гэта, аднак, не азначае, што дыялектыка Маркса і Энгельса тоесна дыялектыцы Гегеля. На самай справе Маркс і Энгельс узялі з дыялектыкі Гегеля толькі яе «рацыянальнае зярно», адкінуўшы гегелеўскую ідэалістычную шалуху і развіўшы дыялектыку далей, з тым, каб надаць ёй сучасны навуковы выгляд.

«Мой дыялектычны метады, гаворыць Маркс, у аснове сваёй не толькі адметны ад гегелеўскага, але з'яўляецца яго прамой процілегласцю. Для Гегеля працэс мышлення, які ён пад назвай ідэі ператварае нават у самастойны суб'ект, ёсць дэміург (тварэц) рэчаіснага, якое складае толькі яго знешняе праяўленне. Для мяне, наадварот, ідэальнае ёсць не што іншае, як матэрыяльнае, перасаджанае ў чалавечую галаву і пераўтворае ў ёй» (К. Маркс, Пасляслоўе да другога нямецкага выдання 1-га тома «Капітала»).

Характарызуючы свой матэрыялізм, Маркс і Энгельс спасылаюцца звычайна на Фейербаха, як на філосафа, аднавіўшага матэрыялізм у яго правах. Аднак гэта не азначае, што матэрыялізм Маркса і Энгельса тоесны матэрыялізму Фейербаха. На самай справе Маркс і Энгельс узялі з матэрыялізма Фейербаха яго «асноўнае зярно», развіўшы яго далей у навукова-філасофскую тэорыю матэрыялізма і адкінуўшы прэч яго ідэалістычныя і рэлігійна-этычныя насленні. Вядома, што Фейербах, будучы ў асноўным матэрыялістам, паўставаў супроць назвы—матэрыялізм. Энгельс не раз заяўляў, што Фейербах, «не глядзячы на матэрыялістычную аснову, яшчэ не вызваўся ад старых ідэалістычных пуг», што «сапраўды ідэалізм Фейербаха выступае напавярх апазу-ж, як мы падыходзім да яго этыкі і філосафіі рэлігіі» (К. Маркс і Ф. Энгельс, т. XIV, стр. 652—654).

Дыялектыка паходзіць ад грэчаскага слова «дыялего», што значыць весці гутарку, весці палеміку. Пад дыялектыкай разумелі ў старажытнасці мастэрства табодца ісціны шляхам раскрыцця супярэчнасцей у суджэнні праціўніка і пераадалення гэтых супярэчнасцей. У старажытнасці некаторыя філосафы лічылі, што раскрыццё супярэчнасцей у мышленні і сутычка процілеглых думак з'яўляецца лепшым сродкам выяўлення ісціны. Гэты дыялектычны спосаб мышлення, пашыраны пазней на з'явы прыроды, ператварыўся ў дыялектычны метада пазнання прыроды, які разглядаў з'явы прыроды, як вечна рухаючыяся і змяняючыяся, а развіццё прыроды—як рэзультат развіцця супярэчнасцей у прыродзе, як рэзультат узаемадзеяння процілеглых сіл у прыродзе.

У сваёй аснове дыялектыка прама процілегла метафізіцы.

1) Марксісцкі дыялектычны метада характарызуецца наступнымі асноўнымі рысамі:

а) У процілегласць метафізіцы дыялектыка разглядае прыроду не як выпадковае скапленне прадметаў, з'яў, адарваных адны ад другіх, ізаляваных адны ад другіх і не залежных адны ад другіх,— а як звязанае, адзінае цэлае, дзе прадметы, з'явы арганічна звязаны адны з другімі, залежаць адны ад другіх і абумоўліваюць адны другіх.

Таму дыялектычны метада лічыць, што ні адна з'ява ў прыродзе не можа быць зразумета, калі ўзяць яе ў ізаляваным выглядзе, па-за сувяззю з акружаючымі з'явамі, бо любая з'ява ў любой галіне прыроды можа быць ператворана ў бяссэнсіцу, калі яе разглядаць па-за сувяззю з акружаючымі ўмовамі, у адрыве ад іх, і, наадварот, любая з'ява можа быць зразумета і абгрунтавана, калі яна разглядаецца ў яе неразрыўнай сувязі з акружаючымі з'явамі, у яе абумоўленасці ад акружаючых яе з'яў.

б) У процілегласць метафізіцы дыялектыка разглядае прыроду не як стан спакою і нерухомасці, застою і незмяняемасці, а як стан безупыннага руху і змянення, безупыннага абнаўлення і развіцця, дзе заўсёды штосьці ўзнікае і развіваецца, штосьці разбураецца і аджывае свой век.

Таму дыялектычны метада патрабуе, каб з'явы разглядаліся не толькі з пункту гледжання іх узаемнай сувязі і абумоўленасці, але і з пункту гледжання іх руху, іх змянення, іх развіцця, з пункту гледжання іх узнікнення і адмірання.

Для дыялектычнага метада важна перш за ўсё не тое, што здаецца ў даны момант трывалым, але пачынае ўжо адміраць, а тое, што ўзнікае і развіваецца, калі нават выглядае яно ў даны момант не-трывалым, бо для яго неадзіма толькі тое, што ўзнікае і развіваецца.

«Уся прырода, гаворыць Энгельс, пачынаючы ад найдрабнейшых часцінак яе да найвялікшых цел, пачынаючы ад пясчынкі і канчаючы сонцам, пачынаючы ад пратысты (пярвічная жывая клетачка.—Рэд.) і канчаючы чалавекам, знаходзіцца ў вечным узнікненні і знішчэнні, у бесперапынным цячэнні, у нястомным руху і змяненні» (К. Маркс і Ф. Энгельс, т. XIV, стар. 484).

Таму, гаворыць Энгельс, дыялектыка «бярэ рэчы і іх разумовыя адлюстраванні галоўным чынам у іх узаемнай сувязі, у іх скапленні, у іх руху, у іх узнікненні і знікненні» (там-жа, стар. 23).

в) У процілегласць метафізіцы дыялектыка разглядае працэс развіцця, не як просты працэс росту, дзе колькасныя змяненні не вядуць да якасных змяненняў, — а як такое развіццё, якое пераходзіць ад нізкіх і скрытых колькасных змяненняў да змяненняў адкрытых, да змяненняў квалітатных, да змяненняў якасных, дзе якасныя змяненні наступаюць не паступова, а быстра, раптоўна, у выглядзе скачкападобнага пераходу ад аднаго стану да другога стану, наступаюць не выпадкова, а законамерна, наступаюць у рэзультат назаплення непраметных і паступовых колькасных змяненняў.

Таму дыялектычны метада лічыць, што працэс развіцця трэба разумець не як рух па кругу, не як простае паўтарэнне пройдзенага, а як рух паступальны, як рух па ўзыходзячым лініі, як пераход ад старога якаснага стану да новага якаснага стану, як развіццё ад простага да складанага, ад ніжэйшага да вышэйшага.

«Прырода, гаворыць Энгельс, ёсць пробны камень дыялектыкі, і сучаснае прыродазнаўства, якое прадставіла для гэтай пробы надзвычай багаты, з кожным днём павялічваючыся матэрыял, тым самым даказала, што ў прыродзе, урэшце, усё адбываецца дыялектычна, а не метафізічна, што яна рухаецца не ў вечна аднародным, пастаянна нанова паўтараючымся кругу, а перажывае сапраўдную гісторыю. Тут перш за ўсё трэба ўказаць на Дарвіна, які нанёс вельмі моцны ўдар метафізічнаму погляду на прыроду, даказаўшы, што увесь сучасны арганічны свет, расліны і жывелы, а значыць таксама і чалавек, ёсць прадукт працэсу развіцця, які прадаўжаўся мільёны год» (там-жа, стар. 23).

Характарызуючы дыялектычнае развіццё, як пераход ад колькасных змяненняў да якасных змяненняў, Энгельс гаворыць:

«У фізіцы... кожнае змяненне ёсць пераход колькасці ў якасць — вынік колькаснага змянення ўласцівай целу або наднай яму колькасці руху якой-небудзь формы. Так, напрыклад, тэмпература вады не мае на першы час ніякага значэння ў адносінах да яе кропельна-вадкага стану; але пры павелічэнні або памяншэнні тэмпературы вадкай вады наступае момант, калі гэты стан счэплення змяняецца, і вада ператвараецца — у адным выпадку ў пару, у другім — у лёд... Так, неабходзен пэўны мінімум сілы току, каб платынавы дрот стаў даваць святло; так, у кожнага метала ёсць свая цеплыня плаўлення; так, у кожнай вадкасці ёсць свая пэўная, пры даным ціску, точка замярзання і кіпення — паколькі мы ў сілах пры нашых сродках дабіцца адпаведнай тэмпературы; так, нарэшце, у кожнага газа ёсць крытычная точка, пры якой адпаведным ціскам і ахаладжэннем можна ператварыць яго ў вадкае стан. Так званыя канстанты фізікі (точки пераходу ад аднаго стану ў другі стан. — Рэд.) ёсць у большасці не што іншае, як і гэтыя пэўныя пункты, дзе колькаснае (квалітатнае) прыбавленне або змяншэнне руху выклікае якаснае змяненне ў стане адпаведнага цела — г.э., значыць, колькасць пераходзіць у якасць» (там-жа, стар. 527—528).

Пераходзячы, да таго, да хіміі, Энгельс прадаўжае:

«Хімію можна назваць павялічэннем або якасных змяненняў цел, якія адбываюцца пад уплывам змянення колькаснага састава

Гэта ведаў ужо сам Гегель... Возьмем кісларод: калі ў малекулу тут злучаюцца тры атамы, а не два, як звычайна, то мы маем перад сабою азон—цела, якое выразна адрозніваецца сваім пахам і дзеяннем ад звычайнага кісларода. А што сказаць аб розных прапорцыях, у якіх кісларод злучаецца з азотам або серай і з якіх кожнае дае цела, якасна адметнае ад усіх іншых цел!» (К. Маркс і Ф. Энгельс, т. XIV, стар. 528).

Нарэшце, крытыкуючы Дзюрынга, які ругае ва ўсю Гегеля і тут-жа цішком запазычае ў яго вядомае палажэнне аб тым, што пераход з царства беспачуцёвага свету ў царства адчування, з царства неарганічнага свету ў царства арганічнага жыцця—ёсць скачок у новы стан, Энгельс гаворыць:

«Гэта-ж гегелеўская вузлавая лінія адносін меры, дзе чыста колькаснае павелічэнне або памяншэнне выклікае ў пэўных вузлавых пунктах якасны скачок, як, напрыклад, у выпадку награвання або ахаладжэння вады, дзе точкі кіпення і замярзання з'яўляюцца тымі вузламі, у якіх адбываецца—пры нармальным ціску—скачок у новы аграгатны стан, дзе, значыць, колькасць пераходзіць у якасць» (там-жа, стар. 45—46).

г) У процілегласць метафізіцы дыялектыка зыходзіць з таго, што прадметам прыроды, з'явам прыроды уласцівы ўнутраныя супярэчнасці, бо ўсе яны маюць свой алчочны і дадатны бок, сваё мінулае і будучае, сваё аджываючае і развіваючае, што барацьба гэтых процілегласцей, барацьба паміж старым і новым, паміж адміраючым і нараджаючымся, паміж аджываючым і развіваючымся складае ўнутраны змест працэсу развіцця, унутраны змест ператварэння колькасных змяненняў у якасныя.

Таму дыялектычны метада лічыць, што працэс развіцця ад ніжэйшага да вышэйшага працякае не ў парадку гарманічнага разгортвання з'яў, а ў парадку раскрыцця супярэчнасцей, уласцівых прадметам, з'явам, у парадку «барацьбы» процілеглых тэндэнцый, дзеючых на аснове гэтых супярэчнасцей.

«Ва ўласным сэнсе дыялектыка, гаворыць Ленін, ёсць вывучэнне супярэчнасці ў самой сутнасці прадметаў» (Ленін, «Філасофскія сшыткі», стар. 263).

І далей:

«Развіццё ёсць «барацьба» процілегласцей» (Ленін, т. XIII, стар. 301).

Такія каротка асноўныя рысы марксісцкага дыялектычнага метада. Не цяжка зразумець, якое велізарнае значэнне мае пашырэнне палажэнняў дыялектычнага метада на вывучэнне грамадскага жыцця, на вывучэнне гісторыі грамадства, якое велізарнае значэнне мае прымяненне гэтых палажэнняў да гісторыі грамадства, да практычнай дзейнасці партыі пролетарыята.

Калі няма ў свеце ізаляваных з'яў, калі ўсе з'явы звязаны паміж сабою і абумоўліваюць адны другіх, то ясна, што кожны грамадскі лад і кожны грамадскі рух у гісторыі трэба расцэньваць не з пункту гледжання «вечнай спрэчнасці» або іншай якой-небудзь прагматычнай ідэі, як гэта робяць нярэдка гісторыкі, а з пункту гледжання тых умоў, якія парадзілі гэты лад і гэты грамадскі рух і з якімі яны звязаны.

Рабаўладальніцкі лад для сучасных умоў ёсць бюсээнсца, проці-натуральнае глупства. Рабаўладальніцкі лад ва умовах разлагаюча-гася першабытна-абшчыннага ладу ёсць зусім зразумелая і закона-мерная з'ява, бо ён азначае крок наперад у параўнанні з першабытна-абшчынным ладам.

Патрабаванне буржуазна-дэмакратычнай рэспублікі ва ўмовах існавання царызма і буржуазнага грамадства, скажам, у 1905 годзе ў Расіі было зусім зразумелым, правільным і рэволюцыйным патраба-ваннем, бо буржуазная рэспубліка азначала тады крок наперад. Па-трабаванне буржуазна-дэмакратычнай рэспублікі для нашых цяпе-рашніх умоў у СССР ёсць бюсээнскае і контррэволюцыйнае патраба-ванне, бо буржуазная рэспубліка ў параўнанні з Савецкай рэспублі-кай ёсць крок назад.

Усё залежыць ад умоў, месца і часу.

Зразумела, што без такога гістарычнага падыходу да грамадскіх з'яў немагчыма існаванне і развіццё навукі аб гісторыі, бо толькі такі падыход збаўляе гістарычную навуку ад ператварэння яе ў хаос выпадковасцей і ў грудзі недарэчнейшых памылак.

Далей. Калі свет знаходзіцца ў бесперапынным руху і развіцці, калі адміранне старога і нарастанне новага з'яўляецца законам раз-віцця, то ясна, што няма больш «непахісных» грамадскіх парадкаў, «вечных прынцыпаў» прыватнай уласнасці і эксплуатацыі, «вечных і тэй» падпарадкавання сялян памешчыкам, рабочых капіталістам.

Значыць, капіталістычны лад можна замяніць соцыялістычным ладам, гэтак сама, як капіталістычны лад замяніў у свой час феа-дальны лад.

Значыць, трэба арыентавацца не на тыя слаі грамадства, якія не развіваюцца больш, хоць і прадстаўляюць у сучасны момант пера-важаючую сілу, а на тыя слаі, якія развіваюцца, маюць будучыню, хоць і не прадстаўляюць у сучасны момант пераважаючай сілы.

У васьмідзесятых годах мінулага стагоддзя, у эпоху барацьбы марксістаў з народнікамі, пролетарыят у Расіі прадстаўляў нязнач-ную меншасць у параўнанні з аднаасобным сялянствам, якое складала велізарную большасць насельніцтва. Але пролетарыят развіваўся, як клас, тады як сялянства, як клас, распадалася. І іменна таму, што пролетарыят развіваўся, як клас, марксісты арыентаваліся на проле-тарыят. І яны не памыліліся, бо, як вядома, пролетарыят вырас по-тым з нязначнай сілы ў першаступенную гістарычную і палітычную сілу.

Значыць, каб не памыліцца ў палітыцы, трэба глядзець наперад, а не назад.

Далей. Калі пераход павольных колькасных змяненняў у быстрыя і раптоўныя якасныя змяненні з'яўляецца законам развіцця, то ясна, што рэволюцыйныя перавароты, якія робяць прыгнечаныя класы, прадстаўляюць зусім натуральную і немінучую з'яву.

Значыць, пераход ад капіталізма да соцыялізма і вызваленне ра-бочага класа ад капіталістычнага гнёту можа быць ажыццёўлена не шляхам павольных змяненняў, не шляхам рэформ, а толькі шляхам якаснага змянення капіталістычнага ладу, шляхам рэволюцыі.

Значыць, каб не памыліцца ў палітыцы, трэба быць рэволюцыя-нерам, а не рэфармістам.

Далей. Калі развіццё адбываецца ў парадку раскрыцця ўнутра-ных супярэчнасцей, у парадку сутычак процілеглых сіл на базе гэ-тых супярэчнасцей з тым, каб пераададзец гэтыя супярэчнасці, то

ясна, што класавая барацьба пролетарыята з'яўляецца зусім натуральнай і немінучай з'явай.

Значыць, трэба не замазваць супярэчнасці капіталістычных парадкаў, а ўскрываць іх і разматваць, не тушыць класавую барацьбу, а даводзіць яе да канца.

Значыць, каб не памыліцца ў палітыцы, трэба праводзіць непрымальную класавую пролетарскую палітыку, а не рэфармісцкую палітыку гармоніі інтарэсаў пролетарыята і буржуазіі, а не згодніцкую палітыку «урастання» капіталізма ў сацыялізм.

Так абстаіць справа з марксісцкім дыялектычным метадам, калі ўзяць яго ў прымяненні да грамадскага жыцця, у прымяненні да гісторыі грамадства.

Што датычыць марксісцкага філасофскага матэрыялізма, то ў сваёй аснове ён прама процілеглы філасофскаму ідэалізму.

2) Марксісцкі філасофскі матэрыялізм характарызуецца наступнымі асноўнымі рысамі:

а) У процілегласць ідэалізму, які лічыць свет увасабленнем «абсалютнай ідэі», «сусветнага духу», «сазнання»,—філасофскі матэрыялізм Маркса зыходзіць з таго, што свет па прыродзе сваёй матэрыяльнасці, што рознастайныя з'явы ў свеце прадстаўляюць розныя віды рухаючайся матэрыі, што ўзаемная сувязь і ўзаемная абумоўленасць з'яў, устанаўляемая дыялектычным метадам, прадстаўляюць законамернасці развіцця рухаючайся матэрыі, што свет развіваецца па законах руху матэрыі і не адчувае патрэбы ні ў якім «сусветным духу».

«Матэрыялістычны светапогляд, гаворыць Энгельс, азначае проста разуменне прыроды такою, якою яна ёсць, без усякіх пабочных прыбаўленняў» (К. Маркс і Ф. Энгельс, т. XIV, стар. 651).

Закранаючы матэрыялістычны погляд старажытнага філосафа — Геракліта, па якому «свет, адзіны з усяго, не створан нікім з багоў і нікім з людзей, а быў, ёсць і будзе вечна жывым агнём, законамерна ўспалымняючымся і законамерна угасаючым»,—Ленін гаворыць: «Вельмі добрае і злагажэнне пачаткаў дыялектычнага матэрыялізма» (Ленін. «Філасофскія сшыткі», стар. 318).

б) У процілегласць ідэалізму, які сцвярджае, што рэальна існуе толькі наша сазнанне, што матэрыяльны свет, быццё, прырода існуе толькі ў нашым сазнанні, у нашых адчуваннях, уяўленнях, паняццях,—марксісцкі філасофскі матэрыялізм зыходзіць з таго, што матэрыя, прырода, быццё прадстаўляе аб'ектыўную рэальнасць, існуючую званку і незалежна ад сазнання, што матэрыя пярвічна, бо яна з'яўляецца крыніцай адчуванняў, уяўленняў, сазнання, а сазнанне утарычна, прайводна, бо яно з'яўляецца адлюстраваннем матэрыі, адлюстраваннем быцця, што мышленне ёсць прадукт матэрыі, якая дасягнула ў сваім развіцці высокай ступені дасканаласці, а іменна—прадукт мозгу, а мозг—орган мышлення, што нельга таму аддзяляць мышленне ад матэрыі, не жадаючы ўпасці ў грубую памылку.

«Вышэйшае пытанне ўсёй філасофіі, гаворыць Энгельс, ёсць пытанне аб адносінах мышлення да быцця, духа да прыроды... Філасафы раздзяліліся на два вялікія лагеры адпаведна таму, як адказвалі яны на гэтае пытанне. Тыя, якія сцвярджалі, што дух існаваў раней прыроды... склалі ідэалістычны лагер. Тыя-ж, якія асноўным пачаткам лічылі прыроду, прымкнулі да

розных школ матэрыялізма» (К. Маркс, Выбраныя творы, т. I, стар. 329).

І далей:

«Рэчавы, пачуццёва ўспрымаемы свет, да якога належым мы самі, ёсць адзіны рэчаісны свет... Наша сазнанне і мышленне, якім-бы звышпачуццёвым яно ні здавалася, з'яўляецца прадуктам рэчавага, цялеснага органа, мозга. Матэрыя не ёсць прадукт духа, а дух сам ёсць толькі вышэйшы прадукт матэрыі» (там-жа, стар. 332).

Закранаючы пытанне аб матэрыі і мышленні, Маркс гаворыць:

«Нельга аддзяліць мышленне ад матэрыі, якая мысліць. Матэрыя з'яўляецца суб'ектам усіх змяненняў» (там-жа, стар. 302).

Характарызуючы марксісцкі філасофскі матэрыялізм, Ленін гаворыць:

«Матэрыялізм наогул прызнае аб'ектыўна рэальнае быццё (матэрыю) незалежнае ад сазнання, ад адчування, ад вопыту... Сазнанне... ёсць толькі адлюстраванне быцця, у лепшым выпадку прыблізна вернае (адэкватнае, ідэальна-дакладнае) яго адлюстраванне» (Ленін, т. XIII, стар. 266—267).

І далей:

а) «Матэрыя ёсць тое, што, дзеючы на нашы органы пачуццяў, робіць адчуванне; матэрыя ёсць аб'ектыўная рэальнасць, даная нам у адчуванні... Матэрыя, прырода, быццё, фізічнае ёсць пярвічнае, а дух, сазнанне, адчуванне, псіхічнае—утарычнае» (там-жа, стар. 119—120).

б) «Карціна свету ёсць карціна таго, як матэрыя рухаецца і як «матэрыя мысліць» (там-жа, стар. 288).

в) «Мозг з'яўляецца органам мыслі» (там-жа, стар. 125).

г) У процілегласць ідэалізму, які аспрэчвае магчымасць пазнання свету і яго законамернасцей, не верыць у даставернасць нашых ведаў, не прызнае аб'ектыўнай ісціны, і лічыць, што свет поўны «рэчаў у сабе», якія не могуць быць ніколі пазнаны навукай, марксісцкі філасофскі матэрыялізм зыходзіць з таго, што свет і яго законы ўпэўна пазнавальны, што нашы веды аб законах прыроды, правяраныя вопытам, практыкай з'яўляюцца даставернымі ведамі, якія маюць значэнне аб'ектыўных ісцін, што няма ў свеце непазнавальных рэчаў, а ёсць толькі рэчы, яшчэ не пазнаныя, якія будуць раскрыты і пазнаны сіламі навукі і практыкі.

Крытыкуючы палажэнне Канта і іншых ідэалістаў аб непазнавальнасці свету і непазнавальных «рэчах у сабе» і адстойваючы вядомае палажэнне матэрыялізма аб даставернасці нашых ведаў, Энгельс піша:

«Самае-ж рашучае абвяржэнне гэтых, як і ўсіх іншых, філасофскіх вывертаў заключаецца ў практыцы, іменна ў эксперыменце і ў прамысловасці. Калі мы можам даказаць правільнасць нашага разумення данай з'явы прыроды тым, што мы самі яе робім, выклікаем яе з яе ўмоў, прымушаем яе апрача таго-ж служыць нашым мэтам, то кантаўскай неўлавімай «рэчы ў сабе» прыходзіць канец. Хімічныя вясчэствы, якія ўтвараюцца ў це-

лах жывёл і раслін, аставаліся падобнымі «рэчамі ў сабе», пакуль арганічная хімія не стала прыгатаўляць іх адно за другім; тым самым «рэч у сабе» ператваралася ў рэч для нас, як, напрыклад, алізарын, фарбуючае вешчаство марэны; якое мы цяпер атрымліваем не з карэнняў марэны, вырошчваем у полі, а значна дзешавей і прасцей з каменна-вугальнага дзёгцю. Сонечная сістэма Каперніка на працягу трохсот год аставалася гіпотэзай, у вышэйшай ступені імавернай, але ўсё-такі гіпотэзай. Калі-ж Левер'е, на падставе даных гэтай сістэмы, не толькі даказаў, што павінна існаваць яшчэ адна, невядомая да таго часу, планета, але і вызначыў пры дапамозе вылічэння месца, займаемае ёю ў нябеснай прасторы, і калі пасля гэтага Гале сапраўды знайшоў гэту планету, сістэма Каперніка была даказана» (К. Маркс, Выбраныя творы, т. 1, стар. 330).

Абвінавачваючы Багданава, Базарава, Юшкевіча і іншых староннікаў Маха ў фідэізме і адстойваючы вядомае палажэнне матэрыялізма аб тым, што нашы навуковыя веды аб законамернасцях у прыродзе з'яўляюцца даставернымі, што законы навукі прадстаўляюць аб'ектыўную ісціну, Ленін гаворыць:

«Сучасны фідэізм зусім не адваргае навукі; ён адваргае толькі «празмерныя прэтэнзіі» навукі, іменна, прэтэнзію на аб'ектыўную ісціну. Калі існуе аб'ектыўная ісціна (як думаюць матэрыялісты), калі прыродазнаўства, адлюстроўваючы знешні свет у «вопыце» чалавека, адно толькі здольна даваць нам аб'ектыўную ісціну, то ўсякі фідэізм адваргаецца безумоўна» (Ленін, т. XIII, стар. 102).

Такавы каротка характэрныя рысы марксісцкага філасофскага матэрыялізма.

Лёгка зразумець, якое велізарнае значэнне мае пашырэнне палажэнняў філасофскага матэрыялізма на вывучэнне грамадскага жыцця, на вывучэнне гісторыі грамадства, якое велізарнае значэнне мае прымяненне гэтых палажэнняў да гісторыі грамадства, да практычнай дзейнасці партыі пролетарыята.

Калі сувязь з'яў прыроды і ўзаемная іх абумоўленасць прадстаўляюць законамернасці развіцця прыроды, то з гэтага выцякае, што сувязь і ўзаемная абумоўленасць з'яў грамадскага жыцця—прадстаўляюць таксама не выпадковую справу, а законамернасці развіцця грамадства.

Значыць, грамадскае жыццё, гісторыя грамадства перастае быць скапленнем «выпадковасцей», бо гісторыя грамадства становіцца законамерным развіццём грамадства, а вывучэнне гісторыі грамадства ператвараецца ў навуку.

Значыць, практычная дзейнасць партыі пролетарыята павінна асноўвацца не на добрых пажаданнях «выдаючыхся асоб», не на патрабаваннях «розуму», «усеагульнай маралі» і т. п., а на законамернасцях развіцця грамадства, на вывучэнні гэтых законамернасцей.

Далей. Калі свет пазнавальны і нашы веды аб законах развіцця прыроды з'яўляюцца даставернымі ведамі, якія маюць значэнне аб'ектыўнай ісціны, то з гэтага вынікае, што грамадскае жыццё, развіццё грамадства—таксама пазнавальна, а даныя навукі аб законах развіцця грамадства,—з'яўляюцца даставернымі данымі, якія маюць значэнне аб'ектыўных ісцін.

Значыць, навука аб гісторыі грамадства, не гледзячы на ўсю складанасць з'яў грамадскага жыцця, можа стаць такой-жа дакладнай навукай, як, скажам, біялогія, здольнай скарыстаць законы развіцця грамадства для практычнага прымянення.

Значыць, у сваёй практычнай дзейнасці партыя пролетарыята павінна кіравацца не якімі-небудзь выпадковымі матывамі, а законам развіцця грамадства, практычнымі вывадамі з гэтых законаў.

Значыць, соцыялізм з мары аб лепшым будучым чалавечым ператвараецца ў навуку.

Значыць, сувязь навукі і практычнай дзейнасці, сувязь тэорыі і практыкі, іх адзінства павінна стаць пучыводнай зоркай партыі пролетарыята.

Далей, Калі прырода, быццё, матэрыяльны свет з'яўляецца пярвічным, а сазнанне, мышленне—утарычным, праізводным, калі матэрыяльны свет прадстаўляе аб'ектыўную рэальнасць, існуючую незалежна ад сазнання людзей, а сазнанне з'яўляецца адлюстраваннем гэтай аб'ектыўнай рэальнасці, то з гэтага вынікае, што матэрыяльнае жыццё грамадства, яго быццё таксама з'яўляецца пярвічным, а яго духоўнае жыццё—утарычным, праізводным, што матэрыяльнае жыццё грамадства ёсць аб'ектыўная рэальнасць, якая існуе незалежна ад волі людзей, а духоўнае жыццё грамадства ёсць адлюстраванне гэтай аб'ектыўнай рэальнасці, адлюстраванне быцця.

Значыць, крыніцу фарміравання духоўнага жыцця грамадства, крыніцу паходжання грамадскіх ідэй, грамадскіх тэорыі, палітычных поглядаў, палітычных устаноў трэба шукаць не ў саміх ідэях, тэорыях, поглядах, палітычных установах, а ва ўмовах матэрыяльнага жыцця грамадства, у грамадскім быцці, адлюстраваннем якога з'яўляюцца гэтыя ідэі, тэорыі, погляды і т. п.

Значыць, калі ў розныя перыяды гісторыі грамадства назіраюцца розныя грамадскія ідэі, тэорыі, погляды, палітычныя ўстановы, калі пры рабаўладальніцкім лаізе сустракаем адны грамадскія ідэі, тэорыі, погляды, палітычныя ўстановы, пры феадалізме—другія, пры капіталізме—трэція, то гэта тлумачыцца не «прыродай», не «уласцівасцю» саміх ідэй, тэорыі, поглядаў, палітычных устаноў, а рознымі ўмовамі матэрыяльнага жыцця грамадства ў розныя перыяды грамадскага развіцця.

Якое быццё грамадства, якія ўмовы матэрыяльнага жыцця грамадства,—такія яго ідэі, тэорыі, палітычныя погляды, палітычныя ўстановы.

У сувязі з гэтым Маркс гаворыць:

«Не сазнанне людзей вызначае іх быццё, а, наадварот, іх грамадскае быццё вызначае іх сазнанне» (К. Маркс, Выбраныя творы, т. I, стар. 269).

Значыць, каб не памыліцца ў палітыцы і не папасці ў становішча пустых мечтацеляў, партыя пролетарыята павінна зыходзіць у сваёй дзейнасці не з абстрактных «прынцыпаў чалавечага розуму», а з канкрэтных умоў матэрыяльнага жыцця грамадства, як рашаючай сілы грамадскага развіцця, не з добрых пажаданняў «вялікіх людзей», а з рэальных патрэбнасцей развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства.

Падзенне утапістаў, у тым ліку народнікаў, анархістаў, эсэраў тлумачыцца, між іншым, тым, што яны не прызнавалі першынстваўчай ролі ўмоў матэрыяльнага жыцця грамадства ў развіцці грамад-

ства і, упадаючы ў ідэалізм, будавалі сваю практычную дзейнасць не на аснове патрэбнасцей развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства, а незалежна ад іх і наперакор ім,—будавалі на аснове «ідэальных планаў» і «усеабдымных праектаў», адарваных ад рэальнага жыцця грамадства.

Сіла і жыццёвасць марксізма-ленінізма заключаецца ў тым, што ён апіраецца ў сваёй практычнай дзейнасці іменна на патрэбнасці развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства, ніколі не адрываючыся ад рэальнага жыцця грамадства.

Са стоў Маркса, аднак, не выцякае, што грамадскія ідэі, тэорыі, палітычныя погляды, палітычныя ўстановы не маюць значэння ў жыцці грамадства, што яны не робяць адваротнага уздзеяння на грамадскае быццё, на развіццё матэрыяльных умоў жыцця грамадства. Мы гаварым тут пакуль-што аб паходжанні грамадскіх ідэі, тэорыі, поглядаў, палітычных устаноў, аб іх узнікненні, аб тым, што духоўнае жыццё грамадства з'яўляецца адлюстраваннем умоў яго матэрыяльнага жыцця. Што датычыць значэння грамадскіх ідэі, тэорыі, поглядаў, палітычных устаноў, што датычыць іх ролі ў гісторыі, то гістарычны матэрыялізм не толькі не адмаўляе, а, наадварот, падкрэслівае іх сур'ёзную ролю і значэнне ў жыцці грамадства, у гісторыі грамадства.

Грамадскія ідэі і тэорыі бываюць розныя. Ёсць старыя ідэі і тэорыі, якія аджылі свой век і служаць інтарэсам аджываючых сіл грамадства. Іх значэнне заключаецца ў тым, што яны тармозяць развіццё грамадства, яго прасоўванне наперад. Бываюць новыя, перадавыя ідэі і тэорыі, якія служаць інтарэсам перадавых сіл грамадства. Іх значэнне заключаецца ў тым, што яны аблягчаюць развіццё грамадства, яго прасоўванне наперад, прычым яны набываюць тым большае значэнне, чым дакладней яны адлюстроўваюць патрэбнасці развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства.

Новыя грамадскія ідэі і тэорыі ўзнікаюць толькі пасля таго, як развіццё матэрыяльнага жыцця грамадства паставіла перад грамадствам новыя задачы. Але пасля таго, як яны узніклі, яны становяцца сур'ёзнай сілай, аблягчаючай вырашэнне новых задач, пастаўленых развіццём матэрыяльнага жыцця грамадства, аблягчаючай прасоўванне грамадства наперад. Тут іменна і сказваецца найвялікшае арганізуючае, мабілізуючае і пераўтвараючае значэнне новых ідэі, новых тэорыі, новых палітычных поглядаў, новых палітычных устаноў. Новыя грамадскія ідэі і тэорыі таму ўласна і ўзнікаюць, што яны неабходны для грамадства, што без іх арганізуючай, мабілізуючай і пераўтвараючай работы немагчыма вырашэнне наспеўшых задач развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства. Узнікнуўшы на базе новых задач, пастаўленых развіццём матэрыяльнага жыцця грамадства, новыя грамадскія ідэі і тэорыі прабіваюць сабе дарогу, становяцца надбыткам народных мас, мабілізуюць іх, арганізуюць іх супроць аджываючых сіл грамадства і аблягчаюць, такім чынам, звяржэнне аджываючых сіл грамадства, тармозячых развіццё матэрыяльнага жыцця грамадства.

Так грамадскія ідэі, тэорыі, палітычныя ўстановы, узнікшы на базе наспеўшых задач развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства, развіцця грамадскага быцця,—самі ўздзеіваюць потым на грамадскае быццё, на матэрыяльнае жыццё грамадства, ствараючы ўмовы, неабходныя для таго, каб давесці да канца вырашэнне наспеўшых за-

дач матэрыяльнага жыцця грамадства і зрабіць магчымым далейшае яго развіццё.

У сувязі з гэтым Маркс гаворыць:

«Тэорыя становіцца матэрыяльнай сілай, як толькі яна авалодвае масамі» (К. Маркс і Ф. Энгельс, т. I, стар. 406).

Значыць, каб мець магчымасць уздзейнічаць на ўмовы матэрыяльнага жыцця грамадства і паскорыць іх развіццё, паскорыць іх паляпшэнне, партыя пролетарыята павінна абaperціся на такую грамадскую тэорыю, на такую грамадскую ідэю, якая правільна адлюстроўвае патрэбнасці развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства і здольна з прычыны гэтага прывесці ў рух шырокія масы народа, здольна мабілізаваць іх і арганізаваць з іх вялікую армію пролетарскай партыі, гатовую разбіць рэакцыйныя сілы і пракласці дарогу перадавым сілам грамадства.

Падзенне «эканамістаў» і меншавікоў тлумачыцца, між іншым, тым, што яны не прызнавалі мабілізуючай, арганізуючай і пераўтвараючай ролі перадавой тэорыі, перадавой ідэі і, упадаючы ў вульгарны матэрыялізм, зводзілі іх ролю амаль да нуля,—значыць, асуджалі партыю на пасіўнасць, на гібенне.

Сіла і жыццёвасць марксізма-ленінізма заключаецца ў тым, што ён апіраецца на перадавую тэорыю, якая правільна адлюстроўвае патрэбнасці развіцця матэрыяльнага жыцця грамадства, падыходзіць да дна яе мабілізуючую, арганізуючую і пераўтвараючую сілу.

Так вырашае гістарычны матэрыялізм пытанне аб адносінах паміж грамадскім быццём і грамадскім сазнаннем, паміж умовамі развіцця матэрыяльнага жыцця і развіццём духоўнага жыцця грамадства.

Астаецца выясніць пытанне: што трэба разумець з пункту гледжання гістарычнага матэрыялізма пад «умовамі матэрыяльнага жыцця грамадства», якія вызначаюць у канчатковым выніку фізіяномію грамадства, яго ідэі, погляды, палітычныя ўстановы і т. д.

Сапраўды,—што гэта за «умовы матэрыяльнага жыцця грамадства», якія іх адметныя рысы?

Бясспрэчна, што ў паняцце «умовы матэрыяльнага жыцця грамадства» уваходзіць, перш за ўсё, акружаючая грамадства прырода, геаграфічнае асяроддзе, якое з'яўляецца адной з неабходных і пастаянных умоў матэрыяльнага жыцця грамадства і, вядома, робіць уплыў на развіццё грамадства. Якая роля геаграфічнага асяроддзя ў развіцці грамадства? Ці не з'яўляецца геаграфічнае асяроддзе толькі алоўнай сілай, якая вызначае фізіяномію грамадства, характар грамадскага ладу людзей, пераход ад аднаго ладу да другога?

Гістарычны матэрыялізм адказвае на гэта пытанне адмоўна.

Геаграфічнае асяроддзе, бясспрэчна, з'яўляецца адной з пастаянных і неабходных умоў развіцця грамадства і яно, вядома, робіць уплыў на развіццё грамадства,—яно паскарае, або замаруджвае ход развіцця грамадства. Але яго ўплыў не з'яўляецца вызначаючым уплывам, бо змяненні і развіццё грамадства адбываюцца непараўнальна хутчэй, чым змяненні і развіццё геаграфічнага асяроддзя. На працягу трох тысяч год у Еўропе паспелі змяніцца тры розныя грамадскія лады: першабытна-абшчынны лад, рабаўладальніцкі лад, феадальны лад, а ва ўсходняй частцы Еўропы, у СССР, змяніліся нават чатыры грамадскія лады. Між тым за той-жа перыяд геаграфічныя ўмовы ў Еўропе або не змяніліся зусім або змяніліся да

таго нязначна, што геаграфія адмаўляецца нават гаварыць аб гэтым. Яно і зразумела. Для колькі-небудзь сур'ёзных змяненняў геаграфічнага асяроддзя патрэбны мільёны год, тады як нават для сур'ёзнейшых змяненняў грамадскага ладу людзям дастаткова некалькіх соцень або пары тысяч год.

Але з гэтага вынікае, што геаграфічнае асяроддзе не можа служыць галоўнай прычынай, вызначаючай прычынай грамадскага развіцця, бо тое, што астаецца амаль нязменным на працягу дзесяткаў тысяч год, не можа служыць галоўнай прычынай развіцця таго, што перажывае карэінныя змяненні на працягу соцень год.

Бясспрэчна, далей, што рост народнаасялення, тая ці іншая шчыльнасць насельніцтва, таксама ўваходзіць у паняцце «умовы матэрыяльнага жыцця грамадства», бо людзі складаюць неабходны элемент умоў матэрыяльнага жыцця грамадства, і без наяўнасці пэўнага мінімума людзей не можа быць ніякага матэрыяльнага жыцця грамадства. Ці не з'яўляецца рост народнаасялення той галоўнай сілай, якая вызначае характар грамадскага ладу людзей?

Гістарычны матэрыялізм адказвае на гэта пытанне таксама адмоўна.

Вядома, рост народнаасялення мае ўплыў на развіццё грамадства, аблягчае або замаруджвае развіццё грамадства, але ён не можа быць галоўнай сілай развіцця грамадства, і яго ўплыў на развіццё грамадства не можа быць вызначаючым уплывам, таму што сам па сабе рост народнаасялення не дае ключа для растлумачэння таго, чаму даны грамадскі лад змяняецца іменна такім-то новым ладам, а не якім-небудзь іншым, чаму першабытна-абшчынны лад змяняецца іменна рабаўладальніцкім ладам, рабаўладальніцкі лад феадальным, феадальны буржуазным, а не якім-небудзь іншым ладам.

Калі-б рост народнаасялення з'яўляўся вызначаючай сілай грамадскага развіцця, больш высокая шчыльнасць насельніцтва абавязкова павінна была-б выклікаць да жыцця адпаведна больш высокі тып грамадскага ладу. На справе, аднак, гэтага не назіраецца. Шчыльнасць насельніцтва ў Кітаі ў чатыры разы вышэй, чым у ЗША, аднак ЗША стаяць вышэй з пункту гледжання грамадскага развіцця, чым Кітай, бо ў Кітаі ўсё яшчэ пануе поўфеадальны лад, тады як ЗША даўно ўжо дасягнулі вышэйшай стадыі развіцця капіталізма. Шчыльнасць насельніцтва ў Бельгіі ў 19 разоў вышэй, чым у ЗША, і ў 26 разоў вышэй, чым у СССР, аднак ЗША стаяць вышэй Бельгіі з пункту гледжання грамадскага развіцця, а ад СССР Бельгія адсталая на цэлую гістарычную эпоху, бо ў Бельгіі пануе капіталістычны лад, тады як СССР пакончыў ужо з капіталізмам і ўстанавіў у сябе сацыялістычны лад.

Але з гэтага вынікае, што рост народнаасялення не з'яўляецца і не можа з'яўляцца галоўнай сілай развіцця грамадства, вызначаючай характар грамадскага ладу, фізіяномію грамадства.

У чым-жа, у такім выпадку, заключаецца тая галоўная сіла ў сістэме ўмоў матэрыяльнага жыцця грамадства, якая вызначае фізіяномію грамадства, характар грамадскага ладу, развіццё грамадства ад аднаго ладу да другога?

Такою сілай гістарычны матэрыялізм лічыць спосаб дабывання сродкаў да жыцця, неабходных для існавання людзей, спосаб вытворчасці матэрыяльных здабыткаў—харчоў, адзення, абутку, жылля, паліва, прылад вытворчасці і т. п., неабходных для таго, каб грамадства магло жыць і развівацца.

Каб жыць, трэба мець харчы, адзенне, абутак, жыллё, паліва і т. п., каб мець гэтыя матэрыяльныя здабыткі, трэба вырабляць іх, а каб вырабляць іх, трэба мець прылады вытворчасці, пры дапамозе якіх людзі вырабляюць харчы, адзенне, абутак, жыллё, паліва і т. п., трэба мець вырабляць гэтыя прылады, трэба ўмець карыстацца гэтымі прыладамі.

Прылады вытворчасці, пры дапамозе якіх вырабляюцца матэрыяльныя здабыткі, людзі, якія прыводзяць у рух прылады вытворчасці і ажыццяўляюць вытворчасць матэрыяльных здабыткаў дзякуючы пэўнаму вытворчаму волыту і навыкам да працы, усе гэтыя элементы разам складаюць прадукцыйныя сілы грамадства.

Але прадукцыйныя сілы складаюць толькі адзін бок вытворчасці, адзін бок спосабу вытворчасці, які выражае адносіны людзей да прадметаў і сіл прыроды, скарыстоўваемых для вытворчасці матэрыяльных здабыткаў. Другі бок вытворчасці, другі бок спосабу вытворчасці складаюць адносіны людзей адзін да аднаго ў працэсе вытворчасці, вытворчыя адносіны людзей. Людзі вядуць барацьбу з прыродай і скарыстоўваюць прыроду для вытворчасці матэрыяльных здабыткаў не ізалявана адзін ад аднаго, не ў якасці адарваных адзін ад аднаго адзіночак, а разам, групамі, таварыствамі. Таму вытворчасць ёсць заўсёды і пры усіх умовах грамадская вытворчасць. Ажыццяўляючы вытворчасць матэрыяльных здабыткаў, людзі ўстаўляюць паміж сабою тыя ці іншыя ўзаемныя адносіны ўнутры вытворчасці, тыя ці іншыя вытворчыя адносіны. Адносіны гэтыя могуць быць адносінамі супрацоўніцтва і ўзаемнай дапамогі свабодных ад эксплуатацыі людзей, яны могуць быць адносінамі панавання і падпарадкавання, яны могуць быць, нарэшце, пераходнымі адносінамі ад адной формы вытворчых адносін да другой формы. Але які-б характар ні насілі вытворчыя адносіны, яны складаюць заўсёды і пры ўсіх ладах—такі-ж неабходны элемент вытворчасці, як і прадукцыйныя сілы грамадства.

«У вытворчасці, гаворыць Маркс, людзі ўздзейнічаюць не толькі на прыроду, але і адзін на аднаго. Яны не могуць вырабляць, не злучаючыся пэўным чынам для сумеснай дзейнасці і для ўзаемага абмену сваёй дзейнасцю. Каб вырабляць, людзі ўступаюць у пэўныя сувязі і адносіны, і толькі праз гэтыя грамадскія сувязі і адносіны існуюць іх адносіны да прыроды, мае месца вытворчасць» (К. Маркс і Ф. Энгельс, т. V, стар. 429).

Значыць, вытворчасць, спосаб вытворчасці ахапляе як прадукцыйныя сілы грамадства, так і вытворчыя адносіны людзей, з'яўляючыся, такім чынам, увасабленнем іх адзінства ў працэсе вытворчасці матэрыяльных здабыткаў.

Адна з асаблівасцей вытворчасці заключаецца ў тым, што яна ніколі не застае на доўгі перыяд на адным месцы і знаходзіцца заўсёды ў стане змянення і развіцця, прычым змяненні ў спосабе вытворчасці немінуча выклікаюць змяненне ўсяго грамадскага ладу, грамадскіх ідэй, палітычных поглядаў, палітычных устаноў,—выклікаюць перабудову ўсяго грамадскага і палітычнага ўкладу. На розных ступенях развіцця людзі карыстаюцца рознымі спосабамі вытворчасці, або, кажучы грубей,—вядуць розныя спосабы жыцця. Пры першабытнай абшчыне існуе адзін спосаб вытворчасці, пры рабстве існуе другі спосаб вытворчасці, пры феадалізме—трэці спосаб вытворчасці і т. д. Адпаведна з гэтым і грамадскі лад людзей, іх ду-

хоунае жыццё, іх погляды, іх палітычныя ўстановы—бываюць рознымі.

Які спосаб вытворчасці ў грамадства.—такое ў асноўным і само грамадства, такая яго ідэя і тэорыя, палітычныя погляды і ўстановы.

Або, кажучы грубей: які спосаб жыцця людзей,—такі спосаб іх мыслення.

Гэта азначае, што гісторыя развіцця грамадства ёсць, перш за ўсё, гісторыя развіцця вытворчасці, гісторыя спосабаў вытворчасці, які змяняюць адны другіх на працягу вякоў, гісторыя развіцця прадукцыйных сіл і вытворчых адносін людзей.

Значыць, гісторыя грамадскага развіцця ёсць разам з тым гісторыя самых вытворчых матэрыяльных здабыткаў, гісторыя працоўных мас, якія з'яўляюцца асноўнымі сіламі вытворчага працэса і якія ажыццяўляюць вытворчасць матэрыяльных здабыткаў, неабходных для існавання грамадства.

Значыць, гістарычная навука, калі яна хоча быць сапраўднай навукай, не можа больш зводзіць гісторыю грамадскага развіцця да дзеянняў карацей і палкаводцаў, да дзеянняў «заваёвальнікаў» і «паркарыцеляў» дзяржаў, а павінна, перш за ўсё, заняцца гісторыяй тварцоў матэрыяльных здабыткаў, гісторыяй працоўных мас, гісторыяй народаў.

Значыць, ключ да вывучэння законаў гісторыі грамадства трэба шукаць не ў галовах людзей, не ў поглядах і ідэях грамадства, а ў спосабе вытворчасці, які практыкуецца грамадствам у кожны даны гістарычны перыяд,—у эканоміцы грамадства.

Значыць, пярвейшай задачай гістарычнай навукі з'яўляецца вывучэнне і раскрыццё законаў вытворчасці, законаў развіцця прадукцыйных сіл і вытворчых адносін, законаў эканамічнага развіцця грамадства.

Значыць, партыя пролетарыята, калі яна хоча быць сапраўднай партыяй, павінна авалодаць, перш за ўсё, веданнем законаў развіцця вытворчасці, веданнем законаў эканамічнага развіцця грамадства.

Значыць, каб не памыліцца ў палітыцы, партыя пролетарыята павінна зыходзіць як у пабудове сваёй праграмы, так і ў сваёй практычнай дзейнасці, перш за ўсё, з законаў развіцця вытворчасці, з законаў эканамічнага развіцця грамадства.

Другая асаблівасць вытворчасці заключаецца ў тым, што яе змяненні і развіццё пачынаюцца заўсёды са змяненняў і развіцця прадукцыйных сіл, перш за ўсё—са змяненняў і развіцця прылад вытворчасці. Прадукцыйныя сілы з'яўляюцца, стала быць, найбольш рухомым і рэвалюцыйным элементам вытворчасці. Спачатку змяняюцца і развіваюцца прадукцыйныя сілы грамадства, а потым, у залежнасці ад гэтых змяненняў і адпаведна з імі—змяняюцца вытворчыя адносіны людзей, эканамічныя адносіны людзей. Гэта не значыць, аднак, што вытворчыя адносіны не робяць уплыву на развіццё прадукцыйных сіл і апошнія не залежаць ад першых. Развіваючыся ў залежнасці ад развіцця прадукцыйных сіл, вытворчыя адносіны ў сваю чаргу ўздзейнічаюць на развіццё прадукцыйных сіл, паскараючы яго або замаруджваючы. Пры гэтым неабходна адзначыць, што вытворчыя адносіны не могуць вельмі доўга адставаць ад росту прадукцыйных сіл і знаходзіцца з ім у супярэчнасці, бо прадукцыйныя сілы могуць развіцца ў поўную меру толькі ў тым выпадку, калі яны верныя адносінны адпаведна характару, стаўу прадукцыйных сіл і даюць прастору развіццю прадукцый-

ных сіл. Таму, як-бы ні адставалі вытворчыя адносіны зі развіцця прадукцыйных сіл, яны павінны—рана ці позна—прывесці у адпаведнасць—і сапраўды прыходзяць у адпаведнасць—з узроўнем развіцця прадукцыйных сіл, з характарам прадукцыйных сіл. У адваротным выпадку мы мелі-б карэннае парушэнне адзінства прадукцыйных сіл і вытворчых адносін у сістэме вытворчасці, разрыў вытворчасці ў цэлым, крызіс вытворчасці, разбурэнне прадукцыйных сіл.

Прыкладам неадпаведнасці вытворчых адносін характару прадукцыйных сіл, прыкладам канфлікту паміж імі—з'яўляюцца эканамічныя крызісы ў капіталістычных краінах, дзе прыватна-капіталістычная уласнасць на сродкі вытворчасці знаходзіцца ў неадпавядальнасці з грамадскім характарам працэсу вытворчасці, з характарам прадукцыйных сіл. Рэзультатам гэтай неадпавядальнасці з'яўляюцца эканамічныя крызісы, якія вядуць да разбурэння прадукцыйных сіл, пры чым сама гэтая неадпаведнасць прадстаўляе экаанамічную аснову сацыяльнай рэвалюцыі, назначэнне якой заключаецца ў тым, каб разбурыць цяперашнія вытворчыя адносіны і стварыць новыя, адпавядаючыя характару прадукцыйных сіл.

І наадварот, прыкладам поўнай адпаведнасці вытворчых адносін характару прадукцыйных сіл з'яўляецца сацыялістычная пераходная гаспадарка у СССР, дзе грамадская уласнасць на сродкі вытворчасці знаходзіцца ў поўнай адпаведнасці з грамадскім характарам працэсу вытворчасці і дзе ў выніку гэтага няма ні эканамічных крызісаў, ні разбурэння прадукцыйных сіл.

Значыць, прадукцыйныя сілы з'яўляюцца не толькі найбольш рухомым і рэвалюцыйным элементам вытворчасці. Яны з'яўляюцца разам з тым вызначаючым элементам развіцця вытворчасці.

Якія прадукцыйныя сілы,—такімі павінны быць і вытворчыя адносіны.

Калі стан прадукцыйных сіл адказвае на пытанне аб тым, якімі прыладамі вытворчасці вырабляюць людзі неабходныя для іх матэрыяльныя здабыткі, то стан вытворчых адносін адказвае ўжо на другое пытанне: у чым уладанні знаходзяцца сродкі вытворчасці (зямля, лясы, воды, негры, сырыя матэрыялы, прылады вытворчасці, вытворчыя будынкі, сродкі зносін і сувязі і т. п.), у чым распараджэнні знаходзяцца сродкі вытворчасці, у распараджэнні ўсяго грамадства або ў распараджэнні асобных людзей, груп, класаў, якія скарыстоўваюць іх для эксплуатацыі другіх асоб, груп, класаў.

Вось схематычная карціна развіцця прадукцыйных сіл ад старажытных часоў да нашых дзён. Пераход ад грубых каменных прылад да лука і стрэл і ў сувязі з гэтым пераход ад паляўнічага спосабу жыцця да прыручэння жывёл і першабытнай жывёлагадоўлі, пераход ад каменных прылад да металічных прылад (жалезная сякера, саха з жалезным лемехам і т. п.) і, адпаведна з гэтым, пераход да вырошчвання раслін і да земляробства; далейшае паляпшэнне металічных прылад апрацоўкі матэрыялаў, пераход да кавальскага меху, пераход да ганчарнай вытворчасці і, адпаведна з гэтым, развіццё рамяства, аддзяленне рамяства ад земляробства, развіццё самастойнай рамесніцкай і потым мануфактурнай вытворчасці; пераход ад рамесніцкіх прылад вытворчасці да машын і пераход ад рамесніцка-мануфактурнай вытворчасці ў машынную прамысловасць; пераход да сістэмы машын і паяўленне сучаснай буйнай машынізаванай прамысловасці,—такая агульная, далёка няпоўная, карціна развіцця прадукцыйных сіл грамадства на працягу гісторыі чалавецтва. Пры

гэтым зразумела, што развіццё і палепшэнне прылад вытворчасці ажыццяўлялася людзьмі, якія мелі адносіны да вытворчасці, а не незалежна ад людзей,—значыць, разам са змяненнем і развіццём прылад вытворчасці змяняліся і развіваліся людзі, як важнейшы элемент прадукцыйных сіл, змяняліся і развіваліся іх вытворчы вопыт, іх навыкі да працы, іх ўменне карыстацца прыладамі вытворчасці.

У аднаведнасці са змяненнем і развіццём прадукцыйных сіл грамадства на працягу гісторыі—змяняліся і развіваліся вытворчыя адносіны людзей, іх эканамічныя адносіны.

Гісторыі вядомы пяць асноўных тыпаў вытворчых адносін: першабытна-абшчынны, рабаўладальніцкі, феадальны, капіталістычны, соцыялістычны.

Пры першабытна-абшчынным ладзе асновай вытворчых адносін з'яўляецца грамадская ўласнасць на сродкі вытворчасці. Гэта ў асноўным адпавядае характару прадукцыйных сіл у гэты перыяд. Каменныя прылады і лукі і стрэлы, якія паявіліся потым, выключалі магчымасць барацьбы з сіламі прыроды і драпежнымі жывёламі ў адзіночку. Каб сабраць плады ў лесе, наловіць рыбу ў вадзе, пабутваць якое-небудзь жыллё, людзі вымушаны працаваць разам, калі яны не хочуць стць афірай галоднай смерці, драпежных жывёл або суседніх таварыстваў. Агульная праца вядзе да агульнай ўласнасці на сродкі вытворчасці, гэтак сама як на прадукты вытворчасці. Тут не маюць яшчэ паняння аб прыватнай ўласнасці на сродкі вытворчасці, калі не лічыць асабістай ўласнасці на некаторыя прылады вытворчасці, якія з'яўляюцца разам з тым прыладамі для аховы ад драпежных звяроў. Тут няма эксплуатацыі, няма класаў.

Пры рабаўладальніцкім ладзе асновай вытворчых адносін з'яўляецца ўласнасць рабаўладальніка на сродкі вытворчасці, а таксама на работніка вытворчасці—раба, якога можа рабаўладальнік прадаць, купіць, забіць, як жывёлу. Такія вытворчыя адносіны ў асноўным адпавядаюць стану прадукцыйных сіл у гэты перыяд. Замест каменных прылад цяпер людзі мелі ў сваім распараджэнні металічныя прылады, замест жабрацкай і прымітыўнай паляўнічай гаспадаркі, якая не ведала ні жывелагадоўлі, ні земляробства, паявіліся жывелагадоўля, земляробства, рамёслы, раздзяленне працы паміж гэтымі галінамі вытворчасці, паявілася магчымасць абмену прадуктаў паміж асобнымі людзьмі і таварыствамі, магчымасць назапашвання багацця ў руках многіх, сапраўднае назапашванне сродкаў вытворчасці ў руках меншасці, магчымасць падпарадкавання большасці меншасцю і ператварэння іх у рабоў. Тут няма ўжо агульнай і свабоднай працы ўсіх членаў таварыства ў працэсе вытворчасці.—тут пануе прымусовая праца рабоў, эксплуатаемых непрацоўнымі рабаўладальнікамі. Таму няма і агульнай ўласнасці на сродкі вытворчасці, гэтак сама як на прадукты вытворчасці. Яе замяняе прыватная ўласнасць. Тут рабаўладальнік з'яўляецца першым і асноўным поўнацэнным ўласнікам.

Багатыя і бедныя, эксплуататары і эксплуатаемыя, поўнапраўныя і саспраўныя, лютая класавая барацьба паміж імі—такія карціны рабаўладальніцкага ладу.

Пры феадальным ладзе асновай вытворчых адносін з'яўляецца ўласнасць феадала на сродкі вытворчасці і няпоўная ўласнасць на прадукты вытворчасці, прыгоннага, якога феадал ужо не можа забіць, а якога ён можа прадаць, купіць. Побач з феадальнай ўласнасцю існуе аднаасобная ўласнасць селяніна і рамесніка на прылады

вытворчасці і на сваю прыватную гаспадарку, аснаваная на асабістай працы. Такія вытворчыя адносіны ў асноўным адпавядаюць стану прадукцыйных сіл у гэты перыяд. Далейшае палепшанне плаўкі і апрацоўкі жалеза; распаўсюджанне жалезнага плуга і ткацкага станка; далейшае развіццё земляробства, гародніцтва, вінаробства, масларобства; паяўленне побач з рамесніцкімі майстэрнямі мануфактурных прадпрыемстваў,—такія характэрныя рысы стану прадукцыйных сіл.

Новыя прадукцыйныя сілы патрабуюць, каб у работніка была якая-небудзь ініцыятыва ў вытворчасці і схільнасць да працы, зацікаўленасць у працы. Таму феодал пакідае раба, як не зацікаўленага ў працы і зусім неініцыятывнага работніка, і лічыць за лепшае мець справу з прыгонным, у якога ёсць свая гаспадарка, свае прылады вытворчасці і які мае некаторую зацікаўленасць у працы, неабходную для таго, каб апрацоўваць зямлю і выплачваць феодалу натурай з свайго ўраджаю.

Прыватная ўласнасць атрымлівае тут далейшае развіццё. Эксплуатацыя амаль такя-ж лютая, як пры рабстве, яна толькі крыху змякчона. Класавая барацьба паміж эксплуатаатарамі і эксплуатаемымі з'яўляецца асноўнай рысай феадальнага ладу.

Пры капіталістычным ладзе асновай вытворчых адносін з'яўляецца капіталістычная ўласнасць на сродкі вытворчасці пры адсутнасці ўласнасці на работнікаў вытворчасці,—наёмных рабочых, якіх капіталіст не можа ні забіць, ні прадаць, бо яны свабодны ад асабістай залежнасці, але якія пазбаўлены сродкаў вытворчасці і, каб не памерці з голаду, вымушаны прадаваць сваю рабочую сілу капіталісту і несці на шыі ярмо эксплуатацыі. Побач з капіталістычнай ўласнасцю на сродкі вытворчасці існуе і мае на першы час шырокае распаўсюджанне прыватная ўласнасць вызваленых ад прыгоннай залежнасці селяніна і рамесніка на сродкі вытворчасці, аснаваная на асабістай працы. Замест рамесніцкіх майстэрняў і мануфактурных прадпрыемстваў паявіліся велізарныя фабрыкі і заводы, узброеныя машынамі. Замест лваранскіх маенткаў, апрацоўваемых прымітыўнымі сялянскімі прыладамі вытворчасці, паявіліся буйныя капіталістычныя эканоміі, якія вядуцца на аснове агра-тэхнікі і забяспечаны сельскагаспадарчымі машынамі.

Новыя прадукцыйныя сілы патрабуюць, каб работнікі вытворчасці былі больш культурнымі і панятлівымі, чым забітыя і цёмныя прыгонныя, здольнымі зразумець машыну і правільна абыходзіцца з ёю. Таму капіталісты лічаць за лепшае мець справу са свабоднымі ад прыгонных узаў наёмнымі рабочымі, дастаткова культурнымі для таго, каб правільна абыходзіцца з машынамі.

Але, развіўшы да каласальных размераў прадукцыйныя сілы, капіталізм зачытаўся ў невырашальных для яго супярэчнасцях. Вырабляючы ўсё больш і больш тавараў і зніжаючы цэны на тавары, капіталізм абвастрае канкурэнцыю, разарае масу дробных і сярэдніх прыватных уласнікаў, ператварае іх у пролетарыяў і паніжае іх пакупную здольнасць, з прычыны чаго збыт вырабленых тавараў становіцца немагчымым. Расшыраючы-ж вытворчасць і збіраючы на велізарных фабрыках і заводах мільёны рабочых, капіталізм надае працэсу вытворчасці грамадскі характар і падтрымлівае тым самым сваю ўласную базу, таму што грамадскі характар працэсу вытворчасці патрабуе грамадскай уласнасці на сродкі вытворчасці, між тым як

уласнасць на сродкі вытворчасці астаецца прыватна-капіталістычнай, несумяшчальнай з грамадскім характарам працэсу вытворчасці.

Гэтыя непрымірныя супярэчнасці паміж характарам прадукцыйных сіл і вытворчымі адносінамі даюць адчуваць сябе ў перыядычных крызісах перавытворчасці, калі капіталісты, не знаходзячы пладежаздольнага попыту з прычыны імі-ж учыненага разарэння масы насельніцтва, вымушаны спальваць прадукты, знішчаць гатовыя тавары, прыпыняць вытворчасць, разбураць прадукцыйныя сілы, калі мільёны насельніцтва вымушаны цягць беспрацоўе і голад не з-за таго, што тавараў нехапае, а з-за таго, што тавараў выраблена вельмі многа.

Гэта значыць, што капіталістычныя вытворчыя адносіны перасталі адпавядаць стану прадукцыйных сіл грамадства і сталі ў непрыміруемую супярэчнасць з імі.

Гэта значыць, што капіталізм чэрэват рэвалюцыяй, закліканай змяніць цяперашнюю капіталістычную уласнасць на сродкі вытворчасці сацыялістычнай уласнасцю.

Гэта значыць, што найвастрэйшая класавая барацьба паміж эксплуатаатарамі і эксплуатаемымі з'яўляецца асноўнай рысай капіталістычнага ладу.

Пры сацыялістычным ладзе, які ажыццёўлен пакуль-што толькі ў СССР, асновай вытворчых адносін з'яўляецца грамадская ўласнасць на сродкі вытворчасці. Тут ужо няма ні эксплуатаатараў, ні эксплуатаемых. Вырабленыя прадукты размяркоўваюцца па працы згодна прынцыпу: «хто не працуе, той не есць». Узаемныя адносіны людзей у працэсе вытворчасці характарызуюцца тут, як адносіны таварыскага супрацоўніцтва і сацыялістычнай узаемадапамогі свабодных ад эксплуатацыі работнікаў. Тут вытворчыя адносіны знаходзяцца ў поўнай адпаведнасці са станам прадукцыйных сіл, бо грамадскі характар працэсу вытворчасці падмацоўваецца грамадскай уласнасцю на сродкі вытворчасці.

Таму сацыялістычная вытворчасць у СССР не ведае перыядычных крызісаў перавытворчасці і звязаных з імі недарэчнасцей.

Таму прадукцыйныя сілы развіваюцца тут паскораным тэмпам, бо адпавядаючы ім вытворчыя адносіны даюць ім поўную прастору для такога развіцця.

Такая карціна развіцця вытворчых адносін людзей на працягу гісторыі чалавецтва.

Такая залежнасць развіцця вытворчых адносін ад развіцця прадукцыйных сіл грамадства, перш за ўсё ад развіцця прылад вытворчасці, у сілу якой змяненні і развіццё прадукцыйных сіл прыводзяць рана ці позна да адпаведных змяненняў і развіцця вытворчых адносін.

«Ужыванне і стварэнне сродкаў працы*, гаворыць Маркс, хоць і ўласцівыя ў зародкавай форме некаторым відам жывёл, складаюць спецыфічна характэрную рысу чалавечага працэсу працы, і таму Франклін вызначае чалавека, як жывёлу, якая робіць прылады. Такую-ж важнасць, як былова астанкаў касцей мае для вывучэння арганізацыі знікнўшых жывёльных відаў, астанкі сродкаў працы маюць для вывучэння знікнуўшых грамадска-эканамічных фармацый. Эканамічныя эпохі адрозні-

* Пад «сродкамі працы» Маркс разумее галоўным чынам прылады вытворчасці.—Рэд.

ваюцца не тым, што вырабляецца, а тым, як вырабляецца... Сродкі працы не толькі мерыла развіцця чалавечай рабочай сілы, але і паказальнік тых грамадскіх адносін, пры якіх робіцца праца» (К. Маркс, «Капітал», т. I, стар. 121, выданне 1935 г.).

І далей:

а) «Грамадскія адносіны цесна звязаны з прадукцыйнымі сіламі. Набываючы новыя прадукцыйныя сілы, людзі змяняюць свой спосаб вытворчасці, а са змяненнем спосабу вытворчасці, спосабу забеспячэння свайго жыцця,—яны змяняюць усе свае грамадскія адносіны. Ручны млын дае вам грамадства з сюзерэнам (феадалам.—Рэд.) на чале, паравы млын—грамадства з прамысловым капіталістам» (К. Маркс і Ф. Энгельс, т. V, стар. 364).

б) «Бесперапынна адбываецца рух росту прадукцыйных сіл, разбурэнне грамадскіх адносін, узнікненне ідэй, нерухома толькі абстрактныя руху» (там-жа, стар. 364).

Характарызуючы гістарычны матэрыялізм, фармуліраваны ў «Маніфесте комуністычнай партыі», Энгельс гаворыць:

«Эканамічная вытворчасць і немінуча выцякаючая з яе будова грамадства любой гістарычнай эпохі ўтвараюць аснову яе палітычнай і разумовай гісторыі... У адпаведнасці з гэтым, з часу разлажэння першабытнага абшчыннага землеўладання уся гісторыя была гісторыяй класавай барацьбы, барацьбы паміж эксплуатаемымі і эксплуатаючымі, падначаленымі і пануючымі класамі на розных ступенях грамадскага развіцця... Цяпер гэга барацьба дасягнула ступені, на якой эксплуатаемы і прыгнечаны клас (пролетарыят) не можа ўжо вызваліцца ад эксплуатаючага і прыгнятаючага яго класа (буржуазіі), не вызваляючы ў той-жа час усяго грамадства назаўсёды ад эксплуатацыі, прыгнечання і класавай барацьбы...» (Прадмова Энгельса да нямецкага выдання «Маніфеста»).

Трэцяя асаблівасць вытворчасці заключаецца ў тым, што ўзнікненне новых прадукцыйных сіл і адпавядаючых ім вытворчых адносін адбываецца не асобна ад старога ладу, не пасля знікнення старога ладу, а у нстрах старога ладу, адбываецца не ў рэзультате наўмыснай, свядомай дзейнасці людзей, а стыхійна, несвядома, незалежна ад волі людзей. Яно адбываецца стыхійна і незалежна ад волі людзей па двух прычынах.

Па-першае, таму, што людзі не свабодны ў выбары таго ці іншага спосабу вытворчасці, бо кожнае новае пакаленне, уступаючы ў жыццё, застае ўжо гатовыя прадукцыйныя сілы і вытворчыя адносіны, як рэзультат работы мінулых пакаленняў, з прычыны чаго яно павінна прыняць на першы час усе тое, што застае ў гатовым выглядзе ў галіне вытворчасці, і прыстасавацца да іх, каб атрымаць магчымасць вырабляць матэрыяльныя здабыткі.

Па-другое, таму, што паляпшаючы тую ці іншую прыладу вытворчасці, той ці іншы элемент прадукцыйных сіл, людзі не ўсведамляюць, не разумеюць і не задумваюцца над тым, да якіх грамадскіх рэзультатаў павінны прывесці гэтыя паляпшэнні, а думаюць толькі аб сваіх буднічных інтарэсах, аб тым, каб аблягчы сваю працу і дабіцца якой-небудзь непасрэднай, адчувальнай выгады для сябе.

Калі некаторыя члены першабытна-абшчыннага грамадства паступова і вобмацкам пераходзілі ад каменных прылад да жалезных прылад, яны, зразумела, не ведалі і не задумваліся над тым, да якіх грамадскіх рэзультатаў прывядзе гэта навіна, яны не разумелі і не ўсведамлялі таго, што пераход да металічных прылад азначае пераварот у вытворчасці, што ён прывядзе ўрэшце да рабаўладальніцкага ладу,—яны проста хацелі аблягчыць сваю працу і дабіцца бліжэйшай, адчуваемай выгады,—іх свядомая дзейнасць абмяжоўвалася вузкімі рамкамі гэтай буднічнай асабістай выгады.

Калі ў перыяд феадальнага ладу маладая буржуазія Еўропы побач з дробнымі цэхавымі майстэрнямі пачала будаваць буіныя мануфактурныя прадпрыемствы і рухала, такім чынам, наперад прадукцыйныя сілы грамадства, яна, зразумела, не ведала і не задумвалася над тым, да якіх грамадскіх вынікаў прывядзе гэта навіна, яна не ўсведамляла і не разумела, што гэта «маленькая» навіна прывядзе да такой перагрупіроўкі грамадскіх сіл, якая павінна скончыцца рэвалюцыяй і супроць каралеўскай улады, міласці якой яна так высока цаніла, і супроць дваран, у рады якіх нярэдка марылі папасці яе лепшыя прадстаўнікі,—яна проста хацела ўдзенавіць выраб тавараў, выкінуць як мага больш тавараў на рынкі Азіі і толькі што адкрытай Амерыкі і атрымаць як мага больш прыбытку,—яе свядомая дзейнасць абмяжоўвалася вузкімі рамкамі гэтай буднічнай практыкі.

Калі рускія капіталісты сумесна з замежнымі капіталістамі ўзмоцнена насаджалі ў Расіі сучасную буйную машынізаваную прамысловасць, пакідаючы царызм неканрутым і аддаючы сялян на з'ядзенне памешчыкам, яны, зразумела, не ведалі і не задумваліся над тым, да якіх грамадскіх вынікаў прывядзе гэты сур'ёзны рост прадукцыйных сіл, яны не ўсведамлялі і не разумелі, што гэты сур'ёзны скачок у гатунке прадукцыйных сіл грамадства прывядзе да такой перагрупіроўкі грамадскіх сіл, якая дасць магчымасць пролетарыяту аб'яднаць з сабою сялянства і зрабіць пераможную сацыялістычную рэвалюцыю,—яны проста хацелі расшырыць да крайнасці прамысловую вытворчасць, авалодаць каласальным унутраным рынкам, стаць мапапалістамі і выкачаць з народнай гаспадаркі як мага больш прыбытку, іх свядомая дзейнасць не ішла далей іх буднічных вузкіх практычных інтарэсаў.

У адпаведнасці з гэтым Маркс гаворыць:

«У грамадскай вытворчасці свайго жыцця (гэта значыць у вытворчасці матэрыяльных здабыткаў, неабходных для жыцця людзей.—Рэд.) людзі ўступаюць у пэўныя, неабходныя, ад іх волі не залежачыя * адносіны—вытворчыя адносіны, якія адпавядаюць пэўнай ступені развіцця іх матэрыяльных прадукцыйных сіл» (К. Маркс. Выбраныя творы, т. I, стар. 269).

Гэта, аднак, не значыць, што змяненні вытворчых адносін і пераход ад старых вытворчых адносін да новых працякае гладка, без канфліктаў, без патрасенняў. Наадварот, такі пераход адбываецца звычайна шляхам рэвалюцыйнага звяржэння старых вытворчых адносін і ўцвярджэння новых. Да пэўнага перыяда развіцця прадукцыйных сіл і змяненні ў галіне вытворчых адносін працякаюць стыхійна, незалежна ад волі людзей. Але гэта толькі да пэўнага моманту, да моманту, пакуць узнікшыя і развіваючыся прадукцыйныя сілы змо-

* Падкрэслена рэдакцыяй.

гуць, як след, выспець. Пасля таго, як новыя прадукцыйныя сілы выспелі, існуючыя вытворчыя адносіны і іх носьбіты—пануючыя класы, ператвараюцца ў тую «непераададлімую» перашкоду, якую можна зняць з дарогі толькі шляхам свядомай дзейнасці новых класаў, шляхам гвалтоўных дзеянняў гэтых класаў, шляхам рэвалюцыі. Тут асабліва ярка выступае велізарная роля новых грамадскіх ідэй, новых палітычных устаноў, новай палітычнай улады, закліканых скасаваць сілай старыя вытворчыя адносіны. На аснове канфлікту паміж новымі прадукцыйнымі сіламі і старымі вытворчымі адносінамі, на аснове новых эканамічных патрэбнасцей грамадства ўзнікаюць новыя грамадскія ідэі, новыя ідэі арганізоўваюць і мабілізуюць масы, масы згуртоўваюцца ў новую палітычную армію, ствараюць новую рэвалюцыйную ўладу і скарыстоўваюць яе для таго, каб скасаваць сілай старыя парадкі ў галіне вытворчых адносін і увярдзіць новыя парадкі. Стыхійны працэс развіцця ўступае месца свядомай дзейнасці людзей, мірнае развіццё—гвалтоўнаму перавароту, эвалюцыя—рэвалюцыі.

«Пролетарыят, гаворыць Маркс, у барацьбе супроць буржуазіі абавязкова аб'ядноўваецца ў клас... шляхам рэвалюцыі ён ператварае сябе ў пануючы клас і ў якасці пануючага класа сілай скасоўвае старыя вытворчыя адносіны» («Маніфест комуністычнай партыі», выданне 1938 г., стар. 52).

І далей:

а) «Пролетарыят скарыстоўвае сваё палітычнае панаванне для таго, каб вырваць у буржуазіі крок за крокам увесь капітал, цэнтралізаваць усе прылады вытворчасці ў руках дзяржавы, г. зн. пролетарыята, арганізаванага як пануючы клас, і магчыма больш быстра павялічыць суму прадукцыйных сіл» (там-жа, стар. 50).

б) «Насілле з'яўляецца павівальнай бабхай усякага старога грамадства, калі яно цяжарна новым» (Маркс, «Капітал» т. I., стар. 603, 1935 г.).

Вось геніяльная фармулёўка сутнасці гістарычнага матэрыялізма, даная Марксам у 1859 годзе ў гістарычнай «прадмове» да яго выдатнай кнігі «Да крытыкі палітычнай эканоміі»:

«У грамадскай вытворчасці свайго жыцця людзі ўступаюць у пэўныя, неабходныя, ад іх волі не залежачыя адносіны—вытворчыя адносіны, якія адпавядаюць пэўнай ступені развіцця іх матэрыяльных прадукцыйных сіл. Сукупнасць гэтых вытворчых адносін складае эканамічную структуру грамадства, рэальны базіс, на якім узвышаецца юрыдычная і палітычная надбудова і якому адпавядаюць пэўныя формы грамадскага сазнання. Спосаб вытворчасці матэрыяльнага жыцця абумоўлівае сацыяльны, палітычны і духоўны працэсы жыцця наогул. Не сазнанне людзей вызначае іх быццё, а, наадварот, іх грамадскае быццё вызначае іх сазнанне. На пэўнай ступені свайго развіцця матэрыяльныя прадукцыйныя сілы грамадства прыходзяць у супярэчнасць з існуючымі вытворчымі адносінамі, або—што з'яўляецца толькі юрыдычным выражэннем гэтага—з адносінамі ўласнасці, унутры якіх яны да гэтага часу развіваліся. З форм развіцця прадукцыйных сіл гэтыя адносіны ператвараюцца ў іх аковы. Тады наступае эпоха сацыяльнай рэвалюцыі. Са змяненнем эка-

намічнай асновы больш ці менш быстра адбываецца пераварот ва ўсёй велізарнай надбудове. Пры разглядзе такіх пераваротаў неабходна заўсёды адрозніваць матэрыяльны з прыродна-навуковай дакладнасцю канстатуемы пераварот у эканамічных умовах вытворчасці ад юрыдычных, палітычных, рэлігійных, мастацкіх або філасофскіх, карацей: ад ідэалагічных форм, у якіх людзі ўсведамляюць гэты канфлікт і змагаюцца з ім. Як аб асобным чалавеку нельга судзіць на падставе таго, што сам ён аб сабе думае, акурат гэтак сама нельга судзіць аб падобнай эпохе перавароту па яе сазнанню. Наадварот, гэтае сазнанне трэба вытлумачыць з супярэчнасцей матэрыяльнага жыцця, з існуючага канфлікта паміж грамадскімі прадукцыйнымі сіламі і вытворчымі адносінамі. Ні адна грамадская фармацыя не гіне раней, чым разбураюцца ўсе прадукцыйныя сілы, для якіх яна дае дастаткова прастору, і новыя, вышэйшыя вытворчыя адносіны ніколі не паяўляюцца раней, чым вылезаюць матэрыяльныя ўмовы іх існавання ў лоне самога старога грамадства. Таму чалавецтва ставіць сабе заўсёды толькі такія задачы, якія яно можа вырашыць, бо пры бліжэйшым разглядзе заўсёды аказваецца, што сама задача ўзнікае толькі тады, калі матэрыяльныя ўмовы яе вырашэння ўжо існуюць або, па крайняй меры, знаходзяцца ў працэсе станаўлення» (К. Маркс, Выбраныя творы, т. I, стар. 269—270).

Так абстаіць справа з марксісцкім матэрыялізмам, калі ўзяць яго ў прымяненні да грамадскага жыцця, у прымяненні да гісторыі грамадства.

Такавы асноўныя рысы дыялектычнага і гістарычнага матэрыялізма.

З гэтага відаць, якое тэарэтычнае багацце атаяў Ленін для партыі ад замахаў рэвізіяністаў і перараджэнцаў і якое важнае значэнне мела паяўленне ў свет кнігі Леніна «Магэрыялізм і эмпірыкрытыцызм» для развіцця нашай партыі.

3. Большэвікі і меншавікі ў годы сталыпінскай рэакцыі. Барацьба большэвікоў супроць ліквідатараў і адзавістаў.

У годы рэакцыі ў партыйных арганізацыях працаваць было ў многа разоў цяжэй, чым у папярэдні перыяд разгортвання рэвалюцыі. Колькасць членаў партыі рэзка зменшылася. Многія дробнабуржуазныя спадарожнікі партыі, асабліва інтэлігенты, пакідалі рады партыі, баючыся праследаванняў царскага ўрада.

Ленін указаў, што ў такія моманты рэвалюцыйныя партыі павінны даваць. У перыяд узтыву рэвалюцыі яны вучыліся наступіць, у перыяд рэакцыі яны павінны навучыцца, як правільна адступіць, як перайсці ў падполле, як захаваць і ўмацаваць нелегальную партыю, як скарыстаць легальныя магчымасці, асабліва масавыя арганізацыі для ўмацавання сувязей з масамі.

Меншавікі адступалі ў паніжэнне, не верачы ў магчымасць новага ўздыму рэвалюцыі, яны ганебна адракаліся ад рэвалюцыйных патрабаванняў праграмы і рэвалюцыйных лозунгаў партыі, хацелі ліквідаваць, знішчыць рэвалюцыйную нелегальную партыю пролетарыята. Таму такога роду меншавікоў пачалі называць ліквідатарамі.

У адрозненне ад меншавікоў большэвікі былі ўпэўнены ў тым, што ў бліжэйшыя годы наступіць рэвалюцыйны ўздым і што партыя

абавязана рыхтаваць масы да гэтага новага ўздыму. Асноўныя задачы рэвалюцыі не былі вырашаны. Сялянства не атрымала памешчыцкай зямлі, рабочыя не атрымалі 8-гадзіннага рабочага дня, не было звергнута ненавіснае народу царскае самадзяржаўе, зноў задушывае тыя невялікія палітычныя свабоды, якія былі ў яго адваяваны народам у 1905 годзе. Такім чынам аставаліся ў сіле прычыны, якія парадзілі рэвалюцыю ў 1905 годзе. Таму большэвікі былі ўпэўнены ў новым уздыме рэвалюцыйнага руху, рыхтаваліся да яго, збіралі сілы рабочага класа.

Большэвікі чэрпалі ўпэўненасць у немінучасці новага ўздыму рэвалюцыі яшчэ і ў тым факце, што рэвалюцыя 1905 года навучыла рабочы клас заваёваць свае правы ў масаван рэвалюцыйнай барацьбе. У годы рэакцыі, у годы наступлення капітала рабочыя не маглі забыць гэтых урокаў 1905 года. Ленін прыводзіў пісьмы рабочых, у якіх яны, расказваючы аб ўзнавішчыхся прыцягненнях і здзеках фабрыкантаў, гаварылі: «Пачакайце, прыдзе зноў 1905 год!»

Асноўная палітычная мэта большэвікоў асталася тая-ж, што і ў 1905 годзе—звергнуць царызм, даясці да канца буржуазна-дэмакратычную рэвалюцыю, перайсці да соцыялістычнай рэвалюцыі. Большэвікі ні на мінуту не забывалі аб гэтай мэце, прадаўжалі выстаўляць перад масамі асноўныя рэвалюцыйныя лозунгі: дэмакратычная рэспубліка, канфіскацыя памешчыцкай зямлі, 8-гадзінны рабочы дзень.

Але тактыка партыі не магла аставацца той-жа самай, што ў перыяд уздыму рэвалюцыі 1905 года. Нельга было, напрыклад, у бліжэйшы час заклікаць масы да ўсеагульнай палітычнай стачкі або да ўзброенага паўстання, таму што ў наяўнасці быў заняпад рэвалюцыйнага руху, велізарная стомленасць рабочага класа, сур'ёзнае ўзмацненне рэакцыйных класаў. Партыя не магла не лічыцца з новай абстаноўкай. Тактыку наступлення трэба было замяняць тактыкай абароны, тактыкай збірання сіл, тактыкай адводу кадраў у падполле і работы партыі з падполля, тактыкай спалучэння нелегальнай работы з работай у легальных рабочых арганізацыях.

І большэвікі здолелі выканаць гэту задачу

«Мы ўмелі доўгія годы працаваць перад рэвалюцыяй. Нас не дарма прызвалі цвёрдакаменнымі. Соцыал-дэмакраты склалі пролетарскую партыю, якая не падзе духам ад няўдачы першага васнага націску, не страціць галавы, не захопіцца авантурамі»,—пісаў Ленін (Ленін, т. XII, стар. 126).

Большэвікі змагаліся за захаванне і ўмацаванне нелегальных партыйных арганізацый. Але ў той-жа час большэвікі лічылі неабходным скарыстаць усе легальныя магчымасці, усякую легальную зачэпку, пры дапамозе якой можна было-б падтрымліваць і захоўваць сувязі з масамі і ўзмацніць тым самым партыю.

Гэта быў перыяд павароту нашай партыі ад адкрытай рэвалюцыйнай барацьбы з царызмам да абыходных шляхоў барацьбы, да скарыстання ўсіх і ўсякіх легальных магчымасцей—ад страхавых кас да думскай трыбуны. Гэта быў перыяд адступлення, пасля таго як мы аказаліся разбітымі ў рэвалюцыі 1905 года. Паварот гэты патрабаваў ад нас усваення новых метадаў барацьбы, для таго, каб, сабраўшыся з сіламі, зноў пайсці на адкрытую рэвалюцыйную барацьбу супроць царызма» (Сталін, Стэнаграфічная справаздача XV з'езда, стар. 366—367, 1935 г.).

Уцалеўшыя легальныя арганізацыі з'яўляліся як-бы прыкрыццём для падпольных арганізацый партыі і сродкам сувязі з масамі. Для таго, каб захаваць сувязь з масамі, большэвікі скарысталі профсаюзы і іншыя легальныя грамадскія арганізацыі: больнічныя страхавыя касы, рабочыя кааператывы, клубы і культурныя таварыствы, народныя дамы. Большэвікі скарысталі трыбуну Дзяржаўнай думы для выкрыцця палітыкі царскага ўрада, для выкрыцця кадэтаў, для прыцягнення сям'яў на бок пролетарыята. Захаванне нелегальнай партыйнай арганізацыі і кіраўніцтва праз гэту арганізацыю ўсімі іншымі відамі палітычнай работы забяспечвалі партыі правядзенне правільнай партыйнай лініі, падрыхтоўку сіл да новага рэвалюцыйнага ўздыму.

Большэвікі ажыццяўлялі сваю рэвалюцыйную лінію, змагаючыся на два фронты, супроць двух відаў апартунізму ў партыі: супроць ліквідатараў, прамых праціўнікаў партыі, і супроць так званых адзавістаў, скрытых непрыяцеляў партыі.

Ленін, большэвікі вялі непрымірумую барацьбу з ліквідатарствам з самага пачатку зараджэння гэтай апартуністычнай плыні. Ленін указваў, што ліквідатарства ёсць агентура ліберальнай буржуазіі ў партыі.

У снежні 1908 года ў Парыжы адбылася пятая (агульнарасійская) канферэнцыя РСДРП. Гэтая канферэнцыя па прапанове Леніна асудзіла ліквідатарства, гэта значыць спробы некаторага часткі партыйнай інтэлігенцыі (меншавікоў) «ліквідаваць існуючую арганізацыю РСДРП і замяніць яе бяспарнальным аб'яднаннем у рамках легальнасці ва што-б там ні стала, хоць-бы апошняя куплялася цаною яўнай адмовы ад праграмы, тактыкі і традыцый партыі» (ВКП(б) у рэзалюцыях, ч. I, стар. 128).

Канферэнцыя заклікала ўсе партыйныя арганізацыі да рашучай барацьбы з ліквідатарскімі спробамі.

Але меншавікі не падпарадкаваліся гэтаму рашэнню канферэнцыі і ўсё больш скатваліся на шлях ліквідатарства, здрады рэвалюцыі, збліжэння з кадэтамі. Меншавікі ўсё больш адкрыта адмаўляліся ад рэвалюцыйнай праграмы пролетарскай партыі, ад патрабавання дэмакратычнай рэспублікі, 8-гадзіннага рабочага дня, канфіскацыі памешчыцкіх зямель. Меншавікі хацелі цаной адмовы ад праграмы і тактыкі партыі атрымаць дазвол ад царскага ўрада на існаванне адкрытай, легальнай, нібы «рабочай» партыі. Меншавікі гатовы былі прымірыцца са сталыпінскім рэжымам, прыстасавацца да яго. Таму ліквідатараў называлі яшчэ «сталыпінскай рабочай партыяй».

Адначасова з барацьбой супроць адкрытых праціўнікаў рэвалюцыі—ліквідатараў, на чале якіх стаялі Дан, Аксельрод, Патрэсаў, прычым ім дапамагалі Мартаў, Троцкі і іншыя меншавікі,—большэвікі вялі таксама непрымірумую барацьбу супроць скрытых ліквідатараў, супроць адзавістаў, якія маскіравалі свой апартунізм «левай» фразай. Адзавістамі стала называцца частка былых большэвікоў, якія патрабавалі адклікання рабочых дэпутатаў з Дзяржаўнай думы і наогул спынення ўсякай работы ў легальных арганізацыях.

У 1908 годзе частка большэвікоў патрабавала адклікання сацыял-дэмакратычных дэпутатаў з Дзяржаўнай думы. Адсюль назва «адзавісты». Адзавісты стварылі сваю асобную групу (Багданаў, Луначарскі, Алексінскі, Пакроўскі, Бубноў і іншыя), якая пачала барацьбу супроць Леніна і ленінскай лініі. Адзавісты рашуча адмаўляліся працаваць у рабочых прафесіянальных саюзах і іншых легальных тавар-

рыствах. Гэтым яны наносілі вялікую шкоду рабочай справе. Адзавісты адрывалі партыю ад рабочага класа, пазбаўлялі яе сувязі з беспартыйнымі масамі, хацелі замкнуцца ў падпольнай арганізацыі і разам з тым ставілі яе пад удар, пазбаўляючы магчымасці скарыстаць легальныя прыкрыцці. Адзавісты не разумелі, што ў Дзяржаўнай думе і праз яе большэвікі могуць рабіць уплыў на сялянства, могуць выкрываць палітыку царскага ўрада, палітыку калэтау, якія абманым шляхам стараліся павесці за сабою сялянства. Адзавісты перашкаджалі збіраць сілы для новага рэвалюцыйнага ўздыму. Адзавісты таму былі «ліквідатарамі наадварот» — яны стараліся ліквідаваць магчымасць скарыстання легальных арганізацый і на справе адмаўляліся ад пролетарскага кіраўніцтва шырокімі беспартыйнымі масамі, адмаўляліся ад рэвалюцыйнай работы.

Нарада расшыранай рэдакцыі большэвіцкай газеты «Пролетарый», скликаная ў 1909 годзе для абмеркавання паводзін адзавістаў, асудзіла адзавістаў. Большэвікі заявілі, што яны нічога агульнага не маюць з адзавістамі і выключылі іх з большэвіцкай арганізацыі.

І ліквідатары і адзавісты былі ўсяго толькі дробнабуржуазнымі спадарожнікамі пролетарыята і яго партыі. У цяжкі для пролетарыята момант ліквідатары і адзавісты асабліва наглядна паказалі свой сапраўдны твар.

4. Барацьба большэвікоў супроць трацкізма. Жнівеньскі антыпартыйны блок.

У той час, як большэвікі вялі неспрыможную барацьбу на два фронты—супроць ліквідатараў і адзавістаў—за вытрыманую лінію пролетарскай партыі, Троцкі падтрымліваў меншавікоў-ліквідатараў. Іменна ў гэтыя годы Ленін назваў яго «Іудушкай Троцкім». Троцкі арганізаваў у Вене (Аўстрыя) літаратурную групу і пачаў выдаваць «пазафракцыйную», на самай-жа справе меншавіцкую, газету. Ленін так пісаў тады аб Троцкім: «Троцкі павёў сябе, як самы падлы кар'е-рыст і фракцыянер... Балбоча аб партыі, а вядзе сябе горш за ўсіх іншых фракцыянераў».

У далейшым, у 1912 годзе, Троцкі з'явіўся арганізатарам Жнівеньскага блока, гэта значыць блока ўсіх антыбольшэвіцкіх груп і плыней супроць Леніна, супроць большэвіцкай партыі. У гэтым ваплым большэвізму блоку аб'ядналіся і ліквідатары і адзавісты, дарожым большэвізму блоку аб'ядналіся і Троцкі і трацкісты займалі па ўсіх казаваных гэтым сваё радство. Троцкі і трацкісты займалі па ўсіх асноўных пытаннях ліквідатарскую пазіцыю. Але сваё ліквідатарства Троцкі маскіраваў цэнтрызмам, гэта значыць прымірэнствам, сцвярджаючы, што ён стаіць па-за большэвікамі і меншавікамі і дабіваецца нібы іх прымірэння. Ленін гаварыў па гэтаму поведзе, што Троцкі больш падлы і больш шкодны, чым адкрытыя ліквідатары, таму што ён абманвае рабочых, быццам ён стаіць «па-за фракцыямі», на сапраўды-жа справе цалкам падтрымлівае меншавікоў-ліквідатараў. Трацкізм з'яўляўся галоўнай групай, якая насаджала цэнтрызм.

«Цэнтрызм,—піша тав. Сталін,—ёсць паняцце палітычнае. Яго ідэалогія ёсць ідэалогія прыстасавання, ідэалогія падпарадкавання пролетарскіх інтарэсаў інтарэсам дробнай буржуазіі ў саставе адной агульнай партыі. Гэтая ідэалогія чужда і праціўна ленінізму» (Сталін, Пытанні ленінізма, стар. 379, выд. 9-е).

У гэты перыяд Каменёў, Зіноўеў, Рыкаў на справе аказаліся скрытымі агентамі Троцкага, бо аказвалі яму нярэдка дапамогу супроць

Леніна. Пры садзейнасці Зіноўева, Каменева, Рыкава і іншых скрытых саюзнікаў Троцкага быў склікан наперакор Леніну ў студзені 1910 года пленум ЦК. К гэтаму часу састаў ЦК з прычыны арыштаў раду большэвікоў змяніўся, і хістаючыяся элементы атрымалі магчымасць правесці антыленінскія рашэнні. Так, на гэтым пленуме вырашана было закрыць большэвіцкую газету «Пролетарый» і даць грашовое падтрыманне газеце Троцкага «Правда», якая выдавалася ім у Вене. Каменеў увайшоў у рэдакцыю газеты Троцкага і разам з Зіноўевым імкнуўся ператварыць газету Троцкага ў орган ЦК.

Толькі па настоянню Леніна студзеньскі пленум ЦК прыняў пастанову аб асуджэнні ліквідатарства і адзавізма, але і тут Зіноўеў і Каменеў настойвалі на трацкісцкай прапанове не называць ліквідатараў іх сапраўдным іменем.

Вышла так, як прадбачыў і папярэджваў Ленін: толькі большэвікі падпарадкаваліся рашэнню пленума ЦК, закрылі свой орган «Пролетарый», меншавікі-ж прадаўжалі выдаваць свой фракцыяны ліквідатарскі «Голос социал-демократа».

Пазіцыю Леніна цалкам падтрымліваў тав. Сталін, які выступіў у № 11 «Социал-демократа» са спецыяльным артыкулам. У гэтым артыкуле асуджаліся паводзіны пасобнікаў трацкізма, гаварылася аб неабходнасці ліквідаваць ненармальнае становішча, якое стварылася ў большэвіцкай фракцыі з прычыны прэдацельскіх паводзін Каменева, Зіноўева, Рыкава. У артыкуле высуўваліся чарговыя задачы, ажыццёўленыя пазней на Пражскай партыйнай канферэнцыі: скліканне агульнапартыйнай канферэнцыі, выданне легальнай партыйнай газеты і стварэнне нелегальнага практычнага партыйнага цэнтра ў Расіі. Артыкул тав. Сталіна асноўваўся на рашэннях Бакінскага камітэта, які цалкам падтрымліваў Леніна.

У процівагу Жнівеньскаму антыпартыйнаму блоку Троцкага, куды ўваходзілі выключна антыпартыйныя элементы ад ліквідатараў і трацкістаў да адзавістаў і богабудаўнікоў, быў створан партыйны блок староннікаў захавання і ўмацавання нелегальнай пролетарскай партыі. У гэты блок уваходзілі большэвікі на чале з Леніным і невялікая колькасць меншавікоў-партыйцаў на чале з Плеханавым. Плеханаў і яго група партыйцаў-меншавікоў, астаючыся ў радзе пытанняў на меншавіцкіх пазіцыях, рашуча адмежаваліся ад Жнівеньскага блока і ліквідатараў і пачалі дабівацца пагаднення з большэвікамі. Ленін прыняў прапанову Плеханава і пайшоў на часовы блок з Плеханавым супроць антыпартыйных элементаў, зыходзячы з таго, што такі блок з'яўляецца выгадным для партыі і згубным для ліквідатараў.

Тав. Сталін цалкам падтрымліваў гэты блок. Ён быў у гэты час у ссылцы. У пісьме Леніну з ссылкі тав. Сталін пісаў:

«Па маёй думцы лінія блока (Ленін—Плеханаў) адзіна правільная: 1) яна, і толькі яна, адпавядае сапраўдным інтарэсам работы ў Расіі, якія патрабуюць згуртавання ўсіх сапраўдных партыйных элементаў; 2) яна, і толькі яна, паскарае працэс вызвалення легальных арганізацый з-пад гнёту ліквідатараў, выкопваючы яму паміж рабочымі мекамі* і ліквідатарамі, расейваючы і забіваючы апошніх» (Зборнік «Ленін і Сталін», т. I, стар. 529—530).

* Мекаі—скарочаная назва меншавікоў.—Рэд.

Дзякуючы ўмеламу спалучэнню падпольнай работы з легальнай работай большэвікам удалося стаць сур'ёзнай сілай у адкрытых рабочых арганізацыях. Гэта сказалася, між іншым, у тым сур'ёзным уплыве, які аказалі большэвікі на рабочыя групы чатырох легальных з'ездаў—народных універсітэтаў, жаночага, фабрычна-заводскіх урачоў і антыалкагольнага, якія мелі месца ў гэты перыяд. Выступленні большэвікоў на гэтых легальных з'ездах мелі вялікае палітычнае значэнне, знаходзілі водгук ва ўсёй краіне. Выступаючы, напрыклад, на з'ездзе народных універсітэтаў, большэвіцкая рабочая дэлегацыя выкрывала палітыку царызма, які душыў усякую культурную работу, і даказвала, што без ліквідацыі царызма няма ніякага сапраўднага культурнага ўздыму ў краіне. Выступаючы на з'ездзе фабрычна-заводскіх урачоў, рабочая дэлегацыя расказвала аб жахлівых санітарных умовах, у якіх прыходзіцца працаваць і жыць рабочым, і прыходзіла да вываду, што без звыжэння царскага ладу не можа быць сапраўднаму пастаўлена фабрычная медыцына.

Большэвікі паступова выцяснялі ліквідатараў з розных уцалеўшых легальных арганізацый. Свосааблівая тактыка адзінага фронту з ілеханзўскай партыйнай групай дазволіла большэвікам заваяваць рад рабочых меншавіцкіх арганізацый (Выбаргскі раён, Екацерынаслаў і інш.).

У гэты цяжкі перыяд большэвікі сваёй работай далі ўзор таго, як трэба спалучаць легальную работу з нелегальнай.

5. Пражская партыйная канферэнцыя ў 1912 г. Афармленне большэвікоў у самастойную марксісцкую партыю.

Барацьба з ліквідатарамі і адзавістамі, гэтак сама як барацьба з трацкістамі, паставіла перад большэвікамі насутную задачу—згуртаваць у адно ўсіх большэвікоў і афарміць іх у самастойную большэвіцкую партыю. Гэта было настойліва неабходна не толькі для таго, каб пакончыць з апартуністычнымі плынямі ў партыі, якія раскоўвалі рабочы клас. Гэта неабходна было зрабіць яшчэ для таго, каб давесці да канца справу збірання сіл рабочага класа і падрыхтаваць рабочы клас да новага рэволюцыйнага ўздыму.

Але каб выканаць гэту задачу, неабходна было перш за ўсё ачысціць партыю ад апартуністаў, ад меншавікоў.

Цяпер ужо ніхто з большэвікоў не сумняваўся ў тым, што далейшае прабыванне большэвікоў у адной партыі з меншавікамі—стала нямыслімым. Здрадніцкія паводзіны меншавікоў у перыяд сталынінскай рэакцыі, іх спробы ліквідаваць пролетарскую партыю і арганізаваць новую, рэфармісцкую партыю—зрабілі немінучым разрыв з імі. Знаходзячыся ў адной партыі з меншавікамі, большэвікі так інакш бралі на сябе маральную адказнасць за паводзіны меншавікоў. Але браць на сябе маральную адказнасць за адкрытае здрацтва меншавікоў становілася ўжо нямыслімым, калі большэвікі не хацелі самі стаць здраднікамі партыі і рабочага класа. Адзіства з меншавікамі ў рамках адной партыі перарастала, такім чынам, у здраду рабочаму класу і яго партыі. Таму неабходна было фактычна разрыв з меншавікамі давесці да канца, давесці да фармальна-арганізацыйнага разрыву з імі і выгнаць з партыі меншавікоў.

Толькі на гэтым шляху можна было ўзнавіць рэволюцыйную партыю пролетарыята з адзінай праграмай, з адзінай тактыкай, з адзінай класавай арганізацыяй.

Толькі на гэтым шляху можна было ўстанавіць сапраўднае (а не толькі фармальнае) адзінства партыі, разбуранае меншавікамі.

Гэту задачу павінна была выканаць VI агульнапартыйная канфэрэнцыя, якая падрыхтоўвалася большэвікамі.

Але гэта задача складала толькі адзін бок справы. Фармальны разрыў з меншавікамі і афармленне большэвікоў у асобную партыю прадстаўлялі, зразумела, вельмі важную палітычную задачу. Але перад большэвікамі стаяла яшчэ другая, больш важная задача. Задача заключалася не толькі ў тым, каб парваць з меншавікамі і аформіць у асобную партыю, а, перш за ўсё, у тым, каб, парваўшы з меншавікамі, стварыць новую партыю, стварыць партыю новага тыпу, якая-б адрознівалася ад звычайных соцыял-дэмакратычных партый Захада, была-б свабодна ад апартуністычных элементаў, была-б здольна павесці пролетарыят на барацьбу за ўладу.

Змагаючыся супроць большэвікоў, усе меншавікі, без розніцы адценняў, ад Аксельрода і Мартынава да Мартава і Троцкага,—нязменна карысталіся зброяй, узятай з арсенала заходне-еўрапейскіх соцыял-дэмакратаў. Яны хацелі мець у Расіі такую-ж партыю, як, скажам, нямецкая або французская соцыял-дэмакратычная партыя. Яны таму і змагаліся з большэвікамі, што адчуваць у іх нешта новае, незвычайнае, што адрознівалася ад соцыял-дэмакратыі Захаду. А што прадстаўлялі такі соцыял-дэмакратычныя партыі Захаду? Сумесь, мешаніну з марксісцкіх і апартуністычных элементаў, з прыцягання і праціўнікаў рэвалюцыі, са староннікаў і праціўнікаў партыйнасці—з паступовым ідэіным прымірэннем першых з апошнімі, з паступовым фактычным падпарадкаваннем першых апошнім. Прымірэнне з апартуністамі, са здраднікамі рэвалюцыі,—дзея чэго, пыталіся большэвікі ў заходне-еўрапейскіх соцыял-дэмакратаў. Дзея «міру ў партыі», дзея «адзінства»—адказвалі большэвікам. Адзінства з кім, з апартуністамі? Так, адказвалі яны, з апартуністамі. Ясна было, што такія партыі не могуць быць рэвалюцыйнымі партыямі.

Большэвікі не маглі не бачыць, што пасля смерці Энгельса заходне-еўрапейскія соцыял-дэмакратычныя партыі сталі перараджацца з партыі соцыяльнай рэвалюцыі ў партыі «соцыяльных рэформ», а кожная з гэтых партый, як арганізацыя, ператварылася ўжо з кіруючай сілы ў прыдатак сваёй уласнай парламенцкай групы.

Большэвікі не маглі не ведаць, што ад такой партыі не паздаровіцца пролетарыяту, што такая партыя не здольна павесці рабочы клас на рэвалюцыю.

Большэвікі не маглі не ведаць, што пролетарыяту патрэбна не такая партыя, а іншая, новая, сапраўдная марксісцкая партыя, якая была-б непрымрэймай у адносінах апартуністаў і рэвалюцыйнай у адносінах буржуазіі, якая была-б моцна згуртавана і маналітна, якая была-б партыяй соцыяльнай рэвалюцыі, партыяй дыктатуры пролетарыята.

Большэвікі хацелі мець у сябе іменна такую, новую партыю. І большэвікі будавалі, рыхтавалі такую партыю. Уся гісторыя барацьбы з «эканамістамі», меншавікамі, трацкістамі, адзавістамі, ідэалістамі ўсіх масцей аж да эмпірыякрытыкаў,—была гісторыяй падрыхтоўкі такой іменна партыі. Большэвікі хацелі стварыць новую, большэвіцкую партыю, здольную быць узорам для ўсіх, хто хацеў мець сапраўдную рэвалюцыйную марксісцкую партыю. Большэвікі рыхтавалі такую партыю ўжо з часоў старой «Іскры». Яны рыхтавалі яе ўпорна, настойліва, не гледзячы ні на што. Асноўную і ра-

шаючую ролю адыгралі ў гэтай падрыхтоўчай рабоце такія працы Леніна, як «Што рабіць?», «Дзве тактыкі» і т. д. Кніга Леніна «Што рабіць?» была ідэалагічнай падрыхтоўкай такой партыі. Кніга Леніна «Крок наперад, два крокі назад» была арганізацыйнай падрыхтоўкай такой партыі. Кніга Леніна «Дзве тактыкі соцыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэволюцыі» была палітычнай падрыхтоўкай такой партыі. Нарэшце, кніга Леніна «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм» была тэарэтычнай падрыхтоўкай такой партыі.

Можна з упэўненасцю сказаць, што ніколі яшчэ ў гісторыі ні адна палітычная група не была так грунтоўна падрыхтавана да таго, каб аформіцца ў партыю, як большэвіцкая група.

Пры такіх умовах афармленне большэвікоў у партыю прадстаўляла зусім гатовую і наспеўшую справу.

Задача VI партыйнай канферэнцыі заключалася ў тым, каб увянчаць ужо гатовую справу актам выгнання меншавікоў і афармлення новай партыі, партыі большэвікоў.

VI Усерасійская партыйная канферэнцыя адбылася ў Празе ў студзені 1912 года. Звыш 20 партыйных арганізацый было прадстаўлена на гэтай канферэнцыі. Таму яна мела фармальна значэнне з'езда партыі.

У апавяшчэнні аб канферэнцыі, паведамляўшым аб аднаўленні разбуранага цэнтральнага апарата партыі, аб стварэнні ЦК партыі гаварылася аб тым, што годы рэакцыі з'яўляюцца самымі цяжкімі годамі для партыі з таго часу, як расійская соцыял-дэмакратыя складалася, як пэўная арганізацыя. Не гледзячы на ўсе ганенні, на цяжкія ўдары звонку, на здраду і хістанні апартуністаў унутры партыі, партыя пролетарыята захавала свой сцяг і сваю арганізацыю.

«Уцалеў не толькі сцяг расійскай соцыял-дэмакратыі, яе праграма, яе рэволюцыйныя завесты, уцалела яе арганізацыя, якую маглі падрываць і аслабляць, але не маглі знесці ўшчэнт ніякія праследванні»—гаварылася ў паведамленні канферэнцыі.

Канферэнцыя адзначыла першыя адзнакі новага ўздыму рабочага руху ў Расіі і ажыўленне партыйнай работы.

На дакладах з месц канферэнцыя канстатавала, што «усюды на месцах вядзецца сярод соцыял-дэмакратычных рабочых энергічная работа па ўмацаванню мясцовых нелегальных с.-д. арганізацый і груп».

Канферэнцыя адзначыла, што на месцах усюды прызнана важнейшае правіла большэвіцкай тактыкі ў перыяд адступлення—спалучэнне нелегальнай работы з легальнай у розных легальных рабочых таварыствах і саюзах.

Празская канферэнцыя выбрала большэвіцкі Цэнтральны Камітэт партыі. У састаў гэтага ЦК увайшлі Ленін, Сталін, Орджанікідзе, Свердлоў, Спандар'ян, Гаташчокін і іншыя. Таварышы Сталін і Свердлоў былі выбраны ў ЦК заочно, бо яны знаходзіліся ў ссылцы. У ліку кандыдатаў ЦК быў выбран тав. Калінін.

Быў створан практычны цэнтр для кіраўніцтва рэволюцыйнай работай у Расіі (Рускае бюро ЦК) на чале з тав. Сталіным. У Рускае бюро ЦК увайшлі, апроч тав. Сталіна, таварышы Я. Свердлоў, С. Спандар'ян, С. Орджанікідзе, М. Катынін, Гаташчокін.

Празская канферэнцыя падвяла вынікі ўсёй напярэдняй барацьбе большэвікоў з апартунізмам і паставіла выгнаць з партыі меншавікоў.

Пражская канферэнцыя, выгнаўшы меншавікоў з партыі, аформіла самастойнае існаванне большэвіцкай партыі.

Разграміўшы ідэі і арганізацыйна меншавікоў, выгнаўшы іх з партыі, большэвікі захавалі за сабой стары сцяг партыі РСДРП. Таму партыя большэвікоў да 1918 года прадаўжала называцца Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыяй з дабаўленнем у дужках—«большэвікоў».

Ленін пісаў Горкаму аб выніках Пражскай канферэнцыі ў пачатку 1912 года:

«Нарэшце ўдалася—наперакор ліквідатарскай сволачы адрадзіць партыю і яе Цэнтральны Камітэт. Спадзяюся, Вы парадуетеся гэтаму разам з намі» (Ленін, т. XXIX, стар. 19).

Ацэньваючы значэнне Пражскай канферэнцыі, тав. Сталін гаворыць:

«Гэтая канферэнцыя мела найвялікшае значэнне ў гісторыі нашай партыі, бо яна паклала мяжу паміж большэвікамі і меншавікамі і аб'яднала большэвіцкія арганізацыі па ўсёй краіне ў адзіную большэвіцкую партыю» (Стэнаграфічная справаздача XV з'езда ВКП(б), стар. 361—362).

Пасля выгнання меншавікоў і афармлення большэвікоў у самастойную партыю партыя большэвікоў стала мацней і сільней. Партыя умацоўваецца тым, што ачышчае сябе ад апартуністычных элементаў—у гэтым асэн з лозунгаў большэвіцкай партыі, як партыі новага тыпу, якая прынцыпова адрозніваецца ад соцыял-дэмакратычных партыі II Інтэрнацыянала. Партыі II Інтэрнацыянала, называючы сябе на словах марксісцкімі, на справе цярпелі ў сваім асяроддзі праціўнікаў марксізма, адкрытых апартуністаў і далі ім разлажыць, загубіць II Інтэрнацыянал. Большэвікі, наадварот, вялі непрымірумую барацьбу з апартуністамі, ачышчалі пролетарскую партыю ад скверны апартунізма і дабіліся таго, што стварылі партыю новага тыпу, партыю ленінскую, партыю, якая заваявала потым дыктатуру пролетарыята.

Калі-б у радах пролетарскай партыі аставаліся апартуністы, большэвіцкая партыя не змагла-б выйсці на дарогу і павесці за сабой пролетарыят, не змагла-б узяць уладу і арганізаваць дыктатуру пролетарыята, не змагла-б выйсці з грамадзянскай вайны пераможцам, не змагла-б пабудаваць соцыялізм.

Пражская канферэнцыя ў сваіх рашэннях у якасці галоўных чарговых палітычных лозунгаў партыі высунула праграму-мінімум: дэмакратычную рэспубліку, 8-гадзінны рабочы дзень, канфіскацыю ўсёй памешчыцкай зямлі.

Пад гэтымі рэвалюцыйнымі лозунгамі большэвікі праводзілі выбарчую кампанію пры выбарах у IV Дзяржаўную думу.

Пад гэтымі лозунгамі ішоў новы ўздым рэвалюцыйнага руху рабочых мас у 1912—1914 г.г.

КАРОТКІЯ ВЫВАДЫ

1908—1912 годы былі найцяжэйшым перыядам для рэвалюцыйнай работы. Пасля паражэння рэвалюцыі, ва ўмовах заняпаду рэвалюцыйнага руху і стомленасці мас большэвікі змянілі сваю тактыку і перайшлі ад прамой барацьбы супроць царызма да абходных шляхоў гэтай барацьбы. У цяжкіх умовах сталыпінскай рэакцыі большэвікі

скарыстоўвалі малейшыя легальныя магчымасці для захавання сувязі з масамі (ад страхавых кас і профсаюзаў да думскай трыбуны). Большэвікі безупынна збіралі сілы для новага ўздыму рэволюцыйнага руху.

У цяжкай абстаноўцы паражэння рэволюцыі, распаду апазіцыйных плыней, расчаравання ў рэволюцыі і ўзмацнення рэвізіянісцкіх вылапней, аднаўлення ад партыі інтэлігентаў (Багданаў, Базараў і інш.) супроць тэарэтычных асноў партыі, большэвікі аказаліся адзінай сілай у партыі, якія не згарнулі партыйны сцяг, захавалі вернасць праграме партыі і адбілі атакі «крытыкаў» марксісцкай тэорыі (кніга Леніна «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм»). Ідэя марксісцка-ленінскай загартоўка, разуменне перспектывы рэволюцыі дапамаглі асноўнаму ядру большэвікоў, згуртаванаму вакол Леніна, адстаяць партыю і яе рэволюцыйныя прынцыпы. «Нас не дарма прызвалі цвёрдакаменнымі»,—гаварыў Ленін аб большэвіках.

Меншавікі ў гэты перыяд усё больш адыходзяць ад рэволюцыі. Яны становяцца ліквідатарамі, патрабуюць ліквідаваць, знішчыць не-легальную, рэволюцыйную партыю пролетарыята, усё больш адкрыта адмаўляюцца ад праграмы партыі, ад рэволюцыйных задач і лозунгаў партыі, прабуюць арганізаваць сваю, рэфармісцкую партыю, якую рабочыя ахрысцілі «сталынінскай рабочай партыяй». Троцкі падтрымлівае ліквідатараў, па-фарысеенску прыкрываючыся лозунгам «адзінаства партыі», на самай справе—адзінаства з ліквідатарамі.

З другога боку, частка большэвікоў, не зразумеўшы неабходнасці павароту да новых, абходных шляхоў барацьбы з царызмам, патрабуюць адмовы ад скарыстання легальных магчымасцей, патрабуюць адкавання рабочых дэпутатаў з Дзяржаўнай думы. Адзавісты штурхаюць партыю на адрыў ад мас, перашкаджаюць збору сіл для новага рэволюцыйнага ўздыму. Прыкрываючыся «левымі» фразамі, адзавісты па сутнасці адмаўляюцца ад рэволюцыйнай барацьбы, гэтак сама як і ліквідатары.

Ліквідатары і адзавісты аб'ядноўваюцца супроць Леніна ў агульны блок, Жнівеньскі блок, арганізаваны Троцкім.

У барацьбе супроць ліквідатараў і адзавістаў, у барацьбе супроць Жнівеньскага блока большэвікі бяруць верх і з поспехам адстойваюць нелегальную пролетарскую партыю.

Важнейшай падзеяй гэтага перыяду з'яўляецца Пражская канфэрэнцыя РСДРП (студзень 1912 года). На гэтай канфэрэнцыі былі выгнаны з партыі меншавікі, назаўсёды было пакончана з фармальным аб'яднаннем большэвікоў у адной партыі з меншавікамі. З палітычна-афармляюцца ў самастойную Расійскую сацыял-дэмакратычную рабочую партыю (большэвікоў). Пражская канфэрэнцыя паклала пачатак партыі новага тыпу, партыі ленінізма, **большэвіцкай партыі.**

Ачышчэнне пролетарскай партыі ад апартуністаў, ад меншавікоў, ажыццёўленае Пражскай канфэрэнцыяй, мела важнае, рашаючае значэнне для далейшага развіцця партыі і рэволюцыі. Калі-б большэвікі не выгнали з партыі здраднікаў рабочай справы, згоднікаў-меншавікоў, пролетарская партыя не магла-б у 1917 годзе падняць масы на заваяванне дыктатуры пролетарыята.

(Працяг у наступным нумары)

Глыбока вывучаць гісторыю большэвіцкай партыі

Выпуск Кароткага курса Гісторыі Ўсесаюзнай Комуністычнай партыі (большэвікоў), адобранага ЦК ВКП(б), з'яўляецца вялікай падзеяй у жыцці нашай партыі, падзеяй сусветнага значэння.

Гэта каштоўнейшая тэарэтычная работа, праробленая камісіяй ЦК ВКП(б), асабіста таварышом Сталінім, прадстаўляе сабою новы ўклад у багатую скарбніцу марксізма-ленінізма.

Для многамільённых народаў нашай краіны Гісторыя ВКП(б) з'яўляецца маяком, які асвятляе шлях далейшай барацьбы за сацыялізм, за набудову комуністычнага грамадства. Для пролетарыяў, для працоўных мас капіталістычных краін гісторыя большэвіцкай партыі ёсць крыніца пазнання шляхоў і метадаў, стратэгіі і тактыкі звяржэння капіталістычнага рабства, ўстанавлення дыктатуры пролетарыята, пабудовы бяскласавага сацыялістычнага грамадства. Нашы браты і таварышы за рубяжом буюць вывучаць па гэтай кнізе слаўную гісторыю ВКП(б) і на вопыце вялікай партыі Леніна—Сталіна вучыцца, як трэба змагацца і перамагаць.

Працоўныя нашай сацыялістычнай радзімы з вялікай радасцю сустралі надрукаваны ў «Правде» Кароткі курс Гісторыі ВКП(б). Мільёны комуністаў і комсамольцаў, шырокія масы працоўных гора і вёскі праяўляюць вялікую зацікаўленасць у глыбокім вывучэнні гісторыі барацьбы і перамог сваёй роднай комуністычнай партыі, створанай геніяльнымі арганізатарамі рабочага класа, правадырамі рэвалюцыі—Леніным і Сталіным.

Шырокія масы працоўных Савецкай Беларусі аднесліся да выхаду ў свет новага падручніка як да знамянальнай падзеі. На буйнейшых прадпрыемствах рэспублікі—Гомсельмашы, Віцебскай фабрыцы «КіМ», менскім заводзе імя Варахшылава, Магілёўскай швейнай фабрыцы і т. д., у калгасах, саўгасах, навучальных установах—усюды працоўныя вітаюць выхад падручніка, у якім са сталінскай прастатой і яснасцю паказан гераічны шлях барацьбы і перамог партыі большэвікоў.

Гісторыя ВКП(б) паказвае, у барацьбе з якімі ворагамі расла і мацнела большэвіцкая партыя.

Ва ўводзінах да Кароткага курса Гісторыі ВКП(б) сказана:

«ВКП(б) расла і мацнела ў прынцыповай барацьбе з дробна-буржуазнымі партыямі ўнутры рабочага руху—эсэрамі (а яшчэ раней з іх папярэднікамі—народнікамі), меншавікамі, анархістамі, буржуазнымі нацыяналістамі ўсіх масцей, а ўнутры пар-

тыі—з меншавіцкімі, апартуністычнымі плынямі,—трацкістамі, бухарынцамі, нацыянал-ухілістамі і іншымі антыленінскімі групамі.

ВКП(б) мацнела і гартавалася ў рэвалюцыйнай барацьбе з усімі ворагамі рабочага класа, з усімі ворагамі працоўных—памешчыкамі, капіталістамі, кулакамі, шкоднікамі, шпіёнамі, з усімі наймітамі капіталістычнага акружэння».

Кожны раздзел гэтай выдатнай кнігі раскрывае перад працоўнымі ўсяго свету факты жорсткай барацьбы большэвіцкай партыі на чале з Леніным і Сталіным супроць усіх ворагаў рабочага класа, ворагаў працоўных мас, яна дае марксісцкае тлумачэнне гэтым фактам, яскрава і пераканаўча паказвае, што «барацьба большэвікоў з анты-большэвіцкімі плынямі і фракцыямі была прынцыповай барацьбой за ленінізм» (Сталін).

Пад кіраўніцтвам партыі Леніна—Сталіна народы Савецкага Саюза прайшлі больш як дваццацігадовы слаўны шлях барацьбы і перамог. Разам са сваёй партыяй і пад яе кіраўніцтвам многамільённы савецкі народ ліквідаваў асіныя гнезды праклятых ворагаў народа, якія імкнуліся прадаць адзіную ў свеце сацыялістычную радзіму фашысцкім варварам. Гісторыя ВКП(б) расказвае аб барацьбе партыі супроць падлейшых здраднікаў радзімы—бухарынска-трацкісцкіх бандытаў, якія былі ў змове супроць Леніна, супроць партыі, супроць савецкай дзяржавы ўжо з першых дзён вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі і на працягу ўсяго часу ўчынялі супроць партыі і савецкай улады змовы: правакацыі, падрыхтоўвалі зладзейскія забойствы кіраўнікоў партыі і ўрада, займаліся шкодніцтвам і дыверсіямі.

«Нельга лічыць выпадковасцю,—гаворыцца ў Кароткім курсе Гісторыі ВКП(б),—што трацкісты, бухарынцы, нацыянал-ухілісты, змагаючыся з Леніным, змагаючыся з партыяй, скончылі гым-жа, чым скончылі партыі меншавікоў і эсэраў,—сталі агентамі фашысцкіх разведак, сталі шпіёнамі, шкоднікамі, забойцамі, дыверсантамі, здраднікамі радзімы».

Упэўненыя ў сваіх сілах, працоўныя краіны сацыялізма, кіруючыя таварышом Сталіным, у жорсткай барацьбе супроць ворагаў усіх масцей пабудавалі бяскласавае сацыялістычнае грамадства і ідуць уперад да камунізма. Выхад новага падручніка па гісторыі ВКП(б) з'яўляецца такой падзеяй, якая прыкоўвае увагу ўсіх партыйных і непартыйных большэвікоў, усіх працоўных нашай краіны. Кожны раздзел Кароткага курса Гісторыі ВКП(б) прадстаўляе сабою старонкі гераічнай барацьбы і перамог ленінска-сталінскай партыі на самых рознастайных адказных этапах. Пры выключна простае, даступнае і яснае форме выкладання новы падручнік насычан глыбокім тэарэтычным зместам.

Пра ранейшыя падручнікі па гісторыі ВКП(б) таварыш Сталін сказаў, што яны выглядалі «не як гісторыя, а як легкі і незразумелы расказ аб справах мінуўшых». Ранейшыя падручнікі выкладалі гісторыю ВКП(б) адарвана ад гісторыі нашай краіны. Яны не давалі марксісцкага тлумачэння падзеям і фактам з гісторыі партыі, а таму не адказвалі галоўнаму патрабаванню: дапамагчы партыйным кадрам аўладаць большэвізмам.

Кароткі курс Гісторыі ВКП(б) пабудаван у поўнай адпаведнасці з ўказаннямі таварыша Сталіна, зробленымі ім у 1937 годзе ў пісьме

«Аб падручніку гісторыі ВКП(б)». Гэта выдатная кніга выкладае факты з гісторыі нашай партыі ў строінай сістэме, следуючы глыбока навуковай перыядызацыі, якая была прапанавана таварышам Сталіным. Выкладанне гэтых фактаў звязваецца з гісторыяй нашай краіны, даецца на фоне агульнай гістарычнай і палітыка-эканамічнай абстаноўцы, даецца глыбокі тэарэтычны аналіз усіх падзей, марксісцка-ленінскае тлумачэнне складанейшых пытанняў рэвалюцыйнай барацьбы рабочага класа, гісторыі яго партыі.

Кароткі курс Гісторыі ВКП(б) з гранічнай яснасцю паказвае, як Ленін і Сталін адстаялі марксісцка-ленінскую тэорыю ад усіх ворагаў рабочага класа і развілі гэту тэорыю далей, узбагаціўшы яе новымі вопытамі рэвалюцыйнай барацьбы.

Са сталінскай глыбінёй і чоткасцю ў падручніку паказана, як ствараліся Леніным ідэалагічныя асновы марксісцкай партыі ў Расіі, як складаліся арганізацыйныя і тактычныя асновы партыі новага тыпу—партыі большэвікоў, як Ленін і Сталін ва ўпартым барацьбе супроць апартуністаў усіх масцей адстаялі тэарэтычныя асновы марксісцкай партыі. У новым падручніку з вычарпальнай яснасцю тлумачыцца ленінска-сталінскае вучэнне аб партыі, ленінская тэорыя сацыялістычнай рэвалюцыі, вучэнне аб перамозе сацыялізма ў адной краіне, тэорыя гістарычнага і дыялектычнага матэрыялізму, даны незабыўныя характарыстыкі асноўных ленінскіх прац.

Падручнік па Гісторыі ВКП(б) паказвае, што стварэнне партыі большэвікоў паграбавата вялікай тэарэтычнай работай. У падрыхтоўцы да стварэння партыі большэвікоў выключную ролю здыгралі такія працы Леніна, як «Што рабіць?», «Дзве тактыкі сацыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэвалюцыі», «Крок наперад, два крокі назад», «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм» і іншыя.

«Кніга Леніна «Што рабіць?» была ідэалагічнай падрыхтоўкай такой партыі. Кніга Леніна «Крок наперад, два крокі назад» была арганізацыйнай падрыхтоўкай такой партыі. Кніга Леніна «Дзве тактыкі сацыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэвалюцыі» была палітычнай падрыхтоўкай такой партыі. Нарэшце, кніга Леніна «Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм» была тэарэтычнай падрыхтоўкай такой партыі» (раздзел IV Кароткага курса).

На высокім навуковым узроўні паданы ў падручніку тэарэтычныя асновы марксісцкай партыі.

«... Дыялектычны і гістарычны матэрыялізм,—гаворыцца ў IV раздзеле Кароткага курса Гісторыі ВКП(б),—складаюць тэарэтычны фундамент камунізма, тэарэтычныя асновы марксісцкай партыі, а веданне гэтых асноў і, значыць, іх ўсваенне з'яўляецца абавязкам кожнага актыўнага дзеяча нашай партыі».

Новы падручнік узбройвае кожнага камуніста багатым вопытам рэвалюцыйнай барацьбы, выходзіць новых баіцоў вялікай пролетарскай арміі ўсяго свету. Ён расказвае аб слаўных, незабыўных днях грамадзянскай вайны, аб тым, як наш народ, пад кіраўніцтвам партыі Леніна—Сталіна, адстаяў сваю незалежнасць і вышаў пераможцам у барацьбе з замежнымі інтэрвентамі і белавардзёнкамі баністамі. Гэта быў астрашны перыяд рускай рэвалюцыі, час смяротнай небяспекі для маладой сацыялістычнай дзяржавы рабочых і сялян. І толькі партыя, узброеная марксізмам-ленінізмам, партыя, за якой шлі працоўныя масы, здолела арганізаваным перамогам і знішчыць ворага.

У барацьбе, якую вяла Савецкая Расія са сваімі ворагамі, выключ-

ную ролю адыграў верны саратнік Леніна—таварыш Сталін. Усюды, дзе становішча рабілася больш-менш пагражаючым, дзе вораг канцэнтравана ў сілы, якія ва многа раз перавышалі сілы рэволюцыі, — там заўсёды паяўляўся таварыш Сталін. Па прапанове Леніна Цэнтральны Камітэт пасылаў таварыша Сталіна з фронту на фронт, «дзе ў сіла пэлага раду прычын трашчалі чырвоныя арміі, дзе контррэволюцыйныя сілы, развіваючы свае поспехі, пагражалі самому існаванню савецкай улады, дзе спалох і паніка маглі ў любую мінуту ператварыцца ў бездапаможнасць, катастрофу» (Варашылаў).

Усюды Сталін прыносіў з сабой поўную перамогу. Натхненыя адвагай свайго правадыра, масы чырвонаармейцаў, масы працоўных Савецкай Расіі кідаліся ў бой і апракідвалі любога праціўніка.

Кароткі курс Гісторыі ВКП(б) паказвае гераічную барацьбу партыі за пабудову сацыялізма ў нашай краіне, за сацыялістычную індустрыялізацыю, за калектывізацыю сельскай гаспадаркі. Сталінскія пяцігодкі ўвайшлі ў гісторыю, як выражэнне магутнай сілы сацыялізма, рэволюцыйнай творчасці савецкага народа.

Партыя пачаў кіраўніцтвам таварыша Сталіна вырашыла гістарычную задачу пратэтарскай рэволюцыі — перавод мільянаў дробнаўласніцкіх сялянскіх гаспадарак на шлях калгасаў. Годы сацыялістычнай індустрыялізацыі краіны і калектывізацыі сельскай гаспадаркі прайшлі ў жорсткай барацьбе з трацкіска-бухарынскай бандай шпіянаў, дыверсантаў, намітаў замежных разведак. Гісторыя ВКП(б) вучыць нас умению выкрываць і знішчаць ворагаў, здраднікаў гадзімы, вучыць нас змагацца і перамагаць.

«Гісторыя ВКП(б) ёсць гісторыя трох рэволюцый: буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі 1905 года, буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў лютым 1917 года і сацыялістычнай рэволюцыі ў кастрычніку 1917 года.

Гісторыя ВКП(б) ёсць гісторыя звяржэння царызма, звяржэння ўлады памешчыкаў і капіталістаў, гісторыя разгрому чужаземнай узброенай інтэрвенцыі ў часе грамадзянскай вайны, гісторыя абудавання Савецкай дзяржавы і сацыялістычнага грамадства ў нашай краіне.

Вывучэнне гісторыі ВКП(б) абмячае вопытам барацьбы і лабчых і сялян нашай краіны за сацыялізм.

Вывучэнне гісторыі ВКП(б), вывучэнне гісторыі барацьбы нашай партыі з усімі ворагамі марксізма-ленінізма, з усімі ворагамі працоўных дапамагае авалодваць большэвізмам, павышае палітычную пільнасць.

Вывучэнне гераічнай гісторыі большэвіцкай партыі ўзброенае веданнем законаў грамадскага развіцця і палітычнай барацьбы, веданнем рухаючых сіл рэволюцыі.

Вывучэнне гісторыі ВКП(б) умацоўвае спэўненасць у канчатковай перамозе вялікай справы партыі Леніна—Сталіна, перамозе кунізму ва ўсім свеце».

Большэвіцкая партыя, яе правадыры і арганізатары—Ленін і Сталін—заўсёды надавалі выключнае значэнне рэволюцыйнай тэорыі, пытанню вывучэння і прапаганды гісторыі большэвіцкай партыі. «Без рэволюцыйнай тэорыі,—пісаў Ленін,—не можа быць і рэволюцыйнага руху... Ролю перадавога барацьбіта можа выканаць толькі партыя, кіруемая перадавой тэорыяй» (збор твораў, т. IV, стар. 380).

Ва ўсёй сваёй рабоце большэвіцкая партыя заўсёды цесна звязвае рэвалюцыйную тэорыю з рэвалюцыйнай практыкай.

«Тэорыя становіцца беспрадметнай, калі яна не звязваецца з рэвалюцыйнай практыкай, гэтак сама, як і практыка становіцца сляпой, калі яна не асвятляе сабе дарогі рэвалюцыйнай тэорыяй. Але тэорыя можа ператварыцца ў наівялікшую сілу рабочага руху, калі яна складаецца ў неразрыўнай сувязі з рэвалюцыйнай практыкай, бо яна, і толькі яна, можа даць руху ўпэўненасць, сілу арыентацыі і разуменне ўнутранай сувязі акружаючых падзей, бо яна, і толькі яна, можа дапамагчы практыцы зразумець не толькі тое, як і куды рухаюцца класы ў сучасным, але і тое, як і куды павінны рушыць яны ў бліжэйшым будучым» (Сталін, «Пытанні ленынізма», стар. 13, выд. 10).

Яшчэ ў 1931 годзе таварыш Сталін у сваім гістарычным лісьме ў рэдакцыю «Пролетарская рэволюция», выкрываючы трацкісцкіх кантрабандыстаў, якія ў сваіх варожых мэтах імкнуліся сфальсіфікаваць гісторыю большэвізма, з усёй сілай паставіў задачу:

«... Падняць пытанні гісторыі большэвізма на належную вышыню, паставіць справу вывучэння гісторыі нашай партыі на навуковыя, большэвіцкія рэйкі і завастрыць увагу супроць трацкісцкіх і ўсякіх іншых фальсіфікатараў гісторыі нашай партыі, сістэматычна зрываючы з іх маскі».

Слабасцю палітычнай падрыхтоўкі і большэвіцкай загартаванасці, палітычнай бесклапотнасцю карысталіся замаскаваныя ворагі народа — трацкісцка-бухарынскія і іншыя агенты фашызма. Тэарэтычную слабасць нашых партыйных кадраў неабходна ліквідаваць. Магчымасці для гэтага вялікія, бо створана такая магутная ідэяная зброя, як Кароткі курс Гісторыі ВКП(б). Гэты гістарычны дакумент узбройвае большэвізмам і вучыць, як трэба расігнаваць ворага, якою-б маскай ён ні прыкрываўся. Вывучэнне Гісторыі ВКП(б) яшчэ вышэй узніме рэвалюцыйную пільнасць, ідэяную узброенасць партыйных кадраў, комуністаў і комсамольцаў, яшчэ мацней згуртуе савецкі народ вакол непераможнай партыі Леніна—Сталіна.

Уся наша краіна рыхтуецца зараз да святкавання 21 гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Па ўсёй тэрыторыі нашай неабсяжнай дзяржавы савецкі народ адзначае велізарнейшыя поспехі, дасягнутыя пад непасрэдным кіраўніцтвам большэвіцкай партыі і вялікага Сталіна.

Сваім шчаслівым, радасным і заможным жыццём шматмільённы народ Саюза Савецкіх Соцыялістычных Рэспублік, а ў тым ліку і працоўныя Беларускай ССР, абавязаны ў першую чаргу роднай камуністычнай партыі, любімаму і дарагому Сталіну. Гісторыя ВКП(б) з'яўляецца такім дакументам сусветнага значэння, якім павінны глыбока аўладаць самыя шырокія масы працоўных. Камуністы і комсамольцы, рабочыя і калгаснікі, інжынеры і тэхнікі, байцы, камандзіры і палітработнікі Рабоча-Сялянскай Чырвонай Арміі і Ваенна-Марскога Флота—усе партыйныя і непартыйныя большэвікі абавязаны ведаць слаўную баявую гісторыю вялікай камуністычнай партыі. Факты з гісторыі большэвіцкай партыі навучаць кожнага большэвіка быць заўсёды непераможным у барацьбе з ворагамі працоўных.

Неабходна справу арганізаваць так, каб Гісторыя ВКП(б) была глыбока вывучана кожным савецкім інтэлігентам, кожным студэнтам. Наша савецкая інтэлігенцыя—гэта зусім новая інтэлігенцыя. Яна

усімі карэннямі звязана з рабочым класам і сялянствам, яна сапраўды з'яўляецца соллю зямлі савецкай. Глыбокае вывучэнне гісторыі ВКП(б) яшчэ больш мабілізуе інтэлігенцыю на новыя перамогі, навучыць яе распазнаваць ворагаў, дасць магчымасць яшчэ лепш працаваць на карысць савецкага народа.

Дасканала вывучыць гэту выдатную кнігу абавязак камуністаў і камсамольцаў і, у першую чаргу, абавязак кожнага актыўнага дзеяча партыі і камсамола. Перад партыйнымі арганізацыямі паўстае зараз сур'езная задача—арганізаваць для членаў партыі сістэматычную вучобу па новаму падручніку.

Поспех вывучэння Гісторыі ВКП(б) у вялікай меры залежыць ад тых людзей, якія будуць непасрэдна кіраваць вучобай. Падбор кіраўнікоў гурткамі і прапагандыстаў з'яўляецца зараз важнейшым звяном у рабоце партыйных арганізацый. За высокую якасць прапагандысцкіх кадраў поўную адказнасць нясуць кіраўнікі партыйных арганізацый. Але мала толькі падбраць палітычна правяраных прапагандыстаў, трэба дабіцца, каб яны сістэматычна павышалі свой палітычны ўзровень. Трэба ўзорна паставіць работу гуртка, каб слухачы заўсёды маглі атрымаць адказ па ўсіх пытаннях, звязаных з сапраўды глыбокім вывучэннем гісторыі партыі.

Сакратары гаркомаў, абкомаў, райкомаў, парткомаў, усе кіруючыя партыйныя работнікі самі павінны стаць прапагандыстамі.

Перш-на-перш неабходна арганізаваць папярэдняе індывідуальнае чытанне Кароткага курса Гісторыі ВКП(б). Толькі пры грунтоўным азнаямленні камуністаў з падручнікам можна гаварыць аб сур'езным і глыбокім вывучэнні гісторыі ВКП(б) у гуртках.

«Глыбокае вывучэнне гісторыі ВКП(б) пачнецца пасля выхаду Кароткага курса асобнай кнігай. Тады па-сапраўднаму павінны запрацаваць гурткі партыйнай асветы, а зараз час, што застаецца, трэба прысвяціць падрыхтоўцы прапагандыстаў і папярэдняму азнаямленню камуністаў з Кароткім курсам» («Правда»).

Без спешкі, якая можа прынесці толькі шкоду, старанна прадумваючы кожнае мерапрыемства, партарганізацыі павінны разгарнуць **выкананне гэтай адказнай задачы.**

Побач з вучобай камуністаў павінна быць разгорнута шырокая сетка гурткоў і спецыяльных школ для камсамольцаў. Члены ленінска-сталінскага камсамола хочуць і павінны дасканала ведаць гісторыю большэвіцкай партыі. Камсамольскія кіраўнікі разам з партыйнымі арганізацыямі павінны неадкладна ж прыняць практычныя меры, каб ахапіць камсамольцаў вывучэннем Гісторыі ВКП(б).

ЦК КП(б)Б абавязваў усе партыйныя арганізацыі Беларусі забяспечыць вывучэнне Гісторыі ВКП(б) па новаму падручніку ўсімі камуністамі і ў першую чаргу партыйнымі кіраўнікамі.

Але задача не толькі ў колькасным ахопе. Галоўнае—якасць вывучэння Гісторыі ВКП(б). Трэба паставіць справу так, каб усе працоўныя, усе партыйныя і непартыйныя большэвікі дасканата ведалі баявы шлях нашай партыі з часу яе зараджэння да сучаснага моманту. Трэба арганізаваць партыйную асвету ў адпаведнасці з узроўнем ленінска-сталінскага Кароткага курса Гісторыі ВКП(б).

Партыйныя работнікі павінны не толькі арганізацыяна кіраваць вучобай, падбіраць прапагандысцкія кадры, сачыць за нармальным

ходам заняткаў. Кожны партыйны работнік абавязан узяць на сябе непасрэднае кіраванне адным з гурткоў, каб лепш ведаць слухачоў, іх запатрабаванні. Кіруючы гуртком, партыйнаму работніку прыдзецца самому моцна узяцца за глыбокае вывучэнне гісторыі сваёй партыі.

Кожны камуніст павінен добра ўсвядоміць, што ўсваенне гісторыі ленинска-сталінскай партыі, аўладанне большэвізмам—яго партыйны абавязак перад народам, бо без ведання гісторыі сваёй партыі камуністы не змогуць паспяхова выконваць сваю танаровую і адказную ролю арганізатараў і кіраўнікоў у барацьбе за пабудову камуністычнага грамадства.

У «Заклучэнні» Кароткага курса Гісторыі ВКП(б) з выключнай чытай і глыбінёй паказана велізарнае значэнне марксісцка-ленинскай тэорыі:

«Аўладаць марксісцка-ленинскай тэорыяй зусім не значыць—завучыць усе яе формулы і вывады і чапляцца за кожную літару гэтых формул і вывадаў. Каб аўладаць марксісцка-ленинскай тэорыяй, трэба, перш за ўсё, навучыцца адрозніваць паміж яе літарай і сутнасцю.

Аўладаць марксісцка-ленинскай тэорыяй—значыць усвоіць сутнасць гэтай тэорыі і навучыцца карыстацца гэтай тэорыяй пры вырашэнні практычных пытанняў рэвалюцыйнага руху ў розных умовах класавай барацьбы пролетарыята.

Аўладаць марксісцка-ленинскай тэорыяй—значыць умець узбагачаць гэтую тэорыю новымі вопытам рэвалюцыйнага руху, умець узбагачаць яе новымі палажэннямі і вывадамі, умець развіваць яе і рухаць наперад, не спыняючыся перад тым, каб, выходзячы з сутнасці тэорыі, замяніць некаторыя яе палажэнні і вывады, якія сталі ўжо ўстарэлымі, новымі палажэннямі і вывадамі, адпавядаючымі новай гістарычнай абстаноўцы.

Марксісцка-ленинская тэорыя ёсць не догма, а кіраўніцтва да дзеяння».

Вялікім вучэннем Маркса—Энгельса—Леніна—Сталіна павінны аўладаць партыйныя і непартыйныя большэвікі. Арганізаваць глыбокае вывучэнне Кароткага курса Гісторыі ВКП(б) баявая задача ўсіх партыйных арганізацый. Большэвіцкае ажыццяўленне гэтай задачы—справа гонару кожнага партыйнага камітэта, кожнай пераходнай партыйнай арганізацыі, кожнага асобнага камуніста.

Н. Гравава

Сакратар ЦК КП(б)Б

Палепшыць партыйнае кіраўніцтва комсамолам

Гісторыя комсамола непарыўна звязана з гісторыяй большэвіцкай партыі. Вялікія правадыры пролетарыята, арганізатары і творцы нашай партыі, Ленін і Сталін, заўсёды ўдзялялі выключную ўвагу выхаванню працоўнай моладзі ў духу камунізма. Ленін і Сталін з дня арганізацыі комсамола нястомна вучылі і вучаць нашу партыю ўсямерна дапамагаць комсамолу, штодзённа кіруюць ім, каб комсамол быў як ён і ёсць на самай справе—сапраўдным памочнікам камуністычнай партыі.

«Быць членамі саюза моладзі значыць весці справу так, каб аддаваць сваю работу, свае сілы на агульную справу. Вось у гэтым заключаецца камуністычнае выхаванне. Толькі ў такой рабоце ператвараецца малады чалавек або дзяўчына ў сапраўднага камуніста. Толькі ў тым выпадку, калі яны гэтай работай здоліюць дасягнуць практычных поспехаў, яны становяцца камуністамі».

Так гаварыў аб комсамоле Ленін у сваёй гістарычнай прамове на III з'ездзе РКСМ.

Напярэдадні VII з'езда комсамола таварыш Сталін зрабіў рад указанняў аб рабоце Саюза моладзі. Адказваючы на пытанні, заданыя рэдакцыяй «Комсомольской правды», таварыш Сталін сказаў:

«Комсамол з'яўляецца фармальна непартыйнай арганізацыяй, але ён ёсць разам з тым арганізацыя камуністычная. Гэта значыць, што, з'яўляючыся фармальна непартыйнай арганізацыяй рабочых і сялян, комсамол парніе разам з тым працаваць пад кіраўніцтвам нашай партыі. Забяспечыць давер'е моладзі да нашай партыі, забяспечыць кіраўніцтва нашай партыі ў комсамоле—такава задача».

Так гаварыў таварыш Сталін.

Трацкецка-бухарынскія вырадкі—гэтыя подлыя фашысцкія агенты, бандыты і шпіены—не раз прабавалі ўбіць клін паміж партыяй і комсамолам, адарваць працоўную моладзь ад нашай партыі. Ворагі народа, што арудавалі ў комсамоле, у тым ліку і ў ЛКСМБ, вядучы сваю шкодніцкую падрыўную работу, усямерна імкнуліся адарваць комсамол ад несаюзнай моладзі, ад мас працоўных. Партыя і комсамол выгналі са сваіх радоў замаскаваўшыхся фашысцкіх агентаў і гэтым самым умацавалі свае арганізацыі.

Комсамол быў, ёсць і заўсёды будзе верным памочнікам партыі Леніна—Сталіна, яе невычэрпным рэзервам. У комсамоле фарміруецца

новы малады чалавек, герой нашага часу, які не ведае страху ў барацьбе з ворагамі працоўных, бязмежна адданы радзіме, большэвіцкай партыі і яе ленінска-сталінскаму Цэнтральнаму Камітэту.

Комсамол Беларусі налічвае ў сваіх радах звыш 164 тысяч моладзі. Толькі за 8 месяцаў 1938 года комсамол Беларусі прыняў у свае рады больш 75 тысяч новых членаў. Гэта гаворыць аб яго велізарным уплыве сярод працоўнай моладзі, аб вялікім імкненні моладзі ў комсамол.

Вялікі рост комсамольскіх арганізацый Беларусі за лік новых дзесяткаў тысяч рабочай і калгаснай моладзі патрабуе сур'эзнага ўзмацнення работы над іх ідэйна-палітычным выхаваннем. З другога боку, значнае абнаўленне кіруючага складу комсамольскіх арганізацый, вылучэнне на кіруючую комсамольскую работу маладых вырашлых кадраў, якія часта не маюць дастатковага практычнага вопыту, патрабуе ад партыйных арганізацый палепшыць кіраўніцтва комсамолам і штодзённа дапамагаць яму ў рабоце.

Мясцовыя партыйныя арганізацыі за апошні час пачалі сур'эзна цікавіцца комсамольскім жыццём, адчулі ўсю сваю адказнасць за работу комсамольскіх арганізацый. Аднак ёсць яшчэ партыйныя арганізацыі, якія не разумеюць задатч партыйнага кіраўніцтва комсамолам, недаацэньваюць работы з комсамолам, як з рэзервам і памочнікам партыі, не унікаюць у штодзённае жыццё комсамольскіх арганізацый раёна.

Так, напрыклад, Сенненскі райком партыі за 8 месяцаў гэтага года ні разу не пацікавіўся тым, як працуе раённы камітэт комсомола, не заслухаў ні адной пярвочнай партыйнай арганізацыі аб кіраўніцтве комсамолам.

У Раснянскай комсамольскай арганізацыі не працуе палітшкола. Райком партыі цэлы год «падбірае» прапагандыста, чатыры раз абмяркоўвалі гэта пытанне на бюро, а палітшкола так і засталася без кіраўніка.

У Лельчыцкім раёне ні адна пярвочная партарганізацыя за ўвесь 1938 год не ставіла на сваіх сходах пытанні, звязаныя з работай комсамольскіх арганізацый.

Або вось яшчэ адзін характэрны прыклад таго, як не трэба кіраваць. Яшчэ ў студзені бюро Чавускага райкома партыі абмяркоўвала работу комсамольскіх арганізацый ў школах раёна, аднак да апошняга часу ніякага рашэння не прыняла. У летні перыяд была сарвана палітвучоба. Не мала винаваты ў гэтым ранком партыі, які, вылучыўшы 10 камуністаў для кіраўніцтва палітшколамі, не кантраляваў іх работы. Карыстаючыся такой няўважлівасцю райкома, прапагандысты сарвалі комсамольскую вучобу.

Толькі поўнай адсутнасцю кіраўніцтва работай комсомола з боку партыйных арганізацый Дубровенскага раёна, бесклапотнасцю райкома партыі, поўным ігнараваннем дырэктыв ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)Б аб партыйным кіраўніцтве комсамолам можна растлумачыць абвешчаны факт зрыву ў Дуброўне дэманстрацыі, прысвечанай Міжнароднаму юнацкаму дню.

* * *

У ЛКСМБ комсамольцаў членаў партыі налічваецца ўсяго 3,038 чалавек або 1,8 проц. Адсюль відаць, што партыйнае ядро ў комсамоле Беларусі яўна недастатковае. Прычым не ўсе камуністы-комсамольцы

прымаюць актыўны ўдзел у жыцці і рабоце комсамольскіх арганізацый. Так, камуністы-комсамольцы менскага завода імя Кірава тт. Пёркаль, Жалязняк, Турэцкі і іншыя зусім не звязаны з заводскай комсамольскай арганізацыяй, ніякага ўдзелу не прымаюць у яе рабоце, не дапамагаюць комсамольскаму актыву ў вучобе. Такіх фактаў можна было-б прывесці многа.

За апошні час у справе росту партыі за лік комсамола ёсць некаторы зрух. З моманту аднаўлення прыёму 1.922 комсамольцы прыняты ў кандыдаты партыі, канчаткова аформленыя і атрымаўшыя партыйныя дакументы. Аднак ў радзе раёнаў існуе самацек. Нярэдка выпадкі штучнага тармажэння росту партыі за лік комсамольцаў, скажэння ўказанняў ЦК ВКП(б) па гэтаму пытанню.

Усяго райкомамі ЛКСМБ рэкамендавана ў партыю 6.602 комсамольцы. Прынята-ж райкомамі партыі, па звестках на 1 верасня г.г., 3037 чалавек. Такім чынам заявы 3.565 комсамольцаў усе яшчэ марынуюцца ў радзе партарганізацый, бо апошнія не аказваюць комсамольцам дапамогі ў падшуканні рэкамендацый.

Аб наяўнасці валакіты пры прыёме комсамольцаў у партыю сведчаць наступныя факты.

У пярвочнай партарганізацыі «Зазер'е» Рудзенскага раёна (парт. орг. т. Трашчонак) з лютага 1938 г. ляжыць без разгляду заява комсамольца—навуковага работніка тав. Свірскага.

У партарганізацыю менскай фабрыкі імя Кагановіча комсамольцаў Слешан падаў заяву яшчэ ў маі 1938 г., аднак вынікаў няма і зараз.

Гомельскі райком комсамола за 1937 і 1938 гады рэкамендаваў у партыю 54 комсамольцаў, разгледжана-ж толькі 6 спраў.

Наасобныя райкомы і пярвочныя партарганізацыі работу па прыёму комсамольцаў у партыю фактычна перадаверылі комсамольскім арганізацыям. Адсюль і вынікі. Рудзенскі райком комсамола рэкамендаваў у партыю 48 комсамольцаў, з іх рабочых аказалася толькі 1, калгаснікаў—4, а служачых—40 чал. Тым часам у раёне ёсць 3 МТС, дзе трактарыстамі, камбайнерамі, брыгадзірамі працуюць многа комсамольцаў, якія праявілі сябе актывістамі ў перыяд выбараў у Вярхоўныя Саветы СССР і БССР.

Нярэдка выпадкі, калі члены партыі, баючыся, «як-бы чаго не вышла», адмаўляюць комсамольцу ў рэкамендацыі, хоць і добра ведаюць яго як актывіста. Такія камуністы штучна тармозяць рост нашай партыі, зусім не клапацяцца аб умацаванні ў комсамоле партыйнага ядра.

Многія комсамольскія арганізацыі да нядаўняга часу амаль не займаліся пытаннямі росту сваіх радоў. Гэтаму ўсімі мерамі і сродкамі садзейнічалі ворагі народа, якія арудавалі у комсамоле. Спроба адарваць комсамол ад несаюзнай моладзі, адцярці яго ад мас была формай палітычнага шкодніцтва трацкісцка-бухарынскіх бандытаў. Не ўсе райкомы партыі вынеслі адсюль неабходныя ўрокі. У выніку рост радз арганізацый за лік рабочай і калгаснай моладзі вельмі нізкі.

Асабліва характэрны ў гэтых адносінах Чырвонаслабодскі, Рудзенскі, Пleshчаніцкі, Багушэўскі і іншыя раёны.

На 1 верасня ў калгасах рэспублікі налічвалася ўсяго 4.953 пярвочныя арганізацыі комсамола. І гэта пры наяўнасці 9.656 калгасаў!

Аб недастатковым росце раду комсамольскіх арганізацый вескі сведчыць таксама вялікая колькасць нешматлікіх арганізацый комсамола ў калгасах і сельсоветах. Так, па Гомельскай вобласці наліч-

ьаецца 119 нешматлікіх арганізацый, з іх у 58 зусім не наглядалася росту за апошні квартал.

У Палескай вобласці нешматлікіх арганізацый 83, з іх у Лельчыцкім раене—21, у Петрыкаўскім—10, у Парыцкім—11. У 17 раенах Магілёўскай вобласці 201 нешматлікая арганізацыя, з іх у Шклоўскім—34, Бабруйскім—42, Круглянскім і Магілёўскім па 17 і т. д.

Многія з раённых комсамольскіх арганізацый, замест таго каб праявіць актыўнасць ва ўсіх галінах жыцця калгаса, машынатрактарнай станцыі, школы, сельпо, замыкаюцца ва ўласнай скарлупе і зусім адрываюцца ад моладзі.

Важнейшая задача абкомаў і райкомаў комсамола, як указаў VI пленум ВЛКСМ,—«стварыць у кожным калгасе пярвочную комсамольскую арганізацыю». Комсамол на весцы павінен будаваць работу так, каб яна была насычана глыбокім ідэйна-палітычным зместам і задавальняла рознастайныя і ўсё ўзрастаючыя запросы моладзі.

* * *

Кіруючыся рашэннямі X з'езда ВЛКСМ, якія выцякаюць з указанняў таварыша Сталіна аб неабходнасці рашуча палепшыць прапагандысцкую работу ў комсамоле, комсамольская арганізацыя Беларусі прарабіла вялікую работу.

У БССР налічваецца 8.115 палітшкол і гурткоў, якімі ахоплены 124.303 комсамольцы і 35.629 чал. несаюзнай моладзі. І ўсё-ж у радзе раенаў палітвучоба з-за фармальных адносін кіраўнікоў комсамольскіх арганізацый і слабога партыйнага кіраўніцтва пастаўлена не здавальняюча. У Кармянскім раене палавіна палітшкол не працавала 3 месяцы. У Лагойскім, Жлобінскім, Шклоўскім, Рагачоўскім і іншых раенах райкомы партыі і комсамола не паклапаціліся аб тым, каб замяніць прапагандыстаў-настаўнікаў, якія на лета паехалі ў водпуск.

Хойніцкі райком партыі вылучыў у якасці прапагандыстаў 21 камуніста. Усе яны, за выключэннем толькі аднаго, сістэматычна зрываюць заняткі. Члены партыі тт. Гамараў і Чухман не правялі яшчэ ні аднаго занятку ў палітгуртках. Райком комсамола вымушан быў вызваляць іх ад прапагандысцкай работы, а райком партыі не прыняў ніякіх мер уздзеяння.

У Радзенскім раене з 5 прапагандыстаў, вылучаных райкомам партыі, двое тт. Гуліс і Мукавозчык—зусім не вялі заняткаў. Райком комсамола вымушан быў замяніць іх комсамольцамі.

У комсамольскай арганізацыі завода імя Кірава (Менск) палітвучоба не праводзіцца, хоць палавіна рабочых—моладзь. Комсамольская арганізацыя не працуе з моладдзю, таму і рост комсамола на заводзе слабы. Сакратар комсамольскага камітэта пашоў у армію, і ўжо 2 месяцы не склікаюцца ні цэхавыя, ні агульназаводскія сходы комсамола. Партарганізацыю гэта не хвалюе.

У Суражскім раене з 45 палітшкол фактычна працуюць толькі 5. У пярвочнай комсамольскай арганізацыі саўгаса «Рэканструктар» (Галачынскі раён)—20 комсамольцаў, але палітшколы няма, і яны не вучацца.

Становіцца прапагандысцкай работы ў комсамоле патрабуе ад усіх партыіных арганізацый канкрэтнай дапамогі і штодзённага кіраўніцтва. Ленінскі завет—вучыцца, вучыцца і вучыцца, сталінскае указанне—вучыцца і яшчэ раз вучыцца ленінізму павінны пранізаць

ую комсамольскую работу. Неабходна удзяліць больш увагі моладзі, умацаванню школы, камуністычнаму выхаванню піонераў і ўсіх дзяцей. Выхаваўчая работа была і застаецца цэнтральнай у комсамоле. Партыйныя арганізацыі абавязаны аказаць комсамолу канкрэтную дапамогу ў справе глыбокага вывучэння комсамольскім актывам і ўсёй масай комсамольцаў Кароткага курса Гісторыі ВКП(б)—гэтага каштоўнейшага ўкладу ў скарбніцу марксізма-ленінізма.

За апошні час партыйныя арганізацыі многа зрабілі для вылучэння новых кадраў, асабліва за лік лепшай часткі комсамольскага актыва і несаюзнай моладзі, якая праявіла сябе ў правядзенні выбарчых кампаній.

За 1938 год 17 комсамольцаў вылучаны на партыйную работу. Першым сакратаром РК КП(б)Б Менскага раёна выбран тав. Пашкін, які раней працаваў сакратаром Менскага РК ЛКСМБ, інструктар ЦК комсомола тав. Кабяка выбран першым сакратаром Бягомльскага райкома партыі, тав. Коган—сакратар Барашылаўскага РК ЛКСМБ—вылучан на работу ў апарат ЦК КП(б)Б.

На адказную іспадарчую работу вылучана не мала комсамольскіх актывістаў. Так, напрыклад: тав. Маскалік—былы сакратар Рэчыцкага райкома комсомола працуе зараз дырэктарам Рэчыцкай МТС, тав. Марон, які раней працаваў сакратаром Плешчаніцкага райкома комсомола, зараз вылучан рэдактарам раённай газеты; тав. Чарнякоў, які працаваў сакратаром Чавускага райкома комсомола, вылучан зараз намеснікам старшыні Цэнтральнага Савета Асавіяхіма.

Лёзненскі райком комсомола вылучыў старшынямі калгасаў 11 чалавек, старшынямі сельсоветаў—5 чалавек, на розную іспадарчую работу—28 чалавек, на адказную комсамольскую работу—14 чалавек.

Барысаўскі райком комсомола вылучыў старшынямі калгасаў 10, старшынямі сельсоветаў—4, на адказную комсамольскую работу—15 чалавек.

Рудзенскі райком комсомола вылучыў старшынямі калгасаў 6 чалавек і старшынямі сельсоветаў—2 чалавекі.

Чэрвеньскі райком комсомола вылучыў старшынямі калгасаў 4 чал., старшынямі сельсоветаў—3 чал.

Заслаўскі райком комсомола вылучыў старшынямі калгасаў 12 чал., старшынямі сельсоветаў 2 чалавекі. Загадчыкам аддзела кадраў райвыканкома вылучылі комсамольца тав. Бароўскага.

Вылучэнне комсамольцаў на кіруючую работу ўсе яшчэ праходзіць нерашуча, а ў радзе раёнаў зусім слаба. Вылучаным кадрам на розную кіруючую работу не аказваецца дастатковай дапамогі, яны не збіраюць, не кантралююць.

Выбары кіруючых комсамольскіх органаў падрыхтоўка да сустрэчы 20-гадовага юбілея Ленінска-сталінскага комсомола ўсё больш і больш узнікаюць палітычную актыўнасць савецкай моладзі, павышаюць яе працоўны энтузіязм.

Савецкая моладзь адзначае славы юбілей комсомола новымі дасягненнямі ў галіне далейшага разгортвання стаханавскага руху, аўталявання ваеннай тэхнікі. На заводах і чыгунках, на калгасных і саўгасных палях разгарнулася соцыялістычнае спаборніцтва на датэрміновае выкананне планаў, на перавыкананне норм выпрацоўкі.

Комсамолка запаткавала фабрыкі тав. Касценак (Рэчыца) устанавіла ўсесаюзны рэкорд у запаткаванні прамысловасці. На набівачнай машыне яна дае 100 тысяч каробак пры норме 65 тысяч. Усё брыгада, у якой працуе тав. Касценак,—стаханаўская.

Комсамолец-камбайнер Жлобінскай МТМ тав. Гараўцоў устанавіў рэкордную выпрацоўку на паўднёвым камбайне: пры норме ў 200 га ўбраў 500 га. Падобныя факты—звычайная з'ява на кожным участку нашага сацыялістычнага будаўніцтва.

Трэба дабіцца, каб камандзіры вытворчасці ва ўсіх галінах прамысловасці і транспарта дапамагалі моладзі дастойна сустрэць 20-годдзе ВЛКСМ і замацаваць яе вытворчыя дасягненні агульным ростам прадукцыінасаці працы. Партыйныя арганізацыі павінны ўзначаліць гэты рух і вылучаць лепшых стаханаўцаў на кіруючыя гаспадарчыя пасты.

У комсамоле хутка пачнуцца справаздачы і выбары кіруючых органаў. Там, дзе гэта важнейшая кампанія будзе праведзена ў поўнай адпаведнасці з патрабаваннямі ўнутрысаюзнай дэмакратыі, дзе перад выбарамі будуць абавязкова заслуханы справаздачы, дзе крытыка будзе большэвіцкай, дзе да кіравання будуць вылучаны правяраныя і стойкія байцы за справу Леніна—Сталіна,—там справаздачна-выбарчая кампанія дапаможа рушыць уперад усю комсамольскую работу.

Партыйныя арганізацыі павінны дапамагчы комсамолу ў правядзенні гэтай кампаніі, выкарыставаць яе для ўзмацнення партыйнага ўздзеяння на комсамолам. Іх абавязак—выхоўваць комсамол, а праз яго і ўсю савецкую моладзь у духу ўсведамлення ёю сваіх інтэрнацыянальных задач, большэвіцкай арганізаванасці і дысцыпліны, мабільнасці і гатоўнасці перад тым небеснекі вясёлы і наладу, неперемірмасці да ворагаў народа.

Працаваць з комсамолам у новых умовах—значыць усёй сістэмай партыйнага кіравання шчыльна ўплываць на моладзь, выходзячы з яе пакалення стойкіх байцоў за справу Леніна—Сталіна.

Г. Сямёнаў

Правільна арганізуем вывучэнне гісторыі ВКП(б) па новаму падручніку

Кароткі курс Гісторыі Усесаюзнай Комуністычнай партыі (большэвікоў), адабраны ЦК ВКП(б), з'яўляецца дакументам сусветна-гістарычнага значэння. У гэтай глыбока тэарэтычнай працы адлюстраван гіганцкі рэволюцыйны вопыт, накоплены вялікай партыяй Леніна—Сталіна на ўсім пройдзеным ёю шляху барацьбы за справу кунізма.

У рукі большэвіцкай партыі ўкладзена яе Цэнтральным Камітэтам, асабіста таварышом Сталіным цэнная зброя велізарнай магутнасці. Кароткі курс Гісторыі ВКП(б) будзе настольнаю кнігай кожнага куніста, кожнага комсамольца, усіх працоўных. Па ёй будуць вучыцца мільёны рэволюцыйных рабочых, мільёны працоўных засвойць гіганцкі вопыт усёй слаўнай гісторыі большэвізма, майстэрскі абогулены ў гэтай выдатнай кнізе.

Новы падручнік дае выключна яркае асвятленне ўсіх этапаў напружанай барацьбы нашай партыі за перамогу кунізма.

Зразумела, што без павышэння тэарэтычнага ўзроўню куністаў пельга рухацца наперад. Без аўладання большэвізмам немагчыма паспяхова вырашаць велізарнага значэння гістарычныя задачы, што стаяць перад нашай краінай.

Глыбока і дасканала вывучаючы Кароткі курс Гісторыі ВКП(б), наша партыя ўзброіцца магутнай ідэйнай зброяй, ліквідуе тэарэтычную слабасць партыйных кадраў.

У гэтай выдатнай кнізе партыйныя і непартыйныя большэвікі будадуць наймацнейшую зброю для лепшага аўладання большэвізмам, для адвострывання сваёй палітычнай пільнасці.

Дасканала вывучыць гэту кнігу—абавязак куністаў і комсамольцаў, а ў першую чаргу—кожнага актыўнага дзеяча партыі і комсамола.

Да вывучэння гісторыі ВКП(б) прад'яўляюць велізарны інтарэс наша савецкая інтэлігенцыя, шырокія масы працоўных.

Выпуск Кароткага курса Гісторыі ВКП(б) члены партыі, комсамольцы і ўсе працоўныя Савецкай Беларусі сустрэлі з вялікім энтузіязмам.

Перадавы артыкул «Правды» ад 9 верасня «Глыбока вывучаць гісторыю партыі Леніна—Сталіна» быў абмяркоўван на партыйных і комсамольскіх сходах, на прадпрыемствах, у соўгасах, калгасах. На гэтых сходах беспартыйныя рабочыя і служачыя патрабавалі ад партыйных арганізацый стварыць гурткі для вывучэння гісторыі партыі. Ідучы насустрач гэтым патрабаванням, многія партарганізацыі ствараюць гурткі для беспартыйных рабочых і служачых. Такія гурткі

працуюць ужо на заводзе імя Варашылана (Менск), на фабрыцы «Х Кастрычнік» (Рэчыца), на заводзе Сельмаш (Гомель).

У Добрушскім раёне райком партыі арганізаваў для вясковых настаўнікаў 10 гурткоў па вывучэнню гісторыі партыі.

На сходзе партарганізацыі Крычаўскага гарадскога савета, прысвечаным абмеркаванню Кароткага курса Гісторыі ВКП(б), член партыі тав. Левін заявіў: «Я дзякую правадыра працоўных усяго свету таварыша Сталіна за выпуск новага падручніка ВКП(б). Выпуск новага падручніка сведчыць аб тым, што таварыш Сталін праяўляе штодзённыя клопаты аб нас, камуністах».

На станцыі Калінкавічы адбыўся сход, на якім прысутнічала 265 рабочых. Знатны машыніст-крываносавец станцыі Калінкавічы тав. Лазарэў заявіў: «Курс гісторыі ВКП(б) дапамагае нам ацэньваць большэвізм. У ім ясна і глыбока паказана зараджэнне нашай большэвіцкай партыі, этапы яе барацьбы з ворагамі працоўных».

Можна прывесці многа такіх выступленняў, у якіх працоўныя выражаюць сваю любоў і адданасць большэвіцкай партыі і асабіста правадыру народаў таварышу Сталіну, дзякуюць за стварэнне падручніка.

Пытанне аб падрыхтоўцы да вывучэння гісторыі партыі па новаму падручніку абмяркоўвалася ўсімi абкамамі, гаркамамі, парткамамі і сходамі пярвічных партарганізацый.

ЦК КП(б)Б правёў нараду партыйнага актыва гор. Менска. У нарадзе прынялі ўдзел загадчыкі аддзелаў партпрапаганды абкомаў, культпропы райкомаў, загадчыкі парткабінетаў і прапагандысты.

Ва ўсіх гарадах і раёнах праведзены нарады партыйнага актыва, нарады прапагандыстаў. Спецыяльныя партыі былі прысвечаны падрыхтоўцы да заняткаў па новаму падручніку. Менскі гарком партыі правёў нараду сакратароў парткомаў, парторгаў і прапагандыстаў.

Усюды рачотваецца работа па падбору і зацверджанню прапагандыстаў. Для гэтай мэты ствараюцца спецыяльныя камітэты, якія дэталёва знаёмяцца з кожным прапагандыстам і толькі пасля дасканалай праверкі прадстаўляюць яго кандыдатуру на зацверджанне гаркома або райкома.

Гомельскі гарком партыі к 25 верасня зацвердзіў 46 прапагандыстаў, Кагановіцкі райком горада Менска—21 прапагандыста.

Пры ЦК КП(б)Б з 1 кастрычніка працуюць 3-месячныя курсы прапагандыстаў. Курсы разлічаны на 200 чалавек і рыхтуюць кіраўнікоў гурткамі па гісторыі ВКП(б). У Віцебску арганізуюцца 2-месячныя курсы прапагандыстаў на 60 чалавек.

Пры абкамах партыі праводзяцца кароткатэрміновыя 15-дзённыя курсы для кіраўнікоў семінарамі прапагандыстаў у раёнах.

Такія-ж курсы-семінары праводзяцца гарадскімі і раённымі камітэтамі партыі. Гомельскі гарком партыі праводзіць 15-дзённыя курсы прапагандыстаў на 50 чалавек, Магілёўскі—на 30 чал., Лагойскі—на 15 чал., Шклоўскі на 18 чал. і т. д.

Акрамя таго, пры ўсіх гаркамах, райкамах і вялікіх парткамах арганізуюцца ў дапамогу прапагандыстам сталыя пропсемінары і кансультацыі.

Для аказання дапамогі раёнам у правядзенні пропсемінараў абкомы партыі высылаюць на месца кваліфікаваных прапагандыстаў. Менскі абком партыі вылучыў 20 лепшых прапагандыстаў. Такія семінары праведзены ўжо ў Халопеніцкім, Заслаўскім, Барысаўскім і іншых раёнах.

У большасці раёнаў (Лагойск, Старобін, Барысаў і інш.) семінарамі прапагандыстаў кіруюць сакратары райкомаў, што раней было вельмі рэдкаю з'явай. У сучасны момант прапагандыстамі вылучаны абсалютная большасць сакратароў райкомаў, парткомаў і партаргаў.

Усе партыйныя школы былі пераклучаны на азнаямленне з Кароткім курсам Гісторыі ВКП(б), як толькі ў «Правде» былі апублікаваны першыя раздзелы новага падручніка.

Азнаямленне слухачоў з новым падручнікам Гісторыі партыі добра праходзіць у гуртках гомельскага Дома партасветы. Слухачы раней самі знаёмыя з новым падручнікам, а ў дні заняткаў атрымліваюць кансультацыю ў Доме партасветы.

Добра паставіла гэту работу і партарганізацыя менскага завода імя Варашылава. Сярод рабочых праведзены тутаркі і сходкі, аб'яднаны спецыяльны партыйна-комсамольскі сход, на парткоме перагледжан і зацверджан склад прапагандыстаў і гурткоў. Усяго на заводзе працуе 9 гурткоў па вывучэнню гісторыі партыі (3 партыйныя, 3 комсамольскія і 3 для беспартыйнага рабочага актыва). Гурткі знаёмыя зараз з усім курсам гісторыі партыі па новым падручніку. Слухачы чытаюць матэрыял самастойна дома, а ў дні партыйнай вучобы збіраюцца для кансультацыі.

Заслаўскі райком партыі правёў партыйна-комсамольскія сходкі па пытанню аб азнаямленні з новым падручнікам. Перагледжан склад партыйных гурткоў і школ. Слухачы падабраны па узроўню палітычнага развіцця і зацверджаны пярвымі арганізацыямі і райкомам. Усяго ў раёне арганізавана 15 партыйных гурткоў па вывучэнню гісторыі партыі і 1 для кандыдатаў і спачувалючых па вывучэнню статута і праграмы партыі.

Для падрыхтоўкі прапагандыстаў да заняткаў арганізаван семінар. Аб'яднаны ўжо двухдзённыя заняткі па вывучэнню першага тэмы. Такія заняткі будуць праводзіцца па кожнай тэме. Семінарам кіруе першы сакратар райкома партыі тав. Караткевіч. Вялікую работу праводзіць і парткабінет. Пры парткабінеце працуюць 2 партыйныя гурткі на 48 чалавек. Арганізавана кансультацыя для прапагандыстаў і слухачоў (вылучаны 2 кансультанты), падабрана літаратура і наглядныя дапаможнікі.

Нельга не адзначыць, што частка партыйных кіраўнікоў не зразумела ўсёй важнасці выпуску новага падручніка, не мабілізавалі партыйныя арганізацыі на падрыхтоўку прапагандыстаў і глыбокае азнаямленне членаў партыі з Кароткім курсам Гісторыі ВКП(б).

Напрыклад, партком менскай фабрыкі «Комунарка» (сакратар тав. Асташынскі) зусім не падрыхтаваўся да глыбокага вывучэння Кароткага курса Гісторыі ВКП(б). 26 верасня для кансультацыі сабраліся слухачы трох партыйных гурткоў, аднак прапагандысты тт. Юсеп і Грушэнаў не з'явіліся. Прышлося займацца без прапагандыстаў, арганізаваўшы галосную чытку першага раздзела.

Такое-ж становішча і на фабрыцы «Окцябр» (Менск). 26 верасня на кансультацыю сабраліся слухачы 3-х гурткоў (26 чал.), але прапагандыстаў з'явілася толькі 2. Прышлося аб'яднаць 2 гурткі. Пры гэтым выявілася, што адзін гурток прачытаў ужо дзве тэмы, а другі яшчэ не пачынаў чытку. Тады прапагандыст тав. Левін прапанаваў ачытаць для ўсіх слухачоў першы раздзел падручніка.

Некаторыя райкомы партыі ў гурткі па вывучэнню Кароткага курса Гісторыі ВКП(б) механічна ўключылі ўсіх малапісьменных членаў партыі, кандыдатаў, спачувалючых і беспартыйны актыў.

Церахоўскі райком 16 верасня вынес такое рашэнне: «Абавязаць прапагандыстаў і парторгаў 19.IX.38 г. на гуртках спачувальных пачаць вывучэнне гісторыі ВКП(б) па Кароткаму курсу гісторыі ВКП(б)».

Райком сам не заняўся падборам прапагандыстаў і ўкамплектаваннем гурткоў, а перадаверыў усю гэту работу пярвічным партарганізацыям. Пры чым арыентаваў іх зусім няправільна, прапануючы пачаць вывучэнне гісторыі партыі з усімі спачувальнымі.

Пасля ўказанняў, зробленых у «Правде» ад 17.IX.38 г., ЦК КП(б)Б дадаткова вызначыў канкрэтныя мерапрыемствы па падрыхтоўцы да глыбокага вывучэння Гісторыі ВКП(б).

Усім партарганізацыям прапанавана ў першую чаргу падбраць і правярыць прапагандыстаў, зацвярджаючы іх на парткомах і партсходах. Сакратарам абкомаў, гаркомаў і райкомаў асабіста кіраваць гурткамі па вывучэнню гісторыі партыі і прыцягнуць да кіраўніцтва гурткамі партыйныя актыў. Пераглядзець сетку гурткоў па гісторыі партыі, укамплектаваўшы іх па ўзроўню ведаў слухачоў. Арганізаваць пры райкомах партыі семінары для прапагандыстаў.

Кароткі курс Гісторыі ВКП(б) будзе выпушчан на беларускай мове тыражом у 150 тыс. экзэмпляраў.

Разгортваецца работа партыйных кабінетаў і дамоў партасветы па абслугоўванню прапагандыстаў і слухачоў гурткоў. Арганізуюцца выстаўкі літаратуры, наглядных дапаможнікаў, праводзяцца лекцыі, семінары, кансультацыі. Радыеаудыторы падрыхтоўваюцца да прыёму лекцый па Гісторыі ВКП(б).

У сучасны момант пры райкомах партыі арганізавана 88 груп палітсамаадукацыі, якімі ахоплены 2442 актывісты. Для кіраўніцтва групамі палітсамаадукацыі падбраны і зацверджаны 23 прапагандысты. 58 груп прыступілі ўжо да азнаямлення з Кароткім курсам Гісторыі ВКП(б) і, як толькі атрымаюць падручнік, адразу-ж пачнуць яе глыбокае вывучэнне.

Разгортваецца работа і ў комсамольскіх арганізацыях. Гаркомы і райкомы ЛКСМБ праводзяць падбор і зацверджанне прапагандыстаў, арганізуюць для іх семінары па вывучэнню Гісторыі ВКП(б).

Толькі па гораду Менску семінарамі ахоплены 296 комсамольскіх прапагандыстаў. Акрамя семінараў працуюць 3-месячныя курсы прапагандыстаў (у Менску на 30 чал., у Віцебску—на 60).

З 10 кастрычніка пачынаюць працаваць 3-месячныя абласныя курсы комсамольскіх прапагандыстаў на 375 чалавек.

Партарганізацыі павінны практычна дапамагчы комсамолу ў арганізацыі глыбокага вывучэння Гісторыі ВКП(б).

Галоўная задача партарганізацый—заяцца ў першую чаргу сур'ёзнай падрыхтоўкай прапагандыстаў. Без добра падрыхтаваных і правяраных прапагандыстаў нельга забяспечыць глыбокае вывучэнне ў гуртках Гісторыі ВКП(б).

Выход Кароткага курса Гісторыі ВКП(б) асобнаю кніжкай вялікім тыражом дасць магчымасць кожнаму члену партыі самому чытаць яе дома або ў парткабінеце, уважліва, удумчыва працаваць над яе засваеннем. Спешка можа толькі пашкодзіць гэтай справе.

Значыць, зараз неабходна па-сапраўднаму арганізаваць занятакі з прапагандыстамі, каб падрыхтаваць іх да гэтай выключна важнай і адказнай работы.

Забяспечыць глыбокае вывучэнне камуністамі гэтай выдатнай навуковай працы—важнейшая задача партыйных арганізацый.

В. Кудраву

Выхаванне маладых камуністаў і спачуваючых

Штодзеннае ідэйна-палітычнае выхаванне новых членаў, кандыдатаў партыі і спачуваючых—важнейшая задача усіх партыйных арганізацый, кожнага партыйнага работніка. Чудзя адносіны да новапрынятых у партыю, аказанне ім штодзеннай увагі, выхаванне ў духу вялікага вучэння Леніна і Сталіна, неаслабная дапамога ў аўладанні большэвізмам—пачэсны і адказны абавязак кожнага партыйнага камітэта, партарганізатара, прапагандыста, агітатара.

Тав. Жданав на лютаўска сакавіцкім пленуме ЦК ВКП(б) у сваім дакладзе аб падрыхтоўцы партыйных арганізацый та выбараў у Вярхоўны Совет СССР па новай выбарчай сістэме і атпаведнай перабудове партыйна-палітычнай работы, указаў:

«Уся наша двухмільённая партыйная маса павінна быць поўнаасцю актывізавана, кожны камуніст павінен быць актыўным арганізатарам, агітатарам і прапагандыстам за справу партыі. Пад гэтым пунктам погляду павінна быць перабудавана наша арганізацыйная, агітацыйная і прапагандыцкая работа».

Уцягваючы ў партыю лепшых сыноў нашай соцыялістычнай радзімы, лепшых прадстаўнікоў рабочага класа, калгаснага сялянства і працоўнай інтэлігенцыі, няк пельга рабольшаць аб выхаванні новапрынятых у духу большэвіцкай партыйнасці, аб уцягненні іх у актыўную партыйную палітычную работу на любым участку соцыялістычнага будаўніцтва.

ЦК ВКП(б) у сваёй пастанове ад 14 ліпеня г. г. «Аб ходзе прыёму новых членаў у ВКП(б)» прама абавязвае:

«Лічыць важнейшай задачай усіх партарганізацый работу з новаўступіўшымі ў рады партыі, выхаванне маладых камуністаў у духу большэвіцкай партыйнасці і прыцягненне іх да актыўнага удзелу ў партыйнай і грамадскай рабоце».

З моманту аднаўлення прыёму ў ВКП(б), і асабліва за апошнія месяцы, большэвіцкая партыя папоўнілася тысячамі перадавых і стойкіх барацьбітоў за камунізм, тысячамі правяраных таварышоў, якія паказалі выдатныя ўзоры работы на розных участках соцыялістычнага будаўніцтва, сваю бязмежную адданасць справе Леніна і Сталіна.

Сотні тысяч лепшых сыноў нашай соцыялістычнай радзімы імкнуцца арганізацыйна замацаваць свае сувязі з партыяй. Многія непартыйныя большэвікі, якія прымалі актыўны ўдзел у выбарах у Вярхоўныя Саветы СССР і БССР, актыўна дапамагалі партыі ў

ажыццяўленні бліскучай перамогі сталінскага блока камуністаў і беспартыйных,—арганізацыяна замацавалі свае сувязі з любімай партыяй Леніна—Сталіна, будучы прынятымі ў кандыдаты КП(б)Б.

Аналізуючы становішча прыёму новых членаў у рады партыі, Цэнтральны Камітэт ВКП(б) адзначыў:

«Мясцовыя партарганізацыі, выконваючы рашэнні ютаўска-сакавіцкага пленума ЦК ВКП(б), палепшылі работу па прыёму новых членаў у ВКП(б)».

Разам з тым ЦК ВКП(б) адзначыў і наяўнасць яшчэ істотных недахопаў у рабоце мясцовых партарганізацый па прыёму ў партыю новых членаў. ЦК ВКП(б) указвае на нездавальняючую пастаноўку работы з кандыдатамі партыі:

«У многіх партарганізацыях нездавальняюча пастаўлена работа з кандыдатамі партыі—іх недастаткова прыцягваюць да актыўнага ўдзелу ў грамадскай і партыйнай рабоце, не кіруюць па-сапраўднаму іх партыйна-палітычным выхаваннем».

Не гледзячы на тое, што з моманту вынясення пастановы ЦК ВКП(б) прайшло не мала часу, рат партарганізацыі яшчэ вельмі мала зрабіў для ўцягнення кандыдатаў і новапрынятых членаў партыі ў актыўную грамадска-палітычную работу.

Кандыдат партыі стаханаўка фабрыкі імя Кірава гав. Дуброўская заяўляе:

«Я не раз прасіла, каб да мяне прымацавалі таварыша для дапамогі ў вучобе і ўдзялілі больш увагі павышэнню майго палітычнага ўзроўню. Аднак партком да гэтага не праяўляе інтарэсу. Дрэзна пастаўлена палітмасавая работа ў цэху. Пасля выбараў у Вярхоўны Совет БССР не было палітгутарак, не праводзяцца калектыўныя чыткі. Сакратар парткома ні разу са мной не гаварыў».

У палітшколе колезавода № 59, якую кіруе начальнік палітаддзела гав. Берговін, за 4 месяцы (май—жнівень) праведзена было ўсяго тры заняткі з камуністамі. Пленум Гомельскага РК КП(б)Б 4 жніўня павінен быў спецыяльна адзначыць, што «прапанаваны Берговін сістэматычна дапускае зрыў партвучобы». Такія безадказныя адносіны начальніка палітаддзела да палітычнага выхавання членаў і кандыдатаў партыі сведчыць аб тым, што гав. Берговін не разумее сваёй ролі, як начальніка палітаддзела.

Гаворачы, аб адказнасці кіраўнікоў партарганізацыі за палітвучобу і ўцягненне маладых камуністаў у грамадска-палітычную работу, неабходна напамніць і пра іх абавязак павышаць палітычны ўзровень прынятых у партыю. Член партыі, даючы рэкамендацыю непартыйнаму большэвіку, які ўступае ў рады партыі павінен у далейшым усяляк дапамагаць маладому камуністу, каб ён хутчэй павысіў свой палітычны ўзровень, аўладаў большэвізмам.

Снежаньскі (1935 г.) пленум ЦК ВКП(б) указаў, што неабходна дабіцца, «каб пад кіраўніцтвам і з дапамогай сваёй партыйнай арганізацыі кожны новы кандыдат і член партыі адразу адчуў усю адказнасць пераходу ад беспартыйнасці да большэвіцкай арганізаванасці і пранікся ўсведамленнем адказнасці перад навакольнымі масамі за справу партыі».

Адным з каналаў папаўнення партыі новымі палітычна стойкімі камуністамі з'яўляецца група спачувających.

У статуте ВКП(б) аб групах спачуваючых запісана:

«Для арганізацыі вакол ВКП(б) найбольш блізкіх да партыі беспартыйных актывістаў, паказаўшых на справе—на вытворчасці сваю адданасць партыі, але яшчэ не падрыхтаваных да ўступлення ў партыю, ствараюцца пры першых партыйных арганізацыях групы спачуваючых ВКП(б), якія безумоўна падпарадкоўваюцца ўсім рашэнням партыйных органаў».

Моцна імкненне ў групы спачуваючых беспартыйнага актыва—стаханаўцаў прамысловасці і сельскай гаспадаркі, нашай савецкай інтэлігенцыі. За апошнія годзі тысячы рабочых, калгаснікаў, інжынера-тэхнічных работнікаў, якія паказваюць у штодзённай практычнай рабоце сзаю бязмежную адданасць справе партыі Леніна—Сталіна, ўступілі ў групы спачуваючых. Аднак, не ўсе партыйныя арганізацыі ўдзяляюць патрэбную ўвагу палітычнаму выхаванню спачуваючых, павышэнню іх ідэйнага узроўню. Некаторыя партарганізацыі і іх кіраўнікі забылі, што недаацэнка работы са спачуваючымі супярэчыць указанням партыі, што групы спачуваючых з'яўляюцца важнейшым рэзервам для папаўнення рады партыі.

Так, напрыклад, у Рэчыцкім райкоме партыі «ур'ёзная палітычная работа са спачуваючымі не праводзіцца. Са 151 чал. спачуваючых 55 зусім не ахоплены пазітывчымі. Недаацэнка работы са спачуваючымі ў некаторых раёнах прыводзіць да аслаблення росту груп спачуваючых, а нярэдка і да зніжэння іх колькаснага складу.

У Веткаўскім раёне на 1 чэрвеня 1937 г. было 25 спачуваючых, а праз год з гэтай колькасці засталася 22. За першае паўгоддзе 1938 г. у спачуваючыя прынялі ўсяго аднаго чалавека.

Па Рагачоўскаму раёну ў 1936 годзе ў групы спачуваючых было ўцягнута 35 чалавек, у 1937 годзе—12, а за 8 месяцаў 1938 года—толькі 5 чалавек.

Нездавальняюча пастаўлена палітыка-выхаваўчая работа са спачуваючымі ў Гомельскім, Буда-Кашэўскім, Церахоўскім і іншых райкомах партыі.

Не заўсёды спачуваючыя прыцягваюцца да ўдзелу ў адкрытых партсходах. Партарганізацыі вельмі рэдка збіраюць спачуваючых. У партыйна-выхаваўчай рабоце сярод спачуваючых маюць месца элементы фармалізма. Замест дыферэнцыяванага падыходу пры вырашэнні пытання аб вучобе, даручэннях і т. п. праяўляецца абязлічка, не ўлічваецца палітычны ўзровень, грамадства, узрост спачуваючага.

Уцягваючы спачуваючых у актыўную палітычную работу, арганізуючы большэвіцкае выхаванне, неабходна забяспечыць індывідуальны падыход, улічваць здольнасці кожнага спачуваючага, яго вытворчыя і бытавыя ўмовы.

Уцягненне новых кандыдатаў і членаў партыі ў актыўнае партыйнае жыццё, большэвіцкае выхаванне маладых камуністаў і спачуваючых—першачарговая задача кожнай партыйнай арганізацыі. Няўхільна выконваючы ўказанні таварыша Сталіна аб аўладанні большэвізмам, партарганізацыі павінны ўсямерна ўзмацніць работу па павышэнню ідэйна-палітычнага ўзроўню новапрынятых у партыю і спачуваючых.

Апублікаваны ў друку Кароткі курс Гісторыі ВКП(б), які з'яўляецца вялікім ўкладам у справу марксізма-ленінізма, тэарэтычным абагульненнем гіганцкага гістарычнага вопыту большэвіцкай партыі,

павінен быць у цэнтры ўсёй нашай работы па павышэнню ідэйнай узброенасці і палітычнаму выхаванню партыйных і непартыйных большэвікоў.

Глыбокае вывучэнне гісторыі ВКП(б), упартая няўхільная работа над павышэннем тэарэтычнага ўзроўню кожнага члена, кандыдата партыі, спачуваючага—важнейшая задача усіх партарганізацыяў.

Маючы такую магутную ідэйную зброю, як Кароткі курс Гісторыі ВКП(б), неабходна зрабіць усё, каб справа палітычнага выхавання маладых куністаў і спачуваючых была паставлена на патрэбную вышыню.

Трэба памятаць, што аўладанне большэвізмам, ліквідацыя палітычнай бесклапотнасці і павышэнне рэволюцыйнай пільнасці—неабходнейшыя ўмовы паспяховай барацьбы з ворагамі народа.

Па-большэвіцку кіраваць прыёмам у партыю

Велізарная работа большэвіцкай партыі па разгрому і выкарчаванню ворагаў народа, праведзеныя на аснове Сталінскай Канстытуцыі выбары ў вярхоўныя органы ўлады ўзнялі палітычную актыўнасць працоўных на нябачаную вышыню, яшчэ цясней згуртавалі іх вакол партыі Леніна—Сталіна, што знайшло сваё яркае адлюстраванне ва ўзрослым імкненні беспартыйнага актыва ў рады ВКП(б).

Рад партыйных арганізацый Гомельскай вобласці палепшыў палітычную работу сярод шырокага мас працоўных і дабіўся некаторых поспехаў у выкананні рашэння ЦК ВКП(б) ад 29 верасня 1936 года «Аб аднаўленні прыёму новых членаў у ВКП(б)».

Калі ў мінулым годзе па вобласці было прынята ў партыю 96 чалавек, то за 8 месяцаў гэтага года прынята ўжо 540 чалавек у кандыдаты і 237 у члены партыі. Акрамя таго, адноўлена ў кандыдаты і члены партыі 404 чал.

Добрушская партарганізацыя ў члены і кандыдаты партыі прыняла 44, Рэчыцкая—86, Жлобінская—55, Рагачоўская—94, Веткаўская—44 і Чачэрская—38 чалавек.

Выбары ў Вярхоўны Совет БССР далі тысячы новых актывістаў, якія працавалі агітатарамі на выбарчых участках. Несучы ў масы большэвіцкае слова, агітуючы за кандыдатаў непераможнага блока куністаў і беспартыйных, гэтыя таварышы паказалі сваю бязмежную адданасць справе Леніна—Сталіна і зараз становяцца рэзервам, з якога папаўняюцца рады нашай партыі. Яны падаюць заявы аб прыёме ў кандыдаты, аб пераводзе з кандыдатаў у члены партыі.

Жлобінскі райком партыі прыняў у кандыдаты агітатараў выбарчай кампаніі тт. Катляра, Гайдука, Прозарава, Эрэнбурга.

Рэчыцкі райком прыняў у кандыдаты партыі агітатара выбарчага участка старшыню калгаса імя Свердлова тав. Дворніка, брыгадзіра трактарнай брыгады тав. Дубавец, старшыню Падалескага сельсовета дэмабілізаванага чырвонаармейца тав. Бандарэнка.

У партыю прынят Чачэрскай партарганізацыяй старшыня самага вялікага ў раёне калгаса тав. Семкаў. Гэты таварыш добра спраўляецца з работай і многа працуе над сабой. Ён акуратна рыхтуецца да заняткаў, чытае мастацкую літаратуру, праводзіць гутаркі з калгаснікамі.

Кандыдаты партыі тт. Гурскі і Раманцоў рыхтуюцца да ўступлення ў члены партыі. Яны добрасумленна выконваюць усе партыйныя даручэнні, складаюць канспекты да заняткаў і прыходзяць на вучобу заўсёды падрыхтаванымі.

Гомельскі, Веткаўскі, Лоеўскі і Рагачоўскі райкомы прынялі ў кандыдаты партыі дэпутатаў Вярхоўнага Савета БССР тт. Баравікова, Ганчарова і Стасенка, намесніка старшыні Вярхоўнага Савета БССР тав. Барушкова, дэпутата Вярхоўнага Савета СССР тав. Мінаву. Рагачоўскі райком прыняў у партыю стаханаўцаў картоннай фабрыкі тав. Стральцова Х., стаханаўца лесазавада імя Халтурына тав. Гардзюскага. Партыйныя арганізацыі лесазавада імя Халтурына, картоннай фабрыкі, Забалоцкага, Азяранскага і іншых сельсоветаў значна папоўніліся лепшымі, праваранымі людзьмі. За палову бягучага года па раёну прыняты ў партыю 34 комсамольцы. Веткаўскі райком партыі прыняў у кандыдаты 50-гадовую калгасніцу Самонаву Еву Пятроўну, якая 4 гады працуе членам прэзідыума сельсовета і 7 год—членам праўлення калгаса. У кандыдаты партыі прынят 50-гадовы калгаснік Літвінаў Барыс Сямёнавіч.

Партыйная арганізацыя Літвінаўскага сельсовета Журавіцкага раёна прыняла ў члены і кандыдаты партыі двух чалавек. Спачувальчыя тт. Корачкін і Ларачкін падрыхтаваны да прыёму ў кандыдаты партыі.

Пры ўсім гэтым нельга лічыць здавальняючай пастаноўку важнейшай справы прыёму ў партыю і выхавання маладых камуністаў у партарганізацыях Гомельскай вобласці. Большасць партыйных арганізацый прадпрыемстваў і калгасаў усё яшчэ дрэнна працуе са стаханаўцамі, комсамольцамі і спачувальчымі па падрыхтоўцы іх у партыю, не ажыццяўляюць указанняў ЦК ВКП(б) аб актыўным адборні перадавых людзей з рабочых, работніц і працоўнай інтэлігенцыі і пушчаюць на самацёк зажнейшую справу прыёму ў партыю новых членаў.

У горадзе Гомелі, дзе многа прадпрыемстваў саюзнага і рэспубліканскага значэння, працуюць тысячы лепшых людзей—стаханаўцаў. На адным толькі «Гомсельмашы» больш 800 стаханаўцаў, на паравоза-вагона-рамонтным заводзе—1.304, на камбінаце «Спартак»—714, а ўсяго на прадпрыемствах горада налічваецца 9.896 стаханаўцаў. Гарадская комсамольская арганізацыя налічвае 8.500 чалавек. Здавалася-б, з кім іншым, як не з імі, партарганізацыі павінны праводзіць выхаваўчую работу, выяўляць лепшых для прыёму ў партыю. Аднак з усей гэтай масы перадавікоў вытворчасці ў члены партыі прынята толькі 118 і ў кандыдаты 178 чалавек. Асабліва слаба растуць партарганізацыі шклозавода фабрыкі «Спартак», паравоза-вагона-рамонтнага завода, завода «Пролетарый» імя Кірава.

На Добрушскай папяровай фабрыцы працуе многа стаханаўцаў. Сярод рабочых фабрыкі—60 спачувальных і 250 комсамольцаў. Аднак, за ўвесь час пасля аднаўлення прыёму прынята ў члены і кандыдаты партыі ўсяго 22 чалавекі. На Гомсельмашы па поўгода не склікаюцца сходны спачувальных. Разгубілі спачувальных на шклозаводзе.

Рад пярвічных партарганізацый Буда-Кашалёўскага раёна (Губіцкая, Патапаўская, Б-Кашалёўская) не прыступаў да прыёму ў партыю.

Гомельская сельская партарганізацыя мае 33 пярвічныя арганізацыі. З іх да прыёму ў партыю прыступілі толькі 9. З рэкамендаваных у партыю 35 комсамольцаў прынята толькі 7. Старшыні сельсоветаў тт. Марозаў і Кац, настаўнік тав. Дзевакоў, слесар тав. Дудараў застаюцца па-за радамі партыі толькі таму, што не могуць дастаць адну-дзве рэкамендацыі камуністаў.

Дрэнна пастаўлена справа прыёму і ў Церахоўскай партарганіза-

цыі Парторг Пракопаўскай пярвочнай арганізацыі тав. Стараваітаў 2^е месяцы пратрымаў у сябе заяву старшыні калгаса «Ударнік» тав. Сільчанка аб прыёме ў партыю.

Гардуноўская партарганізацыя па 3 месяцы не склікае сходаў, не праводзіць палітычнай вучобы. Паасобныя камуністы, як тт. Ладонава, Дварэцкі, з-за баязні, «як-бы чаго не вышла», не даюць рэкамендацыі таварышам, якія з'яўляюцца карэннымі жыхарамі Церахоўскага раёна і на высвятленне твару якіх не прыходзіцца траціць шмат часу.

У Лоеўскім раёне парторг Перадзельскай партарганізацыі тав. Цемляк некалькі месяцаў пратрымаў у сябе заяву аб прыёме ў партыю тав. Прымака. Многія партарганізацыі гэтага раёна не дапамагаюць таварышам, якія маюць па 4—6 год кандыдацкага стажу, рыхтавацца да прыёму ў члены партыі.

У Гомельскай вобласці налічваецца 1 509 кандыдатаў партыі, многія са стажам па 4—6 гадоў. Партарганізацыі мала думаюць аб прыёме ў члены партыі. Аб гэтым сведчыць той факт, што па вобласці за ліпень месяц у члены партыі прынята 157 чалавек.

Многа недахопаў і ў галіне удзянення ў партыю лепшых комсамольцаў. Значная колькасць расных партарганізацый, у тым ліку і Гомельскі гарком партыі, зусім нездавальняюча кіруюць прыёмам у партыю комсамольцаў, падоўгу марынуць афармленне іх спраў.

Па вобласці налічваецца 3 079 чалавек комсамольскага актыва. Сярод іх—1 200 сакратароў пярвочных комсамольскіх арганізацый, 1 100 прапагандыстаў. З усяго гэтага актыва рэкамендавана ў партыю 1 099 чал., але прынята гаркомам і райкомамі партыі толькі 551 чал.

Па Гомелю рэкамендавана ў партыю 400 комсамольцаў, а прынята 139. Рэчыцкі райком прыняў у партыю 50 чалавек са 119.

Комсамольская арганізацыя вобласці налічвае больш 2 567 комсамольцаў-пераросткаў.

Многія партыйныя арганізацыі пусцілі на самацек справу прыёму ў партыю, не дапамагаючы падшукань рэкамендацыі жадаючым уступіць у яе рады, падоўгу марынуць іх заявы, зцягваюць афармленне дакументаў, захапіўшыся гаспадарчымі кампаніямі, зусім забываюць пра выхаванне камуністаў. Партыйная вучоба, асабліва ў сельскіх партарганізацыях, праводзіцца сезонна. З вялікімі перапынкамі склікаюцца і партыйныя сходы.

Старшыня калгаса імя Свердлова (Рэчыцкі раён) тав. Дворнік і брыгадзір трактарнай брыгады тав. Пілецкі гавораць, што чаконт уступлення ў рады партыі ніхто з імі не гаварыў і не дапамагаў. Заяву тав. Пілецкага аб прыёме ў партыю партарганізацыя МТС прамарынавала год, і ён вымушан быў падаваць заяву ў другі раз.

Тав. Кузьмяноў Адам Васільевіч у чэрвені 1937 г. падаў заяву ў Кармянскую партарганізацыю аб прыёме ў партыю. Яго заява прапала. Прышлося ў пачатку 1938 г. падаць заяву другі раз. Афармленне гэтага таварыша цягнулася амаль 8 месяцаў.

На вёсцы рост партарганізацыі асабліва слабы. У Рэчыцкім раёне ў гэтым годзе ў члены і кандыдаты партыі прынята 86 чалавек, але з іх працуюць у калгасах толькі 12. У 53 калгасах раёна няма ні аднаго камуніста.

У Рагачоўскім раёне з прыятых 91 таварышоў толькі 18 з'яўляюцца калгаснікамі.

Не лепшае становішча і ў іншых раёнах.

Раікомы і гарком партыі разбіраюць на сваіх пасяджэннях розныя пытанні, за выключэннем пытанняў росту партарганізацыі, выхавання маладых камуністаў. Гэтаі справы мала хто займаецца. Абком партыі таксама ні разу не заслухаў на бюро інфармацыі кіраўнікоў раенных партарганізацый аб ходзе прыёму ў партыю. АКПО абкома пакуль што зводзіць сваё кіраўніцтва партарганізацыямі да збірання розных зводак.

Пералічаныя факты ўказваюць на неабходнасць у самы кароткі тэрмін ліквідаваць нелахопы ў рабоце па прыёму і выхаванню новапрынятых у рады партыі і праводзіць усю работу ў строгай адпаведнасці з ўказаннямі ЦК ВКП(б)

Партарганізацыі павінны цвёрда засвоіць, што ў рады партыі трэба прымаць лепшых, перадавых людзей з рабочых, работніц, калгаснікаў, калгасніц, лепшых комсамольцаў і працоўнай інтэлігенцыі, цесна звязваючы гэту работу з агульным уздымам і палепшаннем партыйна-палітычнага выхавання, з вырашэннем усіх задач, якія стаяць перад данай партыйнай арганізацыяй.

Арганізуючы прыём лепшых людзей у нашу большэвіцкую партыю, мы павінны захоўваць чыстату яе радоў, строга выконваць паграбаванні ЦК ВКП(б) і таварыша Сталіна аб уважлівым індывідуальным адборы.

Ва ўсёй рабоце па прыёму ў партыю трэба кіравацца ўказаннем ЦК ВКП(б):

«Задача кожнай партыйнай арганізацыі заключаецца ў тым, каб, ўсямерна павышаючы большэвіцкую пільнасць, высока трымаць сцяг ленінскай партыі і гарантаваць партыю ад правінення ў яе рады чужлых, варожых і выпадковых элементаў».

Асаблівую увагу неабходна звярнуць на баявое большэвіцкае выхаванне новапрынятых у рады ВКП(б). Трэба дабіцца, «каб пад кіраўніцтвам і з дапамогай сваёй партыйнай арганізацыі кожны новы кандыдат і член партыі адразу адчуў усю адказнасць пераходу ад беспартыйнасці да большэвіцкай арганізаванасці і пранікся ўсведамленнем адказнасці перад акружаючымі масамі за справу партыі» (з рэзалюцыі снежаньскага пленума ЦК ВКП(б) ад 1935 г.).

Важнейшай задачай усіх партыйных арганізацый з'яўляецца глыбокае вывучэнне падручніка па гісторыі ВКП(б). На гэтым выдатным дакуменце новапрынятыя ў члены і кандыдаты ВКП(б) будуць выходзіць у духу адданасці нашай большэвіцкай партыі і справе сцэцыялізма, у духу непрымірымасці да ворагаў народа.

Палітычнае выхаванне новапрынятых у рады ВКП(б) павінна праводзіцца таксама на аснове павышэння ўзроўню ўсёй работы партарганізацый, разгортвання большэвіцкай крытыкі і самакрытыкі, уцягнення ўсіх камуністаў у актыўную партыйную работу.

І. Хоцька і І. Гоўзман

Вынікі работы прамысловасці БССР за 1-е паўгоддзе 1938 г.

Пад знакам грандыёзнага палітычнага і вытворчага ўздыму ў сувязі з выбарамі ў Вярхоўны Совет Беларускай Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікі завершана першае паўгоддзе бягучага года.

Выбары ў Вярхоўны Совет БССР з'явіліся найярчэйшай дэманстрацыяй маральнага і палітычнага адзінства беларускага народа. Выбарчая кампанія прайшла з выключным уздымам палітычнай і вытворчай актыўнасці працоўных. Сталінскім блокам камуністаў і беспартыйных атрымана новая бліскучая перамога, якая сведчыць аб непарушным яднанні ўсіх народаў СССР вакол партыі Леніна—Сталіна. Яшчэ больш умножыліся сілы соцыялістычнай гаспадаркі, якая няўхільна развіваецца.

Новыя кадры, вылучаныя да кіраўніцтва ў нашай гаспадарцы, хутка авалодваюць большэвіцкім метадам работы і на яго аснове вырашаюць пастаўленыя перад імі партыяй і ўрадам задачы. Новыя кіраўнікі ўзнімаюць дысцыпліну на вытворчасці, арганізуюць стаханавскі рух, разгортваюць соцыялістычнае спаборніцтва і ўдарніцтва, павышаюць свой ідэйна-палітычны ўзровень, праяўляюць творчую ініцыятыву, ствараюць атмасферу грамадскай нецярпимасці да аварый, непаладак і парушэнняў тэхналагічнага працэсу.

Самым важным і самым характэрным вынікам работы прамысловасці ў першым паўгоддзі 1938 года з'яўляецца няўхільнае, упэўненае нарастанне тэмпаў развіцця прамысловай вытворчасці. Гэты няўхільны рост прамысловай вытворчасці з'яўляецца важнейшым дасягненнем нашай прамысловасці ў першым паўгоддзі.

Прадукцыя прамысловасці ў першым паўгоддзі гэтага года павялічылася ў параўнанні з першым паўгоддзем мінулага года на 11 проц.

Развіццё прамысловасці ў першым паўгоддзі характарызуецца наступнымі данымі:

Рост прамысловай вытворчасці ў 1-м паўгоддзі 1938 г.

Н а р к а м а т ы	У % да адпаведнага перыяда 1937 г.		
	1 квартал	2 квартал	1-е паўгоддзе
Прадукцыя прамысловых наркаматаў (рэспубліканскага значэння) .	110,6	111,2	111,0
Наркомлес (фабр.-заводск.)	103,4	104,4	103,0
Наркамлегпром	114,1	108,3	111,2
Наркамхарчпром	107,8	117,5	113,7
Наркаммясцпром	113,4	111,2	112,2

Найбольш высокіх тэмпаў прыросту прадукцыі дасягнулі работнікі металаапрацоўчай прамысловасці, якія павялічылі выпуск прадукцыі за паўгоддзе на 20,4 проц. Такія прадпрыемствы, як, напрыклад, менскі завод імя Кірава, гомельскі завод «Рухавік рэвалюцыі», віцебскі завод імя Кірава і рад іншых заводаў, датэрмінова выканалі і перавыканалі вытворчыя планы 1-га паўгоддзя.

Велізарны рост прадукцыі дала таксама мэблевая прамысловасць, якая ў 1-м квартале дала рост на 47,7 проц., у 2-м—на 56,9 проц., а ў цэлым за паўгоддзе—на 50,3 проц. Так, мэблевая фабрыка імя Молатава у Менску з красавіка месяца выконвае план на 117—118 проц. Мэблевы камбінат імя Комінтэрна ў Барысаве выконвае план на 105—106 проц. Павелічэнне выпуску прадукцыі па мэблевай прамысловасці вызначыла велізарны рост прадукцыйнасці працы. Калі ў студзені сярэдняе выкананне норм выпрацоўкі складала 134,3 проц., то ў красавіку—май—145 проц. Гэта дасягнута ростам і развіццём стаханаўскага руху, які даў не адзін дзесятак лепшых стаханаўцаў—двух-, трох- і чатырохсотнікаў.

Стаханавец Бабруйскай мэблевай фабрыкі Лапаценка Дзмітрый Фёдаравіч выконвае норму на 390 проц. Ім-жа сконструіраван станок па вырабу інкрустацый механічным спосабам.

Высокае выкананне нормы даюць стаханаўцы **Руткоўскі—230 проц., Юдовіч—211 проц., Бурачэўскі—235 проц.**, і многія іншыя значна перавыконваюць нормы выпрацоўкі.

Значнае павелічэнне прадукцыі дала трыкатажная прамысловасць. За паўгоддзе трыкатажная прамысловасць (рэспубліканская) павялічыла прадукцыю на 58 проц. у параўнанні з першым паўгоддзем 1937 года, і план 1-га квартала выканан на 102,8 проц., а 2-га квартала—на 106,3 проц.

Высокага росту дасягнула таксама і абутковая прамысловасць: у 1-м квартале—на 26,8 проц. і ў 2-м квартале—на 13,6 проц., а ў цэлым за паўгоддзе—на 20 проц.

Прыметны рост прадукцыі дасягнут па швейнай прамысловасці: у 1-м квартале—на 19,4 проц., у 2-м—на 6,4 проц., а за паўгоддзе на 12,9 проц.

Нарастаючыя тэмпы прыросту прадукцыі дала харчова-прамысловасць у цэлым, а іменна: у 1-м квартале—на 7,8 проц., у 2-м—на 17,5 проц., а ў цэлым за паўгоддзе—на 13,7 проц.

У гэтым годзе краіна атрымала значна больш харчовых прадуктаў, чым у 1-м паўгоддзі мінулага года: мяса і мясных вырабаў—на 18,4 проц., расліннага масла у 21,4 раза больш, кандзіцёрскіх вырабаў—на 11 проц., макаронных вырабаў—на 21,8 проц., крахмалу—на 28,5%. Саюзныя прадпрыемствы далі мяса і мясных вырабаў на 54,7 проц. больш, чым у 1-м паўгоддзі мінулага года.

Асновай няўхільнага росту прадукцыі з'яўляецца значнае павелічэнне прадукцыйнасці працы. Асабліва прыметна раста прадукцыйнасць працы ў 2-м квартале. Масы рабочых азнаменавалі выбары ў Вярхоўны Совет Беларускай Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікі новым уздымам вытворчага энтузіязма, даючы новыя высокія нормы выпрацоўкі.

Гэта знайшло сваё яркае адлюстраванне ў росце сярэдняй выпрацоўкі аднаго рабочага.

Па ўсіх прамысловых наркаматах (рэспубліканскага падпарадкавання) сярэдняя выпрацоўка аднаго рабочага за 5 месяцаў бягу-

чага года перавысіла пяцімесячную выпрацоўку мінулага года на 8,5 проц., у тым ліку: па Наркаммясцпрому—на 17,5 проц., па Наркамлегпрому—на 3,9 проц., па Наркамхарчпрому—на 5,0 проц. і па Наркомлесу—на 4,8 проц.

Калі ў 1-м квартале па НКМП выпрацоўка перавысіла летаўнюю на 13,2 проц. і была ніжэй намечанай планам, то ў 2-м квартале яна перавысіла ўжо летаўнюю на 23,7 проц. і аказалася вышэй планавай на 15,3 проц.

Па Наркамхарчпрому ў 1-м квартале выпрацоўка перавысіла летаўнюю на 3,7 проц., пры ўзроўні ніжэй планавага, а ў 2-м квартале яна аказалася вышэй летаўняй на 12,2 проц. і перавысіла планавы на 9,5 проц.

У перадавых радах па росту прадукцыйнасці ідзе металаапрацоўчая прамысловасць. Выпрацоўка на аднаго рабочага па металаапрацоўчай прамысловасці перавысіла выпрацоўку мінулага года ў 1-м квартале на 11,3 проц., а ў 2-м квартале—на 15,7 проц., перавысіўшы планавы заданне на 7,3 проц.

Гэта забяспечыла выкананне плана ў цэлым па промнаркамацкай прамысловасці ў першым паўгоддзі бягучага года. Перавыканання плана дабіліся ўсе наркаматы за выключэннем наркамата мясцовай прамысловасці.

Наркомлес па фабрычна-заводскай прамысловасці план выканаў, але вельмі дрэнна працавала лясная прамысловасць як у першым, так і ў другім квартале.

План па нарыхтоўцы і вывазцы лесу, не гледзячы на яго значна меншы размер чым у мінулым годзе, не выканан ні ў першым, ні ў другім квартале.

Агульны план па лесаэксплаатацыі Наркомлес выканаў у 1-м квартале толькі на 73,2 проц., у 2-м—на 68,3 проц., а гадавы план—на 52,2 проц.

Не выканан план 1-га і 2-га кварталаў па нарыхтоўцы і вывазцы дзелавай драўніны і дроў.

План 1-га квартала па нарыхтоўцы дзелавай драўніны выканан на 87,4 проц., дроў—на 68,0 проц.; план 2-га квартала па нарыхтоўцы дзелавай драўніны—на 55,7 проц., дроў—на 91,5 проц. Гадавы план за паўгоддзе выканан па нарыхтоўках дзелавай драўніны на 62,1 проц. і дроў—на 52,2 проц.

План 1-га квартала па вывазцы дзелавай драўніны выканан на 70,6 проц. і дроў—на 81,1 проц.; план 2-га квартала па дзелавай драўніне выканан на 69,7 проц. і дроў—на 94,0 проц.

Па плану Наркомлеса палавіну ўсёй вывазкі прадугледжана правесці механізаваным спосабам. Аднак па мехывывазцы план выканан яшчэ горш.

Нездавальняюча таксама праведзен сплаў. План пуску ў сплаў к 1-му ліпеня выканан толькі на 62 проц., а план 2-га квартала (асноўнага для сплаву) выканан толькі на 54,0 проц.

Прычына нездавальняючага становішча ў лясной праміст засяі заключаецца перш за ўсё ў тым, што, не гледзячы на прамыя ўказанні партыі і урада, Наркомлес да гэтага часу яшчэ не дабіўся элементарнага парадку ў арганізацыі працы і не ўдзяляе неабходнай увагі бытавым патрэбам рабочых. У рэзультат гэтага ў лясной прамысловасці вельмі вялікая цяжучасць рабочых, не створаны яшчэ сталыя кадры.

Наркамат лясной прамысловасці Беларусі не ператварыўся ў большэвіцкі штаб апэратыўнага кіраўніцтва, якім павінен быць кожны наркамат, не арганізаваў барацьбы за хутчэйшую ліквідацыю вынікаў шкодніцтва.

Нездавальняючая работа лясной прамысловасці выклікае трывогу за выкананне дзяржаўных планавых заданняў. Партыя і ўрад аказваюць вялікую дапамогу лясной прамысловасці кадрамі, тэхнічным аснашчэннем і т. д. У лясной прамысловасці рэспублікі ёсць вялікая колькасць перадавікоў стаханаўцаў, якія гараць жаданнем вывесці свае прадпрыемствы з прарыву, трэба толькі іх арганізаваць, дапамагчы ім у рабоце.

Выкананне плана прамысловай вытворчасці па асобных наркаматах рэспублікі характарызуецца наступнымі данымі:

Наркаматы	Процант выканання плана	
	1 квартал	2 квартал
Па ўсіх рэспубліканскіх наркаматах .	100,7	103,0
Наркомлес (фабр.-заводская)	100,4	101,1
Наркамлегпром	103,0	105,1
Наркамхарчпром	101,4	104,7
Наркаммясцпром	96,5	98,4

Выкананне гадавога плана ў 1-м паўгоддзі бягучага года ідзе на больш высокім узроўні, чым у мінулым годзе.

Наркамат мясцовай прамысловасці ў цэлым не дабіўся зруху ў выкананні плана ў 1-м паўгоддзі 1938 года. Калі па металаапрацоўчай прамысловасці НКМІ дабіўся добрага выканання плана і росту прадукцыі, то агульныя нездавальняючыя вынікі па наркамату вызначылі такія важнейшыя галіны, як тарфяная і будматар'ялаў.

Тарфяная прамысловасць у першым паўгоддзі працавала выключна дрэнна. План намнога недавыканан, прычым аб'ём здабычы торфу некалькі нават ніжэй леташняга за той-жа перыяд. Прычынай дрэннай работы тарфянай прамысловасці з'яўляецца надта марудная ліквідацыя вынікаў шкодніцтва. Частая аварыйнасць на торфзаводах носіць нярэдка сляды варожай дзейнасці. Надзвычай нізка якасць тэхнічнага кіраўніцтва, дрэнна арганізавана праца рабочых, слаба пастаўлена працоўная дысцыпліна. На тарфяных палях няма яшчэ барацьбы за выкананне графіка работ, за парадак, за зладжанасць усіх участкаў, няма барацьбы за якасць торфу. Кіраўніцтва Белторфа слаба падрыхтавалася да сезону 1938 года, не прыняла рашучых мер для ўкамплектавання торфзаводаў рабочымі.

На прыкладзе буйнейшага завода тарфянай прамысловасці Беларусі «Асінторфа» можна паказаць прычыны выключна дрэннай работы, што прывялі да зрыву вытворчай праграмы 1938 года.

Асноўная прычына зрыву нармальнай работы завода—гэта адсутнасць большэвіцкай мабілізаванасці, наяўнасць самасупакоенасці і

аслаблення рэвалюцыйнай большэвіцкай пільнасці з боку партыйнай і профсаюзнай арганізацыі. Партыйнае, профсаюзнае і гаспадарчае кіраўніцтва завода з выключнай бесклапотнасцю аднеслася да задач палітычнага выхавання рабочых-тарфянікаў, не разгарнула масавай палітычнай і культурна-асветнай работы сярод калектыва, не мабілізавала і не ўзначаліла вытворчай актыўнасці рабочага калектыва на рашучую барацьбу па ліквідацыі шкодніцтва. На заводзе «Асінторф» у выніку аслаблення большэвіцкай пільнасці не толькі не ліквідуецца вынікі шкодніцтва, але мае месца прадаўжэнне шкодніцтва, аб чым сведчаць такія факты, як частыя аварыі, пажары, вялікія прастоі механізмаў, заліўны гідрамасы звыш устаноўленай нормы і т. д.

Дырэкцыя завода не здолела падняць вытворчую дысцыпліну, не арганізавала працу рабочых, няправільна расставіла кадры, не праявіла сталінскага клопату аб стварэнні элементарных культурна-бытавых умрў, што пацягнула за сабой вялікую цяжучасць рабочай сілы (з пачатку сезона і па 1-е верасня пакінулі завод звыш 1.250 рабочых).

На заводзе не праводзіцца ніякай работы са стаханаўцамі, вопыт лепшых стаханаўцаў не перадаецца. Тым часам на заводзе ёсць дзесяткі лепшых стаханаўцаў, якія паказваюць дасканалыя ўзоры работы.

Прамысловасць будматар'ялаў таксама намнога недавыканала план першага і другога кварталаў, прычым вытворчасць будматар'ялаў намнога ніжэй узроўню мінулага года за той-жа перыяд.

Як і ў тарфянай прамысловасці, у прамысловасці будматар'ялаў кіраўніцтва не здолела забяспечыць вытворчасць неабходнымі кадрамі рабочых. З боку трэстаў і наркамата апэратыўнага тэхнічнага кіраўніцтва і кантролю заводаў не было. Акрамя таго, тут у пэўнай меры сказалася і тое, што будаўнічыя арганізацыі не вывозілі цэглу з пляцовак цагельных заводаў, што перашкаджала нармальнаму ходу вытворчасці і выклікала вялікія фінансавыя затрунненні заводаў.

Шкляная прамысловасць, якая не атчувала недахопу ў рабочых, усё-ж план 1 і 2-га кварталаў не выканала, і ўзровень яе вытворчасці намнога ніжэй мінулага года за той-жа перыяд.

Шкляную прамысловасць заядае брак і бой, памеры якога яшчэ вельмі вялікі, а сапраўднай барацьбы з бракам і боем няма.

Асоба патрэбна спыніцца на выніках першага паўгоддзя ў адносінах сабекошту.

Калі агульны план па прадукцыі ў першым паўгоддзі выканан, то ў адносінах сабекошту агульны вынік нельга прызнаць здавальняючым.

Аднак патрэбна адзначыць, што другі квартал паказзў і ў адносінах сабекошту пэўны зрух.

Добрых вынікаў у адносінах сабекошту дабіліся работнікі металаапрацоўчай прамысловасці. У першым квартале фактычнае зніжэнне сабекошту ў параўнанні з сярэдняй за 1937 год выразілася ў—3,8 проц. супроць плана—3,9 проц, а ў другім квартале пры плане ў—4,2 проц. фактычна: у маі—5,4 проц. і ў чэрвені—11,1 проц.

У перадавых радах па сабекошту ідзе хімічная прамысловасць Наркаммясцпрома. Агульны вынік за паўгоддзе выразіўся ў—5,6 проц. пры плане ў першым квартале—2,0 проц. і ў другім+1,4 проц. Гэты вынік вызначыла ацэтанавая вытворчасць.

Прыметны рэзультат у адносінах сабекошту дасягнут і па мэблевай прамысловасці, асабліва ў другім квартале. Пры плане змены сабекошту—5,8 проц. фактычная змена—9,0 проц. Агульны вынік за паўгоддзе выразіўся ў—9,0 проц. супроць плана 1938 г. в—4,9 проц.

Клопаты аб народзе, аб задавальненні патрэбнасцей і запросаў насельніцтва ляжаць у прыродзе сацыялістычнай дзяржавы. Партыя, яе Сталінскі ЦК, савецкі ўрад усе свае сілы аддаюць на тое, каб нашаму рабочаму класу, нашаму сялянству, нашай інтэлігенцыі жылося з кожным днём усё лепш і весялей. Высокі гонар і давер'е аказваюць большэвіцкая партыя і савецкая ўлада ўсякаму, каму даручана непасрэднае абслугоўванне штодзённых патрэб грамадзян.

Прамысловая кааперацыя, якая ў першую чаргу заклікана задавальваць рознастайныя патрэбнасці шырокіх працоўных мас, у першым паўгоддзі працавала нездавальняюча.

Выкананне плана прамысловай кааперацыі характарызуецца наступнымі данымі (у процантах):

	1 квартал	2 квартал	Галавы за першае паўгоддзе
Уся промкааперацыя	91,5	94,7	46,5
Белкааппромсовет	91,0	90,5	44,2
Белкалеспромсаюз	93,5	105,3	50,1
Белкааппінсаюз	88,8	100,3	47,5

Па тэмпах росту наперадзе ідзе кааперацыя інвалідаў, якая дала прырост прадукцыі ў параўнанні з мінулым годам 27,1 проц. Лісная кааперацыя дала 11,3 проц. прыросту прадукцыі, прамысловая—толькі 3,3 проц.

Нарастанне тэмпаў росту валавой прадукцыі прамысловай кааперацыі характарызуецца наступнымі паказчыкамі (у процантах да адпаведнага перыяда 1937 г.):

Сістэмы	1 квартал	2 квартал	Першае паўгоддзе
Прадукцыя ўсёй прамысловай кааперацыі	105,3	110,4	107,0
Белкааппромсовет	102,9	106,4	104,3
Белкалеспромсаюз	109,1	113,5	111,3
Белкааппінсаюз	113,4	140,6	127,1

Невыкананне плана з'яўляецца вынікам таго, што кіраўнікі прамысловай кааперацыі не ўсвядомілі сваёй палітычнай адказнасці, не прынялі адпаведных мер да ліквідацыі вынікаў шкодніцтва. Партыйныя, профсаюзныя і гаспадарчыя кіраўнікі амаль зусім закінулі палітмасавую работу сярод членаў арцелей. Стаханавскі рух не разгорнут. У выніку дрэннага кіраўніцтва, няправільнай расстаноўкі людзей і

няправільнай арганізацыі працы тарфяная прамысловая кааперацыя выканала поўгадавы план толькі на 63,3 проц., кааперацыя будаўнічых матэрыялаў—на 81,4 проц., швейная—на 88,8 проц. Асабліва незадавальняюча выконваецца план вытворчасці прадметаў шырспажыву (выканан усяго на 86,3 проц.). Рэспубліцы недадана тавараў шырспажыву на 24 мільёны рублёў.

* * *

Праводзячы ў жыццё рашэнні лютаўска-сакавіцкага (1937 г.) і студзенскага (1938 г.) пленумаў ЦК ВКП(б) і ўказанні таварыша Сталіна, партыйныя арганізацыі Беларусі дабіліся велізарных поспехаў у разгромах ворагаў народа, ва ўмацаванні сувязі з масамі, у вырошчванні і вылучэнні новых шматлікіх кадраў, адданых справе сацыялізма. Новыя кадры партыйных работнікаў, якія прышлі да кіраўніцтва пасля выбараў, з большэвіцкай страснасцю ўзяліся за знішчэнне недахопаў у партыйнай рабоце, за ліквідацыю вынікаў шкодніцтва трацкісцка-бухарынскіх і іншых фашысцкіх шпіёнаў, дыверсантаў і забойцаў, за выкананне гаспадарчых і палітычных задач, пастаўленых партыяй і ўрадам. Так, буйнейшы завод імя Варашылава ў Менску, доўгі час не выконваў вытворчую праграму. Ворагі народа, якія прабраліся да партыйнага і гаспадарчага кіраўніцтва заводам, на працягу раду год шкодзілі на заводзе, зрывалі капітальнае будаўніцтва, заблыталі сістэму аплаты працы рабочых і спецыялістаў, зрывалі рост стаханаўскага руху і ўсяляк імкнуліся выклікаць незадаволенасць сярод рабочых.

Пры перавыборах у новы склад парткома былі абраны адданыя, правяраныя камуністы. Новы партком і яго сакратар тав. Раксін па большэвіцку ўзяліся за выкарчаванне варожых гнездаў, за выкананне партыйных рашэнняў. Партыйна-палітычная работа на заводзе пайшла ў цесным спалучэнні з гаспадарчай. У выніку завод імя Варашылава, які раней быў у выключным прарыве, за 1937 г. не выканаў вытворчай праграмы, у апошні час значна палепшыў сваю работу і з першага квартала стаў перавыконваць вытворчы план.

Торфзавод «Большэвік» 29 ліпеня выканаў сваё сезоннае заданне ў 223 тысячы тон. У пачатку сезона брыгада тарфянікаў, на падставе ўзятых на сябе сацабавязальстваў у сувязі з падрыхтоўкай да выбараў у Вярхоўны Совет БССР, абавязалася ка дню выбараў даць 65 проц. сезоннага плана, а выканала план на 66 проц., што складае 125 проц. штомесячнага плана. лепшыя брыгады: Зубава, Карнеенка, Апанасенка, Крамера, Кіселёва абавязаліся ка дню выбараў поўнасцю закончыць сезонны план. Сваё абяцанне гэтыя ўсе брыгады выканалі датэрмінова к 23 чэрвеня. Гэта перамога дасягнута ў выніку вялікай работы партыйнага камітэта і профсаюзнай арганізацыі. Партыйнае і профсаюзнае кіраўніцтва здолела паспраўднаму разгарнуць барацьбу за хуткую ліквідацыю вынікаў шкодніцтва на заводзе, здолела паставіць работу так, што метады лепшых стаханаўцаў завода становяцца набыткам усяго калектыва. На заводзе не было ні адной брыгады, якая не выконвала б план. Кіраўніцтва завода ўзначаліла соцпаборніцтва, штодзённа ўлічвае работу брыгад. У кожнай брыгадзе ёсць свая дошка, якая адлюстроўвае яе работу.

Лепшыя стаханаўцы завода заносзяцца на агульназаводскую дошку гонару і перад кожным кіно-сеансам паказваюцца аўдыторыі на

экрane. Усе гэтыя мерапрыемствы прывялі да таго, што торфзавод «Большэвік» адзіны ў рэспубліцы выканаў свой план торфаздабычы. Партыйная арганізацыя дасягнула гэтага толькі таму, што ўся ў цэлым уключылася ў падрыхтоўку да выбараў у Вярхоўны Совет БССР, увязала палітычны ўздым мас з канкрэтнымі задачамі завода, участка, брыгады, кожнага рабочага паасобку.

Партыйная арганізацыя Палесдруку дабілася вялікіх вынікаў у рабоце свайго прадпрыемства. Усе 50 членаў партыі расставлены па ўсіх участках так, што забяспечваюць авангардную ролю. Комуніст тав. Бабушкін—наборшчык—выконвае план на 117 проц., тав. Кніжнікова—пераплётчыца—дае 170—180 проц., тав. Фельдман—друкар—130 проц., тав. Кагалоўская—175 проц. Комуністы даюць добрую якасць прадукцыі, і ўсе яны выконваюць і перавыконваюць планы.

Прыкладаў, якія сведчаць аб тым, што партыйныя арганізацыі замацавалі палітычны і вытворчы ўздым працоўных, разгарнулі партыйна-масавую работу на прадпрыемствах, арганізавалі работу сярод стаханаўцаў і т. д., не мала. Аднак, рад партыйных арганізацый не здаслеў замацаваць палітычнага і вытворчага ўздыму працоўных, не спалучае палітычнага кіраўніцтва з гаспадарчым, не прымае рашучых мер для хутчэйшай ліквідацыі вынікаў шкоднасці. Таму цяпер, калі падведзены такія бліскучыя рэзультаты выбарчай кампаніі, перад партыйнымі арганізацыямі наўстае першачарговая задача—замацаваць новы каштоўны вопыт арганізацыйнай работы, насычанага агітацыі і прапаганды, кіраўніцтва масамі, абслугоўвання іх, сувязі з імі.

* * *

1938 год з'яўляецца першым годам трэцяй пяцігодкі, годам далейшых поспехаў соцыялізма, павышэння эканамічнага і абароннага магутнасці нашай краіны, новага ўздыму прадукцыйнасці працы, павышэння матэрыяльнага добрабыту і культурна-тэхнічнага ўзроўню працоўных.

У палепшанні работы нашай прамысловасці з гранічнай яснасцю выражаны вялікія поспехі стаханаўскага руху, поспехі, якія сведчаць аб узростнай палітычнай і вытворчай актыўнасці рабочых, работніц і інжынерна-тэхнічных работнікаў нашых фабрык і заводаў. Аднак ці трэба адсюль рабіць той вывад, што адставанне прамысловасці пераможана ўжо, што няма хібаў у рабоце паасобных галін прамысловасці? Вядома, не. Рад галін прамысловасці не змог замацаваць поспехаў першага паўгоддзя.

Кіраўнікі некалькі супакоіліся на дасягнутых поспехах, пусцілі вытворчасць на самацёк, не прынялі мер да ўнікнення так званага сезоннага (летняга) зніжэння вытворчасці, у выніку чаго ў ліпені мела месца агульнае зніжэнне вытворчасці і невыкананне плана.

Ліпеньскі план у цэлым па саюзнай і рэспубліканскай прамысловасці выканані толькі на 93,4 проц.

Наркомлес (фабрычна-заводскія прадпрыемствы) выканаў ліпеньскі план на 89,8 проц., Наркамлегпром—на 94,3 проц., Наркамхарчпром—на 96,8 проц. і Наркаммясцпром—на 88,4 проц.

Даныя за дзве дэкады жніўня гавораць, што невыкананне плана праходзіць нездавальняюча і што сезоннае зніжэнне яшчэ не ліквідавана.

Перад усёй нашай прамысловасцю зараз стаяць выключна пачэсныя і адказныя задачы, прадстаіць напружаная работа для таго, каб паспяхова выканаць і перавыканаць гадавы план. Трэба выкарыстаць вопыт першага пажгоддзя. Неабходна усямерна замацаваць поспехі, здабытыя ў перыяд падрыхтоўкі да выбараў у Вярхоўны Совет БССР, і не проста замацаваць гэтыя поспехі, а ісці ўперад да новых вытворчых перамог, дабіваючыся безадкладнага зніжэння ўсіх прычын, якія перашкаджаюць выкананню плана. Толькі пры гэтай умове поспех будзе забяспечан.

Для ажыццяўлення задач, якія стаяць перад прамысловасцю рэспублікі, неабходна настойлівая барацьба за ліквідацыю вынікаў шкодніцтва, уважлівая праверка і палітычнае выхаванне людзей, смелае вылучэнне маладых кадраў, беззаветна адданых партыі Леніна—Сталіна, умацаванне працоўнай дысцыпліны, увядзенне цвёрдага графіка работ і рамонту абсталявання, непрымырым адносіны да аварый, да дрэннай якасці выпускаемай прадукцыі і т. д.

У руках гаспадарніка-большэвіка ёсць усе неабходныя сродкі для таго, каб усямерна ўзнімаць выпуск прадукцыі і павышаць прадукцыйнасць працы. Важнейшым рычагом, які забяспечвае ажыццяўленне гэтай задачы, з'яўляецца правільная арганізацыя працы. У межах устаноўленага фонда заробтнай платы камандзір вытворчасці павінен ўзняць матэрыяльную зацікаўленасць рабочага ў значным павышэнні прадукцыйнасці працы. Уважлівыя адносіны да ўсякага практычнага пачыну рабочых, тэхнікаў, майстраў у галіне рацыяналізацыі вытворчасці выражаюцца не толькі ў хуткім ажыццяўленні прапанов, але і ў грашовым заахвочванні ініцыятывы працоўных.

Перад прамысловасцю стаіць, як адна з вузлавых, задача фарсіравання росту вытворчасці прадметаў шырокага спажывання. У нашай рэспубліцы, багатай рознымі відамі сыравіны, у наяўнасці ўсе умовы для павелічэння прадукцыі шырспажыву. Ёсць крыніцы, якія зусім не выкарыстоўваюцца або выкарыстоўваюцца вельмі слаба. Гэта адносіцца ў першую чаргу да мясцовай прамысловасці наогул і да раённай мясцовай прамысловасці асабліва.

Уступаючы ў чацверты год стаханаўскага руху, мы абавязаны палепшыць работу са стаханаўцамі, шырэй разгарнуць сацыялістычнае спаборніцтва і ўдарніцтва, арганізаваць абмен стаханаўскім вопытам як унутры прадпрыемстваў, так і паміж прадпрыемствамі, знішчыць усе перашкоды, якія тармозяць гэты сапраўды ўсенародны рух за новы ўздым прадукцыйнасці працы, за высокую сацыялістычную культуру вытворчасці.

З трыбуны Першай Сесіі Вярхоўнага Совета БССР дэпутаты падверглі рэзкай крытыцы работу раду кіраўнікоў наркаматаў. Гэта зусім справядлівая большэвіцкая крытыка паказала, якіх высокіх якасцей патрабуе савецкі народ ад людзей, упаўнаважаных ім несці тую ці іншую дзяржаўную работу.

Кіраўнікі павінны ўлічыць усе заўвагі дэпутатаў і прыняць рашучыя меры для карэннага палепшання работы сваіх наркаматаў, перабудаваць яе так, каб наркаматы сталі сапраўднымі штабамі большэвіцкага кіраўніцтва прадпрыемствамі.

Адзіны калектыў работнікаў сацыялістычнай прамысловасці, згуртаванай пад сцягам партыі Леніна—Сталіна, упэўнена ідзе да

новых перамог. Выкананне гадавога плана—непахісны закон савецкай гаспадаркі, свяшчэнны абавязак кожнага яе кіраўніка.

Зараз у гонар ХХІ гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі і 20-годдзя ленінска-сталінскага комсамола шырока разгарнулася сацыялістычнае спаборніцтва. Тысячы рабочых і работніц, сотні прадпрыемстваў усіх галін прамысловасці, уключыўшыся у гэта спаборніцтва, паказваюць дасканалыя ўзоры работы, даюць высокую прадукцыйнасць працы і выдатнай якасці прадукцыю.

Неабходна арганізаваць работу так, каб уцягнуць у прадкастрычніцкае спаборніцтва самыя шырокія масы рабочых, спецыялістаў і служачых, ператварыць яго ў новы агульны ўздым стаханаўскага руху.

Пярвейшы абавязак усіх партыіных, гаспадарчых, профсаюзных і комсамольскіх арганізацый—стаць на чале прадкастрычніцкага спаборніцтва нашых рабочых і работніц, не дапускаць крыклівасці і шуміхі, не ганяцца за лідзінкавымі рэкордамі, а дабіцца сапраўды масавага развароту стаханаўскага руху, накіраваўшы яго на заваяванне новых перамог сацыялізма.

Аб вывучэнні Гісторыі ВКП(б)

Пастанова Бюро ЦК КП(б)Б

Выпуск Кароткага курса гісторыі ВКП(б), распрацаванага Камісіяй ЦК ВКП(б), асабіста вялікім Сталіным, з'яўляецца падзеяй сусветнага значэння. Кароткі курс гісторыі ВКП(б)—найвялікшы гістарычны, навуковы дакумент—узнімае на велізарную палітычную вышыню справу вывучэння ўсёй партыяй і савецкім народам гісторыі ВКП(б), гісторыі слаўнай барацьбы і перамог большэвікоў за справу кунізма.

Вывучэнне гісторыі ВКП(б) будзе спрыяць яшчэ большаму павышэнню рэвалюцыйнай пільнасці, ідэйнай узброенасці і падняццю боездольнасці куністаў, комсамольцаў і ўсіх працоўных, яшчэ мацней згуртуе ўвесь савецкі народ вакол партыі большэвікоў, вакол пераможнага сцяга Маркса—Энгельса—Леніна—Сталіна.

ЦК КП(б)Б лічыць важнейшай задачай усіх партыйных органаў і партыйных кіраўнікоў арганізаваць сур'ёзнае і глыбокае вывучэнне Кароткага курса гісторыі ВКП(б) усімі куністамі і, асабліва, партыйнымі кадрамі.

ЦК КП(б)Б прапануе:

1. Пакласці ў аснову работы сеткі партыйнай асветы вывучэнне гісторыі ВКП(б) па Кароткаму курсу гісторыі ВКП(б). Разгарнуць сетку гурткоў па вывучэнню гісторыі партыі, забяспечыўшы на справе вывучэнне гісторыі ВКП(б) кожным куністам, і перш за ўсё кадрамі партыйнага актыва. У сувязі з гэтым пашырыць сетку гурткоў для партыйнага актыва, арганізаваць ва ўсіх раёнах групы палітычнай самаадукацыі для кіруючых партыйных работнікаў па вывучэнню гісторыі ВКП(б) на аснове новага падручніка.

ЦК КП(б)Б лічыць неабходным, каб кожны сакратар гаркома, райкома, парткома і парторг не толькі арганізавалі вывучэнне Кароткага курса гісторыі ВКП(б), але і асабіста кіравалі заняткамі гуртка па вывучэнню гісторыі партыі, паказваючы прыклад узорнай пастаноўкі справы прапаганды вучэння Маркса—Энгельса—Леніна—Сталіна.

2. Прапанаваць абкомам, гаркомам і райкомам КП(б)Б аказаць неабходную дапамогу комсамольскім арганізацыям у вывучэнні гісторыі ВКП(б), для чаго вылучыць падрыхтаваных прапагандыстаў і арганізаваць для іх і комсамольцаў сталыя кансультацыі, лекцыі і даклады па гісторыі партыі.

Даручыць ЦК комсамола прадставіць на зацверджанне Бюро ЦК прапановы па арганізацыі вывучэння гісторыі партыі комсамольскім актывам, комсамольцамі і несаюзнай моладдзю.

3. Абавязаць Адзел партпрапаганды і агітацыі ЦК КП(б)Б арганізаваць курсы па перападрыхтоўцы прапагандыстаў, паклаўшы ў аснову вывучэнне Кароткага курса гісторыі ВКП(б).

Арганізаваць за ўсіх раённых і заводскіх партыйных кабінетах сталыя кансультацыі, лекцыі, даклады па гісторыі партыі як для партыйнага актыва, так і для ўсіх членаў партыі і комсамольцаў.

4. Адзначаючы велізарную зацікаўленасць працоўных да вывучэння гісторыі ВКП(б) па новаму падручніку, — Бюро ЦК КП(б)Б прапануе ўсім партыйным арганізацыям, з удзелам профсаюзаў, забяспечыць шырокае азнаямленне ўсіх працоўных са слаўнай гісторыяй партыі Леніна—Сталіна шляхам арганізацыі гурткоў, лекцый, дакладаў, вылучыўшы для гэтага высокакваліфікаваныя кадры прапагандыстаў.

Сакратарам партыйных камітэтаў і парторгам забяспечыць штодзённую дапамогу і кіраўніцтва справай вывучэння гісторыі партыі працоўнымі.

Сакратар ЦК КП(б)Б ПАНАМАРЭНКА.

Уп. Галоўліта БССР № 4553.
Тыраж 6.700 экз.
499.840 друк. зн. (91/4 арк.)
Здана ў набор 25/IX—38 г.
Падпісана да друку 13/X—38 г.

РЭДКАЛЕГІЯ.

Друкарня імя Сталіна. Менск, Дом Друку, Зак. № 3926.

2

22

ЦАНА 40 кап.

093

8000000 1988898